

JURIS PĒTERSONS

MŪSDIENU

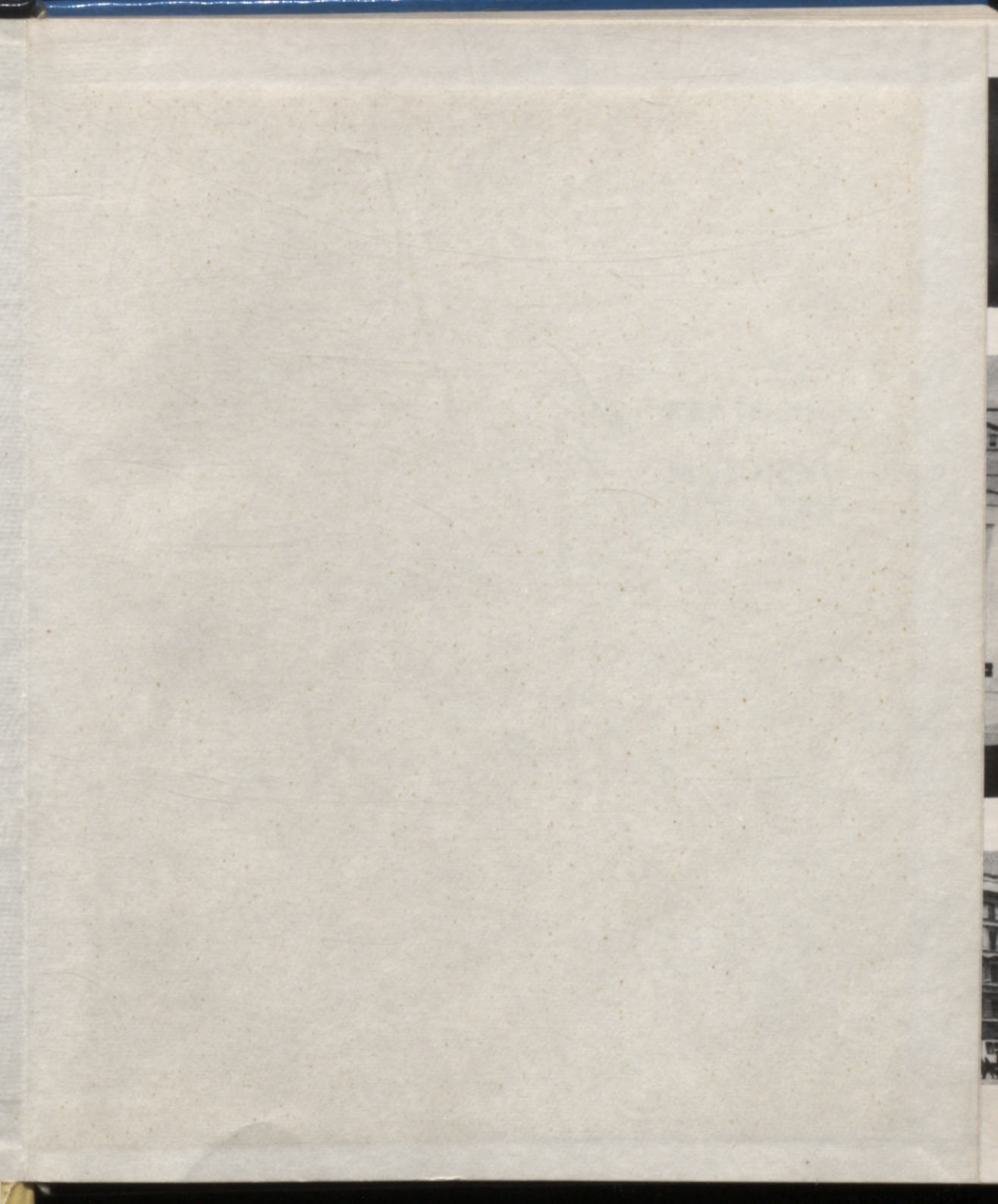
78-3
257

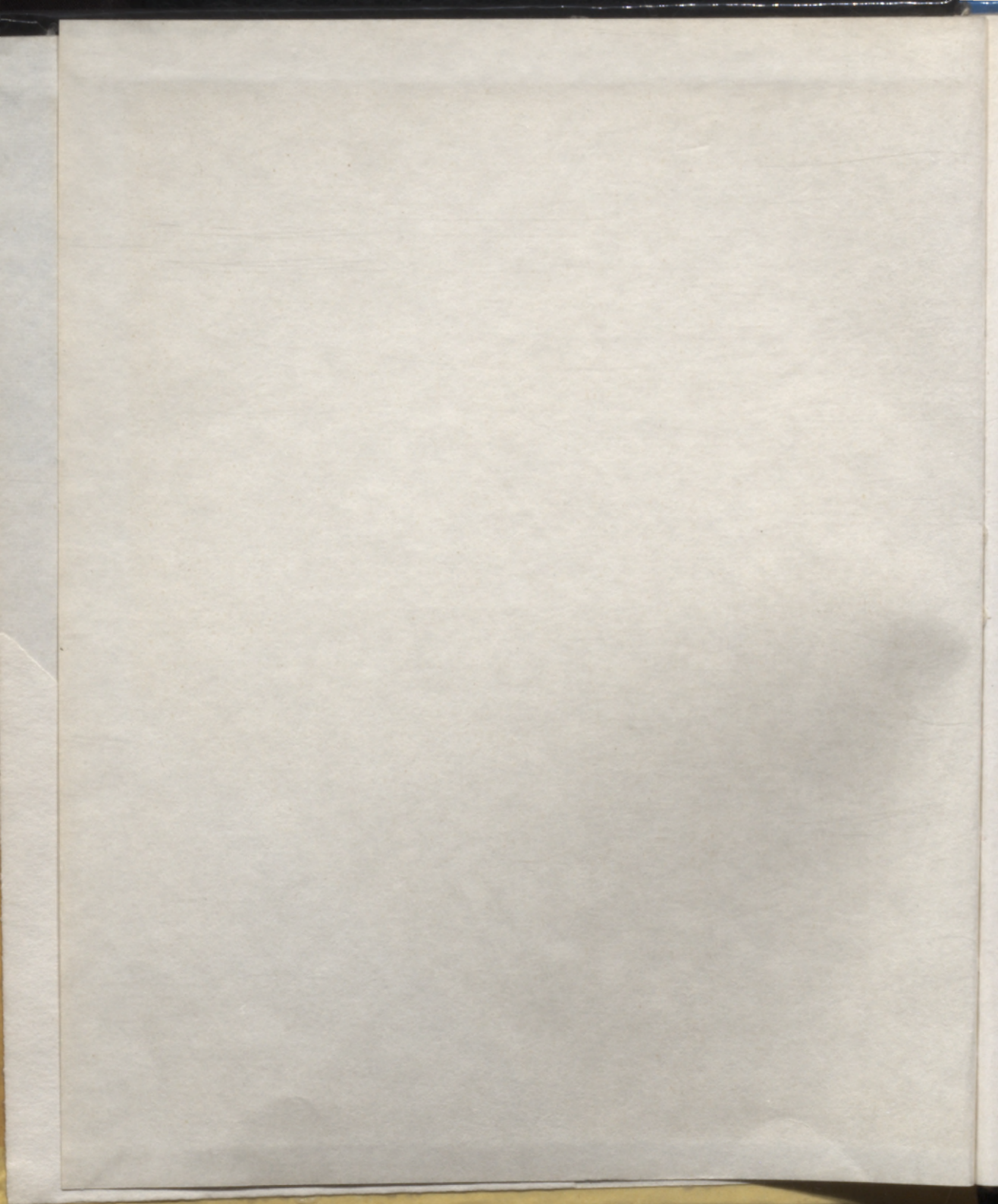
interjers

Kompozīcija vai improvizācija?

78-40.085

JURIS PĒTERSONS

MŪSDIENU
INTERJERS

78-3
257

JURIS
PĒTERSONS

MŪSDIENU
interjers

KOMPOZĪCIJA VAI
IMPROVIZĀCIJA ?

IZDEVNIECĪBA «LIESMA»

RĪGA 1978

74

72L2
Pe 776

Vīle Lāča Latv. PSK
VALSTS BIBLIOTĒKA

78 —

~~40.085~~; 6 c

0804089914

MĀKSLINIEKS JURIS PĒTERSONS
VĀKU ZĪMĒJIS ALEKSANDRS STANKEVIČS

P $\frac{80102-457}{M 801(10)-78}$ 367-77

© «Liesma», 1978

IEVADAM

Vai jums nav kāda grāmata par interjeru? Kādus žurnālus, albumus jūs varētu iefeikt par iekštelpas iekārtošanu?

Šādi un līdzīgi vaicā gandrīz vienmēr, kad sarunu temats skar telpu iekārtošanas jautājumus. Sevišķi bieži pēc uzskatāmiem piemēriem tiek taujāti laudis, kuri savas profesijas dēļ tiešāk vai netiešāk piedalās iekštelpu veidošanas un iekārtošanas darbā.

Ko lai atbild?

Literatūras par interjera jautājumiem ir ļoti maz. Nedaudzās grāmatas ir vai nu pārāk speciālas nostādnes dēļ (uz interjeru attiecas netieši), vai pārāk specifiskas aplūkojamā temata dēļ (profesionāļiem domāta atsevišķas interjera problēmas analīze). Žurnālu un prospektu attēli gan apliecina iekštelpu veidošanas neizsmeļamās variāciju iespējas, bet tajā pašā laikā neļauj orientēties plašajā daudzveidībā.

Šī grāmata ir par interjeru un tā veidošanu. Atbilde uz bieži dzirdētajiem jautājumiem? Jā un nē.

Es skaidri apzinos minēto jautājumu būtību. Cilvēkiem vajadzīgi konkrēti piemēri, uzskatāma ierosme, ko varētu tieši izmantot, iekārtojot istabu, darba vai kādu citu telpu.

Un te nu man lasītājs jāapbēdina — arī šī nebūs tāda grāmata, jo gluži vienkārši tādas vispār nevar būt. Interjera veidošanai nav iespējams dot gatavas receptes.

Iekštelpu iekārtojot, vajadzīga ne tikai piepūle fiziskā un materiālā ziņā, bet daudz svarīgāka ir garīgā piepūle, kas būtiski nosaka rezultātu. Kā bieži mēdzam sacīt — un šoreiz tas ir īsti vietā — nepieciešams radošs darbs.

Nevar cerēt, ka, izlasot vienu grāmatu, mēs varētu kļūt profesionāļi kādā radošā darba jomā, piemēram, iemācīties komponēt mūziku, gleznot, kļūt par iekštelpas arhitektiem. Toties spēju orientēties iekštelpas veidošanā, spēju kritiski un pat profesionāli vērtēt gan esošos interjerus, gan telpu un to elementu attēlus vajadzētu apgūt. Tas būtu liels solis pretī mērķim — kļūt par telpas aktīvu līdzveidotāju.

Tātad šī grāmata domāta visiem, kas interesējas par iekštelpu veidošanu un iekārtošanu. Ja interesēties, tad labāk nopietni, un tādām jābūt arī grāmatas izklāstam, ja «visiem» — tad savukārt jāvairās teorētiskas sarežģītības. To centos ievērot.

Vēl jāpiezīmē, ka līdz šim neesmu sastapies ar kompleksu interjera iztīrījumu un interjera kategoriju sistematizāciju. Šis ir pirmais nepateicīgais mēģinājums to darīt.

IEVADAM	5
I. INTERJERS UN TĀ VEIDOTĀJI	9
Kas ir interjers?	10
Interjera veidotāji	11
Pirmais gadījums — jūs nevarat līdzzdarboties	11
Otrais gadījums — jūs varat līdzzdarboties	13
Trešais gadījums — jums noteikti jādarbojas līdzī	16
II. INTERJERA ĪPATNĪBAS	19
III. INTERJERA KOMPOZĪCIJA UN TĀS SATURS	29
Interjera uzbūves pamats — kompozīcija	30
Interjera kompozīcijas saturs	31
Ar ko .	31
Kā	33
IV. INTERJERA KOMPOZĪCIJAS PAMATFAKTORI	35
Funkcija	36
Forma	44
Priekšmetiskās formas	45
Arhitektoniskās formas	49
Priekšmetisko un arhitektonisko formu saplūšana	50
Formas pastāvība un mainība	51
Formu attiecības interjerā	54
Forma un funkcija, materiāls, konstrukcija	56
Materiāls	57
Dabas materiāls interjerā	58
Akmens	59
Koks	61
Citi dabas materiāli	63
Mākslīgie materiāli	63
Materiāls un forma	69
Jauns materiāls — jaunas formas	70
Konstrukcija	72

**INTERJERA KOMPOZĪCIJAS PALĪGFAKTORI UN
ELEMENTI**

Gaisma	79
Gaisma un redze	80
Gaisma un krāsa	83
Apgaismojums iekšēlpā	84
Dabiskais apgaismojums	84
Mākslīgais apgaismojums	87
Gaismekļi	92
Krāsojums	96
Celtniecības konstruktīvie un iekārtas elementi	100
Mēbeles	103
Iekārtas priekšmeti	111
Radioelektroniskā aparatūra	113
Tekstilijas	116
Augi un ziedi	121
Vizuālā informācija	125
Lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmeti	127
Tēlotājas mākslas darbi	129

V.

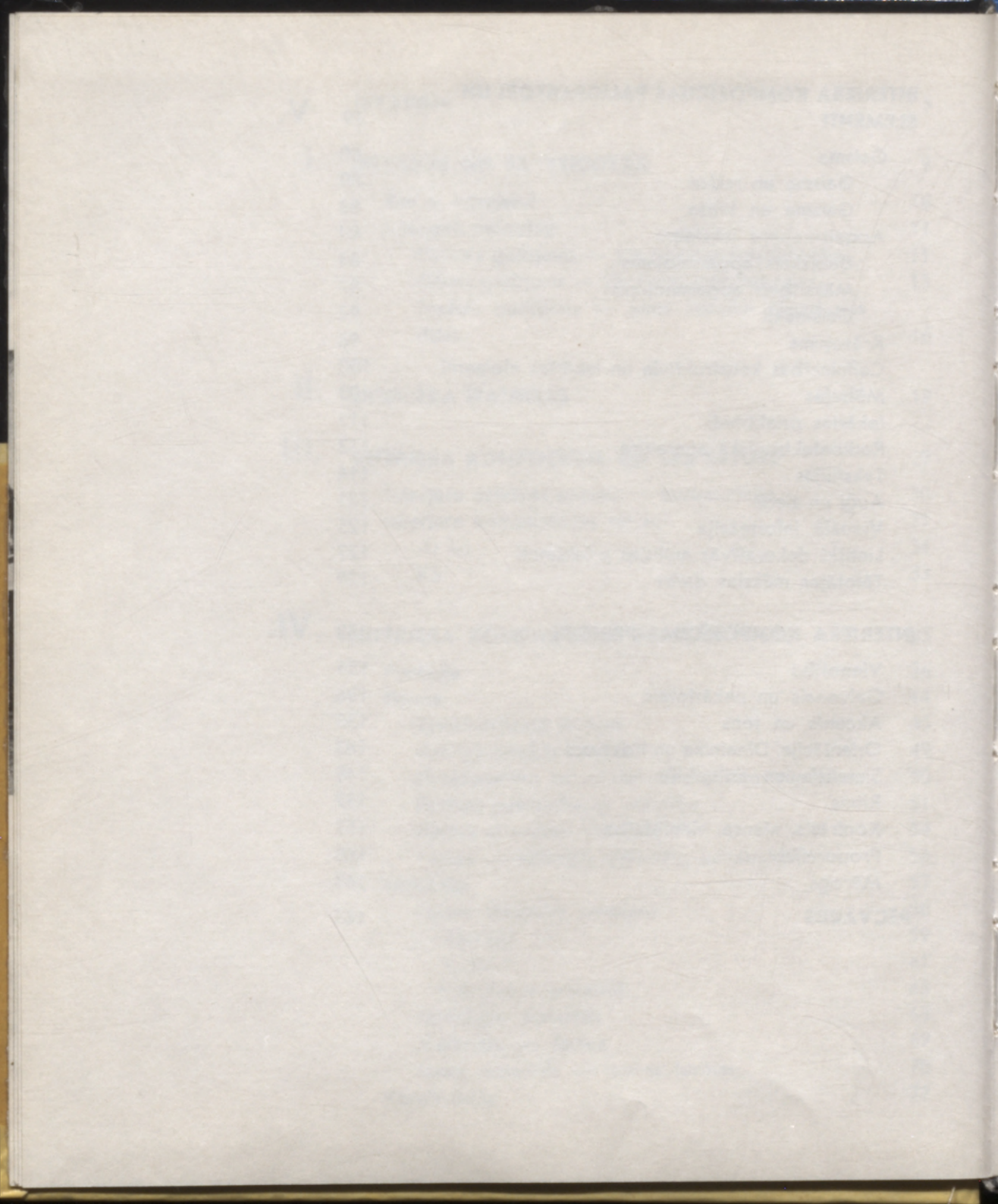
INTERJERA KOMPOZĪCIJAS PRINCIPI

Vienotība	133
Galvenais un pakārtotais	135
Akcenti un fons	136
Orientācija. Dinamika un līdzsvars	138
Simetrija un asimetrija	143
Ritms	148
Kontrasts, nianse, vienlīdzība	152
Proporcijas	157
Mērogs	160

VI.

PĒCVārds

165

INTERJERS UN TĀ
VEIDOTĀJI

KAS IR INTERJERS?

«Interjers» — franču valodas vārds, kam ir latīņu sakne. Latviski tas tulkojams kā «telpas iekšskats» pretstatā eksterjeram — ārskatam, ārējam apveidam. Vārdus «interjers» un «iekštelpa» praktiski varētu lietot kā sinonīmus, kas apzīmē vienu un to pašu parādību, ja mēs ar vārdu «iekštelpa» saprastu to pašu, ko pieņemts raksturot ar starptautisko terminu «interjers» — pilnīgi vai daļēji fiziski norobežotu telpu, kurai ar interjera veidošanas un iekārtošanas specifiskiem paņēmieniem un līdzekļiem piedota noteikta mākslinieciski emocionāla kvalitāte.

Kā redzams, ar interjeru mēs saprotam ne tikai tehnisku būvniecības procesa rezultātu — ar fizisku čaulu, vairākām plaknēm ietvertu, no pārējās vides norobežotu telpas daļu, bet arī šīs telpas tālāku apstrādi, kas nodrošinātu tās maksimāli pareizu un ērtu izmantošanu (funkciju) un vienlaikus radītu šai telpā noteiktu emocionālo klimatu, noskaņu.

Īsāk — interjers ir iekštelpa, ko rada prāts un jūtas, racionālais un emocionālais, zinātne un māksla. Pie tam šie faktori nesaraujami saistīti, tos nevar atdalīt, tie saplūst vienā radošā procesā.

Interjers nav kāda patstāvīga nozare vai pat tēlotājas mākslas paveids. Interjers ir daļa no arhitektūras. Nobeigtā kompleksā arhitektoniskā darinājumā tas ir šī risinājuma sīkāka, smalkāka «detalizācija».

Tādēļ visieteicamākais termins — tāds arī sastopams nopietnās publikācijās — būtu «interjera arhitektūra».

Tā ir objektīva patiesība, kuras apzināšanās jau ir pirmais priekšnoteikums kvalitatīva interjera tapšanai.

Un arī otrādi: gan interjera uzbūves objektīvo likumsakarību ignorēšana vai vienkārši to neapzināšanās, gan interjera un citu zinātnes, tehnikas un mākslas kategoriju savstarpējo attiecību nepareiza novērtēšana, kas izriet no interjera būtības un satūra neizpratnes, praksē vienmēr noved pie vairāk vai mazāk bēdīgiem rezultātiem vai vismaz kompromisiem.

Ja mēs tomēr dažreiz runājam par «interjera mākslu», tad tas nozīmē nevis rezultātu (interjers-māksla), bet metodi, veidu, kā mēs raksturojam interjera tapšanu, radošo darba procesu. Šādā izpratnē izteiciens «interjera māksla» nav nepareizs, tikai neprecīzs, jo varam dažādi tulkot jēdziena nozīmi.

INTERJERA VEIDOTĀJI

Interjeru kā arhitektūras sastāvdaļu vispilnskanīgāk un augstā profesionālā līmenī varētu veidot tikai profesionāls arhitekts, kad visus ēkas komponentus, to skaitā interjeru, izstrādā vienotā, kompleksā projektēšanas procesā, vienā rokrakstā un stila virzībā.

Tas ir pareizākais ceļš un dod vislabākos rezultātus. Tas ir ideāls gadījums. Par laimi, šis ideāls nav nekas nereāls vai nesasniedzams, praksē bieži tā arī notiek.

Tomēr interjeru arhitektūras prakse rāda arī citus objektīvus faktorus. Vismaz dažus no tiem nevar noklusēt, lai interjera izpratne nebūtu vienpusīga un aprobežota.

PIRMAIS GADĪJUMS — JŪS NEVARAT LĪDZDARBOTIES

Nepārtrauktajā dzīves attīstības procesā arhitektūra attīstās un mainās. Līdzīgi citām zinātnes un mākslas nozarēm, arī tā diferencējas. Nemaz neuzsverot to, ka arhitektoniska objekta projektēšanā arhitekta vadībā piedalās daudz dažādu citu nozaru speciālistu, arī pašā arhitekta profesijā notiek stākāka specializācija. Viss atkarīgs no tā, cik veiksmīgi dažādu novirzienu arhitekti var strādāt kopējā darbā pie konkrēta objekta. Tas pats attiecas uz interjeristu — jaunu profesiju, kas radusies minētās specializācijas rezultātā. Interjerista kopējais darbs ar citu novirzienu arhitektiem un pārējiem projektētājiem visā celtnes projektēšanas gaitā, sākot no pirmajām iecerēm, ir pareizākais veids, kā interjeristam radīt labu interjeru.

Viens cilvēks mūsdienās vairs tīri fiziski nevar risināt visus ar kāda arhitektūras objekta (vismaz lielāka) projektēšanu saistītos jautājumus. Mūsdienās ir cits dzīves temps un citi arhitektūras apjomi.

Bez tam arhitekta profesionālajām spējām ir liela nozīme. Pat ideālā gadījumā, kad viens autors var veikt visu — objekta novietni dabā un dārza arhitektūru, funkcionālo plānojumu un telpisko risinājumu, konstrukcijas, interjeru un detaļas —, ne vienmēr šis cilvēks būs tik universāls, ka spēs visu paveikt vienlīdz nevainojami. Arī šādā gadījumā būs vajadzīga «tīrā» interjerista vai interjeru arhitekta palīdzība.

Beidzot — organizatorisku apsvērumu dēļ projektēšanas procesā arhitekts nereti var tikai dot kopējo ievirzi un to iedzīvināt, koordinējot dažādu speciālistu — arī interjerista — veikumu.

Secinājumi: 1) ēku projektē cilvēks, kas tam speciāli gatavojies ilgstošā profesionālas apmācības procesā. Vienlai-

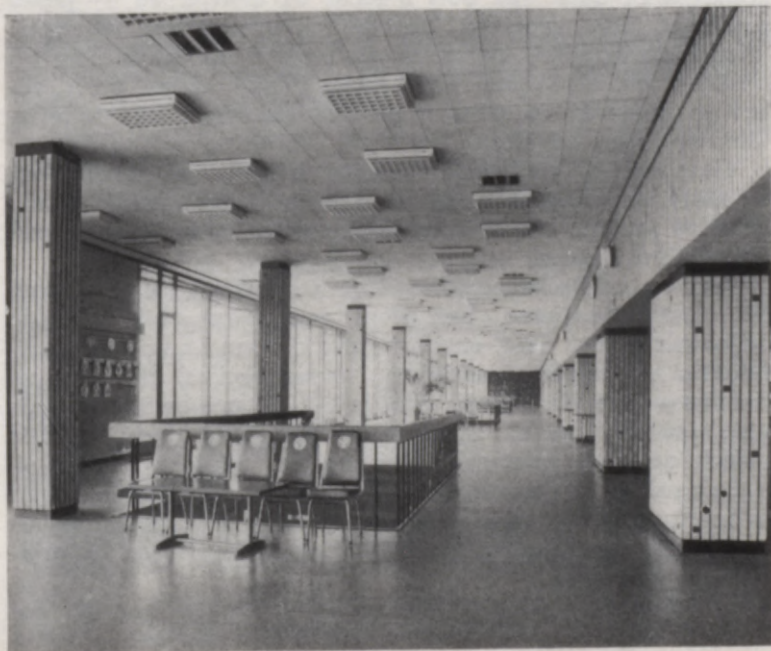
cīgi ar to tiek projektēts interjers, ko arī veic profesionālis — arhitekts vai interjerists;

2) pat ja dažādu subjektīvu vai objektīvu apstākļu dēļ interjeru detalizēti neizstrādā vienlaicīgi ar ēkas kopējo projektu, arī tad interjera fizisko ietvaru, plaknes, kas rada nodalītu telpu — iekštelpas skeletu, ietverot arī interjera vispārējo funkcionālo sistēmu, projektē tikai attiecīgās nozares speciālists — arhitekts. Arhitektoniskais projekts jau ietver sevī interjera uzbūves pamatstruktūru.

No tā izriet, ka šajā interjera veidošanas gadījumā telpas praktiskais apdzīvotājs un tās izmantotājs — un tas ir ikviens no mums — nepiedalās un loģiski arī nevar piedalīties. Tā ir dzīves objektivitāte.

Tomēr atsevišķos gadījumos, kaut gan tas ir izņēmums, realizējot apjomā nelielus objektus (individuālo mitekli, dārza mājiņu, kolektīvas atpūtas objektus u. tml.), kad pašiem esam uzņēmušies drosmi aizvietot arhitektu, mums jābūt gataviem iedzījināties interjera veidošanas problēmās jau šajā celtniecības stadijā, jo interjers sākas ar ēkas pirmo pamatakmeni. Un tas nav pārspilējums.

Tātad šai pirmajā gadījumā interjeru projektē kompleksi un vienlaicīgi ar visas ēkas (jaunbūves) projektu.

Ēka ir pabeigta būvnieciskā nozīmē. Ir radušās iekštelpas, bet arī tikai būvnieciskā nozīmē — sienas, griesti, grīda. Par interjeriem nav domāts.

Šādam risinājumam jau iepriekš uzspiests zināms nepilnvērtības zīmogs, jo nav vienotas, aptverošas pieejas un kompleksa atrisinājuma. Ir apdraudēta ēkas eksterjeru un interjeru veidojošo faktoru kopsakarība un garantēts kompromiss iekštelpu izveidojumā.

Varētu likties, ka ir vairāki ēku tipi, piemēram, palīgēkas, ražošanas u. tml., kurās par interjeru vispār nebūtu ko runāt. Te nepieciešama tikai platība vai kubatūra, kas apsildīta, apgaismota un citādi tehniski labiekārtota atbilstoši tehnoloģiskajām prasībām. Protams, šādās telpās neviens neieteiks izvietot mīkstās mēbeles vai vērtīgus mākslas darbus. Savukārt nepareizi uzskatīt, ka te interjers ir greznība, bagātība. Arī visvienkāršākajā telpā uzturas cilvēks, pat strādā, tāpēc jādomā par to, lai cilvēkam te būtu patīkami uzturēties, lai rastos attiecīgs emocionāls noskaņojums, kas katrā telpā panākams atšķirīgiem, telpas izmantošanas un nozīmības raksturam atbilstošiem līdzekļiem.

Svarīgi apzināties, ka, projektējot ēku, par interjeru jādomā vienmēr. Ja tas nav darīts, atklājas divas galvenās pamatgrupas:

- jaunbūves un
- rekonstruējamie interjeri.

Jaunbūvēs interjers var būt neizstrādāts apzināti vai neapzināti.

Arhitektūras praksē sastopami gadījumi, kad, ēku projektējot, interjeru apzināti neizstrādā. Tas ir tad, ja būvē ēku, kam iespējama dažāda telpu izmantošana, bet katrā ziņā iepriekš neparedzama. Tiek uzcelta ēka, kurai ir tikai ār-sienas, horizontāli stāvu pārsegumi un komunikāciju skelets un mezglī. Radīta inerta čaula, kurā katrs lietotājs veido savām vajadzībām atbilstošu interjeru, sākot ar iekšējo plānojumu, funkcionālo izkārtojumu un beidzot ar sīkākajām interjera un iekārtas detaļām. Te grūti runāt par interjera saistību vai atbilstību ēkas tektoniskajai uzbūvei, te interjers iegūst zināmu patstāvību, tas nerēķinās ar būves kopējo telpisko koncepciju. Savukārt koncepcija nerēķinās ar iespējamo interjera raksturu vai atstāj pilnīgu rīcības brīvību iekštelpas iekārtotājam un iekštelpas raksturam.

Sis princips raksturīgs universālas izmantošanas telpām. Piemēram, izstāžu paviljonā var iekārtot visdažādākās tematikas ekspozīciju — no pastmarkām līdz darbgaldiem. Līdzīga pieeja var būt arī dažu cita tipa ēku projektēšanā.

Nemainīgs paliek pamatprincips: interjeru veido konkrētajai vajadzībai, bet jau gatavā, uzbūvētā ēkā.

Neitrāli sterila telpa šādā gadījumā ir piemērota vislabāk un nes sev līdzīgu vismazāk kompromisu, jo pati par sevi pieļauj dažādus risinājuma variantus. Tikai svarīgi, lai nebūtu prefrunu starp iekštelpas iekārtojumu un ēkas struktūru.

Daudz nepatīkamāki kompromisi jāpieņem, ja noteiktam uzdevumam projektētā un celtā ēkā dažādu iemeslu dēļ — sauksim tos par neapzinātiem — nav rasti pilnvērtīgi nosacījumi interjera veidošanai. Visbiežāk tas gadās pēc tipveida projektiem celtu ēku iekārtošanā.

Tūdaļ gan jāapzinās, ka tā nav ne projektētāju, ne tipa projektu vaina. Tas ir objektīvs process, kas izskaidrojams vienkārši: tipveida projektos tiek uzsvērtā arhitektūras tehniskā puse un mazinās mākslinieciskā. Zinātnei un tehnikai būtiski raksturīgais un pozitīvais ir kādas parādības vai procesa atkārtošana, daudzkārtējas pavairošanas iespējas (arī tipveida projekta). Tai pašā laikā mākslai raksturīgais ir neatkārtojamība, individualitāte. Kas zinātnē ir pozitīvs, mākslā — negatīvs, un otrādi. Tādēļ mēs nevaram ne gaidīt, ne pieļaut, ka standartizētā tehniskā risinājumā būtu standartizēts māksliniecisks atrisinājums. Tādēļ šādās ēkās izveidot labus interjerus ir nepateicīgs uzdevums. Atšķirībā no «apzinātā» gadījuma šoreiz interjera veidotājs ir iespiests daudz stingrākos ierobežojumos noteiktos rāmjos un it kā ierobežots līdz tīri māksliniecisku izteiksmes līdzekļu izmantošanai. Jāiekļaujas jau gatavā funkcionālajā, konstruktīvajā, būvmateriālu un nereti arī apdares materiālu sistēmā. Lai rastu individuālu interjeru, rodas briesmas nonākt līdz butaforijai, tādai interjera patstāvībai, kas ir pretrunā ar kopējo tektoniku. Nereti veidojam pat butaforiskas konstrukcijas, noslēpjot tektonisko konstrukciju, piemēram, apmetu sienu nosedzot ar koka vai dekoratīvo ķieģeļu sienu, betona pārsegumam piekarot mākslīgu koka siju konstrukciju, aizsedzot logailas un tamlīdzīgi.

Jaunbūvēm, no vienas puses, un rekonstrukcijām, no otras puses, piemītošās specifiskās īpatnības ir vienīgā atšķirība šajā gadījumā, kad interjers jārisina gatavā telpā. Pārējās problēmas arī rekonstrukcijās un pārbūvēs paliek tādas pašas.

Rekonstruējamās ēkās interjeru veidot vieglāk. Vieglāk tādēļ, ka mazāk riska nonākt pretrunā ar ēkas vai tās daļu kopējo uzbūvi, jo rekonstruējam to, kas fiziski vai morāli (parasti abējādi) novecojies — zaudējis kādu daļu savas vērtības. Grūtākais ir noteikt šo nolietotā pakāpi un līdz ar to mūsu brīvības pakāpi, interjeru jaunveidojot. Objektā

ar augstu arhitektonisku, kultūrvēsturisku vai kādu citu nozīmi var izrādīties pieļaujama tikai rekonstrukcija, turpretim kādā mazvērtīgā objektā, īpaši ja tam nav nekādas interesantas savdabības, var būt pilnīga brīvība iekštelpas iekārtošanā.

Mūsu republikā sabiedrisko telpu rekonstrukciju un pārbūvju rezultātā radītie interjeri līdz šim ir visizplatītākie, te vislielākā pieredze un arī vislabākie sasniegumi. Te nav jātērē radošā enerģija telpas celtnieciskās čaulas izveidošanai, bet to visu var koncentrēt interjeram, tā ātrāk un tiešāk nonākt pie mērķa.

Tomēr neizbēgama ir šo interjeru atraufība laikā no objekta realizācijas un vēl — tāpat kā tajās jaunbūvēs, kur par interjeru nav iepriekš domāts, — arhitektoniskā pieeja nereti zaudē savu noteicošo ievirzi. Tad nereti telpa tiek piesātināta un pat pārsātināta ar dekoru un mākslinieciskām detaļām, zūd sakarība starp tektoniskajiem (uzbūves) un mākslinieciskajiem elementiem, to savstarpējā saistība nav kļuvusi par vienu nedalāmu veselumu un interjera kvalitāte strauji samazinājusies.

Vajadzīga liela profesionāla pieredze, arī talants, lai šādos apstākļos ar interjera izveidošanu nepastiprinātu esošās pretrunas, nerastos «interjers interjera dēļ».

Nozīmīgākās telpās šīs problēmas risina arhitekts vai interjerists. Tomēr unikālu telpu vienmēr ir maz. Tās parasti ir kā paraugi, no kuriem var mācīties. Tomēr to nav un nevar būt daudz, tās arī nespēj nosacīt telpiskās vides vispārējo, kopējo kultūras līmeni.

Vairums telpu — darba, dzīvojamās vai kāda cita rakstura — būs jāiekārto mums pašiem. Ne velti par interjeru tik daudz runā un interesējas, un neizpratnes dēļ rodas daudz kļūdu un neveiklību, akli vai vismaz intuitīvi cīnoties ar iekštelpu veidošanas sarežģītību.

Ja dažam liekas, ka nekādas sarežģītības nav, ka viss ir skaidrs un vienkāršs, tas vēl neliecina, ka problemātikas nav, bet taisni pierāda, ka tā ir dziļāka, nekā mēs to apzināmies.

Tātad ļoti plašs un atbildīgs darbalauks tieši šajā grūtajā interjeru veidošanas gadījumā būs katram no mums, šo telpu apdzīvotājam vai izmantotājam.

TREŠAIS GADĪJUMS — JUMS NOTEIKTI JĀDARBOJAS LĪDZI

Bieži mums nāksies ņemt daļību interjera veidošanā jau gatavā, uzbūvētā telpā, pat veikt to patstāvīgi.

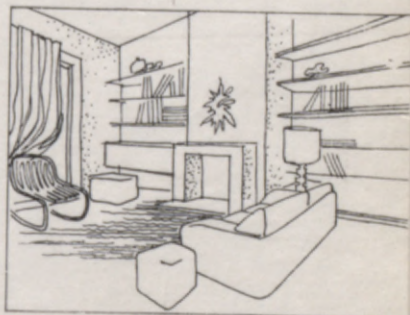
Tofies vienmēr mums būs jāsaskaras ar iekštelpu, to izmantojot un apdzīvojot. Vienmēr un jebkurā brīdī — neatkarīgi no tā, vai interjers realizēts pēc profesionāla vai mūsu pašu ieceres. Interjera ekspluatācijas process ir visplašākā mūsu darbības sfēra.

Iekštelpa nav sastindzis, nemainīgs, no vietas un laika atrauts formas elements. Tā attīstās, veidojas un mainās tāpat kā sociālā un ekonomiskā dzīve un atbilstoši tai. Ikdienišķs piemērs: mēbeļrūpniecība izgatavo jaunu mēbeļu komplektu. Mums tas patīk, mēs gribētu to iegādāties savam dzīvoklim. Bet tūdaļ jāapsver, vai tas patiešām ir vajadzīgs, vai piemērots mūsu konkrētajai telpai un uzdevumam, mūsu ģimenes locekļu dzīves ritmam un veidam. Kā tas «sadzī-

vos» ar pārējiem telpas iekārtas elementiem? Varbūt arī daļa no tiem jāmaina? Ieviešot telpā ko jaunu — un tas ir neizbēgams dzīves attīstības process —, tūdaļ rodas vesels jaunatājumu loks, kurš mums jāatrisina.

Pat kardināli nemainot dzīves vidi un neieviešot tajā kaut ko jaunu, laiku pa laikam rodas vēlēšanās — un tā ir dabiska — kaut ko tajā pārveidot, lai nerastos monotona pierastības atmosfēra, lai atjaunotu telpas emocionālo iespaidu. Te nevajag daudz, pat citādi sakārtojot jau esošos elementus (piemēram, pārvietojot mēbeles), mērķis būs sasniegts. «Pareizu» risinājumu vienā konkrētā telpā ar vieniem un tiem

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

78 — 40.085

pašiem šajā telpā esošajiem elementiem var būt ļoti daudz, jo interjers, kā jau atzīmējām, pa daļai pieder arī pie mākslas parādībām. Tādēļ tā elementu kombinācijām ir bezgalīgi daudz variantu, no kuriem daudzi būs konkrētajai telpai un apstākļiem vienlīdz piemēroti un «pareizi».

Un beidzot — mums ir jābūt sagatavotiem apdzīvot tādu iekštelpu, ko veidojuši profesionāli iekštelpu speciālisti augstā arhitektoniski mākslinieciskā līmenī. Šāda telpa jāizprot vai vismaz jājūt cieņa pret nopietna darba rezultātu. To nevajadzētu atgādināt, ja praksē negadītos, ka pat augstvērtīgākie interjeri neprasmīgas ekspluatācijas dēļ dažreiz sāk apaugt ar telpas raksturam galīgi nepieskaņotām un arī funkcionāli nevajadzīgām detaļām. Tie ir mesli vai nu garīgajam kūtrumam, vai bieži vien kādam tradicionālam, loģiski neattiecinājamam, bet iesīkstējušam priekšstatam. Tas var radīt nepatīkamu disonansi un pat sabojāt interjera kopskaņu, kas panākta rūpīgā darbā.

Ne vienmēr šie gadījumi — kompleksi projektēts interjers, interjers gatavā telpā, telpas ekspluatācija — praksē tik uzskatāmi norobežojas un atdalās viens no otra. Interjeru arhitektūra, atspoguļojama sevī daudzas dažādas dzīves parādības, visciešākā veidā saistīta ar dzīves attīstības dinamiku. Tādēļ apskatītie gadījumi var tik krasi neatdalīties, tie var daļēji saplūst, kā tas arī bieži notiek. Nemainās tikai princips: no visiem apkārtējās vides veidotājiem elementiem iekštelpa ir tā, ar ko cilvēks vistuvāk un vistiešāk saskaras ik dienas, kā arī vairāk vai mazāk aktīvi, apzināti vai neapzināti piedalās tās līdzveidošanā.

II

INTERJERA ĪPATNĪBAS

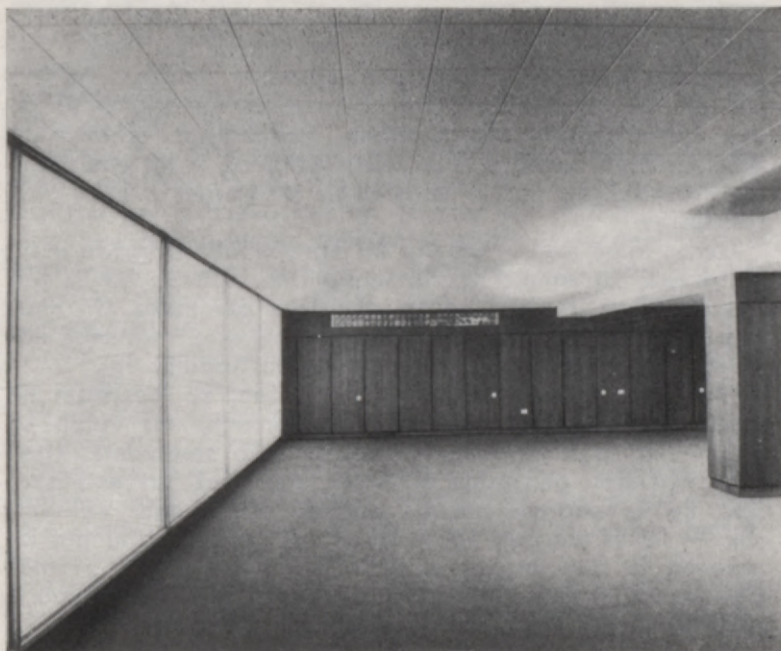
Arhitektūras nepārtrauktā evolūcija ienes pārmaiņas arī interjerā. Kas vienā attīstības posmā raksturīgs arhitektūrai kopumā, tas attiecas arī uz iekštelpu. Tomēr interjers šīm pārmaiņām pakļauts vairāk un tās ir straujākas, jo interjera izveidošana prasa daudz mazāk līdzekļu un darbietilpības.

Interjers visstraujāk atspoguļo jaunus virzienus un progresīvās tendences arhitektūrā un mākslā. Lai realizētu jaunas idejas pilsētībūvniecībā, paiet pat gadu desmiti, ēku celtniecībā — gadi, bet interjerā no ieceres līdz tās realizācijai var pietikt ar dažiem mēnešiem. Tādā veidā iekštelpa ļauj ātri un operatīvi praksē pārbaudīt jaunas telpas veidošanas idejas, konstruktīvos un apdares materiālus, dažādus iekārtas elementus. Īsā laikā varam radīt jaunas estētiskās parādības un vērtības.

Apzinoties interjera dinamiku, mums jāapzinās arī tā robeža, kur šī dinamika var palikt bīstama. Tas notiks tad, ja iekštelpā pārāk ieskanēsies modes tendences un untumi. Citiem vārdiem — pārāk īslaicīgas un formālas pārmaiņas, kas tik materializētai videi kā iekštelpa nevar būt raksturīgas. Modes vadmotīvs ir kontrasts. Emocionālās uztveres un domāšanas inerce kontrasts ar to, kas atšķiras no pierastā. Kamēr darbojas šī vecā inerce, tikmēr modes jaunums liekas intrigējošs. Kad pierodam pie jaunā, tas vairs nedarbojas kā jaunas informācijas nesējs, zūd kontrasts un izlīdzinās emocionālais spriegums. Nepieciešams atkal kaut kas jauns. Trāpīgs ir aforisms, ka vienīgais pastāvīgais modē ir tās maiņa. Bet, jo straujāk kaut kas mainās, jo straujāk noveco.

Tas daļēji raksturīgs arī interjeram, jo, straujāk mainoties, tas morāli noveco ātrāk nekā pārējā arhitektūra. Tomēr izsekot visām modes pārmaiņām interjerā nav iespējams ne tehniski, ne praktiski. Tas nav arī loģiski, jo bez morālās novecošanās ļoti svarīga ir priekšmetiskās vides fiziskā novecošanās, kas notiek daudz lēnāk. Abi šie faktori saprātīgi jāaskaņo, lai mēs neatrastos paradoksālā stāvoklī — vienu brīdi pārāk konsekventi sekojot modei, pēc tam ilgstoši esam atpalikuši no tās. Saprātīgs kompromiss (un tas ir neizbēgams) norādīs pareizāku ceļu: biežāk mainīt to, kas arī fiziski ātrāk zaudē savu vērtību, piemēram, mēbeļdrānas, aizkarus, krāsojumu un citas interjera detaļas, arī tikai pārgrupēt esošos elementus.

Interjeram bīstama ir arī pārblīvētība. Iekštelpas organizēšanā piedalās daudz dažādu faktoru — funkcionālais iekārtojums, konstruktīvās iespējas, ekonomiskie apsvērumi — un elementu — celtniecības konstruktīvie un apdares materiāli, krāsojums, mēbeles un iekārtas priekšmeti, gaismekļi, radioelektroniskie aparāti, dažāda veida tekstilijas, dekora-

tīvie augi un ziedi, lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmeti un mākslas darbi. Tās ir iespējamās sastāvdaļas, ar ko veidot un iekārtot iekštelpu, bet, protams, nav obligāti to visu vienmēr censties izmantot katrā telpā. Pie tam katram elementam praktiski būs daudz variāciju savstarpēji atšķirīgos izmēros, formās, faktūrās, krāsu toņos; grūti iedomāties kādā telpā tikai vienu mēbeli, vienu galda priekšmetu, vienu grāmatu. Tādēļ jo svarīgāk ir izvēlēties katrai telpai vispieņemotāko un nepieciešamāko.

Mūsu domāšanai vajadzētu koncentrēties nevis uz to, ko vēl varētu ielikt telpā, bet — no kā vēl varētu atbrīvoties. Tad būsim pārsteigti, cik daudz nevajadzīgu lietu ir ap mums. Tādu lietu, kurām mūsu dzīvē nav nekādas nozīmes — ne praktiskas, ne emocionālas —, vai tādu priekšmetu, kurus mēs izmantojam reti. Vēl jaunāk, ja tā ir nodeva «modernam interjeram», tendencei — «tāpat kā citiem». Tas ir drošs ceļš, kā tieši attālināties no moderna interjera.

Iekštelpas kodols ir cilvēks. Ar savu personību un dzīves veidu, arī ar saviem izmēriem, ar apģērba materiālu un tā krāsainību. Tādēļ interjeru nedrīkstam vērtēt abstrakti, bet tikai kopā ar ļaudīm, kas tajā uzturas. Pareizi būs, ja, aplūkojot interjeru bez cilvēkiem, tas liksies «tukšs».

Īpaši gribas pievērst uzmanību praktiskajai attieksmei pret interjeru, ko izsauc interjera — varētu tā dēvēt — «aksiomas efekts». Varbūt formulējums ir strīdīgs, bet ne jau tajā slēpjas būtība. Būtība ir interjera materializētās vides pazīstamības, saprotamības, taustāmības efektā. Un tiešām visi tie elementi, kas veido interjeru, ir tik pazīstami, tik ikdienišķi, ka, liekas, šai grāmatā izklāstītais ir lieka teorizēšana.

Darba telpā logi ir tur, kur tie ieprojektēti, un grīda ir tik nelīdzena, kā celtniekiem to labpaticies izbūvēt. Mājās telpās augstums ir mazs, un arī platība ir par mazu. Un «telpas horizontālās plaknes apdare» nav nekas cits kā slikti nokrāsotu, šķirbainu dēļu grīda. Tā varētu turpināt ilgi.

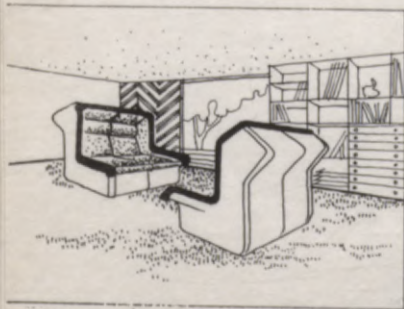
No bērnu dienām iekštelpa ir tā vide, ko pazīstam kā tiešāko dzīves sastāvdaļu, un visi elementi, kas veido šo vidi, ir tik reāli taustāmi un izprotami to sastāvdaļās (gan funkcionālajās, gan konstruktīvajās, gan bieži arī estētiskajās), ka tie neprasa nekāda papildu atšifrējuma. Vēl vairāk — liekas, ka paši šos priekšmetus nereti varētu pat izgatavot, ja būtu materiāls, laiks, prasme. Dažreiz arī mēs paši sameistarojam kādu plauktu, sēdekli utt. Tā principā ir pozitīva iezīme, jo cilvēks sevi apliecina, radot kaut ko.

No detaļām un elementiem veidojas veselais. Veidojas fiziskā nozīmē. Veidojas arī emocionālajā nozīmē. Arī tādā nozīmē, ka atsevišķo elementu «pašsaprotamība» pāriet tālāk uz telpisko vidi kopumā. Iekštelpas uzbūve un iekārtas atribūti liekas tādi, ko nevar un nevajag speciāli pierādīt. Tātad aksioma, šis «aksiomas efekts».

Vai varam pilnīgi pajauties uz šo «aksiomas efektu», un kā tas radies?

Pat ziedus sakārtot vāzē «skaisti», tas ir, emocionāli izteiksmīgā kompozīcijā, nav tas pats, kas vienkārši piepildīt ziedu trauku. Ikebanas (tā ir kārtošana māksla vispār, lai gan pārsvarā ziedu un dekoratīvo augu kārtošana) filozofiskajos aspektos iedziļināsies tie, kam tā ir profesija vai vaļasprieks, jo tie jāstudē gadiem. Tomēr arī šādā interjera sastāvdaļā nepieciešamas kaut nelielas zināšanas, kas palīdzētu mūsu nojautai. Bet tā ir tikai viena no interjera detaļām.

Pilnīgi pajauties uz principu «mēs paši labāk zinām» šodien vairs nav iespējams. Šodien tiešām kaut kas arī jāzina. Dzīves attīstībā uzkrājas zināšanas un diferencējas profesijas. Līdztekus pieaug materiālās un garīgās dzīves prasību līmenis. Telpas izveidošanas un iekārtošanas faktoru saprotamība, par laimi, ir tas priekšnoteikums, kas mūsdienu dzīves sarežģītībā tomēr ļauj katram līdzdarboties iekštelpas

izkopšanā, bet tikai tad, ja mums ir kaut minimālas zināšanas vai vismaz nojausma par parādību mijiedarbību un kop-sakarību.

Kādēļ? Vispirms tādēļ, ka dzīves apstākļi mainās straujāk nekā cilvēku psiholoģija.

Nemaz nav tālā pagātnē laiks, kad mūsu senčiem zemniekiem māja bija tā telpiskā vide, kur vispirms visi strādāja, iegūstot sev iztikas līdzekļus. Tā bija gan atpūtas un sadzīves, gan darba telpa. Naturālās saimniecības apstākļos te apstrādāja lauksaimniecības produktus, izgatavoja un remontēja darbarīkus. Telpas apdzīvotāji paši radīja arī telpisko vidi un visus priekšmetus. Radīšanas process bija tieši saistīts ar izmantošanu. Cilvēkam bija jābūt universālam, un vairāk vai mazāk viņš tāds bija, citādi nevarētu nodrošināt eksistenci. Katrs bija sev arhitekts, interjerists, dizainers, būvējot ēkas, izveidojot telpas, gatavojot mēbeles un darbarīkus, bija plaša profila mākslinieks — tekstilnieks, keramiķis, apģērba modelētājs, metālkalejs, kokgriezējs. Notika dažādu praktisku un māksliniecisku procesu sintēze, bieži primitīva, tomēr sintēze.

Amatnieciskās ražošanas apstākļos arī pilsētās visi dzīves procesi koncentrējās mājā, kurai galvenokārt bija jābūt piemērotai ražošanas darba procesu vajadzībai.

Ieviešoties un attīstoties rūpnieciskajai ražošanai un intensīvai strādnieku ekspluatācijai, dzīves vieta pārvērtās par telpu galvenokārt tikai pārgulešanai, jo par cilvēka brīvo laiku varēja runāt pavisam nosacīti (būtībā tāda nebija). Kad tika izkaroti daudz maz cilvēcīgāki darba apstākļi (darba laika un atalgojuma ziņā), radās iespējas vairāk apmierināt vajadzības, ne tikai pārgulēt mājās. Attīstījās atbilstoša dzīvojamā vide.

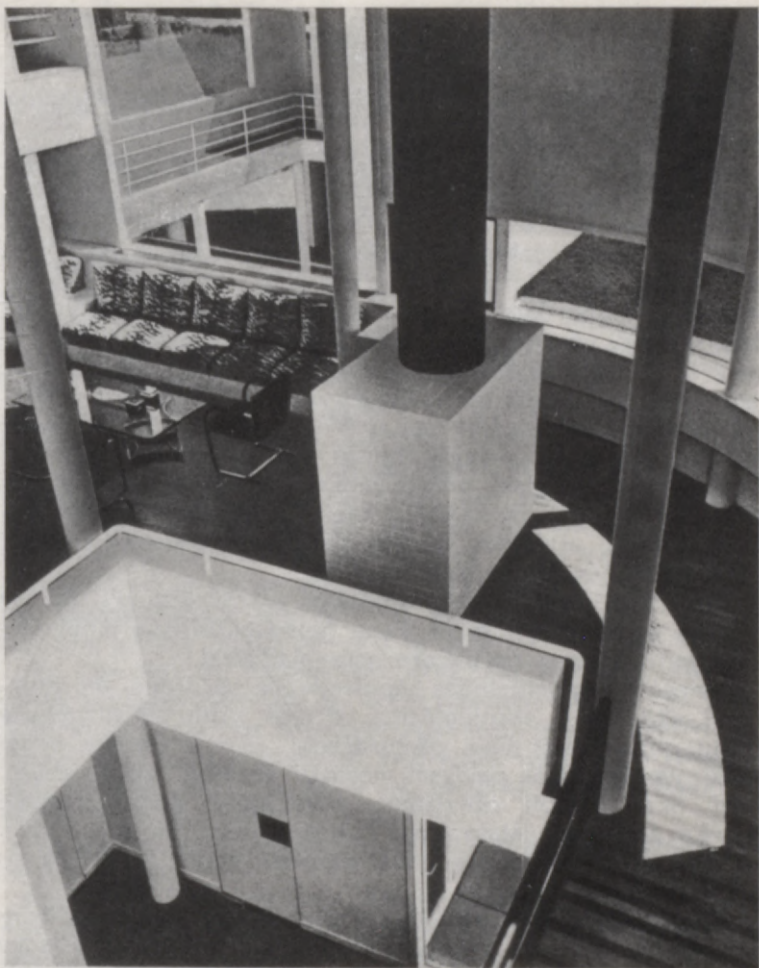
Šķiru sabiedrībā paralēli izveidojās arī valdošo šķiru interesēm atbilstošs mājoklis, kas radikāli atšķīrās pēc sava satura un formas. Viens no uzdevumiem šajā gadījumā bija radīt reprezentatīvas telpas biežai dažādu viesu uzņemšanai un sava sabiedriskā stāvokļa demonstrēšanai. Parādes telpu izveidojumam raksturīga simetrija — tā izcēlās nopietnība un svarīgums. Telpu iekārtošana atspoguļoja un pasvītvoja dzīves veidu — ēdamtelpa ar masīvu galdu vidū (tā vieglāk apkalpot viesus), tai pašai reprezentācijai domāts salons un kabinets ar masīvu rakstāmgaldu (arī demonstrācijai, retāk — darbam).

Mazāk mantīgie slāņi to visu centās atdarināt «vienkāršāk». Ražošanas telpās šai periodā par interjeru vispār nevar runāt, pat primitīvākajā nozīmē.

Sodien mēs dzīvojam citā sociālā iekārtā, nesalīdzināmi

Iekštelpas elementu
lietotājs šodien pats tos
neizgatavo.

augstākā materiālās un garīgās dzīves attīstības līmenī. Mums ir savs dzīves saturs, dzīves veids un ritms. Tādēļ padomāsim — vai mēs dažkārt neiegādājamies mēbeles tikai tāpēc, lai pārspētu kaimiņu vai līdzinātos tam? Varbūt mums dzīvoklī ir salona tipa telpa vai obligātais rakstāmgalds, kaut arī neviens tos īsti neizmanto? Varbūt ir dārga iekārta, kuru «nedrīkstam» ikdienā izmantot (pat nosepta ar pārvalkiem), servīzes, ko nelietojam, un tā tālāk. Tā ir nodeva tai pašai reprezentācijas tieksmei. Iznāk tīrs formālisms, lietas lietu dēļ. Mēs domājam par lietām, lai gan vajadzētu domāt par cilvēku, par sevi, par to, ko mēs darī-

sim telpā un kā to sakārtosim, lai lietas mūsu telpā būtu pakļautas mums, mūsu dzīves veida individualitātei.

Tāpat «aksiomas efekts» var izrādīties nepilnvērtīgs ceļvedis. Iepriekšējā stipri vienkāršotā ekskursija pagātnē jau liecina, ka šodien, kārtējot interjeru, kaut nedaudz jāorientējas arī socioloģijā. Plašas aptaujas rezultātā izrādījies, ka Padomju Savienībā starp dažādiem brīvā laika pavadīšanas veidiem ciemos iešana un viesu uzņemšana ierindojas vienā no pēdējām vietām, pēc sava īpatsvara otrajā desmitā dažādu citu nodarbību vidū. Pat neievērojot slimīgo reprezentēšanās tieksmi — kur tad ir loģika mēbeļu, trauku, paklāju taupīšanai viesu reizei? «Parādes» interjers ir arī preferunā ar interjera saturu: interjers nav mākslas darbs, kas speciāli jāaplūko (kā glezna, grafika, skulptūra u. c.), bet telpiskā vide mūsu dzīves norisēm. «Parādes» interjers pārvērties par tikai aplūkojamu objektu kā muzeja eksponāts. Un ja nu vēl šo aplūkotāju ir maz un tie ierodas reti?

«Aksiomas efekts» var mūs maldināt arī atsevišķu priekšmetu izpratnē. Jau noskaidrojām, ka zemnieks un amatnieks savā laikā vienlaicīgi bija priekšmeta radītājs un lietotājs. Viņš zināja un izprata izgatavojamā priekšmeta — arī mēbeles un iekārtas detaļu — materiāla īpašības, tā tapšanas procesu, formas lietderību un skaistumu. Šodien lietu un priekšmetu radīšanā, ja cilvēks nav kādas nozares speciālists, viņš nepiedalās. Viņš arī nevar piedalīties, jo tam vajadzīgas plašas un nopietnas zināšanas mākslas, zinātnes un tehnikas jomā. Iekšējās elementu lietotājs ir atrauts no to izgatavošanas. Ja mums vēl liekas, ka zinām kādu tradicionālāku priekšmetu (piemēram, galds) un pilnībā pārvaldām tā dabu un īpašības, ko arī mūsdienās diezin vai var apgalvot simtprocentīgi, tad jauna veida interjera elementos (piemēram, radioelektroniskās ietaises) mūsu tradicionālā pieredze vairs nelīdz nemaz. Gan galdus, gan magnetofonus mūsdienās izgatavo daudzās dažādās variācijās, no kurām katra piemērota savam lietošanas gadījumam. Daudzveidībā zūd orientācija, un izrādās, ka priekšmets, kas ir ļabi pazīstams, mūs pēkšņi pievīlis savas daudzveidības dēļ. Var izrādīties, ka darba telpā izvietotais grāmatkapis ir projektēts dzīvoklim, un mēs tā sabiedrībā solidā iestādē izskatāmies kā mājas apavos pie svētku uzvalka. Dzīvoklim iegādātais radiokombains var izrādīties projektēts lielām sabiedriskām telpām, un tā skaļums domāts nevis dzīvokļa kaimiņu kaitināšanai, bet deju vakariem klubā.

Tāpat kaut kas jāzina par telpas funkciju kopumā un par katra iekārtas priekšmeta funkciju (lietošanas uzdevumu) atsevišķi.

Atdaloties radīšanas un lietošanas procesiem, cilvēks zaudējis kontaktu ar priekšmetā ietvertu māksliniecisko faktoru. Arī to jāmek ieraudzīt un saprast.

Līdz ar to nepieciešams orientēties arī estētiskā, psiholoģijā, ekonomikā un daudzās citās nozarēs. Ja estētisko pusi, kaut primitīvi un vienpusīgi, vēl raksturojam ar subjektīvo «patīk — nepatīk», ekonomisko — ar «dārgi — lēti», tad psiholoģijā un psihofizioloģijā «aksiomas efekts» vispār nedarbojas. Te nepieciešamas zināšanas. Vismaz apziņa, ka nezinām, jo tas ir pirmais solis ceļā uz zināšanām.

Izrādās, ka šodien plašajā rūpnieciski ražoto augstas kvalitātes interjera elementu klāstā nav tik vienkārši izvēlēties tieši mūsu vajadzībām piemērotāko — piemērotāko no visiem viedokļiem, nevis no kāda atsevišķa, piemēram, funkcionālā, modes vai cita.

Diez vai garīgās piepūles ziņā šis izvēles process ir vieglāks nekā veco laiku amatniekam pati priekšmeta gatavošana. Tomēr nebūsim pesimisti. Mēs šodien esam daudz izglītotāki, daudz vairāk zinām. Vismaz mums ir visi priekšnoteikumi vairāk zināt. «Aksiomas efekts» par interjeru ļauj spriest viegli un bez piepūles, bet nenopietni un virspusēji. No otras puses — tas tomēr var atvieglot dziļākas izpratnes apguvi.

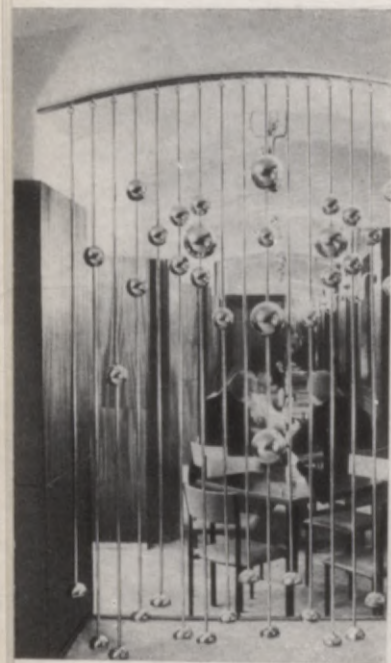
Vai mēs darba telpā varēsim ražīgi strādāt, vai mājās patīkami atpūsties — visos apstākļos pilnīgi izpaust sevi —, lielā mērā atkarīgs no pašiem, organizējot un iekārtojot interjeru. Interjera emocionālā iedarbība taču izpaužas mūsu noskaņojumā, garastāvoklī un labsajūtā. Šī iedarbība ir neapzināta un it kā nemanāma, bet pastāvīga, ilgstoša un neizbēgama un tādēļ nozīmīga.

Interjera veidošanā, paļaujoties tikai uz «aksiomas efektu», viegli varam kļūt arī diletanti. Atcerēsimies trāpīgo raksturojumu: «Diletants ir cilvēks, kam sagādā prieku darīt to, ko viņš neprot.»

Pareizi izveidots interjers ir tikpat individuāls, cik individuāli un savdabīgi ir cilvēki, cik atšķirīgi ir dzīves un darba procesi.

Tādēļ ļoti labs var būt lakonisks interjers, ļoti labs var būt bagāts, piesātināts interjers; skaists var būt gan pēc kontrasta principa veidots interjers, gan mierīgi līdzsvarots; interjers, kas ieturēts siltā toņu gammā, ir tikpat labs kā vēsos toņos izturēts. Tā varētu turpināt ilgi. Pie tam šis princips darbojas arī pretēji — jebkurš no minētajiem paņēmieniem var būt arī ļoti slikts.

Tieši šī bezgalīgā variantu iespēja mulsina cilvēkus, kas meklē tikai gatavus paraugus, ko pārņemt vai atdarināt.

Bet svarīgs ir tikai princips, ne paraugs.

Ieteicot kādu paraugu, vai nu detaļās — piemēram, elegantu gaismekļu veidu, vai paraugu plašākā nozīmē — piemēram, askētismu bagātības vietā, mēs neizbēgami atkal nonākam pie vienotas uniformas visiem, un rezultātā vislabākais nodoms pārvēršas formālismā un izpaužas vienmuļībā.

Konkrētu padomu var dot tikai konkrētā gadījumā.

Tomēr mēs visi vienmēr gribam iegūt ātru un vieglu atbildi. Vispārējās atbildes (princips) formulējumam nepieciešams tāds izteiksmes veids, kas neprofesionālim liekas pārāk sarežģīts un grūti saprotams.

Ja mūsdienu dzīves stils, ietekmējot interjeru, pieļauj lielu brīvību un elastību, neiespiež kādos noteiktos iekštelpas iekārtošanas stila paņēmieni rāmjos, kur rast pieturas punktus un orientierus?

Pirms gadiem desmit, piecpadsmit savu laiku pārdzīvojušas likās stikla karuļiem bagātīgi apkarinātas, masīvas lustras. Šodien principā tādas pašas importētas lustras par dārgu naudu mēs varam iegādāties no jauna. Pirms nedaudziem gadiem tika ieteikts katru telpas sienu krāsot atšķirīgos intensīvos toņos, pēc kāda laika ideāls šķita viss pelēcīgs. Šodien arvien vairāk atskan balsis, ka mēs pārāk bīkli izmantojam tādu spēcīgu emocionālu faktoru kā krāsa, ka esam pārāk «nekrāsaini». Varētu atbildēt, ka tas raksturo attīstību, arī mūsu domāšanas un uztveres mainību. Tas liecina arī par modes ieskaņām interjerā. Jāatceras tikai, ka šajā stilistisko iezīmju maiņas procesā ilgāk pastāvēs tās, kas būs loģiskāk pamatojušās attiecīgajā ražošanas tehnoloģiskajā līmenī un pilnīgāk atbildīs izmantošanas uzdevumam un veidam, kas būs mazāk pašmērķīgas un aptvers plašāku pielietošanas sfēru. Ilgāk pastāvēs kompleksas stilistiskas iezīmes. Tā sauktās «plūdlīnijas» modes stilistiskās iezīmes bez konkurences valdīja visus trīsdesmitos un četrdesmitos gadus. Mūsu gadsimtā vienai tendencei tas ir ilgs laiks. To noteica paralēlo līniju un noapaļoto stūru atbilstība ražošanas tehnoloģijai, spēja izteikt attiecīgā laikmeta prasības un noskaņas, kā arī parādības kompleksais raksturs, ietverot arhitektūru, mašīnas, mēbeles, sadzīves priekšmetus, apģērbu, burtu formu utt., — tāpat izplatība visā priekšmetiskajā vidē.

Piecdesmito gadu «šaurleņķa» mode labi izteica attiecīgā perioda dinamiku, bet bija nepateicīgāka ražošanai. Arhitektūrā bija raksturīga plaknes ietveršana ar sānu izvirzījumiem, kontrastējoši krāsu toņi, trapeces forma un šaurais leņķis gan kopformās, gan detaļās; vieglajās automašīnās — tālu izvirzītie, asšķautnainie spārni; mēbelēs un iekārtas

2
1
3

Mūsdienu interjeram nav raksturīgi kādi noteikti iekārtošanas stila paņēmieni.

priekšmetos — tās pašas slīpās plaknes un slīpie balsti (mēbeļu kājas), spilgtā krāsainība. Visā šajā dinamikā bija kaut kāda butaforijas pieskaņa, bet varbūt kaut kas arī no romantikas.

Romantiskas un racionālas ievirzes periodiska maiņa ir viena no raksturīgākajām iezīmēm mūsu gadsimta priekšmetiskās vides attīstībā.

Jau piecdesmito gadu beigās sākas formu attīstība racionālisma virzienā. Visi rūpnieciski ražotie priekšmeti sāk iekļauties regulārā taisnstūra formā, sāk dominēt stingra ģeometrija. Vienlaicīgi pazūd spilgtā krāsainība, atdodot savu vietu neitrāliem, pelēcīgiem toņiem, kuri vislabāk atbilst jaunajai formu valodai. Tā ir ļoti līdzsvarota, mierīga un patiecināma formu sistēma, bet stingrais reglamentējums ar laiku to vērš nedaudz monotonu un garlaicīgu. Tā noticis arī ar krāsojuma sistēmu melns—balts—pelēks.

Racionālo formu nomaina plastiskā, sākumā bikli, bet, pateicoties masveidīgai sintētisko materiālu apgūšanai, rodas stabils pamats tēlnieciskās jeb plastiskās formas izplatībai.

Pēc gadiem priekšmetiskās vides formu ideāls atkal būs citāds. Pašreiz vērojama brīvāka un daudzveidīgāka pieeja: racionālais un plastiskais apvienojas vai eksistē paralēli vienā laikā.

Šis pārmaiņu process pats par sevi un īpaši pēdējā laikā vērojamā dažādu stilistisku iezīmju sajaukšanās ir papildu arguments tam, cik nepieciešams ir stabils orientieris praktiskajā interjera veidošanas darbā. Orientieris, kas būtu spēkā vienmēr, — tāpat princips.

Šim nolūkam var atbilst interjera kompozīcijas likumu izpratne.

III

INTERJERA
KOMPOZĪCIJA
UN TĀS SATURS

INTERJERA UZBŪVES PAMATS — KOMPOZĪCIJA

Kompozīcija ir mākslas darba uzbūves principi un elementi, kas izriet no šī darba satura un atspoguļo dzīves pārādību objektīvās kopsakarības.

Iekštelpu arhitektūrā kompozīcija noteic un palīdz realizēt telpas un iekārtas elementu funkcijas, tehniski konstruktīvās uzbūves un mākslinieciskās izteiksmības vienotību.

Kompozīcijas principi būtībā vienādi visās mākslās un arhitektūrā. Atšķirīgi ir tikai katrai nozarei specifiskie izteiksmes līdzekļi — mēs sakām: skaņu, krāsu, vārdu māksla. Vienkāršoti šos izteiksmes līdzekļus varētu dēvēt par mākslas vai arhitektūras radošā darba tehniku. Un vēl — varbūt vissvarīgākais — ir izpildītāja talants, individuālās spējas kādā konkrētā nozarē, ko nekāda skola (kompozīcijas mācība) nevar atvietot.

Tā kā kompozīcijas principi līdzīgi darbojas dažādās mākslas un arhitektūras nozarēs, nemaz nav jābrīnās, drīzāk tas ir likumsakarīgi, ka cilvēks, kas teicami apguvis kompozīciju vienā mākslas jomā, ar labiem panākumiem var darboties citā mākslas nozarē. Tādēļ talantīgi komponisti vai gleznotāji vienlaicīgi var būt labi literāti, režisori — scenāristi vai arhitekti — keramiķi. Protams, jāapgūst šīs citas mākslas nozares tehnisko paņēmieni arsenāls un jābūt spējai izteikties konkrētai mākslas nozarei raksturīgos mākslas tēlos.

Par laimi, interjeru veidojot, šis process ir vienkāršāks, jo atkrīt vajadzība pēc mākslas darba izpildīšanas tehnikas, ko vienmēr apgūst ilgstošā profesionālās apmācības procesā. Ja ir viens faktors mazāk, mēs varam vairāk koncentrēties otram faktoram — kompozīcijai. Protams, ne vienmēr. Iepriekš jau noskaidrojām, ka kompleksā ēkas un iekštelpas projektēšanas un realizācijas procesā autoram nepieciešamas arī kompleksas zināšanas kompozīcijā, tehnikā un daudzās blakusnozarēs — tātad profesionāla izglītība, apvienota ar noteiktām spējām (talantu), šīs zināšanas izpaužot praktiskā darbībā. Tādēļ arī vienojāties, ka šajā gadījumā mums nav iespēju konkurēt ar arhitektu. Gatavā telpā — pa daļai iespējams līdzdarboties. Telpu izmantojot, vienmēr un katram jābūt arī mazliet interjeristam.

Abi pēdējie gadījumi ir tie, kad pietiek ar kompozīcijas izpratni. Tehnoloģija te lielā mērā būs reducējusies līdz di-

vām darbībām: izvēle, kaut ko iegādājoties interjeram, un šo interjera elementu sakārtojums telpā.

Palīdzēs arī tas pozitīvais, kas piemīt «aksiomas efektam».

Līdz ar vēsturisko apstākļu un sabiedrības estētisko uzskatu evolūciju, ar pašas interjeru arhitektūras attīstību mainās kompozīcijas sistēmas un paņēmieni, vismaz atsevišķo paņēmieni savstarpējais īpatsvars. Tomēr kompozīcijai piemīt daudzi nemainīgi principi, kuri iegūst likuma nozīmi, kā, piemēram, domas mērķtiecība, uzbūves skaidrība, atsevišķo elementu savstarpēja vienotība un pakļaušanās galvenajam faktoram, satura un formas attiecības u. c.

Tomēr jāuzmanās, lai kompozīcijas paņēmieni nepārvērstos par dogmu, lai pār mums nevaldītu abstraktas kompozicionālas shēmas. Kompozīcija pēc savas būtības to arī neprasa, tādēļ vienmēr jāpatur zināma elastība konkrētajos īstenības apstākļos.

Jāuzmanās arī no pretējās galējības — pilnīgas kompozīcijas likumību ignorēšanas, ar to mēs noliegtu dzīves, arhitektūras un mākslas objektīvās likumsakarības.

INTERJERA KOMPOZĪCIJAS SATURS

Interjera kompozīcijas saturs ir:

- 1) interjera kompozīcijas faktori un elementi — ar ko komponējam interjeru — un
- 2) interjera kompozīcijas principi — kā to darām.¹

Vispirms jāvienojas par šo jēdzienu saturu. Nepretendējot uz formulējuma neapstrīdamību, «kompozīcijas faktors» un «kompozīcijas elements» ir šajā grāmatā pieņemti un lietoti jēdzieni, lai atšķirtu un precīzāk izprastu divas interjeru veidojošu parādību kategorijas.

«Faktors» jeb apstāklis, kas veido parādību, ir abstraktāks un plašāks jēdziens par «elementu» — parādības atsevišķu pirmposmu, parasti raksturojama ar kādu konkrētu apkārtējās vides sastāvdaļu vai priekšmetu.

Tādēļ nosacīti interjeru veidojošos faktoros un elementos var dalīt šādi:

- 1) interjera kompozīcijas pamatfaktori — funkcija, forma, materiāls, konstrukcija, emocionālais faktors;

¹ Šis dalījums un formulējumi ir autora priekšlikums.

2) interjera kompozīcijas palīgfactori — gaisma, krāsa, ekonomika, modes factors u. c.;

3) interjera kompozīcijas elementi — atsevišķi celtniecības konstruktīvie un apdares elementi, krāsojums, mēbeles, iekārtas un sadzīves priekšmeti, gaismekļi, radioelektroniskās ierīces, tekstilijas, dekoratīvie augi un ziedi, vizuālās informācijas elementi, lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmeti, mākslas darbi.

Šis uzskaitījums nav izsmeljošs, praksē var gadīties vēl citi veidi. Tāpat jāatzīmē, ka no factoriem šeit minēti praktiski vissvarīgākie, «vismaterializētākie», ar kuriem jāsaskaras ikvienam interjera veidotājam jebkurā gadījumā. Temats kļuva pārāk plašs, ja atsevišķi noskaidrotu sociālo un socioloģisko, psiholoģisko un psihofizioloģisko un citu interjera veidošanā tikpat nozīmīgu factoru lomu, kuri ir stipri teorētiski, tikai daļēji izpētīti un vairāk interesē speciālistus un projektētājus nekā profesionāli nesagatavotus cilvēkus, kam ikdienā jāstopas ar interjera veidošanas problēmām.

Pamatfactoru nozīme ir ļoti plaša, tie ir pamatā daudzu interjera elementu uzbūvei, kurā piedalās tieši.

Palīgfactoriem arī svarīga nozīme, tikai iedarbes sfēra šaurāka, jo retos gadījumos tie var noteikt kāda elementa uzbūvi, toties palīdz to izteiksmībai vai arī ar priekšmetisko vidi saistīti netieši.

Tās ir interjera kompozīcijas factoru galvenās atšķirības no kompozīcijas elementiem.

Ir arī daudz kopīga. Vispirms atsevišķos gadījumos abi jēdzieni tik krasi nenodalās vai pat daļēji saplūst. Tā, piemēram, gaisma un apgaismojums interjerā var būt factors, kas palīdz izcelt arhitektoniskos un priekšmetiskos apjomus, un, no otras puses, var būt kā patstāvīgs elements saistījumā ar apgaismes armatūru, vai arī abi šie gadījumi var saplūst jēdzieniski un praktiski. Līdzīgu piemēru ir daudz.

Dalījums «factors» un «elements» nepieciešams interjera kompozīcijas analīzei un tās precīzākai izpratnei, lai šīs un vēl daudzas citas parādības varētu labāk sintezēt, interjeru veidojot.

Dažus factorus nav nepieciešamība atsevišķi izdalīt. Tie vai nu ietekmē jebkuru interjera parādību (kā emocionālais factors), vai arī pietiekami iztirzāti līdztekus citiem jautājumiem (piemēram, modes ietekme, daži psihofizioloģijas aspekti u. c.).

Kādā veidā ar interjera kompozīcijas faktoriem un elementiem veidot interjeru, to nosaka interjera kompozīcijas principi: vienotība un saskaņa, galvenais un pakārtotais, kompozīcijas centrs, akcents un fons, orientācija, dinamika un līdzsvars, simetrija un asimetrija, ritms, kontrasts, nianse, vienlīdzība, proporcijas, mērogs u. c.

Šie kompozīcijas principi vienlīdz attiecas kā uz telpu kopumā, tā uz atsevišķu elementu izvietojumu, pašu elementu uzbūvi, detaļām un sīkdaļām. Tie ir aptveroši principi. Piemēram, ēkā var būt izcelta, akcentēta kāda telpa. Savukārt šajā telpā var būt akcentēta kāda detaļa, tajā — kāda sīkdaļa utt. Tas liecina, cik temats plašs, ja jau katrai temata sastāvdaļai tik plaša un dažāda izpausme.

Un arī otrādi. Ar viena atsevišķa elementa kompozīciju telpā jau iespējams izanalizēt daudzus kompozīcijas principus, ar jebkura viena elementa izvietojumu izsekojot kompozīcijai vispār.

Piemēram, fotogrāfija iekštelpā. Lai vienkāršotu piemēru, neievērosim ne telpas, ne fotoattēla saturu, ko reālos apstākļos nekad nedarītu. Vispirms fotoattēls var būt akcents telpā un dominēt pār citiem elementiem. Ja fotoattēls aizpilda visu sienas plakni, tas var būt fons citiem elementiem. Tas var telpā būt galvenais, var būt elements, kurš pakārtots citiem. Ar savu izvietojumu telpā tas var radīt simetriju vai asimetriju. Dažādus efektus radīs fotogrāfijas formas (kvadrāts, taisnstūris, aplis) īpatnības. Arī proporcijas mainīs kompozīcijas raksturu, bet fotoattēla mērogs it īpaši. Ja fotoattēli ir vairāki, tie var kārtoties noteiktā ritmā, var arī kārtoties pēc kontrasta principa.

Bet tas vēl nav viss.

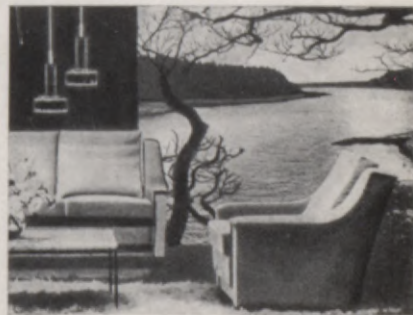
Attēli var kontrastēt ar formātu, proporcijām, tonalitāti savā starpā, ar citiem telpas elementiem, ar telpas uzbūvi kopumā, bet var arī pieskaņoties. Attēla asimetrisks izvietojums var radīt līdzsvaru vai pastiprināt dinamiku.

Variāntu ir bezgala daudz, sevišķi tādēļ, ka katrs princips var darboties pats par sevi vai attiecībā pret citiem principiem un — attiecībā pret citu iekštelpas elementu tādiem pašiem patstāvīgiem vai arī savstarpēji saistītiem principiem.

Un arī tas vēl nav viss.

Aplūkotajos piemēros runājām par komponēšanu plaknē — tāfad divās dimensijās. Taču interjers ir telpas kārtošana ne tikai nozīmē «telpa», bet arī nozīmē «telpiskums». Pati iekštelpa un gandrīz bez izņēmuma visi tās elementi ir telpiski, ar trim dimensijām (garums, platums jeb dziļums un augstums). Aplūkojamajā piemērā ar fotoattēlu

Fotogrāfija kā aktīvs interjera kompozīcijas elements.

arī tas var būt telpisks, piemēram, uzlīmēts uz telpā brīvi novietota kuba vairākām plaknēm. Šāds paņēmieni diezgan izplatīts izstāžu noformēšanā. Arī citādos veidos, fotogrāfiju saistot ar kādu trīsdimensiju elementu, attēls var iegūt relatīvu telpiskumu, pie tam dažādas formas (taisnas, liektas, slīpas). Trīsdimensiju elementu komponēšana kļūst daudz sarežģītāka par divdimensiju elementiem, turklāt vienā telpā var būt šo abu veidu fotoattēli.

Reālos apstākļos vēl klāt nāks paša attēla «iekšējā» kompozīcija — to šoreiz apzināti neaplūkojam — un šīs kompozīcijas mijiedarbība ar iekštelpas struktūru.

Teiktais apstiprina kompozīcijas nepieciešamību, kura var izrādīties vienīgais pastāvīgais kritērijs, iekštelpu veidojot vai vērtējot.

Teiktais liecina arī to, ka nepieļaujami ir apzināti sašaurināties līdz nedaudziem tradicionāliem paņēmieniem — tā būtu nedzīva shēma —, jo variāciju ir bezgala daudz.

Un, beidzot, kļūst saprotams arī tas, ka prakses daudzveidībā no līdzvērtīgiem risinājumiem piemērotāko neizbēgami nāksies izvēlēties intuitīvi, pēc nojautas. Interjers taču savā uzbūvē iesniedzas arī mākslas kategorijās, un emocionālo nevar izsvērt ar matemātisku loģiku vien.

Nepieciešama arī improvizācija.

Mūsdienās, interjeru veidojot, nevaram iztikt bez kompozīcijas likumiem, tāpat kā bez improvizācijas brīvības. Citiem vārdiem: nepieciešama sistēma — kompozīcija, tāpat kā šīs sistēmas elastība — improvizācija.

IV

INTERJERA
KOMPOZĪCIJAS
PAMATFAKTORI

FUNKCIJA

Funkcija ir izmantošanas vai lietošanas lietderība.

Ar funkciju ir tāpat kā ar kompozīciju vispār: bez tās nav iespējams iztikt, bet visu pakļaut tikai funkcijai ir bīstami, lai gan daudz mazākā mērā, nekā to pienācīgi nenovērtējot. Domājot vienīgi par funkciju, visus iekštelpu veidojošos faktoros un elementus pakārtojot tikai funkcijai, var rasties vienpusība un risinājuma shematisms.

Mūsu gadsimta sākumā jaunas arhitektūras — arī iekštelpu arhitektūras — izpratnes un veidošanās procesā bez citiem nozīmīgiem faktoriem liela loma bija funkcionālo norišu atzīšanai un pareizai novērtēšanai pretstatā līdz tam valdošajam arhitektūras eklektismam un dekoratīvismam, kas daudz nebēdāja ne par konstruktīvo, ne funkcionālo loģiku.

Mūsdienu arhitektūras dzimšanas laikā funkciju it kā atklāja no jauna, sāka pievērst tai nopietnu uzmanību. Tas ir pilnīgi pareizi. Būvējam ēkas un izgatavojam dažādus priekšmetus, lai apmierinātu noteiktas vajadzības, tādēļ uzdevums ir panākt, lai tie iespējami pilnīgi kalpotu paredzētajai vajadzībai. Taču, šim uzdevumam koncentrējoties vienpusīgi, var rasties funkcijas absolutizēšana. Jebkuras parādības pārspīlēšana var novest pie tās pretstata un beidzot pie reakcijas pret šo parādību. Tā šodien vērojama zināma reakcija pret gadsimta pirmās puses arhitektūrā dominējošo funkcionālisma tendenci. Tas jāpiemin ne jau vēsturiskas apceres dēļ, bet tādēļ, ka šāds stāvoklis iespējams jebkurā brīdī.

Jāapzinās, ka vārdam «funkcionālisms» ir divējāda nozīme — pozitīva un negatīva.

Pozitīva — kā tieksme pēc racionāla satūra iekštelpu arhitektūrā.

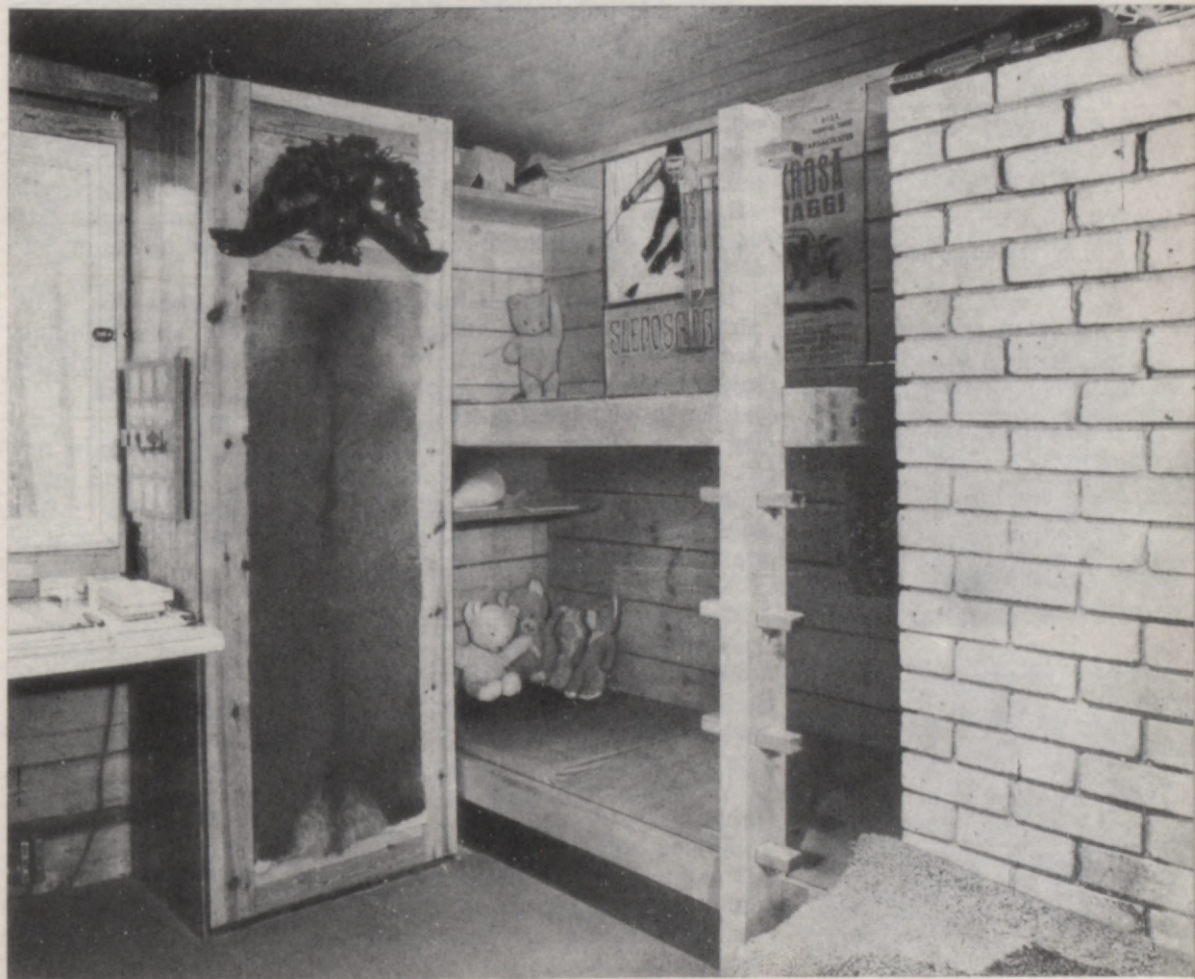
Negatīva — kā pašmērķīga aizraušanās ir funkcionāliem paņēmieniem.

Teiktā ilustrācijai var noderēt šāds piemērs. Kādai telpai, piemēram, vestibilam, nepieciešamas durvis, lai saistītu šo iekštelpu un ārtelpu. Tā ir viena no šīs telpas funkcijām. Bet tagad padomāsim par durvju funkciju šajā gadījumā. Ja pēc dažādiem apsvērumiem un aprēķiniem konstatējam, ka vajadzīgas vienas 2 metrus platas durvis (attiecīgi divas 1 metru platas), tad, izbūvējot šādas durvis, būs ievērota funkcija pozitīvā nozīmē. Turpretim šajā pašā gadījumā izveidojot vairākas durvis, teiksim, 10 m platumā, būs funkcionālisms negatīvā nozīmē, nevis formālisms, kad durvis

būtu iekārtotas tur, kur tās nemaz nav vajadzīgas. Nē. Durvis izveidotas tieši tur, kur tās vajadzīgas (funkcija), bet daudz vairāk, nekā nepieciešamas. Pareizas funkcijas pārspīlēts uzsvars kļuvis par pašmērķi — negatīvu funkcionālismu.

Lietišķais un emocionālais konkrētā darinājumā var iemiesoties dažādās savstarpējās attiecībās, taču bez funkcijas līdztekus pastāv arī estētiskais moments. Pat tīri tehniskām būvēm (piemēram, tiltiem), tehniskiem priekšmetiem (piemēram, darbarīkiem) ne vien nevainojami jāfunkcionē, bet

Telpiskās vides tapšanā funkcijai ir viena no visnozīmīgākajām lomām.

arī jābūt estētiskiem, kā mēdz teikt, tiem jābūt lietderīgiem un skaistiem.

Būtu nepareizi, ja, tikai pieskārušies funkcionālo jautājumu iespējamiem pārspilējumiem, mēs secinātu, ka funkcijai piemīt tikpat daudz labā kā ļaunā. Sliktā īpatsvars ir mazs un bija jāpiemin tikai tādēļ, lai apzinātos, ka tas vispār iespējams un kādā virzienā izpaužas.

Tas nav mēģinājums mazināt funkcionālo jautājumu svarīgumu. Praksē, iekārtojot iekštelpas, daudz biežāk gadās pārspilējumi dekoratīvajā virzienā nekā funkcionālajā. Interjeros daudz biežāk nekā pārējā arhitektūrā funkciju pat pienācīgi nenovērtē.

Telpiskās un priekšmetiskās vides tapšanā funkcijai ir viena no visnozīmīgākajām lomām. Par to jādomā vienmēr. Mēs to bieži arī darām — apzināti vai intuitīvi.

Tā, piemēram, atpūtas brīdī brīvā dabā izvietojoties pie ugunsкура, arī tiek risināti funkcionāli jautājumi: uz kuru pusi vējš pūš dūmus un dzirksteles, kurā pusē ugunskuram mums labāk nosēsties un kāds ir labākais attālumš no tā, vai ērtāk nebūtu sēdēt uz kāda paaugstinājuma nekā tieši uz zemes, kā labāk izvietot dažādus atribūtus ap mums, un tā tālāk. Mēs risinām funkciju.

Iekštelpas funkciju lielos vilcienos nosaka ēkas tips. Rūpnīcā ražojam, skolā mācāmies, kinoteātrī skatāmies filmu. Bez šīs ēkas vispārējās funkcijas, ko izstrādā, ēku projektējot, jāizdala atsevišķas telpas funkcija. Reti kādā ēkā visām telpām ir vienāda funkcija. Pat skolā, kur pārsvarā ir klašu telpas ar pilnīgi vienādu funkcionālo nozīmi (funkcija nav tik vienkārša skolās ar kabinetu sistēmu), ir daudz gluži atšķirīgu funkciju un tām atbilstošu telpu: rekreācijai — gaiteni, ēšanai — ēdamtelpa, kurai savukārt pakārtotas ēdienu gatavošanas, noliktavu un citas telpas.

Katrai telpai ir sava noteikta funkcija.

Taču tas ir vienkāršākais gadījums.

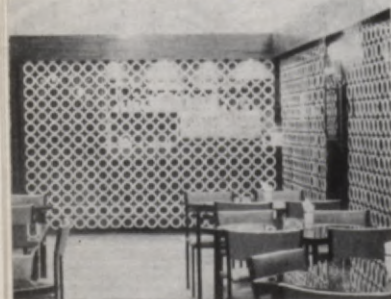
Vienai telpai var būt vairākas funkcijas, un — kā par spīti, lai sarežģītu interjera izveidošanu — parasti tā arī ir.

Dzīvoklī var būt vajadzība vienā istabā ēst, atpūsties, gulēt. Vienā telpā jānodrošina dažādas funkcionālas norises līdztekus.

Vienā un tajā pašā telpā funkcija var mainīties arī secībā.

Skolas zāle pamatā ir skatītāju zāles tips ar krēslu rindām un skatuvi. Sarīkojuma laikā tai jāklūst par deju zāli un krēsli jāaizvāc. Ja te vēl notiek sporta nodarbības, telpai jānodrošina arī šis izmantošanas veids, bet ne vairs vienlaicīgi, teiksim, ar sapulci. Telpai ir mainīga, tomēr

Mainīga funkcija laika secībā.

katrā laikā sprīdī viena funkcija. Mainīgajai funkcijai atbilst mainīga, variabla telpa.

Beidzot, interjeru veidojot, jāastopas ar atsevišķa iekārtas priekšmeta funkciju. Arī tā jāapzinās un labi jāiepazīst, lai katru priekšmetu varētu izmantot mērķtiecīgi un iespējami pilnvērtīgi kopējā interjera kompozīcijas sistēmā.

Pirmajā gadījumā ēkas vispārējo funkciju nosaka arhitekts, trešajā gadījumā priekšmeta funkciju atrisina šī priekšmeta projektētāji. Tas ir mazliet vienkāršoti, bet svarīgi ir tas, ka abos gadījumos mums maz iespēju līdzdarboties funkcijas noteikšanā.

Praktiski svarīgākais ir otrais gadījums — atsevišķas telpas funkcionālie jautājumi.

Kā tos atrisināt? Jāizanalizē mūsu telpa un pēc iespējas vairāk citu piemēru, kur telpa un tās lietošanas uzdevumi ir tādi paši vai līdzīgi. Tas jādara ne tikai tukšā, neiekārtotā vai pat tikai topošā telpā, bet arī jau iekārtotu telpu pārveidojot.

Pamatjautājumi varētu būt šādi:

- cik un kādi cilvēki konkrēto telpu izmantos,
- kādam nolūkam šo telpu izmantos katrs no viņiem,
- kāds ir katras nodarbības īpatsvars (laika un nozīmības ziņā),
- cik labi telpa piemērota mūsu vajadzībām,
- kā telpa kopumā funkcionēs attiecībā pret blakus-telpām.

Paralēli jānoskaidro, kāda tehnoloģiskā vai cita stacionāra iekārta ir vai būs telpā, kā tā funkcionēs, ko dotajā telpā vajadzības gadījumā var mainīt, nepasliktinot kopējo uzbūvi (varbūt pat konstruktīvajos elementos), un kam jāpaliek nemainīgam, kā arī daudzi citi jautājumi, kas katrā gadījumā var būt specifiski. Galvenais, lai ar funkciju saistītos jautājumus izzinātu iespējami vispusīgi un iespējami dziļi.

Tas noteikti atmaksāsies kā tiešā, tā pārnestā nozīmē.

Sākot noteiktas telpas funkcijas analīzi, pirmos divus jautājumus — cik cilvēku un kādam nolūkam tie telpu izmantos — nebūs grūti noskaidrot. Ne tik viegli būs izsvērt katras nodarbības īpatsvaru laika un nozīmes ziņā. Piemēram, dzīvoklī atbilstoši cilvēku skaitam nepieciešamas vietas (zona vai telpas daļa, vai atsevišķa telpa) gulēšanai. Laika ziņā šo vietu gulēšanai izmantos apmēram trešdaļu dien-nakts — tāpat ilguma ziņā viena no svarīgākajām funkcijām, kam atbildīs attiecīgi liels īpatsvars telpas platībā, apmēbelējumā un citos iekārtas elementos. Toties liels rakstāmgalds dzīvoklī ir nevajadzīgs, ja nav cilvēka, kurš

Funkcijas akcentējums: vizuāli jau sajūtams, cik mēbele ir mīksta.

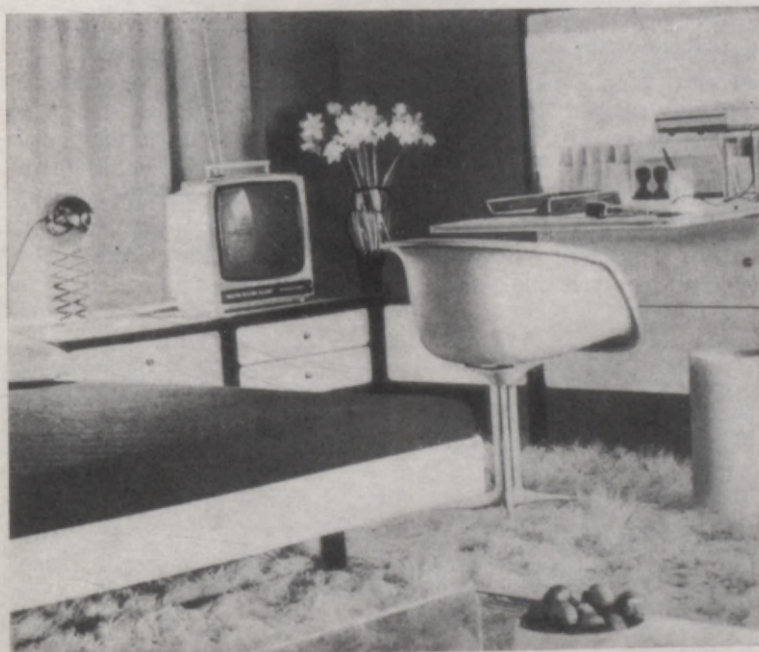

Savdabība vispirms var izpausties funkcijā. Varbūt kāda funkcija var norītēt pavisam citādi, nekā to esam pieraduši līdz šim?

pie tā regulāri strādā. Lai reizi nedēļā uzrakstītu kādu vēstuli, pietiks ar atvāžamu sekretēra plakni, kura, pārējā laikā aiztaisīta, netraucē citas dzīvokļa funkcijas. Šinī gadījumā rakstīšana (t. i., strādāšana pie rakstāmgalda) caurmērā diennaktī aizņems nedaudz minūšu, kas laika ilguma ziņā ir tik nesvarīga funkcija, ka iegādāties atsevišķu mēbeli — rakstāmgaldū — un ar to aizņemt relatīvi daudz telpas ir neekonomiski un neracionāli. Tikpat nepareizi, arī neērti šo rakstāmgaldū izmantot kā ēdamgaldū vai vēl citām vajadzībām, jo rakstāmgaldū projektēts savai noteiktai funkci-

jai. Ir daudz veidu, kā šīs «citas» funkcionālās norises nodrošināt ar atbilstošām mēbelēm vai to daļām. Tas pats sakāms par vēl nereti redzamo tradicionālo ēdamgaldu telpas centrā. Iepriekš noskaidrojām, kā šāds princips vēsturiski radies. Ja šodien šāds galds varētu būt piemērots ēdienu servēšanai, ciemiņus uzņemot, tad pārēķināsim — cik šāda funkcija aizņem laika ziņā un salīdzinājumā ar citām norisēm mūsu telpā? Mēbeļu projektētāji piedāvā pareizu atrisinājumu — saliekamu galdu, kas ikdienā aizņem maz vietas, pie tam saliktā stāvoklī arī izmantojams. Jau šo vienu piemēru varētu analizēt ilgi, piemēram, ko pārsvarā ēdam, kā ēdam; no tā atkarīgs galda veids, augstums, saistība ar pārējām mēbelēm un tā tālāk.

Kādreiz laika ziņā funkcija gan ir mazsvarīga, toties tā ir nozīmīga. Tas jāizsver katrā konkrētā gadījumā. Tā, piemēram, iestādes vadītāja kabinets. Bez piemērota rakstāmgalda, krēsla, telefona un citas sakaru aparatūras izvietojuma, bez pareizas apgaismes (arī tā ir funkcionāls faktors) un citiem elementiem, kas funkcionē visu darba dienu, vadītāja kabinetā parasti ir lielāks galds un virkne krēslu — apspriedēm. Tā nav nodeva reprezentācijai. Šāda mēbeļu grupa gan aizņem daudz telpas, bet, ja tuvumā nav speciālas

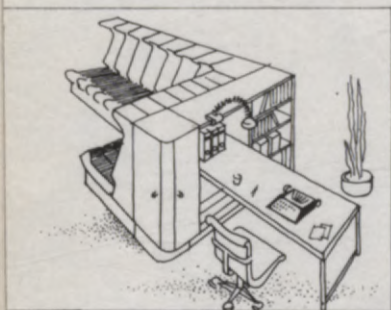

Funkciju daudzveidība mazā telpā.

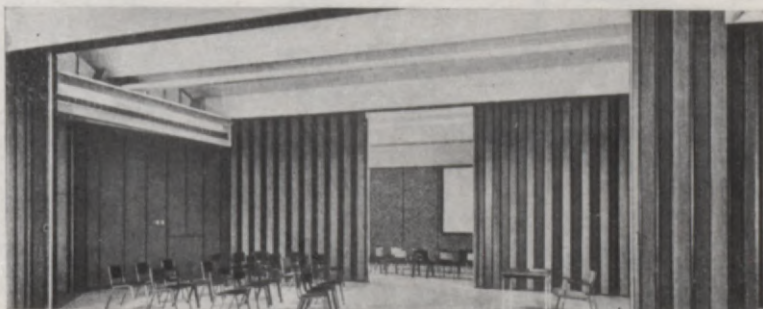
apspriežu telpas, princips ir loģisks un pamatots. Pulcējo-
ties pie šāda galda, apspriež būtiskus jautājumus un pie-
ņem svarīgus lēmumus. Tas var nenotikt bieži, pat ne katru
dienu, tomēr funkcija izteic vadītāja kabineta darba sa-
turu — līdz ar to ir ļoti svarīga nozīmības ziņā, tādēļ tā
jānodrošina, telpu iekārtojot.

Funkcijas nozīmību noteikt ir daudz grūtāk, jo to nevar
objektīvi «izmērīt». Praktiski funkcijas ilgums un nozīmība
savstarpēji saistās. Šie faktori jāvērtē kompleksi, nosakot
katras nodarbības īpatsvaru. Kompleksi jāvērtē arī visu
vienā telpā iespējamo funkcionālo norišu savstarpējā saka-
rība. Ja, piemēram, dzīvoklī, klasificējot galvenās funkcijas,
esam pārliecinājušies, ka nepieciešamas zonas — 1) gulē-
šanai, 2) ēšanai, 3) darbam, 4) atpūtai, 5) bērnu rotaļām,
tad katra no šīm galvenajām funkcionālajām zonām vēl da-
līsies sīkāk (gulēšana — gulvieta katram ģimenes loceklim
atbilstoša vecumam, dzimumam un citām īpatnībām). Tālāk
jāmeklē iespēja dažādās funkcijas sintezēt, nodrošināt to
kompleksu atrisinājumu, ja tās norit vienā telpā, kas ir pil-
nīgi iespējams. Tātad vienā telpā dažādas funkcijas sav-
starpēji saistīsies, un atbilstoši tam saistīsies šo funkciju no-
drošināšanai izvēlētie atsevišķie telpas elementi.

Telpas piemērotība mūsu vajadzībām un tās funkcionē-
šana attiecībā pret blakustelpām. Ir laimīgs gadījums, ja
telpa ar saviem parametriem un strukturālo uzbūvi (izmēri,
konstruktīvais risinājums, ailu izvietojums, dabiskā ap-
gaisme u. c.) piemērota mūsu funkcionālajām vajadzībām
vai nav pretrunā ar tām. Ja telpa nav piemērota, radīsies
kompromiss. Būs daļēji jāpakļauj un jāpiemēro funkcija tel-
pai vai telpa — funkcijai. Arī tas var izrādīties reāli iespē-
jams. Vai arī kaut kas apzināti jāzaudē no abām pusēm,
lai iegūtu labāku rezultātu kopumā. Mēdz teikt, ka tieši
grūtos apstākļos rodas visinteresantākie, pat oriģināli risi-
nājumi, kas nenotiek tad, ja ne ar ko neesam saistīti. Šai

Variablai funkcijai atbilst
variabla telpiskā vide
(sabīdot vai atverot sienas).

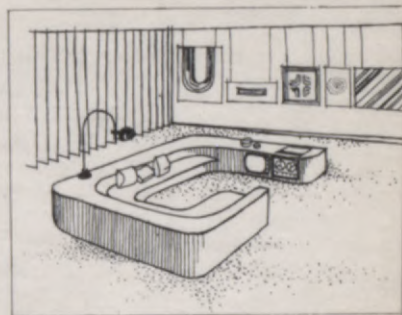

paradoksā slēpjas daļa taisnības. Vajadzīga gan lielāka piepūle, toties interjers izdevīgi atšķirsies no standatrisinājumiem. Tas, protams, nav likums, tā ir tikai iespēja, bet tāda pastāv. Savdabība vispirms var izpausties funkcijā. Varbūt kaut ko traktējam pārāk tradicionāli? Varbūt kāda funkcija var norītēt pavisam citādi, kā to esam pieraduši līdz šim? Elastīga bezaizspriedumu domāšana var izrādīties labs padomdevējs, lai komplicētā situācijā nebūtu jāsamierinās ar neveiklu kompromisu, bet iegūtu interesantu savdabību. Ja telpa liekas nepiemērota, vēl lieku reizi jāpārbauda funkcionālo norišu sistēma. Ja esam pārliecināti par to pareizību un nepieciešamību, tad jāpārbauda, ko var mainīt telpas strukturālajos elementos, tās uzbūvē. Dažreiz nebūs grūti pārveidot aillas, piemēram, aizsegt kādas durvis vai prefēji — izveidot tās no jauna citā vietā. Varbūt iespējams mainīt telpas proporcijas, sadalīt telpu ar starpsienu, nodalīt no telpas kādu daļu. Varam radīt telpu telpā, izveidojot noteiktai funkcijai piemērotu kabīni, lai izolētos, piemēram, no trokšņa kādā ražošanas cehā. Iespēju ir daudz, vadoties katrā konkrētā gadījumā pēc funkcionālajām vajadzībām iekštelpā un arī blakustelpu savstarpējā saistībā.

Funkcionālo vajadzību dēļ pārveidojot telpas uzbūves elementus, jāievēro svarīgs princips: pārbūves nedrīkst nonākt pretrunā ar telpas un visas ēkas pamatstruktūru. Ja ēkas arhitektūra tomēr pieļauj kardinālas pārmaiņas, tās nedrīkst nonākt pretrunā ar kopējo kompozīciju.

Nereti neliela apjoma telpā katrai funkcijai fiziski nevar izdalīt atsevišķu patstāvīgu zonu. Bieži tas arī nemaz nav nepieciešams. Rūpīga funkcionālo procesu izpēte ļauj telpu iekārtot racionāli, izvēloties tādas mēbeles, priekšmetus un iekārtošanas paņēmienus, kas nodrošina dažādu funkciju prasības vai nu vienlaicīgi, vai laika secībā. Telpa atbrīvojas, jo parasti tā liekas par mazu tad, ja to neapdomīgi un nevajadzīgi pieblīvē. Pareiza funkcijas izpratne un pienācīga novērtēšana ekonomē telpas platību un līdzekļus. Tātad racionālai funkcijai tiešs sakars arī ar ekonomiku.

Ne vienmēr iepriekš var paredzēt visas iespējamās funkcionālās norises kādā telpā. Varētu likties, ka šādā gadījumā nodarbošanās ar funkcionāliem jautājumiem kļūst tīri formāla. Tas tomēr būtu nepareizi. Funkcija jebkurā gadījumā ir viens no iekštelpas kompozīcijas pamatfaktoriem, vienalga, vai tā ir relatīvi pastāvīga vai mainīga. Veselā virknē telpu to izmantošanas saturs nemainās: ražošanas telpās ar noteiktu tehnoloģiju, izglītības, kultūras un cita rakstura telpās. Gandrīz tikpat bieži vienas telpas funkcija

var būt mainīga pašreizējā momentā vai pēc neliela laika sprīža. Atšķirība nav principā, atšķirība ir metodē. Mainīga funkcija vai dažādu funkciju sajaukšanās prasa attiecīgu telpas iekārtošanas paņēmieni un priekšmetu mainību. Variablai funkcijai nepieciešama atbilstoši variabla telpiskā vide. Tas ir sarežģītāk nekā nodrošināt pastāvīgu funkciju, taču svarīgākais ir izprast situāciju un apzināties mērķi, tad praktiskā realizācija īpašas grūtības vairs nesagādās.

FORMA

«Forma» ir plašs jēdziens, ko lieto daudzās nozarēs. Katrā no tām vārdam «forma» piemīt cits jēdzieniskais saturs.

Soreiz mūs interesē tikai forma interjerā kā iekštelpas kompozīcijas faktors, citādi temats kļūtu pārāk plašs, jo «forma», «funkcija», «konstrukcija» un daži citi jēdzieni ir tik ietilptīgi, ka tiem katram atsevišķi var veltīt ne vienu grāmatu vien.

Pat interjeram tik tuvai nozarei kā stājmākslai forma ir mākslas darba iekšējā organizācija, struktūra, kuru veido, izmantojot noteiktam mākslas veidam raksturīgos materiālos attēlošanas līdzekļus, un kura atklāj, izteic mākslas darba saturu.

Tomēr stājmākslai raksturīga — un citās mākslas nozarēs vēl raksturīgāka — ir «formas» piederība vairāk filozofiskām nekā fiziski izmērāmām, materializētām kategorijām. Iekštelpu arhitektūrā tas ir citādi.

Interjerā raksturīgas divu veidu formas:

1) arhitektūras (celtnes, telpas, arhitektūras detaļu) formas,

2) priekšmetu (mēbeļu, gaismekļu, dažādu izstrādājumu un elementu) formas.

Jebkuras interjera formas — arhitektūras vai priekšmetu — ir priekšmetiska vide un veido to, tādēļ forma interjerā ir priekšmeta ārējais apveids.

Taustāms, fiziski reāls, iemiesots noteiktā materiālā.

Vārdu «forma» lietojot tikai šādā interjeram raksturīgā nozīmē, forma ir tehnikas darinājums ar estētiskā momenta līdzdalību, kas izpaužas ļoti dažādās tehniskā un estētiski dekoratīvā faktora savstarpējās nozīmības attiecībās, tāpat kā arhitektūrā vispār. Galējā konsekvencē tā ir konstruktīvā forma, no vienas puses, un dekoratīvā forma, no otras puses.

Visā pasaulē ir daudz gan viena, gan otra virziena teo-
rētisko un praktisko aizstāvju. Nemēģināsim noskaidrot,
kurš no tiem labāks, tā būtu veltīga nodarbošanās. Nevar
noliegt vai izcelt tikai vienu formu noteicošu faktoru. Dar-
bojas gan viens, gan otrs, un, apliecinot attīstības nepār-
trauktību, periodiski mainās uzsvars racionālajai un emo-
cionālajai pusei, ģeometriskajai un plastiskajai formai.

Tomēr zināma atšķirība pastāv. Ar tīri dekoratīvu formu
vien nevar veidot materiālo vidi noteiktai izmantošanas va-
jadzībai, ievērojot funkcionālās un citas prasības. No otras
puses — racionālā, tehnizētā, rūpnieciski ērti ražojamā
priekšmetiskā forma gan nenes tradicionālo estētisko
priekšstatu slodzi, tomēr pastāv iespēja tai kļūt par jaunu
estētisku kategoriju, ja attīstoties mainās un pārveidojas
mūsu uztvere un uzskati par «skaisto».

Cilvēka attiecības ar objektīvo lietu pasauli interjerā ir
divējādas:

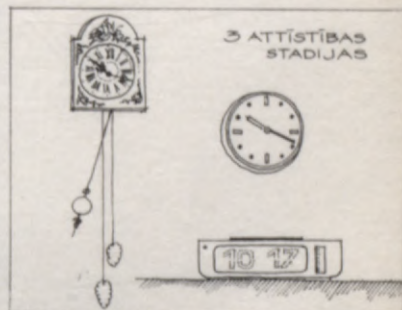
1) formas, kurās mūsu darbības norit iekšā (cilvēks
formā),

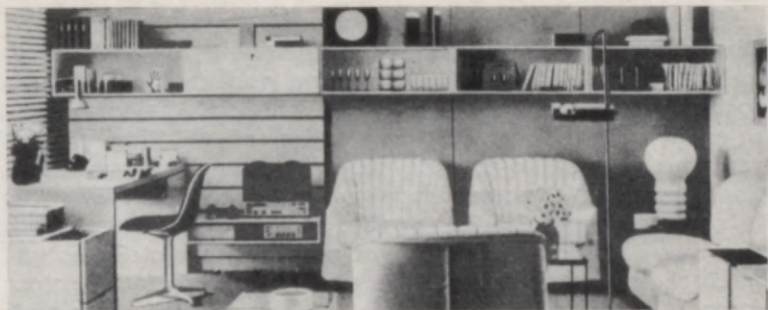
2) formas, ap kurām norit mūsu darbības (cilvēks ap
formu).

Tās ir vienas sistēmas divas daļas — arhitektoniskā un
priekšmetiskā.

Ikdienā cilvēks saskaras ar dažādiem priekšmetiem, kam
ir daždažāds ārējais izskats — formas. Diendienā palielinās
šo rūpnieciski ražoto priekšmetu skaits, un nepārtraukti ro-
das arī jauni priekšmetu veidi. Neievērojot modes un citas
vispārējākas ietekmes, priekšmeta forma rodas, attīstās un
mainās pēc dažām objektīvām likumībām. Galvenais ir
priekšmeta formas atbilstība tā funkcijai, tātad — lietošanas
veidam un uzdevumam. Vēl priekšmeta formu nosaka ma-
teriāls, no kā tas izgatavots, un ražošanas tehnoloģija.
Amatnieciskās ražošanas laikā priekšmeta forma, materiāls
un funkcija organiski saplūda. Pārejot uz rūpniecisko ražo-
šanu, ilgu laiku priekšmetu izskatā valdīja haoss — atdari-
nāja gan amatnieciski veidotus priekšmetus, gan bija re-
dzamas atklātas visas mehānismu detaļas, gan priekšmetu
ārišķīgi dekorēja. Mūsdienu praksē priekšmetu ietver ko-
pējā apvalkā, kas nosedz daudzās tehniskās detaļas un
sastāvdaļas (rakstāmmašīna, radioaparāts, lustra, saimniecī-
bas priekšmeti). Par laimi, šodien priekšmetu projektēšanā
un ražošanā piedalās arī mākslinieks konstruktors, kas no-
drošina augstvērtīgas formas rašanos.

PRIEKŠMETISKĀS FORMAS

Strauji palielinās viena un tā paša veida priekšmetu skaits. Ieviešoties jauniem materiāliem un jaunai tehnoloģijai, kā arī mainoties kāda esoša priekšmeta funkcijai (jo attīstās dzīve — mainās prasības), rodas esošo priekšmetu jauni veidi. Treškārt — rodas pilnīgi jauni izstrādājumu veidi ar savām formām.

Viss šis apkārtējo lietu milzīgais daudzums ar attiecīgi lielu formu dažādību rada lielas grūtības, lai to izskatu saskaņotu iekštelpā.

Kā rīkoties?

Pirmkārt, telpu projektē kompleksi. Vienlaicīgi ar telpas arhitektonisko projektu izstrādā priekšmetu projektus. Tātad individuāls risinājums vienotā, kopējā sistēmā telpai, mēbelēm, gaismekļiem, sadzīves priekšmetiem, tekstilijām un tā tālāk, pat apģērbam. Ļoti pareizs princips, tomēr realizējams tikai atbildīgākās sabiedriskās telpās. Ja šāds laimīgs gadījums noticis, arī telpas izmantotājam nav gluži pasīva loma. Paliek nozīmīgais ekspluatācijas process, kad katrs var aktīvi izkopt šo pareizi radīto vidi, to izprotot un piemēroti papildinot attīstības gaitā vai arī otrādi — aiz neizpratnes, aiz nevēlēšanās saprast — var viegli sabojāt kopskaņu, telpā ienesot nepiemērotus elementus un formas.

Otrkārt, gatavai telpai jāizvēlas gatavi priekšmeti. Mūsu uzdevums — komplektēt tos, izvēloties no tirdzniecībā dabūjamās priekšmetu bagātības formas ziņā piemērotākos iekštelpas vienota, organiska izskata iegūšanai. Dažreiz sortiments ierobežots, tad rodas papildu grūtības. Citreiz formu izvēle bagātīga (piemēram, gaismekļi, kam visiem funkcija apmēram vienāda, bet formās visdažādākās variācijas), bet tieši tādēļ izvēlēties piemērotāko ir tikpat sarežģīti. Tad varam vadīties pēc formas atbilstības priekšmeta funkcijai un formas saskaņas ar citām formām mūsu telpā. Bez tam, ja arī kāda priekšmeta forma patīk, jāapsver, vai tā lietojot neizrādīsies sadomāta un butaforiska

un vai tā nav moderna variācija par kādu sen pārdzīvotu paņēmienu. Arī tā gadās. Ja ražotāji nav pietiekami uzticējusies māksliniekam konstruktoram (dizaineram), mēs savukārt nevaram nekritiski uzticēties ražotāju piedāvātai formai. Piemēram, tehniski nevainojamu galda un sienas pulksteņu plašajā klāstā fikpat kā nav iespējams atrast mūsdienu interjeram atbilstošu formas ziņā.

Te ir principiāla kļūda: sadzīves priekšmets veidots kā luksusa priekšmets. Jaunu priekšmetu veidu rašanās brīdī un tik ilgi, kamēr tie pārsteidz un izbrīnī tehniskā ziņā (arī finansiālā!), kamēr tie ir luksusa priekšmeti, tos agrāk veidoja greznā, sarežģītā un izrotātā formā. Interjerā tie bija centrs, kam pakļāvās citi elementi. Labs piemērs te ir radioaparāts trīsdesmitajos gados, vēl agrāk — patafons. Tāpat notika ar televizoru un dažiem citiem priekšmetiem vēlāk. Pamazām no luksusa priekšmetiem kļūstot par ikdienišķiem sadzīves priekšmetiem, pilnveidojas to funkcija, bet vienkāršojas un kļūst neitrāla forma. Samazinās arī to izmēri, priekšmetus var kārtot sistēmās — blokos, vairākas stīkformas apvienojot vienā apjomā. Tā jāmēģina kombinēt ne tikai vienādu vai līdzīgu lietošanas uzdevumu priekšmeti (radio, atskaņotāja, skaļruņu u. c. radioelektronikas bloki),

Komplekss individuāls risinājums.

bet arī dažāda uzdevuma priekšmeti (ledusskapis, gāzes pavards, izlietne virtuvē). Šādā virzienā arī strādā projek-tētāji. Jo universālāka forma, jo plašākas tās izmantošanas iespējas.

Nebaidīsimies no tā, ka dažādi priekšmeti līdzīgās racio-nālās formās telpā varētu radīt vienmuļību. Kaut ko uz-svērt var vienmēr, un to izdarīt ir viegli, daudz grūtāk izvairīties no dažādu formu haosa tajā priekšmetu daudz-veidībā, kas mums nepieciešami iekštelpā.

Vienkārša, neitrāla priekšmeta vai mēbeles forma — īpaši regulāra taisnstūra — palīdz labāk sakomponēt tos savā starpā un labāk saistīt ar telpas formām. Tādēļ priekš-roka būtu dodama atturīgām formām.

Vienkāršas formas estētika. Vienkāršas formas priekšmeti ir

- visvieglāk sakārtojami iekštelpā,
- vispateicīgākie ražošanā,
- visekonomiskākie.

Ekonomija ir divējāda — telpas un izmaksas. Blīvi sakār-toti interjerā, vienkāršas formas elementi ekonomē telpu, un tos viegli saražot daudz un lētus. No visiem praktiska-jiem viedokļiem vienkārša forma ir visizdevīgākā.

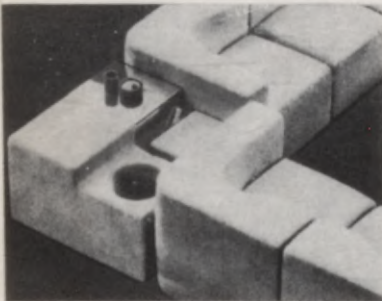
Var rasties jautājums — kā ar šādu formu estētisko pusi? Vai te nodrošināta tehnikas un estētikas sintēze?

Racionālo formu skaistums ir plašs jēdziens. Šoreiz uzde-vums nav iedziļināties filozofiskās kategorijās. Mūsu mēr-ķis ir praktiskā interjera kompozīcija, tādēļ jāatzīmē tikai daži aspekti.

Pirmkārt, vienkārša forma nav tikai regulāra taisnstūra forma — «kastīte». Tā ir jebkura regulāra ģeometriskā forma — paralēlpipeds, kubs, cilindrs, lode, gredzens, caurule utt., kā arī līdz zināmai sarežģītības pakāpei to sa-vienojumi. Labākai uzskatāmībai iedomāsimies pretpolu — dekoratīvi ornamentālu formu. Vidusposms būtu plastiskā jeb tēlnieciskā forma, kas pēdējā laikā sāk plašāk izplatī-ties. Tātad vienkārša forma nebūt nav primitīva forma.

Otrkārt, vienkāršas formas priekšmeti un elementi ļauj radīt vienotu, kompleksu iekštelpas izveidojumu. Šī vieno-tība arī ir viena no galvenajām interjera estētiskajām vērtībām. Ja arī atsevišķa priekšmeta formas vienkāršība ne-liktos estētiska kvalitāte, tad tās pielietojums atbilstoši uz-devumam šādu kvalitāti nodrošina. Ja ne tieši primāri (bet arī tas vēl ir apstrīdams), tad sekundāri estētiskā vērtība vienkāršas formas priekšmetiem piemīt noteikti.

Treškārt — un tas saistās ar iepriekš teikto — sadzīves priekšmets ir līdzeklis, ar ko apmierināt mūsu funkcionālās prasības, telpu iekārtojot, nevis pašmērķis. Ne funkcionāli,

ne estētiski nav pareizi līdzekli sajaukt ar mērķi, respektīvi, sadzīves priekšmetu veidojot greznās, sarežģītās formās un iekštelpu pārvērst par šādu priekšmetu un elementu ekspozīcijas zāli. Tas ir muzeju uzdevums.

Ceturtkārt, uzveres un domāšanas inerce dažkārt kavē pienācīgi novērtēt vienkāršas, neornamentētas formas priekšrocības. Mums nereti vēl liekas, ka vienkārša forma ir nabadzības simbols. Mēbeļu, sadzīves priekšmetu un citu priekšmetu formu estētisko vērtību sajaucam ar šo priekšmetu ārējo dekoratīvismu, izrotājumu bagātību. Tā ir virspēja un kļūdaina skaistuma izpratne.

Piektkārt, vienkāršai, ģeometriskai priekšmetu formai nepieciešama pārdomāta proporciju saskaņa, precīzas sīkdaļas, rūpīga izpildījuma kvalitāte, kā arī formu veidojošā materiāla un tā virsmas apdares augsta kvalitāte. Ja tas ievērots, tad nodrošinātas arī estētiskās vērtības.

Arhitektoniskās ēkas, telpas un detaļu formas lielā mērā nosaka interjera izskatu un iekštelpas kompozicionālajai uzbūvei dod galveno ievirzi. Telpas sienu, grīdas un griestu plaknes, ailu — logu un durvju — izvietojums un to forma lielos vilcienos rada interjera telpiskās vides kodolu un no robežo no pārējās vides — citām telpām vai āra —, vienlaicīgi veidojot interjera formu sistēmas pamatu. Parastākās ir telpas regulāru taisnstūru formas, bet tās nav vienīgās mūsdienu arhitektūrā. Nākotnē formu plastika vēl vairāk dažādosies. Teltsveida pārsegumi iekštelpā sienas un griestus savieno vienā elementā — slīpā plaknes formā. Kupola pārsegums dod izteiktu liektu formu interjerā.

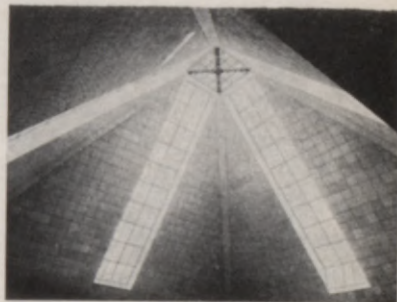
Jebkurā gadījumā telpas formu rada konstrukcija, kas iemiesota noteiktā materiālā (koks, akmens, ķieģelis, betons, metāls, plastmasa). Tādēļ arī arhitektūrā visbiežāk runā par konstruktīvo formu, jo nedalāmi saplūst forma ar konstrukciju.

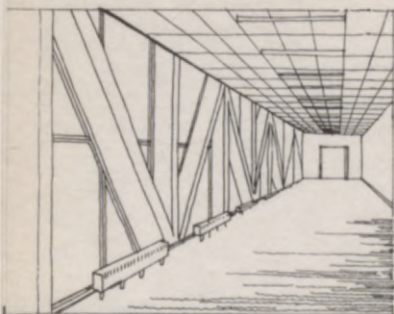
Kurš kuru nosaka?

Arhitektūrā vienmēr ir bijusi dilemma, kas ir galvenais — konstrukcija vai forma. Vai noteikt ārējo formu un tai pakļaut konstruktīvo risinājumu, vai ēkā paredzamos funkcionālos procesus apmierināt tīri konstruktīviem līdzekļiem, nepievēršot īpašu uzmanību formai. Padomju arhitektūrā pilnīgi pamatoti cenšas šos principus apvienot, kas ir priekšnoteikums pilnvērtīgai konstrukcijas un formas sintēzei.

Katrā ziņā forma iekštelpas arhitektūrā šodien, pamatojoties uz konstruktīvajām un tehnoloģiskajām iespējām, kļūvis par spēcīgu izteiksmes līdzekli.

ARHITEKTONISKĀS FORMAS

PRIEKŠMETISKO UN ARHITEKTONISKO FORMU SAPLŪŠANA

Konstruktīvās formas iekštelpas arhitektūrā ir visstabilākie elementi, kas vismazāk pakļaujas pārmaiņām, pat ja tās ir vēlamas. Izņēmumi ir speciāli projektētas transformējamas formas, kas praksē vēl sastopamas reti. Arhitektonisko formu nemainīgums interjera kompozīcijā aicina ievērot divus principus:

- pārējās elementu formas nedrīkst būt pretrunā ar arhitektoniskajām formām, jo tās tik un tā būs noteicošās telpā, un,

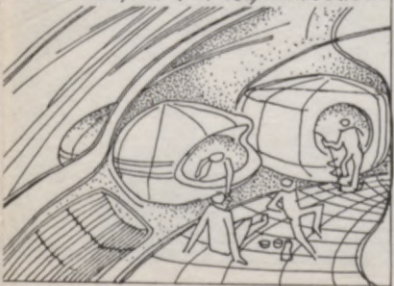
- ja vien iespējams, arhitektoniskās formas neslēpt, bet izcelt. Noslēpt tās ir praktiski grūti un principā nepareizi, jo jebkurš dekorējums, neatbilstot formu struktūras raksturam, vienīgi radīs nepatīsmu uzbūvi un butaforijas iespaidu.

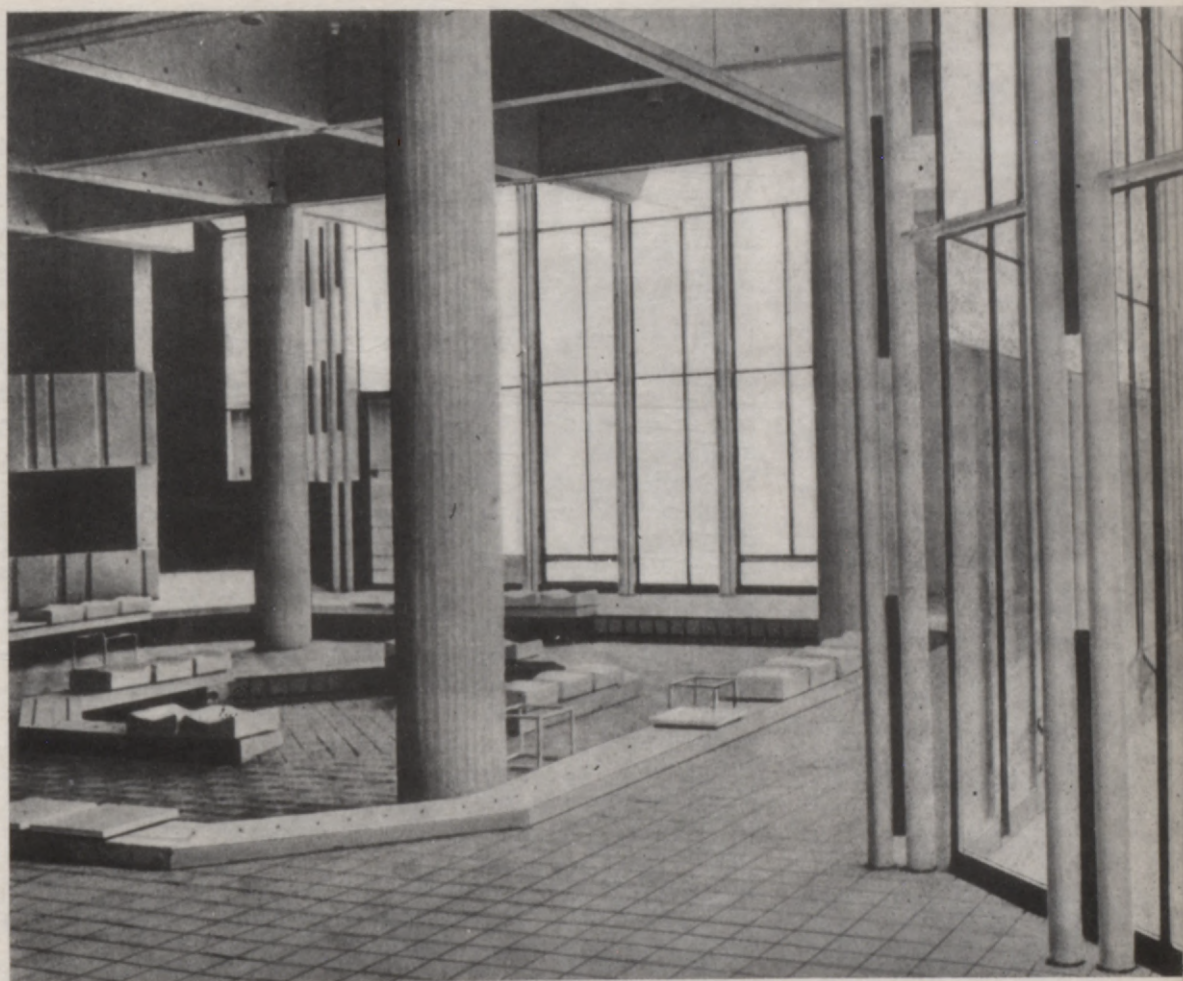
Lai iekštelpa būtu organiski vienota, nepieciešams izprast un pareizi novērtēt visas formas — arhitektoniskās un priekšmetiskās — un to savstarpējo mijiedarbību.

Pieņemto formu dalījumu divās kategorijās nosaka to raksturs — vienas top būvnieciskā procesā, otras — rūpnieciskas ražošanas procesā. Mūsdienās šis kritērijs ne vienmēr ir spēkā, jo arvien vairāk būvdetaļu, pat veselu telpisku bloku (jau gatava interjera čaula!) izgatavo rūpnīcu ceļos. Tādēļ šīs divas formu kategorijas jau esam dalījuši formās, kurās mūsu darbība norit iekšā — «cilvēks formā», un formās, ap kurām norit mūsu darbības, — «cilvēks ap formu». Vienkāršības labad neesam ievērojuši bērnus, kas var ielīst, teiksim, bufetē. No vienas puses, ir telpa, no otras — kāds to vienmēr iekārto. Divējādās formas atšķiras pēc to satura, uzdevuma, izmēriem. Tās ir divas atsevišķas pasaules, kas veido vienu — interjeru. Tāds ir reālais stāvoklis. Bet vai tas ir labs? Vai nemēģināt šo vienā telpā vienlaicīgi eksistējošo formu divdabības robežu pārkāpt?

Mūsdienās tiešām sāk ieviesties tendence šos abus formu veidus saplūdināt. Lerosme nāk gan no vienas, gan no otras puses. Visuzskatāmāk tas izpaužas mēbelēs, kas telpiski ir vislielākās un funkcionāli svarīgākās priekšmetu formas. Būvdetaļas sāk vienlaicīgi kalpot kā mēbeles (vienkāršākais piemērs — sporta zāles sēdekļu rindas), un mēbeles savukārt pārvēršas arī par telpas robežplaknēm, kļūst par telpas struktūras elementiem. Līdz ar to forma, ap kuru mēs darbojamies, pārvēršas par formu, kurā darbojamies. Tendence tikko sāk iezīmēties, bet skaidrs viens — tas ir ceļš, kā sasniegt organiski vienotu interjeru

UTOPIJA, LAI GAN LOĢISKI PAMATOTA

no visiem viedokļiem. Bet tas ir katra interjera izveidošanas pamatmērķis jebkura rakstura telpai.

Tādēļ šo principu vajadzēja pieminēt. Tādēļ arī vērts pievērst uzmanību, ja praksē vai presē turpmāk gadītos vērot šī principa attīstību.

Forma tradicionālā priekšstatā ir nobeigta struktūra. Iedomāsimies rūpnīcas cehu, kinoteātra zāli, skolas telpas, dzīvokli. Telpu veidojošās formas tiešām ir nemainīgas, tās pastāv, kamēr pastāv attiecīgā ēka un telpa vai kamēr

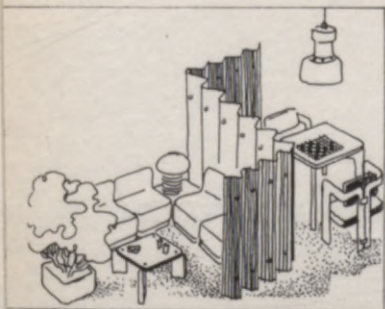
FORMAS PASTĀVĪBA UN MAINĪBA

tās nepārmaina, kardināli pārbūvējot. Interjerā var mainīties pat izmantošanas uzdevums — funkcija, bet telpas formas eksistē kā objektīvs, nemainīgs iekštelpas vides priekšnoteikums. Tas pats vērojams interjera iekārtas priekšmetu formās. Galds, krēsls, televizors, gaismeklis, vāze — katram priekšmetam ir sava noteikta, pastāvīga forma, kura nemainās, kamēr mēs nenomainām pašu priekšmetu, iegādājoties jaunu ar tam piemītošu pastāvīgu formu. Iekštelpā mēs varam gan mainīt šo priekšmetu izkārtojumu un savstarpējo grupējumu, bet nevaram mainīt ne pašas telpas, ne iekārtas priekšmetu formas.

Tas ir pilnīgi objektīvs, bet — tradicionāls priekšstats. Mūsdienās, iekārtojot interjeru, jāsāk pierast pie domas, ka tradicionālais priekšstats par formas nemainību ne vienmēr vairs ir spēkā. Forma sāk kļūt mainīga, *variabla* — kā arhitektoniskā, tā priekšmetiskā. Tas ir milzīgs ieguvums, kas radies mūsu domāšanas un tehnisko iespēju attīstības rezultātā. Par tehniskajām iespējām būtu skaidrs, bet vai domāšanas un uzskatu evolūcijas loma formu attīstībā nav pārspīlēta? Tomēr ne. Tā, piemēram, vienkāršas formas priekšmetu ražošanā tehniskās iespējas ir daudz plašākas nekā praktiskais rezultāts. Traucē domāšanas inerce, maldīgais princips «vienkāršība — tā ir nabadzība». Arhitektūrā formu ārējais dekoratīvisms ir pārvarēts, priekšmetu formās — vēl ļoti maz. Tas gan ir likumsakarīgi, ka priekšmetu formas attīstība seko arhitektūrai ar zināmu nokavēšanos, bet tas ir tikai teorētisks mierinājums. Praktiski priekšmetu formu pasaule ir grūti saskaņojama ar telpas arhitektoniskajām formām vienotā ansablī. Tieši tādēļ telpās ar individuāli projektētu un izgatavotu iekārtu interjers ir daudz viengabalaināks.

Tāpat forma tomēr var mainīties. Kādā veidā, un kāds no tā ieguvums?

Japāņu koka templis periodiski tiek nojaukts un būvēts no jauna. Tāds pats, tai pašā vietā, tomēr no jauna. Taču nemainās vienīgi struktūras uzbūves likumības, formas katreiz atjaunojoties attīstās un nedaudz mainās. Tieši tāpat kā, piemēram, deja. Šādu formas uzbūves principu varētu nosaukt par atklātu, «atvērtu» pretstatā noslēgtam, nemainīgam. Šāds atvērtas formas princips raksturīgs ne jau tikai japāņu templim. Mainīga funkcija telpā prasa arī mainīgu formu. Arhitektonisko formu variabilitāte ieviešas arvien plašāk. Maināmas plaknes vai to daļas, sabīdāmas sienas telpu pēc vajadzības pārveido, apvieno vai atdala vairākas telpas, katreiz mainoties arī telpas formai. Pārvietojamās vai transformējamās (pārveidojamās) mēbeles tāpat nodro-

šina funkciju daudzveidību, vienmēr mainoties arī formā. Piemēram, krēslu pārveido par gultu, atvāzamu grāmatplauktu plakni — par rakstāmgaldu, sienā iebūvētu konstrukciju izvelkot vai atlokot — par gulvietu utt.

Vēl tālāka formas mainība atbilstoši laika, telpas un lietošanas uzdevumiem ir ikreizēja priekšmeta kombinācija no atsevišķām detaļām. Viena no pirmajām ieskaņām ir sekciju skapji-plaukti, kuru atsevišķie elementi var saistīties daudzās dažādās variācijās, kopējā sistēma arī vēl samazināties vai papildināties. Arī tas ir labi, tomēr konsekvētāks transformējamo formu princips ir nevis priekšmetu brīva kombinācija kā sekciju mēbelei (te ir priekšmeti — skapīši, plaukti, atvilktnes), bet sistēmas veidošana tieši no formām. Tie ir skaita ziņā nedaudzī (apmēram 2—5) elementi, kas projektēti ar maksimālām savstarpējas kombinācijas iespējām. Šādam formas elementam nepiemīt noteikta funkcija kā priekšmetam, bet funkcionālu nozīmi tie iegūst, tikai attiecīgi sakārtojot tos telpā. Kā piemēru iedomāsimies ļoti vienkāršotu gadījumu — kubus, kur katrs atsevišķi noder sēdēšanai, salikti viens uz otra — galds, salikti vairāki viens pie otra — gulvieta utt. Tas ir primitīvs piemērs, bet šādā bērnu klucīšu spēles principā ir vislielākās iespējas vieglai un bezgalīgi daudzveidīgai transformācijai.

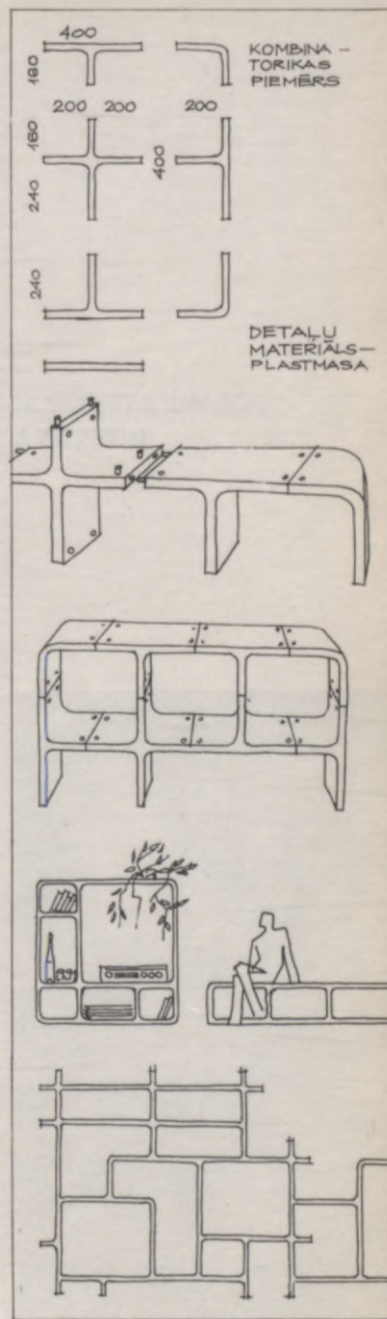
Tas ļauj atteikties no parastās nemainīgās formas, kam ļoti ierobežotas izmantošanas iespējas un kas nespēj sekot vajadzību maiņām.

Un, beidzot, gandrīz paradokss: jo universālāka ir atsevišķa elementa forma, jo individuālāka ir sistēma, ko veido šīs formas. Ja mums visiem ir, teiksim, dažī desmiti vienādu «klucīšu», tad gandrīz izslēgta iespēja sakārtot tos visiem vienādā sistēmā. Toties, piemēram, skaists un ērts skapis (gatava forma) mums katram noderēs citam nolūkam, tomēr forma visiem būs viena un tā pati.

Transformējama forma vislabāk atbilst funkciju pārmaiņām laikā un telpā, ekonomē līdzekļus un telpas platību, ir racionāla un elastīga. Citiem vārdiem — tā nodrošina formas mainību atbilstoši satura mainībai.

Arī nemainoties funkcijai, transformējama forma ļauj periodiski mainīt telpiskās vides sistēmu — psiholoģiski tas ir svarīgi, īpaši telpā, kur viens un tas pats cilvēks uzturas ilgstoši, piemēram, dzīvoklī.

Bez transformācijas (pārveidošanas) mainību vēl nodrošina arī mobilitāte (pārvietošana). Pārvietojot kādu priekšmetu iekštelpā, to var izmantot tajā vietā, kur attiecīgajā brīdī tas vispiemērotākais. Nereti abi šie paņēmieni saistās vienā telpā vai pat vienā priekšmetā — priekšmeta transfor-

mācija, kas pārmaina tā formu, un šī priekšmeta mobilitāte, kas maina telpas formu attiecības.

Mainību vislabāk var nodrošināt sistēma, ne atsevišķi, patstāvīgi elementi. Apmierināt vajadzības visvieglāk tad, ja vidi veidojošie elementi ir sistēmas savstarpēji saistītas daļas un ja tos var sakārtot dažādos veidos.

Un, beidzot, visas šīs iespējamās pārmaiņas jāveic mums pašiem — telpas izmantotājiem. Arī tas ir psiholoģiski svarīgi, jo cilvēks sevi apliecina radot. Svarīgs ir ne vien rezultāts, bet arī darbība. Aktīva līdzdalība apkārtējās vides izveidošanā to nodrošina.

FORMU ATTIECĪBAS INTERJERĀ

Lai atvieglotu formu kompozīciju interjerā, der izdalīt raksturīgākos formu veidus. Iekštelpā to savstarpējā mijiedarbība, formu attiecības var izpausties gan dažādu formu veidu saskaņā, gan pretstatā.

1. Formu attiecības pēc lieluma. Tā, piemēram, vienāda lieluma taisnstūra formas radīs ritmiski saskaņotu kompozīciju. Gluži tādas pašas taisnstūra formas, bet atšķirīgas pēc lieluma jau var kārtoties pretstatā liels—mazs. Vairākas šīs pašas taisnstūra formas — bet katra citāda lieluma — var radīt nemierīgu un raibu iespaidu, kaut arī paši forma atsevišķi ir mierīga un līdzsvarota. Jau visvienkāršākajam formu attiecību veidam «liels—mazs» var būt dažādākās variācijas, formas sakārtojot telpā. Svarīga formu savstarpējā mijiedarbība, sistēma, kādu tās veido.

2. Formu attiecības pēc ģeometriskās uzbūves. Tā var būt regulāra un neregulāra. Regulāru ģeometrisku formu ir daudz: paralēlpipeds, kubs, prizma, piramīda, cilindrs, caurule, konuss, lode, gredzens u. c., neregulāru — bezgalīgi daudz. Līdz ar to formu kombināciju pēc ģeometriskās uzbūves arī ir bezgalīgi daudz.

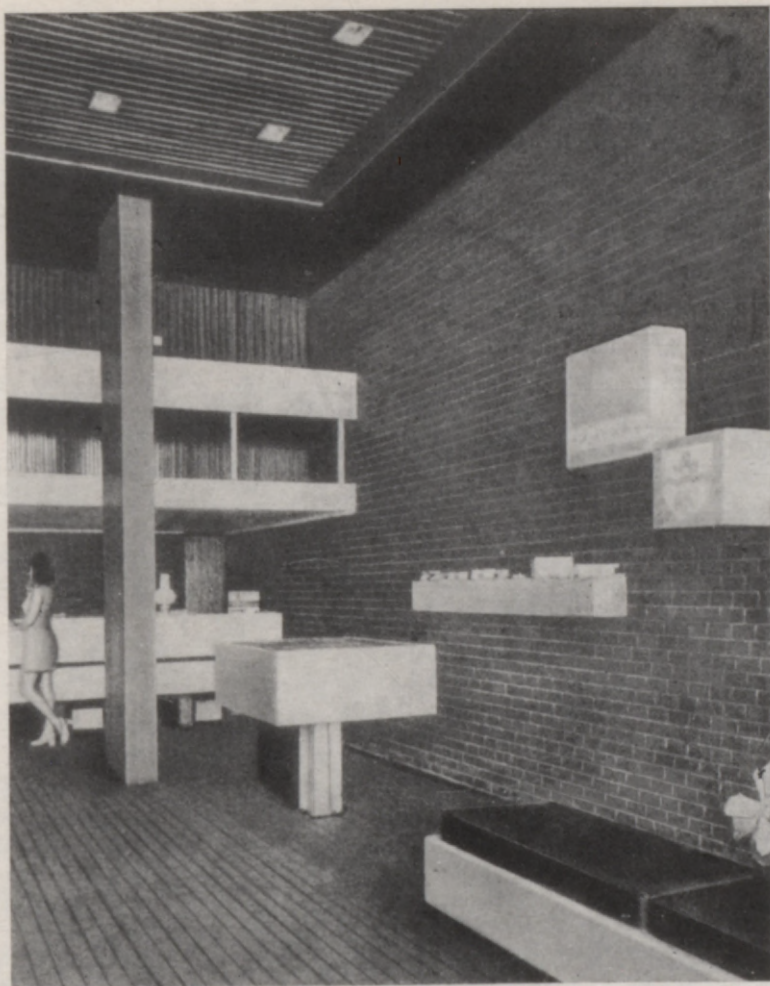
3. Formu attiecības pēc masivitātes. To lielā mērā nosaka materiāls un konstrukcija. Piemēram, masīvs kubs — klucis un pretstatā — tās pašas kuba formas galdiņš, kam ir tikai viena plakne, bet pārējo formas daļu veido tievi balsti. Masīva lode un caurspīdīgs stikla lodveida kupols gaismeklim.

4. Formu attiecības pēc to novietojuma telpā. Viena un tā pati forma, piemēram, telpas vertikālajā un pretstatā — horizontālajā plaknē; vai dažādās telpas daļās; vai komponētas vienkopus.

Jāatzīmē, ka bieži forma var būt gan apjomīga, telpiska, izteikti trīsdimensionāla, gan arī «plakana», divdimensionāla.

Praktiski jebkuras formas raksturojumā vienlaicīgi saplūst vairākas minētās īpašības; nebūs jau tikai liela un maza

forma, būs, piemēram, liela, masīva ģeometriskā forma (siena) un maza neregulāra ažūra, caurspīdīga forma (stikla vāze).

Reāli dažādo formu attiecību ir tik daudz katrā telpā, ka vienmēr jācenšas pēc iespējami vienkāršākas formu sistēmas, vismaz galvenajās un lielākajās — būvnieciskajās, būvdetaļu un mēbeļu formās. Mazai formai attiecīgi mazāks ir tās iedarbības spēks, tādēļ te formu sarežģītība un dažādība nav tik uzbāzīga un nepatīkama.

**FORMA
UN FUNKCIJA,
MATERIĀLS,
KONSTRUKCIJA**

Forma interjerā nav šķirama no funkcijas, kas ir pamats jebkurai — arhitektoniskai vai priekšmetiskai formai. Dažreiz, sastopoties ar tīri dekoratīviem priekšmetiem, liekas, ka funkcijas līdzdalība nav nepieciešama. Tā varētu būt, ja ar funkciju domājam tikai utilitāro lietošanas, izmantošanas saturu. Tomēr funkcija piemīt arī praktiski neizmantojamiem dekoratīviem veidojumiem, tikai citā nozīmē — varbūt izglītot, radīt emocionālo noskaņu, estētisko iespaidu. Tiešāk vai netiešāk — funkcija nosaka formu.

Forma nav iedomājama arī bez materiāla, kurā tā realizēta. Iekštelpu arhitektūrā jebkura forma ir materiāla — no būvnieciskām formām līdz adatai.

Formu nevar atdalīt arī no konstrukcijas. Ja priekšmetu formās dažreiz konstrukcijai ir pakārtota nozīme un noteicošāka ir izgatavošanas tehnoloģija, tad arhitektoniskās formas būtībā veido konstrukcija. Iepriekš izvēlēta konstrukcija, kas nosaka formu plastiku, vai iepriekš pieņemta forma, kura jāiemieso piemērotā konstrukcijā, ir metodes problēmas, tās nemaina arhitektonisko formu uzbūves būtību — saistību ar konstrukciju.

Funkcija nosaka formu, kas realizējas konkrētā materiālā ar tam atbilstošu, raksturīgu vai vismaz iespējamu konstrukciju.

Formu raksturs un to attīstība saistīta arī ar dzīves attīstības procesu, socioloģiskajām prasībām un psiholoģiskajām atziņām.

Sistēmas «funkcija—forma—materiāls—konstrukcija» sastāvdaļu savstarpējās saistības dēļ formas jautājumiem būs jāpieskaras, arī runājot par materiālu un konstrukciju.

MATERIĀLS

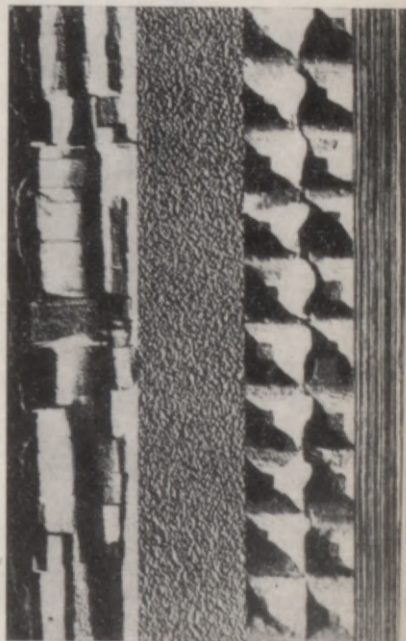
Jau gadu tūkstošiem cilvēks izmanto dabas materiālus, īpaši akmeni un koku, lai veidotu savu mītni. Senajiem materiāliem gadu gaitā nāk klāt jauni, vēl nebijuši. Vecajiem, tradicionālajiem materiāliem arī rodas jauni pielietojuma veidi; no tiem iegūstam jaunus, agrāk nepazītus izstrādājumus.

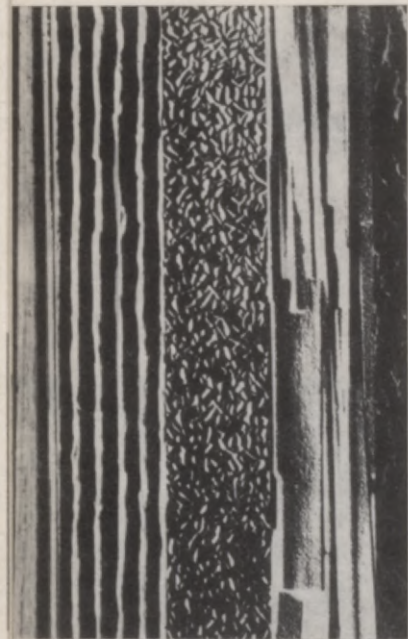
Sodien, interjeru veidojot, jāsastopas ar dažādiem materiāliem vai to izstrādājumiem — organiskiem un neorganiskiem, dabā sastopamiem un mākslīgi radītiem.

Katram materiālam piemīt daudz savu raksturīgu īpašību. Raksturīgākās, kas noteic materiāla būtību, jāizprot, arī interjeru veidojot: materiālam atbilstoša formu loģika, materiāla konstruktīvās iespējas un dekoratīvās īpašības. Pēdējās interjera kompozīcijā bieži ir vissvarīgākais kāda materiāla raksturojums, taču ne vienīgais, kā nereti kļūdaini uzskatām.

Tā notiek, ja kādu materiālu uzskatām tikai par apdares līdzekli. Šis paņēmiens — vienu materiālu «izskaistināt» ar citu materiālu — pašā būtībā nav sevišķi godīgs un tīrs paņēmiens. Te atkal darbojas senais rotāšanas princips, ka skaists ir tikai virsmas izgreznojums — vienalga, ornamentējums vai kāda izcili dekoratīva un dārga materiāla aplikā-

Materiālu faktūras.

Materiālu faktūras.

DABAS MATERIĀLS INTERJERĀ

cija. Vai nu neievērojam, vai neizprotam un nenovērtējam trīsdimensionālo skaistumu, kas var piemist no kāda materiāla veidotai formai vai konstrukcijai. Tiesa, te darbojas citas estētiskas kategorijas, ne tik primitīvi uztveramas kā virsmas rotājums.

Mūsdienu interjers prasa plašāku estētisko uztveri, bet tas nenozīmē, ka materiālu dekoratīvās īpašības vairs pienācīgi nenovērtē. Tieši otrādi. Mūsdienu interjerā īpaši izceļ materiālu īpašības kā vienu no spēcīgākajiem laikmetīgās iekštelpu arhitektūras izteiksmes līdzekļiem; nereti tas ir pat pamats visai telpas kompozīcijai. Taču lielā vērtība materiālam, tā īpašību atklāšanai ir kompleksa visu materiāla īpašību novērtēšana, protams, arī dekoratīvo.

Svarīgākās dekoratīvās īpašības materiālam ir tā uzbūves struktūra, virsmas faktūra un krāsa. Katram materiālam tās ir savdabīgas. Raksturīgākās, tikai konkrētam materiālam piemītošas īpašības interjerā jācenšas iespējami izcelt, ja jau šis materiāls izvēlēts. Visnepatīkamāko iespaidu rada neuzticēšanās materiālam vai mēģinājums mākslīgiem paņēmieniem piešķirt tam svešas dekoratīvas īpašības, parasti «aizņemoties» tās no cita materiāla. Šāda veida aplamībām diemžēl piemēru vēl daudz: apmetums izkrāsots ķieģeļu rakstā, gāzbetons sazāgēts un sakārtots, imitējot dabiskā akmens struktūru, metālam piedota koksnes faktūra un tonis, gipsim — marmora un plastmasai... jā, kādā tik ietērpā nav jāredz plastmasai!

Sevišķi spēcīgs interjera kompozīcijas elements ir dabas materiāls. Tas izceļas ar savdabīgo, «taustāmo» materialitāti un emocionālo iedarbes spēku, jo visa pārējā iekštelpas vide ir mākslīgi radīta. Dabas materiāls, kuram piemīt interesantas un neatkarīgas dekoratīvās īpašības, ienes iekštelpas kompozīcijā arī dabas elementu pirmatnīgumu pretstatā tehniski producētajai videi.

Lai nerastos pārpratumi, ar «dabas materiālu» sapratīsim organiskās vai neorganiskās dabas produktu, nejaucot ar vārda «dabisks» nozīmi. Dabiskas īpašības ir gan dabas materiālam, gan mākslīgi ražotam materiālam; tās ir materiālam raksturīgas īpašības, būtiskas — pretstatā mākslīgi piedotām, šim materiālam neraksturīgām īpašībām. Piemēram, dzelzsbetonam (mākslīgam materiālam) dabiska īpašība ir tā plastiskums veidošanas brīdī.

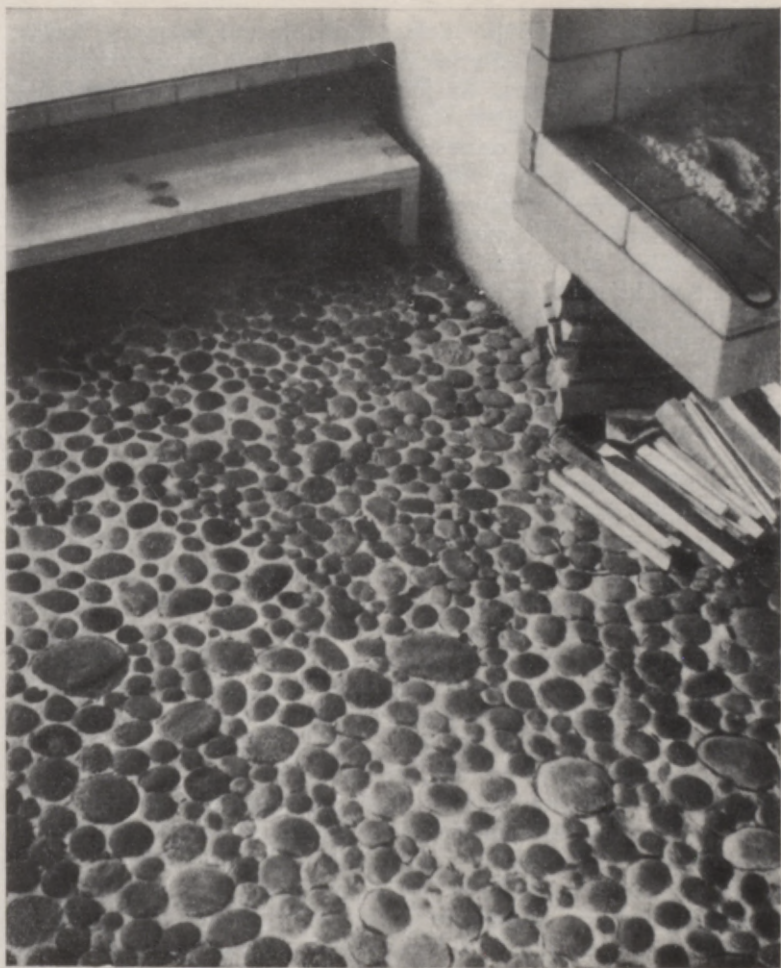
Dabas materiālu interjerā izmanto divējādi: tādā veidā un formā, kā tas sastopams dabā, un pārveidotu (visvienkāršākais — fiziski pārveidotu), kā dabas materiāla izstrādājumu.

Tīrā veidā, saglabājot dabas doto formu (akmens, koka stumbrs), materiāla iedarbe ir visspēcīgākā, jo darbojas visas materiāla īpašības, arī forma. Dabas materiāla izstrādājumus iegūst tehnoloģiskos apstrādes procesos, tātad piedaloties ražošanai, kas dabas materiāla dabiskajām īpašībām uzspiež savu zīmogu, dabiskajām īpašībām piešķir daļu mākslīgu īpašību, vispirms formu. Jo vairāk pārveidots dabas materiāls, jo tam mazāk piemīt dabisko, vairāk mākslīgo īpašību. Līdz ar to mēs varam priekšstatīt un praksē arī novērot, ka eksistē robeža, kur izstrādājumam no dabas materiāla jau zūd šim materiālam raksturīgās īpašības, tas kļūst par mākslīgu ražojumu ar savām specifiskajām tehniskajām un dekoratīvajām īpašībām. Piemēram, no koksnes izgatavotas krāsotas apdares plātnītes ārēji vairāk atgādina keramiku, nevis koku. Tehniskās īpašības — tāpat.

Galvenie dabas materiāli interjerā ir akmens un koks un izstrādājumi no tiem.

Akmens. Tīrā veidā dabas akmeni interjerā izmanto, izceļot tā dabisko formu, uzbūves struktūru, virsmas plastiku un krāsu. Formu izvēlas, ja dabas akmens kā vesels elements piemērots konkrētam interjeram izmēru ziņā. Ja tas jāiegūst no iežu masīva, tad, materiālu izstrādājot un iebūvējot interjerā, jārespektē kopējā dabiskā struktūra, piemēram, slāņainība, dalīšanās plāksnēs. Tas noteiks elementu formu. Akmeni interjerā izmanto kā gatavu, nobeigtu dabas elementu ar neregulāru formu, var izveidot tam mākslīgu neregulāru vai regulāru formu, tālākā apstrādē plēšot, kaļot, tēšot, zāģējot, slīpējot un pulējot. Apstrāde var aprobežoties tikai ar akmens materiāla sadalīšanu plāksnēs vai elementos, var tālāk slīpēt un pulēt. Pēdējās operācijas piemērotas tikai cietajiem akmens materiāliem. Akmens gan zaudē to ārējo izskatu, kāds tam ir dabā, bet atklāj savas apslēptās dekoratīvās kvalitātes. Tā kā akmenim tās ir raksturīgas, šāds apdares paņēmiens nav nepareizs.

Uzbūves struktūra ir akmens porainība, graudainība, slāņainība, citu elementu ieslēgumi. Granītam ir gan smalkgraudaina, gan rupjgraudaina struktūra samērā plašā izvēles diapazonā. Gabro — rupjgraudaina struktūra, gneisam — slāņaina. Dekoratīvie gliemežnīcu kaļķakmeņi ir organismu dzīvības funkciju produkti. Tiem raksturīgajām organismu skeletu atlieku struktūrām piemīt liels dekoratīvs efekts. Travertīnam — smalkšūnaina, blīva struktūra, marmoram — skaists, dzīslains zīmējums. Akmens struktūra ir viena no tā galvenajām dekoratīvajām īpašībām. Tā vienmēr pienācīgi jāparāda atbilstoši ikreizējās struktūras raksturam.

Virsmas plastika ir vai nu dabiski, vai mākslīgi radīta apstrādes procesā. Ar kalšanu var radīt klints faktūru, kad akmens virsma pēc apstrādes iegūst dabisku klints šķeluma izskatu ar lieliem izciļņiem un iedobumiem, kur nav manāmas instrumenta pēdas. Instrumentu līdzdalību mana, kaļot rievotu un svītrotu faktūru (uz virsmas redzamas viena otrai līdzās izveidotas nepārtrauktas vai pārtrauktas rievīņas), kaļot kapātu faktūru (vienmērīgi grubuļaina virsma). Zāgējot rodas nevienmērīgs rievojums, slīpējot — vienmērīgi raupja virsma ar ļoti mazu mikroreljefu, praktiski gluda faktūra. Vēl tālāk nogludinot akmens virsmu, rodas matēta faktūra — gluda,

samtaina virsma ar skaidri redzamu akmenim raksturīgo zīmējumu. Beidzot — pulēta faktūra ar spoguļgludu, spīdīgu virsmu, kas it kā visspilgtāk izceļ akmens rakstu un krāsu, tomēr parasti spēcīgi pārmaina sākotnējo iespaidu par attiecīgo akmens materiālu un gaismas atspīdumu dēļ arī daudz zaudē.

Krāsa vēl vairāk nekā citas īpašības nosaka dažādu akmens materiālu izvēli interjerā, īpaši cietajiem iežiem, kurus slīpē vai pulē. Granītu var izvēlēties no gaiši līdz melni pelēkam, zilganpelēku vai tumši sarkanu. Diorīts ir pelēks un tumši zaļš. Gabro — tumši zaļš un melns. Gabro paveids labradorīts ir sevišķi skaists akmens. Tumšajiem labradorītiem raksturīgs zilgans mirdzums. Kvarcīti sastopami arī ķiršsarkani. Visplašākā krāsu gamma ir marmoriem — balta, rozā, dzeltena, sarkana, zaļgana, melna.

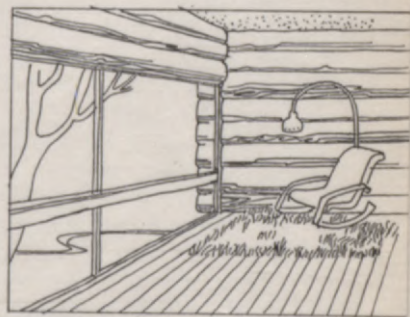
Parasti akmens materiāliem ir kāda izteiktāka viena dekoratīvā īpašība — vai nu struktūra, vai krāsa, vai forma. Marmoram piemīt vairākas izteikti dekoratīvas īpašības vienlaikus: košas krāsas, smalkgraudainība vai rupjgraudainība un bieži vēl raksturīgs skaists dzīslains zīmējums. Tādēļ marmors ir «skaļš» un var izrādīties pat «kriedzošs» materiāls, tādēļ tas iekštelpu apdarē jāizmanto uzmanīgi.

Koks. Koku dabas formā kā apaļbaļķi izmanto guļbūvēs, kur vispilnīgākā veidā apvienojas no materiāla veidotā konstrukcija un telpas forma, paša materiāla forma, šķiedras raksts (tekstūra) un krāsa.

Mūsdienu interjerā koks šādā dabiskā formā tikpat kā neparādās. Ja tas pat veido konstrukciju, tad pārmainītā veidā — sazāgēts vai kādā citā pārveidotā formā. Tā zūd koka pirmatnējā forma, bet labāk atklājas koka slēptās, iekšējās dekoratīvās īpašības: koksnes struktūra, šķiedras raksts un krāsa. Tās arī visplašāk izmanto iekštelpā, kā ar masīvu koku — atklātās konstrukcijās, arhitektoniskās detaļās, mēbelēs, dekoratīvos un sadzīves priekšmetos, tā ar plānu, lobitu vai drāztu finieri un saplāksni (vairākās kārtās salīmēts finieris) — dažādām apdarēm.

Koku sugu ir ļoti daudz, un izvēle ir krietni plaša arī tad, ja mūs interesē tikai dekoratīvākās. Mērenā klimata joslas koku sugām koksne ir iekrāsota bāli, toties tropiskā klimata koku sugām tā nereti ir dažādos spilgtos, galvenokārt siltos toņos, pat līdz melnam.

Koksnes tekstūru veido koksnes redzamo elementu (gadskārtu, zaru, serdes staru u. c.) sakopojums, to krāsa, šķiedru izvietojums koksne un spīdums. Tekstūras raksturs vienam un tam pašam kokam vēl mainās atkarībā no apstrādes — griezuma veida un virziena. Apstrādājot koksni, to viegli var

dažādi ietonēt, viegli arī izveidot dažāda izmēra un formas elementus.

Tas viss dod bagātīgas iespējas interjera kompozīcijā un, no otras puses, tikpat plašas iespējas interjeru saraibināt, ja vienā telpā izmantotas dažādas koku sugas, atšķirīgi koksnis apstrādes un apdares veidi, daudzveidīgas formas. Telpas kompozicionālu vienotību palīdzēs nodrošināt nedaudzi vai vislabāk viens koka pielietojuma veids, formu sistēma, apdare, koka suga. Tas ne tikai nāks par labu interjeram, bet arī pašam materiālam — kokam, kas labāk izcelsies. Šāds lakonisms vēl jāievēro tādēļ, ka koka dekoratīvā izteiksmība ir bagāta un — pats galvenais — koks kā dabas materiāls izteikti kontrastē ar mākslīgās vides elementiem telpā.

Mūsdienu interjerā koku un tā izstrādājumus izmanto plaši. Tam ir daudzi iemesli.

Pirmkārt, paplašinājies estētiskās uztveres diapazons. Atšķirībā no pagātnes interjeru iekārtošanas vadmotīva — dekorēšanas mēs esam iemācījušies saskatīt skaisto vienkāršībā un atzīt vienkāršības skaistumu. Arī kokā. Mēs protam novērtēt materiālu tā daudzveidībā, ne tikai eksotisko koka sugu sakāpināto greznību. Ieguvums — daudz plašākas koka pielietošanas iespēju variācijas.

Līdz ar to, otrkārt, pilnīgāk atklājas visas koka dekoratīvās īpašības, ne vairs tikai kāda viena (piemēram, krāsa). Un ne tikai visas virspusēji dekoratīvās īpašības vien, bet, dziļāk izprotot koka būtību, vienlaicīgi parādās arī koka līdzdalība iekštelpas formu un konstrukciju veidošanā.

Treškārt, komplicējoties tehniskajai videi, pastiprinās koka kā dabas materiāla kontrasts ar to.

Beidzot — koka psiholoģiskā iedarbe. Arī akmens ir dabas materiāls, bet atšķirībā no tā koks ir organiskās dabas produkts. Tas nosaka koka īpašo psiholoģisko ietekmi — koku cilvēks uztver kā tuvu, «siltu» materiālu.

Kādreiz praksē vērojami pārspīlējumi interjeru «pārkokošanā» neliecina par sliktu kokam, bet parāda mūsu neprasmī organizēt interjeru.

Koks interjerā nav pārejoša mode, bet estētiski un psiholoģiski pamatots elements.

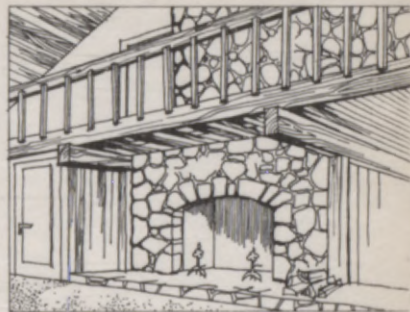
Citi dabas materiāli. Akmens un koks nereti nosaka iekštelpas struktūru, vismaz spēj to veidot. Citi dabas materiāli — āda, organiskā šķiedra, augu valsts elementi — to nevar, ja nerunājam par jurtām un slieteniem.

Citiem dabas materiāliem vai elementiem ir šaurāks uzdevums — tiem iekštelpā ir tīri dekoratīva nozīme. Izņēmums ir āda, kas, piemēram, mēbelēs var pildīt funkcionālus, priekšmeta formas veidošanas un dekoratīvus uzdevumus vienlaicīgi. Arī vēl citiem dabas materiāliem piemērotos apstākļos var atrast plašāku pielietojumu iekštelpā. Bet ne jau apjoms ir noteicošais. Tāpat kā kokam un akmenim, arī pārējiem dabas materiāliem vērtīgākās īpašības, kādēļ tos iesaista interjera noformējumā, ir to kontrasts ar mākslīgi radītiem sintētiskiem materiāliem un emocionālā iedarbe, ienesot ārējās dabas elementu iekštelpā, mākslīgās vides saistība ar dabu.

Mākslīgi radītu materiālu un izstrādājumu ir daudz; nemitīgi nāk klāt jauni, daudzveidojas vecie. Betoni, javas, keramikas materiāli, silikātu izstrādājumi, stikls, metāli, plastmasu materiāli un izstrādājumi, lakas, krāsas un citi. Tos visus izmanto interjera veidošanā, protams, ne jau katrā telpā un ne visus vienā interjerā. To īpašībās un ikreizējā pielietošanas veidā ne vienmēr viegli orientēties, toties daži principi var noderēt vienmēr.

Vadmotīvam dažādu materiālu izvēlē vajadzētu būt lakonismam. Daudz dažādu materiālu, tāpat viena materiāla dažādi paveidi vai apdares paņēmieni vienā telpā neizbēgami radīs raibu, neorganizētu iespaidu. Piemēram, metāls dažā-

MĀKSLĪGIE MATERIĀLI

dos veidos — alumīnijs, varš, bronza, melnais metāls — būs pārlicēģa bagātība vienā telpā. Tikpat nesaskanīgi būs, teiksim, tikai alumīnija dažādi virsmas apdares veidi vai fakturējumi blakus viens otram, piemēram, tīrs alumīnijs, anodēts, gluds un dažādi fakturēts. Noteiktas nozīmes interjers nereti nenoslēdzas vienā telpā, bet aptver vairākas telpas vai telpu grupas kopējā kompozicionālā raksturā. Tādā gadījumā vienkāršība materiālu izvēlē un saskaņā attiecas uz visu šo interjera sistēmu kopumā. Vienkāršība nav nabadzība. Tā ir metode. Mērķtiecīga viena vai nedaudzu materiālu izvēle ļauj izcelt šī materiāla dekoratīvās vērtības atbilstoši interjera kopīgajai iecerei.

Pēc iespējas jāmēģina izprast arī katra materiāla raksturīgās īpašības, kas noteiks, kur un kā to lietot. Ir materiāli, kas pēc savām tehniskajām un dekoratīvajām īpašībām domāti telpām ar mitru režīmu un paaugstinātām higiēnas prasībām, piemēram, plastmasas flīzes vai loksnes ar flīzīšu dalījuma rakstu. Lietots telpās ar santehnikām ierīcēm vai laboratoriju rakstura telpās, šis materiāls vislabāk atbildīs telpas raksturam un izcels tās noskaņu. Turpretim neizprotot šī materiāla īpašības un izmantojot sabiedrisko vai dzīvojamo telpu apdarei, kopiespaids būs bēdīgs un nesaskaņa ar citiem elementiem un materiāliem acīm redzama, lai cik skaists šis plastikāts būtu pats par sevi. Ne vienmēr materiāla piemērotība kādam uzdevumam tik atklāti parādās, bieži materiāla specifiku izprast grūtāk, tomēr, kur tas izdodas, materiāla īpašības atklājas loģiski un efekts ir pārlicēģinošs. Piemēram, stikls. No interjerista viedokļa tam ir divas īpašības — caurspīdīgums (labi) un trauslums (slikti), ja runājam tikai par balto stiklu. Citas dekoratīvās īpašības, piemēram, plastiskums veidošanas brīdī, slīpēšanas, gravēšanas, kodināšanas iespējas, vairāk interesē citu nozaru speciālistus. Cik gluda, baltais stikls nav «mocīts», ar ārišķīgiem, stikla būtībai svešiem paņēmieniem mēģinot to padarīt dekoratīvāku! Tam pretstatā pavisam vienkāršs paņēmienis, līdz kuram var nonākt, tikai izprotot stiklu, redzams Cēsu atpūtas nama ēdnīcas vestibilā. Dekoratīvā kompozīcijā gluda, baltais lokšņu stikls salauzts un blīvā daudzkārtu salikumā reljefi iestrādāts sienā ar lūzuma šķautnēm pret skatītāju. Bez kompozīcijas interesantās kopformas efektīgi parādās materiālam visraksturīgākais: caurspīdīgums, bet arī gaismas staru spēle šķautnēs; laužumi demonstrē stikla trauslumu un savukārt lauž gaismas starus. Jūtams gan materiāla caurspīdīgais gaisīgums, gan arī tā fiziskais smagums.

Ne visos gadījumos mākslīgais materiāls krasi atšķiras no dabas materiāla. Daudzus mākslīgos materiālus ražo no da-

bas izejvielām, un dažreiz šādas izejvielas raksturs diezgan labi jūtams mākslīgā materiālā. Tad mākslīgais materiāls ievērojami tuvinās dabas materiālam un, to izmantojot iekštelpā, arī pielietojuma veids būs tuvs dabas materiāla vietai un lomai telpā. Zīmīgs piemērs ir keramikas materiāli un izstrādājumi, kurus iegūst, veidojot un apdedzinot mālus. Interjerā nozīmīgākie ir divi veidi — māla ķieģelis un dažādas keramikas plāksnītes sienu un grīdu konstrukcijai un apdarei, no mākslas pasaules — dekoratīvā un lietišķi dekoratīvā keramika. Sarkanais māla ķieģelis, tāpat daži citi keramikas izstrādājumi, diezgan labi atklāj izmantotā dabas materiāla — mālu īpašības (krāsa, plastiska forma, cietēšana žūstot), tādēļ ir tuvs dabas materiālam. Un tiešām, vai šāds mākslīgais materiāls — ķieģelis — pēc būtības daudz atšķiras no regulārā formā sazāģētām plānām dabas akmens plātnēm? Pirmais gadījumā augsta temperatūra, otrajā — dimanta zāģis ir pārveidojis dabas materiālu. Jau atzīmējām — dabas materiālu izstrādājumi var aiziet tik tālu no sākotnējā materiāla, ka iegūst jaunas īpašības un daļēji kļūst par mākslīgu materiālu. Ar akmens plātnīti tā vēl nav noticis — tā saglabā visas akmens raksturīgās īpašības, izņemot formu. Savukārt māla ķieģelis (mākslīgs akmens materiāls) pēc sava rakstura tik tuvs

dabas materiālam, ka interjerā jau var to lietot tādā pašā veidā un nozīmē kā «tīru» dabas materiālu. It īpaši mūsdienu interjerā ķieģeli vairs neuzskata par primitīvu konstrukcijas elementu, bet par vērtīgu dekoratīvu, dabai tuvu īpašību nesēju — tādēļ atklājamu un izceļamu interjerā.

Dažiem mākslīgiem materiāliem ir līdzīgs raksturs kā māla ķieģelim, tomēr ne vairs tik tuvs dabai. Citiem, piemēram, betonam, dabas izejvielas tā ārējā izskatā nav jūtamas vairs nemaz. Tomēr arī par betonu interjerā mēs nereti runājam kā par materiālu, kam nepareizi slēpt tā dabiskās īpašības. Lai pareizi izprastu, atklātu betona virsmu interjerā, varbūt visvajadzīgākais ir mūsu dalījums «dabas» un «dabisks». Dabiska ir atklāta, neapmesta un nekrāsota betona virsma. Daļēji betona iedarbes spēks slēpjas vārda «daba» saturā, tādēļ šī iedarbība ir it kā vērtīgāka. Betons veidošanas brīdī ir plastisks, un, lai šo plastiku savaldītu, piešķirtu tai organizētu formu, tas jāieslēdz veidnēs. Visbiežāk monolītam betonam ir koka veidnes, tāpēc sacietējuša betona virsma ir kā forma, kurā nospiesta koka matrice, — jūtam dēļu izmērus un kokšnes tekstūru — dabas zīmognospiedumu. Šis dabiskais dabas ornaments nosaka betona virsmas dekoratīvo vērtību. To apzināti izmanto lielās zālēs, pat ļoti izcilas nozīmes sabiedriskās telpās un arī dzīvojamo telpu interjeros. Tā slavenā arhitekta Korbizjē celtnēs, piemēram, Marseļas «dzīvojamā vienībā» — kompleksa satura ēkā —, visu interjeru kompozīcija balstās uz minētā betona savdabīgā dekoratīvā un emocionālā rakstura izmantošanu.

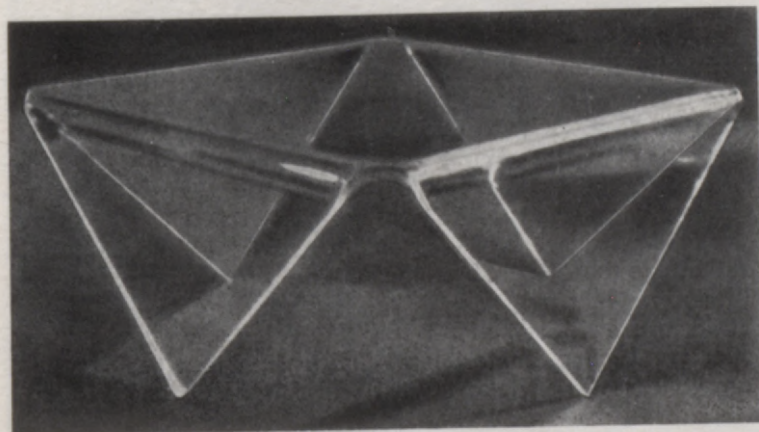
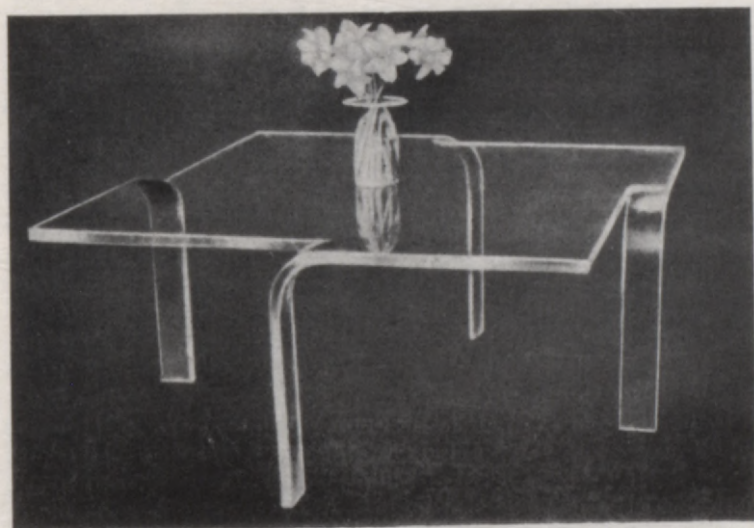
Ja vairākiem mākslīgiem materiāliem nedaudz piemīt kaut kas no dabas un šis «kaut kas» arī ārēji manāms, tad absolūti mākslīgi ir plastmasu materiāli un izstrādājumi.

Plastmasu ražošana attīstās nepārtraukti un strauji. Pieaug plastmasu dažādība un apjoms. Šis process daļēji nosaka dabas materiālu nozīmi interjerā — jo vairāk rodas sintētikas, jo attiecīgi vērtīgāks kļūst dabas materiāls.

Plastmasu svarīgākās sastāvdaļas ir polimēri — sintētiskās sveķveida augstmolekulārās vielas. Polimēru veids nosaka plastmasu tehniskās īpašības, bet piedeva polimēriem — plastmasu pildviela — raksturo plastmasu ārējo veidu. Par pildvielām lieto pulverus, šķiedras, audumus un lokšņu materiālus. Tāpēc plastmasu ārējais izskats ir visai daudzveidīgs. Sintētiskie sveķi vai gatavi plastmasu izstrādājumi labi saistās ar citiem materiāliem, veidojot jaunus komponentus materiālus, piemēram, kokšnes skaidu un kokšnes šķiedru plātnes. Tas vēl palielina izstrādājumu daudzveidību. Interjerā galvenie plastmasu veidi ir plēves, apdares plātnītes, caurules, gatavi izstrādājumi (santehniskā iekārta u. c.), grīdu seguma

materiāli (uzlejams slānis vienlaidus tīro grīdu ierīkošanai, linolejs, sintētiskie paklāji), profilētie izstrādājumi (visdažādākās līstes, apmales, nosegelementi), lielizmēra apdares plātnes, mazgājamas tapetes, līmes, porainie materiāli, laku un krāsu sastāvdaļas.

Lai pareizi pielietotu plastmasu materiālus, jāzina to raksturs un dekoratīvās īpašības. Plastmasu izstrādājumus ražo, atlejojot formās, presējot, štancējot, valcējot, izspiežot caur veiduzgali. Tātad galvenā plastmasu īpašība — plastiskums, iespēja veidot jebkuras formas elementus. Visi izgatavošanas

paņēmieni nodrošina jau gatavas detaļas ar gludu virsmu, kuras nav papildus kaut kā jāapstrādā. Plastmasas viegli griezt un līmēt — mainīt gatava izstrādājuma formu. Izgatavošanas procesā tām ērti piešķirams jebkurš krāsu tonis.

Jau šis aptuvenais uzskaitījums liecina par divām galvenajām plastmasu īpatnībām: pirmkārt, tām pietiekami daudz savdabīgu īpašību, kuras interesanti var izmantot interjerā, un, otrkārt, šīs īpašības ir specifiskas, citiem materiāliem nepiemītošas, jaunas — kā jauns un pilnīgi atšķirīgs no visiem pārējiem ir pats materiāls.

Ar to arī sākas nelaimes. Un sākas jau ar plastmasu izstrādājumu ražotājiem. Plastmasu dažādi virspusīgi dekorē, neuzsver materiāla dabiskās īpašības, bet cenšas dot citu materiālu dekoratīvo izskatu — plastmasas grīdu materiāliem uzkrāso koka tekstūru un parketa dēlīšu rakstu, sienu materiāliem — marmora dzīslojumu un toni, mīkstajiem — auduma rakstu, caurspīdīgajiem imitē stikla izstrādājumu struktūru, apdares plāksnēm — kokšķiedras izskatu, keramikas mozaīkas veidu un ne mazums vēl citu. To izsauc neuzticēšanās materiālam un emocionāli — psihes nespēja pietiekami asi reaģēt uz zinātnes un tehnikas attīstības tempiem un arī vecā kaite: dekoratīvo saprast tikai kā virsmas dekorējumu («bagātība») un skaisto izjust tikai plaknē, ne telpiski — formā.

Strauji paplašinoties plastmasu ienākšanai sadzīvē un interjerā, plastmasu izskats sāk uzlaboties un kļūst raksturīgāks materiālam. Tomēr daži izskaistināšanas paņēmienu sāk iesīkstēt, mēs sākam pierast, ka kādam plastmasas izstrādājumam jau no ražošanas sākumiem ir cita materiāla ārējais izskats. Ačgārnā daudzkārtējs atkārtojums sāk likties patiesība, īpaši, ja kāds plastmasas izstrādājums citāds nemaz nav redzēts. Tas ir visbīstamākais pareizai materiāla izpratnei.

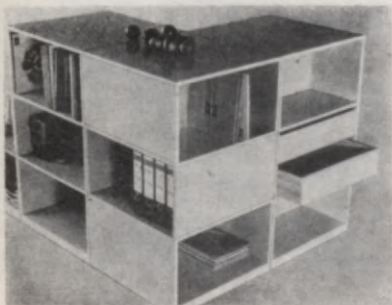
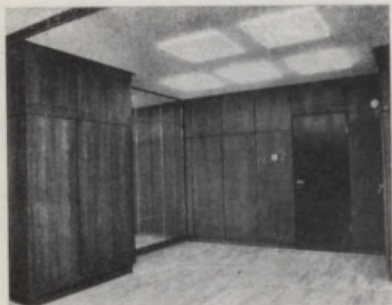
Lai gan plastmasu izstrādājumi arvien drošāk sāk iemiesoties tikai sev raksturīgā veidā, kas, starp citu, ir bagāts interesantām iespējām, tomēr pagaidām, izvēloties plastmasas materiālus vai priekšmetus interjeram, jābūt gataviem kritiski novērtēt gan kļūmīgo, gan pareizo plastmasu ārējā izskatā. Tehniskās īpašības vienmēr būs nevainojamas, jo tās tiek aktīvi un mērķtiecīgi projektētas, ne tā kā «tīriem» dabas materiāliem, ar kuru īpašībām mums pasīvi jāsamierinās. Protams, ne vienmēr, bet — galvenokārt. Sintētisko materiālu īpašību iepriekšējā programmēšanā dekoratīvais moments vēl atpaliek no tehniskā.

Interjeru veidojot, vienā telpā nevajag daudz materiālu, toties izvēlētajam materiālam jānodrošina iespējas izcelt tā kompleksās (arī dekoratīvās!) īpašības visraksturīgākajā veidā.

Materiāls vienmēr ietekmē iekštelpas arhitektoniskās formas un nereti pilnīgi nosaka tās. Tā dzelzsbetons ļauj izveidot plastisku regulāru vai neregulāru telpisku formu, ko, piemēram, nevar ar akmens materiālu. Restorāna «Sēnīte» dzelzsbetona kupols pilnīgi nosaka iekštelpas kopformu, grieztajās kinoteātra «Pionieris» kāpnēs dzelzsbetona plastiskās iespējas parādās tām atbilstošā formā. Arī sadzīves, lietišķi dekoratīvos un tīri dekoratīvos priekšmetos lielāko tiesu materiāls nosaka formas veidu vai vismaz krietni iespaido formu. Formas atbilstība materiālam ir viens no pa-

MATERIĀLS UN FORMA

matkriterijiem, vērtējot formu un noskaidrojot formas loģiskuma pakāpi.

Katram materiālam piemīt sava visatbilstošākā forma, to grupa vai sistēma. Līdz zināmām robežām materiāls ļauj veidoties arī sev neraksturīgās formās, bet ieguvums var izrādīties vienīgi pārsteigums, kādu rada kroplīgums. Zaudējums — materiāla tektonisko, tehnisko un arī dekoratīvo īpašību neizmantošana.

Vienāda forma dažādiem materiāliem. Bīstami ir vienam materiālam raksturīgu formu pārnest citā materiālā. Interjerā no tā jāvairās. Tas noder vienīgi butaforijās, dekorācijās, maketos, klaunādēs, kad no papīra veido klintis, no koka — tēraudu, no ģipša — čuguna lējumu un tamlīdzīgi. Par to, cik pareiza un noturīga mūsu apziņā ir nepieciešamība formu saistīt ar atbilstošu materiālu, katrs var pārliecināties klaunādēs ar svaru bumbām no kartona vai porolona rungām. Komiskais pārsteiguma efekts izriet tieši no redzamās formas neatbilstības materiālam.

Vēsture tomēr atklāj diezgan daudz piemēru, kur šī patiesība aizmirsta. Ir arī mūsdienīgas aplamības, kaut vai «kristāla» trauki no plastmasas. Polivinilhlorīds ir caurspīdīgs, — bet vai tādēļ tas jāveido precīzi stikla tehnoloģijai atbilstošās formās? Plastmasai savas, pie tam daudz elastīgākas un daudzveidīgākas formu iespējas.

Vienādas formas dažādiem materiāliem ir attaisnotas tikai tad, ja šī forma atbilst katra materiāla loģikai. Ļoti izstiepta forma, kur viena dimensija desmitiem reižu lielāka par abām pārējām, piemēram, raksturīga kokam. Tā koks aug. Tādēļ interjerā koka izstrādājums — dēlis, lai gan ļoti pierasts, pat it kā apnicīgs elements, formā ir daudz patiesāks nekā sīkas, visās dimensijās tuvu izmēru formas. Velmēta metāla un armēta betona īpašībām tikpat labi kā kokam atbilst izstieptas veida forma; metālam un stiklam, arī keramikai — dabiskas, apjomīgas formas.

JAUNS MATERIĀLS — JAUNAS FORMAS

Jauns materiāls vienmēr bagātina telpas formu valodu un var radīt pavisam jaunas formas, kādas nav tradicionālajiem materiāliem. No plastmasām veido plūstošas, plastiskas formas. Šādās plastmasu materiālu formās izgatavo telpiskus blokus — kabīnes vai pat lielus telpu apjomus ar noapaļotiem stūriem, saplūstošām formu pārejām no vienas otrā un no telpas formas — priekšmeta formā. Jauns materiāls radījis nebijušu formu plastiku un jaunu formu sistēmu loģiku. Tās ir interesantas un var izrādīties iedarbīgas psiholoģiski, kaut vai ar savu tuvošanos dabas elementu formu raksturam. Netieši —

ar daudzveidīgumu, kas piemīt dabai, vai tieši — atgādinot kādu dabas formu: ūdens pilī, olas čaumalu, bišu šūnu, augu. Tradicionālajiem materiāliem tas parasti nenasniedzams. Psihofizioloģiskie, fizioloģiskie un citi pētījumi, kam pēdējā laikā pievērs arvien lielāku uzmanību, diez vai atbalstītu sajūsmu par «modernām taisnām līnijām» kā ideālo formu sistēmu. Lai nu kā, zināms formu līdzsvars mākslīgajā vidē — interjerā — ir vēlams. Jauni materiāli to var nodrošināt. Paradokss — jo sintētiskāks materiāls, jo vairāk tas var tuvināt dabas formām. Tas ir ne vien emocionāls, bet arī funkcionāls ieguvums, jo visjūtīgāk seko cilvēka bioloģiskajām un fizioloģiskajām vajadzībām. Piemēram, no sintētiskajiem materiāliem konstruētā atpūtas krēslā — tiešām īstā zvājā — vislabāk atpūšas ķermenis, jo jaunā, neparastā forma veidota precīzi atbilstoši anatomijas prasībām.

Jauna formu sistēma, pateicoties sintētiskajiem plastmasu materiāliem, ir piepūšamās mēbeles un telpas. Mēs jau nodarbojamies piepūšamās sporta hallēs un izmantojam dažus piepūšamo mēbeļu veidus.

Attīstoties tehnoloģijai, jaunas formu iespējas iegūst arī tradicionālie materiāli, piemēram, plastificēta koksne tehnisko

un formu iespēju ziņā stipri atšķiras no kokmateriāla pierastajām īpašībām.

Mums jābūt sagatavotiem pieņemt formu pasaules attīstību un pārmaiņas, kas nākotnē noritēs vēl straujāk nekā šobrīd. Pieņemot ne vien fiziskā, bet arī emocionālā nozīmē, nevis samierinoties, bet it kā sastopoties ar gaidītu posmu attīstības virknē. Tad priekšmetiskā vide mums kalpos vislabāk. Un tas ir mūsu spēkos, jo šo vidi radām mēs paši, tāpat kā šīs vides izpratne slēpjas mūsos pašos.

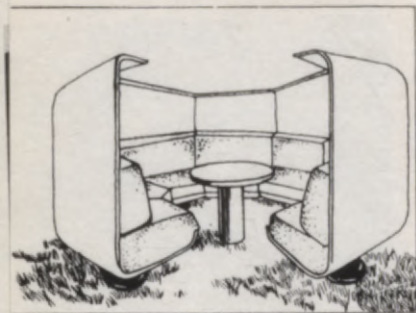
MATERIĀLU JAUNUMU EFEKTS

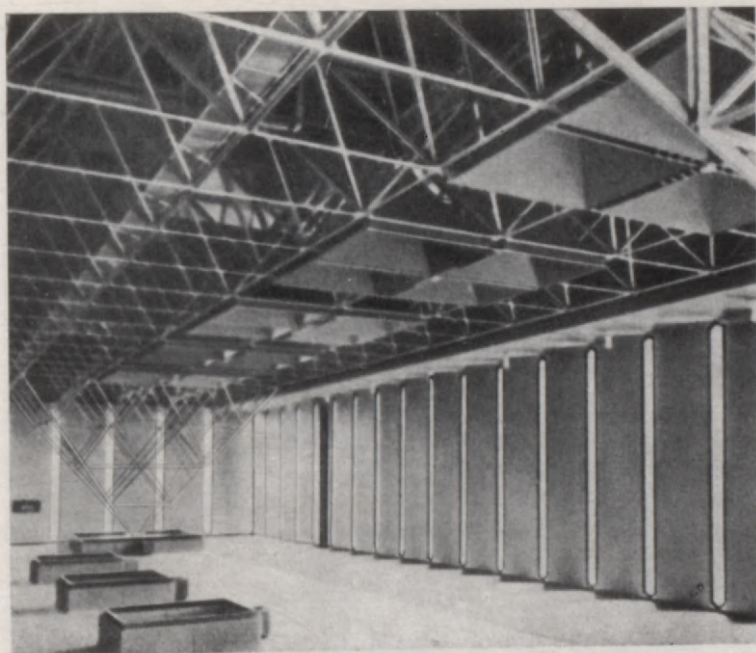
Sastopoties ar jaunu materiālu, daudzkārt rodas tas pats efekts, kā sastopoties ar jaunu rūpnieciski ražotu priekšmetu. Vispirms tas pārsteidz, tad mūsu apziņa to akceptē, vēlāk tas kļūst ikdienišķs. Brīdī, kad mēs jauno pieņemam, mēs par to tīksmināmies un tikai vēlāk ierādām tam atbilstošu vietu lietu pasaules sistēmā. Tātad vispirms svarīgākais mums liekas tieši jaunums, ko gribas attiecīgi izcelt. Atcerēsimies, ka jaunu priekšmetu sākumā darinām kā luksusa priekšmetu un tikai vēlāk tas kļūst kompaktāks izmēros, vienkāršāks formā un apdarē, lieta it kā «izzūd». Ar jaunu materiālu ir tāpat. Koksnes skaidu plātne, piemēram, kādu laiku sava jaunuma dēļ bija zināmā mērā «luksusa» apdare interjerā. Pēc zināma laika jaunuma efekts mazinās, pārsvaru gūst reāls materiāla novērtējums, un koksnes skaidu plātne it kā «izzūd», ieņemot savām īpašībām atbilstošu vietu, galvenokārt kā efektīvs vieglu konstrukciju veidotājs materiāls, kā skelets, ne ārējā apdare.

Šis jaunuma efekts piemīt visiem jaunradītajiem materiāliem. Tas nav nekas bīstams. Interjeru veidojot, bīstami ir vienīgi nokavēt brīdi, kad materiāla jaunuma efekts sevi jau izsmēlis.

KONSTRUKCIJA

Arhitektūrā, arī interjera arhitektūrā un tās metodoloģijā — interjera kompozīcijā — funkcija, forma, materiāls, konstrukcija ir nedalāmi saistīta sistēma. Īpaši saplūst forma, materiāls un konstrukcija kā vienas parādības sastāvdaļas, kas viena otru nosaka vai ietekmē. Tikai analīzes ērtības un uzskatāmības dēļ teorētiski var runāt par minētajiem faktoriem katru atsevišķi vai divpusējā saistībā. Konstrukcijas, tāpat arī materiāla — konstrukcijas savstarpējības nozīme un dažas īpatnības ir svarīgas iekštelpas kompozicionālajai izpratnei.

Atklāta, raksturīga
metālkonstrukcija —
telpisks režģis.

Katram materiālam raksturīgas savas konstruktīvās iespējas, ko noteic šī materiāla tehniskās un tehnoloģiskās īpatnības. Tāpat kā sakarībā «materiāls—forma». Vienādas konstrukcijas veidošana no atšķirīgiem materiāliem būtu kļūdainis princips. Tomēr, ja vienai noteiktai konstrukcijai piemērotas vairāku dažādu materiālu dabiskās īpašības un ja attiecīgā konstrukcijā tās netiek slēptas, tad gluži loģiska ir iespēja ar šādiem dažādiem materiāliem veidot vienu un to pašu vai tuvu konstrukciju. Tāpat kā gadījumā «materiāls—forma».

Mūsdienu iekštelpu arhitektūrā konstrukcija ir spēcīgs izteiksmes līdzeklis. To vēl kāpina jauni principi konstrukciju un moderno būvmateriālu lietojumā. Zinātnes un tehnikas attīstība atklājusi jaunas konstruktīvas iespējas arī seniem, tradicionāliem materiāliem. Veiksmīgā konstruktīvā risinājumā materiāls kļūst aktīvāks, jo konstrukcijas dziļā matemātiskā loģika piešķir materiālam papildu īpašības — smagnējību, vieglumu, mierīgu statiku vai trauksmainu dinamiku. Šis matemātiskās loģikas pamats, ko pauž konstrukcija apvienojumā ar konstrukcijai lietoto materiālu kāpināto emocionalitāti, ir viena no mūsdienu arhitektūras raksturīgākajām iezīmēm. Tāpēc tas ir viens no galvenajiem faktoriem, kas, veidojot telpu, interjera fizisko čaulu, vienlaicīgi nosaka arī tā izteiksmību.

Līdzīgs materiāla un konstrukcijas raksturs piemīt arī daudziem iekštelpas iekārtas priekšmetiem, piemēram, mēbelēm. Materiāla un konstrukcijas savstarpējā saistībā un izteiksmībā iekšējā var izdalīt trīs galvenos veidus.

1. Materiāls un konstrukcija redzami tīrā, atklātā veidā. Pēc tā jācenšas vienmēr, tas ir vispareizākais paņēmieni. Ideālā gadījumā telpā neslēptā veidā parādās konstrukcija un tieši tas materiāls, kas šo konstrukciju veido. Ja siena ir ķieģeļu konstrukcijā, tad šis konstruktīvais materiāls — ķieģelis — atklājas iekšējā; ja pārsegumu veido koka sijas — tās neslēpti parādās interjerā; ja konstruktīvais elements realizēts betonā vai metālā — tas atklāti redzams telpā. Materiāla un konstrukcijas jēdziens pilnīgi saplūst, parādoties neviltojai struktūrai un tektonikai.

2. Konstrukcija nosegta ar plānu apdares kārtu, kas precīzi seko konstrukcijai.

Līdz ar to konstruktīvā forma redzama nepārmainītā veidā, bet konstruktīvais materiāls — nē. Konstruktīvajai formai nav nodarīts ļaunums, bet gan konstruktīvajam materiālam, jo tas nosegts ar citu materiālu. Šis paņēmieni nav nepatīss attiecībā pret konstrukcijas uzbūvi, bet attiecībā pret konstruktīvo materiālu var būt divi gadījumi: ārējais, nosedzošais materiāls pēc savas būtības tuvs konstruktīvajam un spēj organiski saistīties ar to (ne tikai tehnoloģiski!), piemēram, apmetums uz betona, un, otrs gadījums, apdares materiāls atšķiras no konstruktīvā materiāla. Tā, piemēram, apmesta ķieģeļu vai koka konstrukcija, ar koku apdarināta akmens vai betona konstrukcija. Ja apdares materiāla īpašības līdzīgas konstruktīvā materiāla tektonikai (apdares akmens materiāls sedz dabiskā vai mākslīgā akmens konstrukciju, koka apdare — koka konstrukciju), tad vēl nav ļauni. Ja šie divi materiāli stipri atšķirīgi pēc savām īpašībām, var ciest konstruktīvās uzbūves loģika.

Kādēļ ar šādu ne visai tīru paņēmienu jāaskaras praksē? To var diktēt funkcionālas, higiēnas un citas prasības, ja konstruktīvais materiāls nepiemērots telpas lietošanas režīmam. Ja turpretim konstrukciju apdarina tikai dekoratīvos nolūkos, tad labāk lieku reizi apdomāt, vai ieguvums atsvērs zaudējumu. Var gadīties, ka neuzticēšanās konstruktīvajam materiālam ir tikai ierasta, nevis pietiekami pamatota.

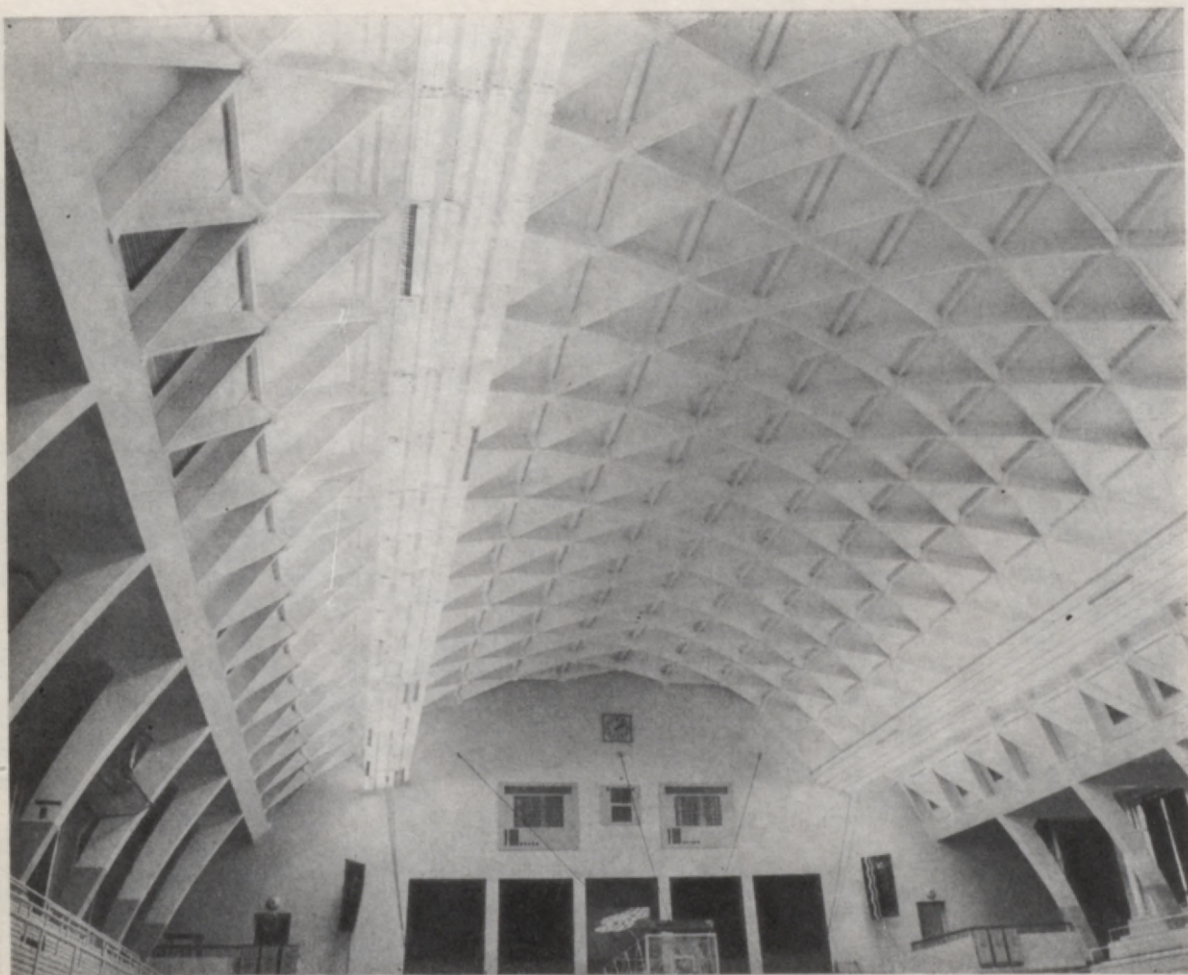
3. Konstrukcija ir pilnīgi pārklāta. Nav jūtama ne konstrukcija, ne tās materiāls.

No šī paņēmienu vienmēr jāvairās. Kas dzīvai radībai ir skelets, tas arhitektūrā — konstrukcija, ar piebildi, ka arhitektūrai raksturīgāks ārējais nekā iekšējais skelets. Tādēļ to slēpt ir principā nepareizi. Kas tādā gadījumā atvieto kon-

struktīvās formas un materiāla izteiksmes spēku? Dekorācija, dekoratīvas formas un elementi, ko grūti attaisnot. Varētu pat teikt — pilnīgi neattaisnojami, ja, interjeru veidojot, ar kategoriskiem spriedumiem nebūtu jāuzmanās. Izņēmuma gadījumos konstrukcijas pilnīga noslēpšana var izrādīties nepieciešama telpas funkcionālā režīma nodrošināšanai un diemžēl gadās — arī emocionālā. Sliktas tas projektētājs un celtnieks, kura veidoto konstrukciju nevar atklāti rādīt. Ja tā

Atklāta, raksturīga ķieģeļu un akmens konstrukcija — velves.

notiek, ja telpā ir iekštelpas raksturam pilnīgi nepiemērotas konstrukcijas, tad praktiski tās tomēr nosedz ar piekārtiem griestiem, mainot telpas proporcijas, un citādi.

Iecerot šādus darbus, to nepieciešamība jāapsver vēl rūpīgāk nekā otrajā gadījumā, lai konstrukcijas pārveidošanas rezultātā neizrādītos, ka greizi ir bijuši mūsu priekšstati, nevis konstrukcija.

Konstrukcija ir tektonisks jēdziens, tādēļ, jo lielāks elements, jo svarīgāka loma šī elementa uzbūvē ir konstrukcijai. Interjerā konstrukcijas īpatsvars elementa kompozīcijā mazinās šādā secībā: konstruktīvais risinājums ēkai — at-

Atklāta, raksturīga dzelzsbetona konstrukcija.

sevišķai telpai — arhitektoniskām detaļām — mēbelēm — gaismekļiem — sīkiem priekšmetiem. Ja ēkas vai tās daļas telpisko uzbūvi, formu veido konstrukcija, kas iemiesota konkrētā materiālā, tad sadzīves un citos sīkākos priekšmetos konstrukcijas vadošo lomu jau var pārņemt forma un materiāls. Tādēļ teiktais par «materiālu-konstrukciju» galvenokārt attiecināts uz arhitektonisko vidi, tomēr, kaut arī mazākā mērā un specifiskākā izpausmē, minētie principi līdzdarbojas arī priekšmetu izveidē.

Ne vienmēr materiāla un konstrukcijas sakarība interjerā parādās tikai vienā no minētajiem trīs veidiem. Tie var daļēji sajaukties un neizpausties tik tīrā veidā. Skaidrs vienīgi, ka materiāls jebkurā gadījumā darbojas interjerā kā telpisko formu redzamais elements — vai nu kā tektonisks konstrukcijas, vai apdares materiāls. Ar konstrukciju ir sliktāk — tā redzama ne tikai atklāta, bet arī vairāk vai mazāk nomaskēta. Kā opozīcija šādai reti kad pamatotai konstrukcijas slēpšanai kādreiz interjerā ir sastopama tīši sarežģīta konstrukcija, kas pāraug dekoratīvā motīvā. Tā uzsver konstrukcijas plastisko efektu, veidojot ļoti izsmalcinātu, tektoniski pamatotu, bet sarežģītu konstrukciju. Tas jāpiemint tikai tādēļ, lai to nesajauktu ar nekonstruktīvu, uzbūves loģikai neatbilstošu butaforiju.

Ar butaforisku konstrukciju interjerā jāstopas diezgan bieži. No vienas puses, tas liecina par interjera veidotāja labo gribu, par pareizo nojausmu, ka konstruktīvās formas izteiksmībai ir liela loma interjera kompozīcijā. No otras puses, šādā veidā mērķis nevar attaisnot līdzekli. Īsta konstrukcija vispirms ir loģiska. Un loģiku nevar viltot. Acs to tūdaļ atmasko. Secinājums — ja pamatoti konstruktīvā forma un materiāls jānoslēpj, tad godīgi un atklāti arī jāseko šiem apsvērumiem — dekoratīviem, akustiskiem, telpas proporciju uzlabošanas un tamlīdzīgiem. Ir skaidri jājūt, ka interjerā veidota kāda jauna konstrukcija vai forma papildus telpas uzbūves tektonikai. Labs piemērs šādam pareizam paņēmienam ir Filharmonijas lielās zāles akustiskie griesti. Toties nepareizs ir paņēmieni, veidojot iekštelpas pamatkonstrukcijas aizsegu, imitēt kādu citu konstrukciju, kas it kā būtu tektoniskās uzbūves elements. Tieši šis «it kā» raksturo butaforiju. Piemērs — dzelzsbetona griestiem piemontētas koka sijas, kam jārada koka pārseguma iespaids; mūra siena viscaur noseģta ar atklātiem koka elementiem, lai izskatītos, ka tā ir koka konstrukcijas siena; koka sienu savukārt apmūrē ar akmeņiem — sevišķi iemīļots ir sarkanais ķieģelis —, un atkal rodas butaforija, patiesas konstrukcijas imitācija.

Nedalāma formas-
materiāla-konstrukcijas
sintēze.

Minētās neveiklības ļauj izdarīt secinājumu: jo materiāls «konstruktīvāks», jo vairāk tas jāsaista ar konstrukciju un mazāk jāizmanto tīri dekoratīvos nolūkos. Betonam, kokam, dabiskajam un mākslīgajam akmenim piemīt spēja veidot konstrukciju — interjera čaulas tektoniku. Šī spēja ir daļa no attiecīgā materiāla dabiskajām īpašībām. Izmantojot šādus materiālus tikai un tīri dekoratīvi, būs zaudēta daļa no materiāla izteiksmības.

Sastopoties ar terminiem «struktūra» (uzbūves elementu sakārtojums) un «tektonika» (uzbūves konstruktīvā sistēma un tās mākslinieciskā izveide), nevajadzētu brīnīties, kādēļ tik svarīgi interjera faktori nav pieminēti šai grāmatā.

Mēs to tikko esam darījuši.

Esam detalizēti iepazīnušies ar sistēmu «funkcija—forma—materiāls—konstrukcija», tās tehnisko un emocionālo raksturojumu.

Tieši tā arī veido struktūru un tektoniku, tāpat kā struktūra un tektonika, no otras puses, vienā vārdā dažādi izteic minēto sistēmu, ir tās parādību komplekss definējums.

V

INTERJERA
KOMPOZĪCIJAS
PALĪGFAKTORI
UN ELEMENTI

GAISMA

GAISMA UN REDZE

Gaisma ir ļoti svarīgs dzīves vides faktors. Gaismai un ar to saistītajām parādībām ir nepārvērtējama nozīme mūsu dzīvē.

Gaismas iedarbe uz cilvēku ir daudzveidīga. Tā saistīta ar redzēšanas un domāšanas procesiem, tāpēc gaismas bioloģiskā iedarbe nav atdalāma no psihofizioloģiskās un estētiskās iedarbes. Gaismas parādību un to uztveres procesi ir sarežģīti, ne viss vēl pilnīgi izziņāts un noskaidrots.

Gaisma un redze, tāpat kā gaisma, krāsa un redze, ir nedalāmi jēdzieni. Gaisma dod iespēju redzēt, tādēļ, runājot par gaismu un gaismu interjerā, vienlaicīgi jārunā par redzes īpatnībām.

Gaismai piemīt gan korpuskulāra, gan elektromagnētisko viļņu daba. No visas elektromagnētisko viļņu daudzveidības mūsu acs spējīga uztvert tikai nelielu daļu — viļņus ar garumu apmēram no 0,38 līdz 0,76 mikroniem. Tieši šo elektromagnētisko viļņu daļu arī sauc par gaismu jeb elektromagnētiskā spektra redzamo daļu.

Redze ir komplicēts process. Gaismas stari, nonākot acī, uz tīklenes veido attēlu — tālāk jau kodēti elektriski impulsi pa redzes nervu nonāk smadzenēs, kur rodas īpaši kairinājumi (nevis priekšmeta optisks attēls), kas rada uz tīklenes nokļuvušā attēla atveidu. Šis atveids — mūsu redzējums — ir bagātāks un daudzveidīgāks nekā pats attēls.

Tātad, lai redzētu, nepietiek ar optisku darbību un gaismas kairinājumu pārveidošanu nervu impulsos, nepieciešama arī saņemtās informācijas apstrāde smadzenēs — domāšana.

Ne velti zīdāinis, kamēr viņa smadzeņu attīstība nav sasniegusi zināmu līmeni, neredz vispārpieņemtā nozīmē, lai gan attēls viņa acī, protams, veidojas.

Līdz ar to mūsu redze, pareizāk — redzējums, nav absolūti drošs kritērijs attiecībā uz īstenību, jo iespējami dažādi redzes maldi, optiskas ilūzijas. Ir gadījumi, kad acs nav pietiekami drošs informācijas avots un «redzēšanā» noteicošo lomu pārņem smadzeņu darbība. Raksturīgs piemērs ir grafiskā spēle, kur samudžinātā zīmējumā jāatrod kāds noteikts priekšmets. Attēls uz acs tīklenes veidojas tūlī, bet, kamēr smadzenes intensīvā meklēšanas procesā vajadzīgo priekšmetu nav pazīnušas, mēs to «neredzam». Pretēji ir karikatūrās — pietiek pāris trāpīgu, raksturīgu līniju, lai mēs momentā uztvertu mākslinieka domu, pazītu sižetu, lai gan redzes informācija ir gaužām trūcīga.

obligātais telpiskums vairākkārt uzsvērts. Iedzīvoties šajā telpiskumā palīdz telpisks redzējums, kas savukārt saistīts ar smadzeņu darbību un ietekmējas no mūsu uzkrātās pieredzes un zināšanām. Tādat telpiskas formas skaistuma izpratne visiem nebūs vienāda, telpiskais redzējums ir jāattīsta, piedaloties domāšanas procesam, tikai tad katrs varēs pilnvērtīgi līdzdarboties interjeru veidošanā.

Tas ir vēl viens arguments, kādēļ interjera problēmās jāiedziļinās un par tām jādomā. Un arguments, no otras puses, arī tam, kādēļ tikai attēlu skatīšana vai kāda iekštelpas risinājuma mehāniska atdarināšana, vai arī pretēji — jaunu, interesantu un pareizu tendenču nenovērtēšana bez apzinātas līdzdomāšanas ir tikai optisks process, tādēļ neko daudz nedod un var pat izrādīties maldīgs. Nepietiek skatīties, vajag arī redzēt.

Citādi vislabākais interjers, īpaši, ja tas ir neparasts, var neradīt attiecīgu estētiski emocionālu iespaidu subjektīvi, mūsu pašu uztveres šaurības dēļ. Slikts interjers to nespēs paša interjera zemās kvalitātes dēļ.

Tikai automātiskās «redzes domāšanas» apvienošana ar aktīvu, apzinātu domāšanu nodrošina iespēju pienācīgi novērtēt interjera kvalitāti.

Dabas apstākļi veidojuši un attīstījuši cilvēka redzi, tādēļ arī tā vislabāk atbilst dabas izvirzītajām prasībām. Zīmīgi, ka ar mūsu aci uztveramā gaisma ir tā spektra daļa, kurā visvairāk enerģijas izstaro līdz 6000 °C nokaitēts ķermenis — un tieši tāda ir Saule.

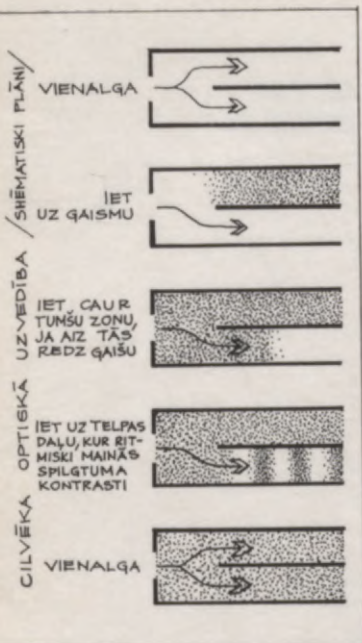
Runājot par redzes uztveri, Pikaso ir teicis, ka mūsu interesēs ir nesabojāt attiecības ar dabu, kura tik un tā būs stiprāka par cilvēku kā dabas sastāvdaļu. Redzes īpatnību neievērošana, iekārtojot interjeru un tā apgaismojumu, var radīt nepatīkamu emocionālo iespaidu.

Vislabāk, ja, izmantojot gaismu interjerā, apgaismojuma kompozīcija rada tādas sajūtas, kas atbilst mūsu redzes asociācijām, kuras izstrādājuši dabas apstākļi.

Pielāgojoties dabas prasībām, kuras nosaka saules gaismas īpatnības, mūsu redzei izstrādājušās daudzas specifiskas īpašības, no kurām jāpiemin interjera veidošanā vis svarīgākās.

Gaismas virziens. Pierastais gaismas virziens ir no augšas uz leju. Apgaismojums no apakšas tiek uztverts kā nedabisks.

Gaismas spilgtums un ar to saistītās parādības. Jo lielāks plašums, piemēram, atklāts lauks, jo dabā tas ir spilgtāk izgaismots. Tādēļ dabiska acs prasība ir lielāku vai augstāku telpu redzēt gaišāku nekā mazāku un zemāku telpu.

Acs vispirms reaģē uz spilgtuma kontrastiem plaknē un spilgtuma pārmaiņu vietām telpā. Acs ne tik daudz reaģē uz intensīvu spilgtumu vispār kā uz kontrastiem, ko tas izsauc. Pavisam neapzinīgi acs šos kontrastus meklē, it kā «medī». Tas ir ļoti svarīgi, jo noteic apskates secību. Tas noteic arī optisko uzvedību: cilvēks vienmēr iet uz gaismu; iet caur tumšu zonu, ja aiz tās redz gaišu; iet uz telpas daļu, kur ritmiski mainās spilgtuma kontrasti. Šāda optiskā uzvedība, protams, ir automātiska un notiek tad, ja mēs nepiedomājam, nepiespiežam sevi darboties citādi. Teiktais ļoti refinētā formā izpaužas kulta celtnu interjeros, īpaši kupola būvēs, kur zem tā atrodas altāris. Ieejot šādā telpā, cilvēks instinktīvi dodas uz altāra pusi — tur ir visgaišākā vieta telpā — un, nonākot tur, paceļ acis uz augšu. Tā ir dabiska acs gaita, meklējot gaismu un gaismas spilgtuma vislielākos kontrastus, kuri šajā gadījumā ir kupola augšgalā, caur kuru ieplūstošā gaisma tur spēcīgi kontrastē ar tumšajām kupola daļām. Līdzīgu piemēru interjeru vēsturē ir daudz. Tas liecina, cik svarīgi izprast redzes īpatnības, lai izmantotu vajadzīgās emocionalitātes radīšanā.

Spilgtuma pārmaiņas ir arī viens no telpas dziļuma (telpiskuma) atklāšanas veidiem.

Dabā ir divas spilgtuma kvalitātes — tā, ko rada tieša, spilgta saules gaisma, un izkliedēts, difūzs apgaismojums, kad ir apmācies. (Nejauksim ar apgaismojumu vispār — tas dabā sastāv no tiešas, izkliedētas un atstarotas gaismas.)

Gaisma un tās radītās ēnas izceļ telpiskumu, trīsdimensionalitāti, ļaujot pareizi uztvert un izprast formu plastiku. Varētu likties — jo spilgtāka gaisma, jo izteiktākas ēnas, spēcīgāks kontrasts un tādēļ intensīvāka un labāka plastikas uztvere. Tomēr acs tam nav piemērota. Spilgta gaisma var optiski izkropļot formu, jo tad acs mazāk izšķir spilgtuma kontrastus un pārejas. Ja spilgta gaisma krīt uz priekšmetu no sāniem attiecībā pret mūsu skata virzienu, labi izceļas kontrasti, bet slikti — priekšmeta virsmas apgaismojuma pārejas, piemēram, cilindriska forma it kā lūst divās daļās — gaišā un tumšā. Ja spilgta gaisma krīt uz priekšmetu mūsu skata virzienā, liektas formas kļūst plakanas. Abos gadījumos nejutām formas plastiku, to uztveram pārmainītu.

Savukārt izkliedēta apgaismojuma negatīva īpašība ir vājš gaismēnu kontrasts, tomēr formu plastika nereti šādā gaismā uztverama labāk un pareizāk nekā spilgtā apgaismojumā.

Acij piemīt liela adaptācijas (piemērošanās) spēja. Ja kādā brīdī acs pieradusi pie krēslaina apgaismojuma, tad spilgta gaisma žilbina. Turpretim, pierodot pie spilgtas gaismas,

vājāk apgaismotie priekšmeti liekas vienveidīgi tumši, bez apgaismojuma pārejām un niansēm. Ar to arī zināmā mērā raksturojas gaismas kontrastu iedarbes spēks — gaismas spilgtumu lūzuma vietā acs nespēj adaptēties ne uz gaišu, ne uz tumšu un tādēļ neizšķir apgaismojuma pārejas ne gaišajā, ne tumšajā zonā, bet to spēcīgi kairina pats gaismas spilgtuma kontrasts. Jau atzīmējām, ka gaismas spilgtuma pārmaiņas ir savdabīgs ceļvedis skata kustībai plaknē un telpā, arī cilvēka kustībai telpā. Vēl izteiktāka iedarbe ir tad, ja spilgtuma maiņas attīstās laika secībā. Pie vienlaicīgiem un tāpēc vienveidīgiem kairinājumiem acs savu lielo adaptācijas spēju dēļ ātri pierod, un tad šis gaismas spilgtuma maiņu izsauktais dinamisks efekts zūd.

Runājot par gaismas spilgtuma kontrastu uztveres īpatnībām, vienlaicīgi jāpiemin arī redzes īpatnības formas kontrastu uztverē. Bez spilgtuma lūzuma vietām acs uzmanību vispirms piesaista arī formu lūzumi. Līdz ar to formu kontrasti, papildināti ar apgaismojuma kontrastiem, visātrāk un visspēcīgāk iedarbojas uz redzi un uz mūsu sajūtām. Tas notiek tādēļ, ka tikai caur mazu tīklenes laukumiņu — dzelteno plankumu — var iegūt detalizētu vizuālo informāciju. Parasti aplūkojamā priekšmeta attēls neietilpst dzeltenajā plankumā un, aplūkojot priekšmetu, acs ir jākustina. Redzes fizioloģiska nepieciešamība ir šādas nepārtrauktas acs kustības, kas it kā «notausta» aplūkojamo priekšmetu. Secība, kādā priekšmetu atsevišķie elementi tiek aplūkoti, ir katram cilvēkam ļoti individuāla. Toties visiem kopīgs viens, ko svarīgi ievērot, interjeru kārtojot, — priekšmeta apskates ceļā ikvienam acs parasti un vispirms pakavējas visbagātīgākās informācijas vietās, tātad vietās, kur ir formu lūzumi, formu kontrasti, asi leņķi, vissarežģītākā struktūra. Kļūst skaidrs, kā rīkoties, ja interjerā gribam kaut ko izcelt vai arī otrādi — notušēt.

Gaismas spilgtuma pārmaiņas ir savdabīgs ceļvedis cilvēka kustībai telpā — cilvēku «aicina» spilgtuma kontrastu ritmiska maiņa.

Elektromagnētiskā spektra redzamā daļa, t. i., gaisma ar viļņu garumiem no 0,38 līdz 0,76 mikroniem, raksturīga arī ar to, ka noteikta garuma viļņiem atbilst noteikta krāsu sajūta. Krāsu sajūta rodas, pateicoties acs spējai šajā viļņu garumu diapazonā atšķirt dažāda viļņu garuma starus. Krāsainais redzējums ir arī ārkārtīgi sarežģīts psiholoģisks process, jo tas daudzējādā ziņā nav pašas gaismas, bet gan mūsu uztveres subjektīva īpašība. Tā, piemēram, dabā (spektra krāsu rindā) nav ne melnās, ne baltās, ne brūnās krāsas. Brūnas krāsas efekts rodas, pateicoties acs spējai dzeltenajā spektra daļā visspēcīgāk sajūst kontrastu. Līdz ar

GAISMA UN KRĀSA

to brūnu krāsu var definēt kā stipri piesātinātu dzeltenu. Ja vienlaicīgi uztveram visu redzamā spektra daļu — redzam baltu gaismu. Ja izstarojums sastāv no kāda atsevišķa noteikta garuma viļņiem — redzam atbilstošu krāsu. Tā, piemēram, gaisma ar viļņu garumu 0,4 mikroni liekas violeta, 0,47 — zila, 0,52 — zaļa, 0,58 — dzeltena, 0,65 — sarkana. Minētie viļņu garumi praktiski neatdalās tik krasi, tie pāriet viens otrā tāpat kā tiem atbilstošās krāsu sajūtas krāsu toņi (zilganzaļš, oranžs utt.). Tātad, ja izstarojums sastāv no noteiktu, nedaudzu garumu viļņiem, acī rodas krāsu sajūta. Tā rodas arī citā gadījumā — ja nepārtrauktajā spektrā (baltā gaisma) kāda noteikta garuma viļņu starojuma trūkst. Pirmajā gadījumā mēs runājam par primāro krāsu, otrajā — par papildkrāsu. Piemēram, ja uz aci krīt gaisma ar viļņu garumu 0,58—0,59 mikroni — tā liekas dzeltena, ja spektrā šīs gaismas ar 0,58—0,59 mikroniem nav — tā liekas zila. Sakām — zilā ir dzeltenās papildkrāsa.

Parasti priekšmeti paši gaismu neizstaro, tomēr visu apkārtējo pasauli mēs redzam krāsainu. Protams, redzam tikai tad, ja tā apgaismota, tātad — ja ir gaisma. Šinī gadījumā priekšmetu apgaismo kāds gaismas avots, kurš parasti izstaro baltu gaismu, piemēram, Saule. Katrs priekšmets un ķermenis uz sevi krītošo balto gaismu daļēji atstaro un daļēji uzsūc jeb absorbē, pie tam katrs savādāk, citādās proporcijās. Atstarotie gaismas viļņi tad arī rada ne tikai redzes attēlu, bet arī šī objekta krāsas sajūtu. Aplūkojamais objekts it kā iekrāsojas absorbētajiem viļņu garumiem atbilstošajā papildkrāsā. Tā, piemēram, ja priekšmets neabsorbē neko, atstarojas viss spektrs (balta gaisma) pilnīgi un priekšmets izskatās balts, ja absorbē visu — melns, ja absorbē daļu spektra, piemēram, dzeltenajai krāsai atbilstošu, — priekšmets izskatās zils, tātad iekrāsojas absorbētās gaismas papildkrāsā.

APGAISMOJUMS IEKŠTELPĀ

DABISKAIS APGAISMOJUMS

Dabisko apgaismojumu, ko rada dienas gaisma, iekštelpa saņem caur logailām telpu norobežojošās vertikālajās vai slīpajās plaknēs un atvērumiem horizontālajā plaknē — virsgaismu. Logailas kā stabilus būvnieciskus elementus interjera iekārtotājam un izmantotājam praktiski nav iespējams mainīt. Iespējams vienīgi tās sašaurināt, tīrīti periodiski, samazinot ailu atvērumus un līdz ar to interjera apgaismojuma intensitāti ar aizvirtniem, aizkariem vai žalūzijām.

Ailu izvietojums un to konfigurācija lielā mērā nosaka ne tikai telpas izgaismojuma pakāpi un raksturu, bet arī visa interjera kopskatu. Logailas raksturs cieši saistīts ar ēkas tektoniku un dažādu nozaru tehniskām iespējām, varbūt tādēļ arī tā pēc formas, izmēriem un novietojuma ārsienas plaknē ir viens no nemainīgākajiem un tradicionālākajiem elementiem gan arhitektūrā, gan mūsu uztverē. Pēdējā laikā, attīstoties arhitektūrai, arī logailas dažādojas, īpaši, palielinoties izmēros. Logs it kā izzūd, pārveidojoties plašos plakņu atvērumos. Interjers iegūst jaunas kvalitātes. Vecajās ēkās logs tikai vairāk vai mazāk nodrošina iekštelpu ar dienas gaismu, mazāk saista iekštelpu ar ārtelpu. Jaunajās ēkās ar plašiem stiklojumiem interjers saplūst ar dabu un apkārtējo telpu. Tas ietekmē visu interjeru, tā pamatuzbūvi, jo nereti nav vairs loga kā stingri noteikta elementa, ir caurspīdīgs ekrāns visas sienas platībā. Ārtelpa kļūst interjera sastāvdaļa, tāpēc interjera kompozīcijai jāaptver arī šīs ārtelpas tuvāko elementu organizācija.

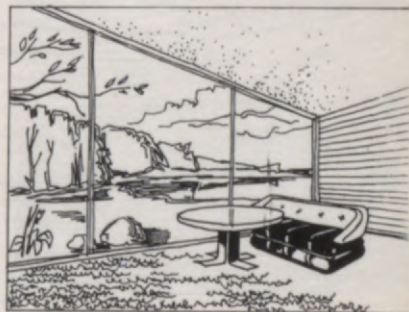
Plašie atvērumi iekštelpu daudz pilnīgāk izgaismo ar dienas gaismu, toties dažreiz var rasties iekšelpas pārkaršanas briesmas. Telpas pārliedzīgu sakaršanu novērš pēdējā laikā izstrādāts speciāls stikla veids, kas atstaro infrasarkanos starus, vai arī dažādi aizvitrņi, pastāvīgas vai maināmas žalūzijas un aizkari. Šo iekārtas papildelementu darbināšana nav jāuzskata par kompromisu vai pat apgrūtināšu nepieciešamību. Tieši otrādi. Maksimāls iekšelpas atvērums, kuru katrs var samazināt pēc ikreizējās vajadzības, nodrošina pareizu apgaismojuma funkcionālo režīmu un iespēju mainīt interjera emocionālo noskaņu.

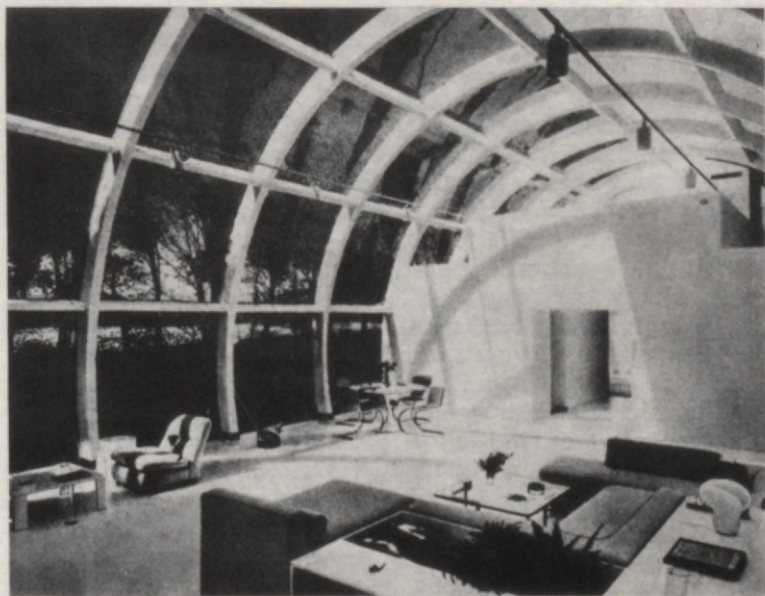
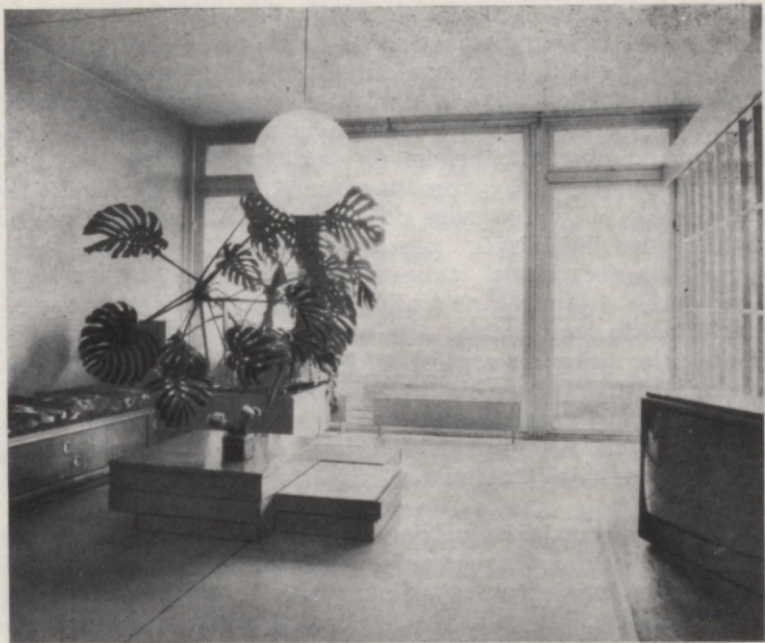
Problemātiskāka ir pastāvīga logu aizsegšana ar aizkariem. Dažās zemēs to konsekventi neatzīst, pat naktī un dzīvojamās telpās. Negribu apgalvot, ka mums būtu obligāti jāvērsas pret jebkuriem aizkariem jebkurā gadījumā, toties esmu pārlicināts, ka pretējā tendence — jebkuram logam vienmēr aizkarus — ir vēl apšaubāmāka.

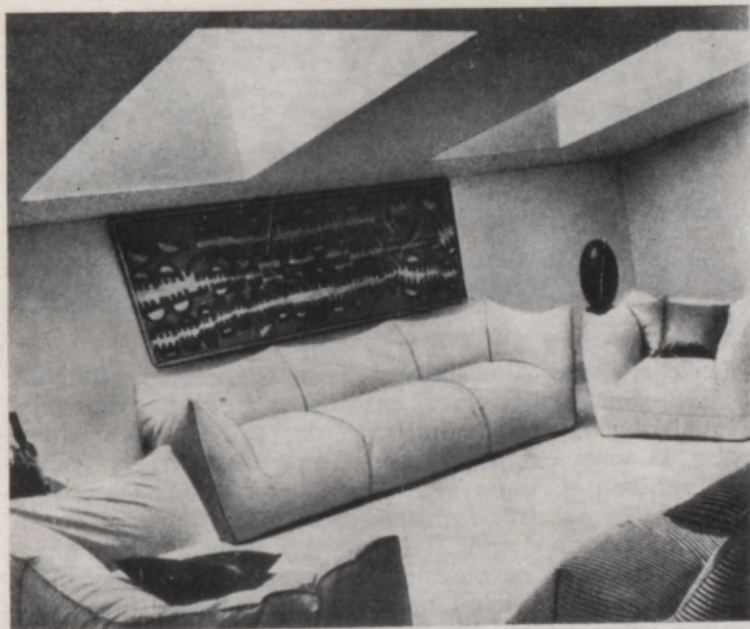
Vai aizkari bieži nav tikai loga dekorējums kā nodeva senai, nelógiskai, bet iesīkstējušai tradīcijai — jebkuras formas vai elementa skaistumu saskatīt tikai tā virspusējā izdekorējumā, nevis dabiskā un tīrā izpausmē?

Ja ierastu priekšstatu pārvērtēšanu, interjeru kārtojot, kavē domāšanas inerce, tad jau ir labāk. To katrs viegli var labot.

Gluži nepiedodami, interjeru iekārtojot, ir logailas vispār nomaskēt — pa daļai vai pilnīgi. Par tik primitīvām patiesībām nevajadzētu runāt, ja pat mūsu interjeristu darbos nepārādītos šādas ačgārnības un — kas visvairāk izbrīnī — it bieži un pat ne rekonstruējamās telpās vien. Pat neminot citas

interjera uzbūves neveiklības, ko tās rada, pamatprincips nav nomaskējams — interjers uztiepts ēkas tektonikai un kļuvis klajā pašmērķis.

Ideālas plašām logailām ir žalūzijas — plānu metāla vai plastmasas sloksnīšu sistēma, kas pēdējā laikā sāk ieviesties arvien plašāk. Pareizs žalūziju izvietojums ir vidū starp dubultstiklojuma abiem stikliem. Ar žalūzijām iespējams logailu aizsegēt pilnīgi vai daļēji, pie tam, mainot sloksnīšu pagrieziena leņķi, jebkurā brīdī izvēlēties optimālo iekštelpas izgaismojumu, izvairīties no tiešiem saules stariem un ievērojami mazināt telpas sakaršanu.

Arhitektūras attīstība acīmredzot turpmāk vēl straujāk un būtiskāk mainīs telpiskās vides un attiecīgi interjera formas. Līdz ar to mainīsies un dažādosies interjera dabiskā apgaismojuma sistēmas.

Var būt iekštelpas bez dabiskā apgaismojuma, bez mākslīgā — nekad.

Kā dabiskais, tā arī mākslīgais interjera apgaismojums vienmēr ir kompleksa parādība, kas ietver funkciju, estētiku un ekonomiku.

1 | 3 | 4

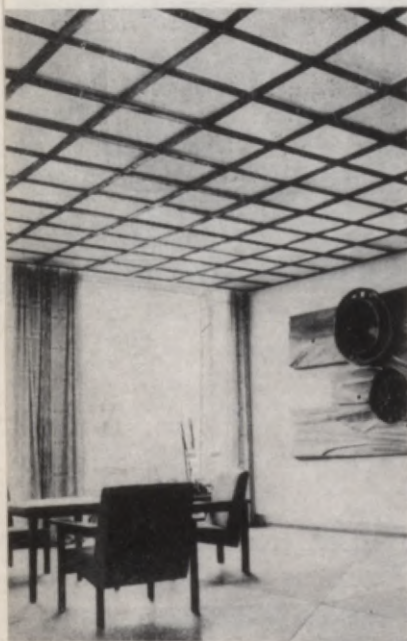
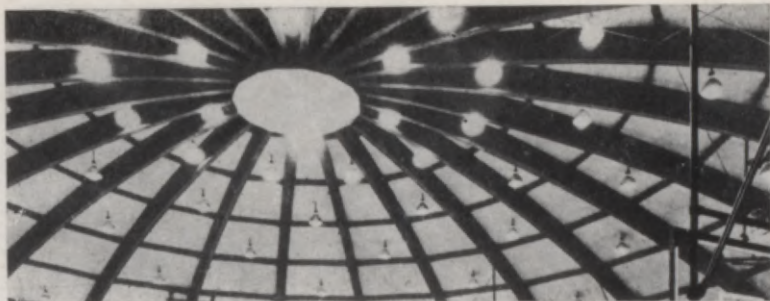
2

1. Dabiskais apgaismojums no sāniem.

2. Dabiskais apgaismojums no sāniem — augšas.

3. 4. Dabiskais apgaismojums no augšas.

MĀKSLĪGAIS APGAISMOJUMS

Funkcijai jānodrošina tāds interjera izgaismojuma līmenis, kas nodrošinātu labu telpas izmantošanu un nodarbības tajā.

Estētiskā ziņā apgaismojums palīdz radīt interjera izteiksmību, tā emocionālo noskaņu. Otrkārt, svarīgs arī pašas apgaismošanas sistēmas estētiskais līmenis.

Ekonomika palīdzēs rast pareizo līdzsvaru funkcionālo un estētisko faktoru starpā. Garāžā vai noliktavā mēs nekārtīgi kristāla lustru, neveidosim plašus ārējo stiklojumus, tāpat kā sabiedriskā telpā neiederēsies noliktavai piemērota dabiskā un mākslīgā apgaismes sistēma. Šinī gadījumā, tāpat kā lielā mērā interjerā vispār, ekonomika vai nu pakļaujas telpas raksturam un tās uzdevumam, vai interjera iekārtojums pakļaujas ekonomiskajiem apsvērumiem. Interjeru kārtojot, vienmēr svarīga loma ir prasmei izvēlēties pareizo ekonomikas un pārējo interjera izveidošanas faktoru līdzsvaru.

Veidojot interjera apgaismojumu, ekonomiskais faktors apzināti vai neapzināti tiek ievērots vienmēr, arī funkcionālais. Estētiskais faktors, izņemot nozīmīgas sabiedriskās telpas, — gaužām bikli vai nemaz.

Arī interjera izgaismojumā, tāpat kā kārtojot daudzus citus iekštelpu organizējošus faktorus un elementus, joprojām bieži domājam «plakani», divās dimensijās, nevis telpiski, trīsdimensionāli. Tas, liekas, ir galvenais iemesls, kādēļ interjeram tik svarīgais apgaismojuma faktors ir tradicionālāks un atpaliek no citiem interjera uzbūves faktoriem, īpaši estētiskā un emocionālā ziņā, lai gan tieši gaismas emocionālā iedarbe ir viena no visspēcīgākajām un nozīmīgākajām.

Interjera dabiskās gaismas apgaismojuma sistēma tik lielā mērā objektīvi ir arhitektu un citu projektētāju kompetencē, ka ikvienam citam interjera iekārtošanai vai izmantošanai ir ļoti maz iespēju te līdzdarboties.

Tofies telpas mākslīgā apgaismojuma izkārtošana ikvienam ir plašs darbalauks, varbūt pat iespējams bagātāks sa-

līdzinājumā ar pārējo telpas iekārtojumu. Un arī viens no atbildīgākajiem. Pat ieskrūvējot patronā jaudīgāku spuldzi, pārvietojot telpā gaismekli vai gaismas virzienu, var būtiski pārmainīt visa interjera kopiespaidu.

Atšķirībā no dienas gaismas mākslīgā apgaismojuma sistēmu iekštelpā radām mēs paši. Radām mākslīgus apstākļus, kādu nav dabā. Vai šī mākslīgā apgaismojuma sistēma atbilst cilvēka bioloģiskajām un psihofizioloģiskajām, dabas apstākļu izstrādātajām un noteiktajām īpatnībām, būs «mākslīgi dabiska» vai arī pretēji — būs «mākslīgi mākslota», tas atkarīgs no mums pašiem.

Tieši tādēļ kaut nedaudz bija jārunā par redzes uzveres īpatnībām, kas ir objektīvi nemainīgas vienmēr.

Komponējot interjera mākslīgo apgaismojumu, iespējami divi ceļi.

1. Apgaismojums dabisks («mākslīgi dabisks»), t. i., gaismas virziens, spilgtums un kontrasti atdarina Saules apgaismojuma dabā. Tam raksturīgs:

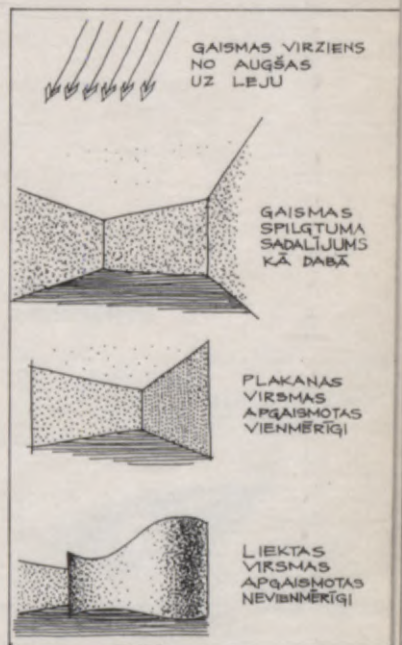
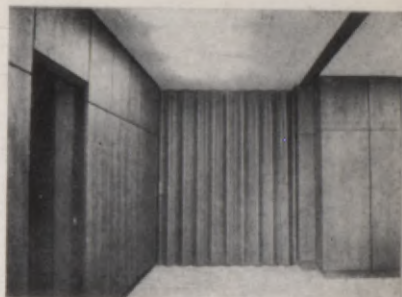
- Gaismas virziens no augšas uz leju. Tikai šādā apgaismojumā pareizi uztveram formu.

- Noteikts gaismas spilgtuma sadalījums — zeme vis-tumšākā, horizonta virzienā vidējs spilgtums, debesis visgaišākās. Līdz ar to interjerā grīdas, sienu un griestu apgaismojuma spilgtums attiecas kā 1:3:5.

- Gaismas spilgtuma maiņas, kas arī nosaka formu uz-terī. Dabā plakanas virsmas ir vienmērīgi apgaismotas, liek-tas virsmas — nevienmērīgi. Tādēļ interjerā kādas virsmas vienmērīgi spilgts apgaismojums rada ilūziju par plakanu virsmu, nevienmērīgs — par liektu virsmu (arī tad, ja fiziski šīs formas nemaz tādas nav).

Spilgtums dabā mainās arī atkarībā no apgaismošanās tel-pas lieluma — plašs lauks ir gaišāks nekā meža taka vai aiza. Interjerā kā dabisku jutīsim tādu apgaismojumu, kur lielāka telpa ir gaišāka, mazāka — tumšāka. Tas svarīgi interjera ansablī — vairāku telpu kopsistēmā, piemēram, dzīvoklī.

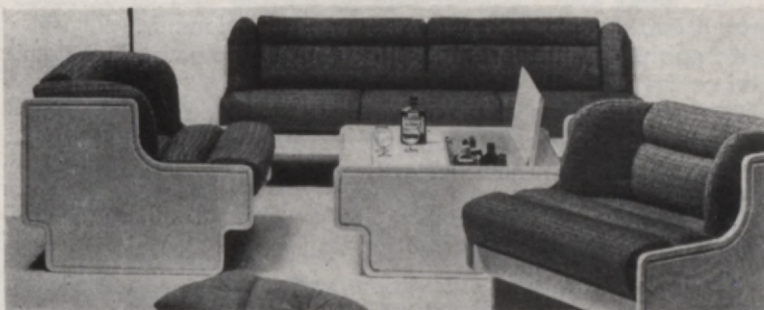
- Gaismas spilgtuma kontrasti. Tie vispirms piesaista re-dzes uzmanību, tādēļ interjerā tie jāveido tur, kur vēlamies kaut ko akcentēt. Ziemeļu platuma grādos kontrasti mai-gāki nekā dienvidos, kur tie tieši divreiz spēcīgāki, intensī-vāki nekā ziemeļos. Tādēļ ziemeļnieka acij dienvidnieciski kontrasti būs uzbudinoši asi, dienvidniekam ziemeļu kontrasti liksies pārāk neizteismīgi. (Ziemeļos gaismas un ēnas kon-trasts 0,3—0,4, dienvidos — 0,7—0,8.)

Tiešs (virzīts) apgaismojums.

Vienmērīgi izkliedēts
apgaismojums.

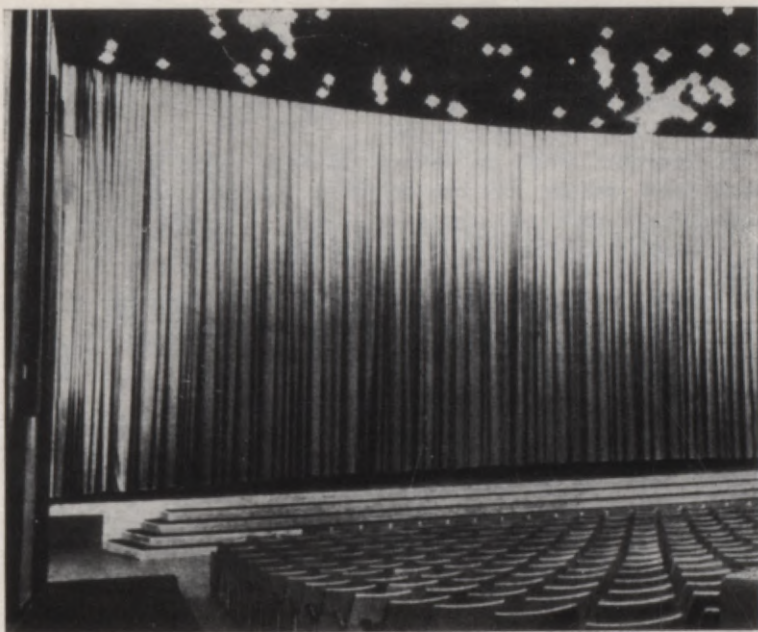

● Gaisma sastāv no tiešas, izkliedētas un atstarotas gaismas. Interjerā tiešs, virzīts apgaismojums rada spēcīgu gaismēnu kontrastu un asociējas ar saules gaismu, bet var radīt pretēju — nedabisku iespaidu, ja nav virzīts no augšas uz leju. Šādu iespaidu pastiprina paša gaismas avota spilgtuma kontrasts ar fonu. Tādēļ tiešais apgaismojums, kuru interjerā izmanto visplašāk, jo tas ir vislētākais (ekonomiska), viens pats nav pilnvērtīgs.

Atstarotā gaisma interjerā vispilnīgāk imitē dabu — gaiss augšējās plaknes, tumšākas — apakšējās. Atstarotā gaisma nedod asas ēnas un tādēļ var nepietiekami raksturot formu un telpas tektoniku. Atstarotās gaismas sistēma praktiski visdārgākā.

Izkliedēta gaisma asociējas ar apmākušos dienu, tā savā intensitātē un radītajā efektā ir pārejas posms divām pirmajām sistēmām.

Vispilnīgāko efektu rada visu triju gaismas veidu sintēze interjera apgaismojumā. Tad izkliedēta un atstarotā gaisma dod vispārējo telpas apgaismojumu — fonu, bet tiešā, virzītā gaisma pastiprināti izgaismo darba virsmas vai kaut ko akcentē telpā.

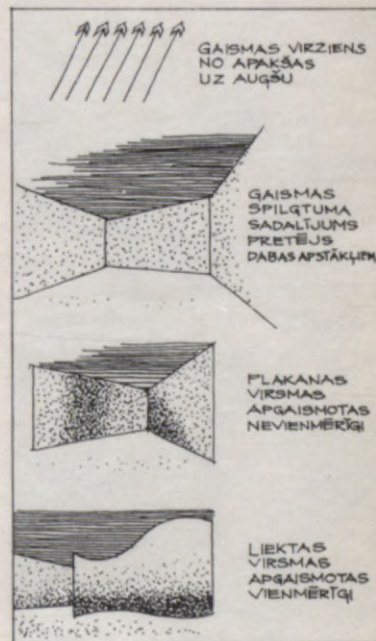

Šis pirmais interjera apgaismojuma princips, kas ievēro dabas apgaismojumam raksturīgāko, rada mierīgu, dabisku iespaidu. Tas ir vispiemērotākais jebkura rakstura darba un nodarbību telpās — ražošanas telpās, mācību, administratīvās, ārstniecības iestādēs, sporta nodarbību telpās utt., daļā dzīvojamo telpu.

2. «Skatuves efekts» — apgaismojuma sistēma pretēja dabā sastopamajai — «mākslīgi mākslota». Tā rada neparastības iespaidu un piemērota atrakcijām, uzvedumiem, skatītāju zālēm, restorāniem, izstādēm. Tai raksturīgs:

- gaismas virziens — no apakšas uz augšu;
- gaismas spilgtuma sadalījums — telpas augšdaļa tumša, apakša gaiša;
- gaismas spilgtuma maiņas — plakanas virsmas apgaismotas nevienmērīgi, liektas virsmas vienmērīgi;
- gaismas kontrasti — neatbilstoši formu uzbūvei.

Parasti vienā un tajā pašā telpā ir gan dabiskais apgaismojums (dienā), gan mākslīgais. Tas problēmu sarežģī. Ja pie mākslīgā apgaismojuma telpā negrib radīt citu — no dienas gaismas atšķirīgu noskaņu, tad mākslīgajam apgaismojumam iespējami jātuvinās dabiskajam, īpaši pēc gaismas krišanas virziena. Tā, piemēram, LVU aulā pie pareizas apgaismošanas sistēmas darbināšanas nejūt pāreju no dabiskā

uz mākslīgo apgaismojumu, jo virsgaismas logā iemontēti mākslīgās gaismas avoti. Telpā vienmēr ir «gaišs kā dienā» un tieši tā. Tas ļoti svarīgi, lai pāreja no viena apgaismojuma veida uz otru nemainītu noskaņu telpā un neizjauktu šeit notiekošās nodarbības ritmu.

Ja turpretim dienā un vakarā vai naktī telpu izmanto dažādi, šāda saskaņa nav nepieciešama. Tad vakarā, mainoties nodarbības raksturam, piemēram, darbs — atpūta, ir pat labi, ja ar apgaismojuma palīdzību attiecīgi mainās arī noskaņa telpā.

Labākajos piemēros — un pēc tā vajadzētu tiekties — apgaismojums interjerā ne tikai nodrošina tā pareizu funkcionēšanu, bet ir aktīvs kompozīcijas elements.

GAISMEKĻI

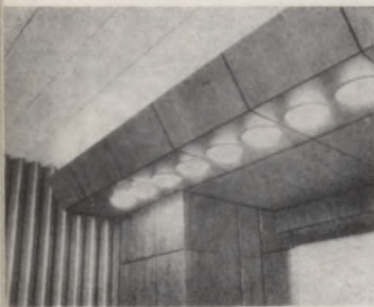
Mākslīgās gaismas avots interjerā ir dažādi gaismekļi. Gaismas ķermenis, kas izstaro gaismu, interjerā parasti ir dažāda veida elektriskās spuldzes — kvēlspuldzes vai gāzes spuldzes, to skaitā luminiscentās spuldzes. Terminoloģijas precizitātes labad par gaismekli dēvēsim gaismas ķermeni ar tā nostiprinājuma un tīkla pievienojuma konstrukciju, kā arī tehnisko un māksliniecisko sistēmu, kas rada gaismas plūsmas raksturu un virzību brīvstāvošiem gaismekļiem (atgaismis, aizsegs u. tml.).

Gaismekļi dalās divās pamatgrupās: brīvstāvošie un iebūvētie.

Iebūvētie gaismekļi saistīti ar interjera arhitektoniski konstruktīvo risinājumu — tie iekļauti konstruktīvajos vai apdares elementos (gaismas griesti, dzegas, joslas, punkti, paneļi, nišas). Iebūvētā apgaisme sevišķi piemērota sabiedriskajām telpām. Tā attīstīsies un izplatīsies arvien plašāk, jo ir perspektīvs apgaismojuma veids vismaz divu iemeslu dēļ. Šāda interjera arhitektūra un detaļas ne tikai tiek apgaismotas, bet pašas izstaro gaismu. Gaisma un telpas elementi saplūst vienā sistēmā, tā iegūstot jaunu, augstāku kvalitāti un izteiksmes spēku. Otrkārt, ar iebūvētu apgaismi vislabāk realizēt izklieidētu un atstarotu apgaismojumu.

Iekštelpas arhitektoniskajos vai konstruktīvajos elementos iebūvētie gaismas avoti ir bieži redzami sabiedriskajās telpās. Jauns solis uz priekšu iebūvētās apgaismes attīstībā ir gaismas avoti interjera detaļās. Tad gaismu izstaro jau arhitektūras detaļas, mēbeles un tamlīdzīgi. Tas kļūst iespējams, miniaturizējoties gaismas ķermeņiem, piemēram, jau izstrādātas tikai 15 cm garas luminiscentās spuldzes.

Brīvstāvošie gaismekļi pēc novietojuma telpā ir griestu, sienas, grīdas un uz mēbelēm novietojamie vai pie tām stiprināmie gaismekļi.

Pēc gaismas izkļiedes veida gaismekļi konstruktīvi dalās 5 pamatgrupās. Tie ir gaismekļi, kas dod

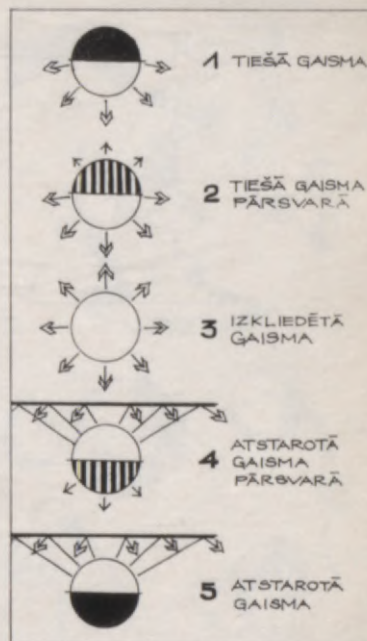
1. tiešo gaismu,
2. pārsvarā tiešo gaismu,
3. visos virzienos izkļiedētu gaismu,
4. pārsvarā atstarotu gaismu,
5. tikai atstarotu gaismu.

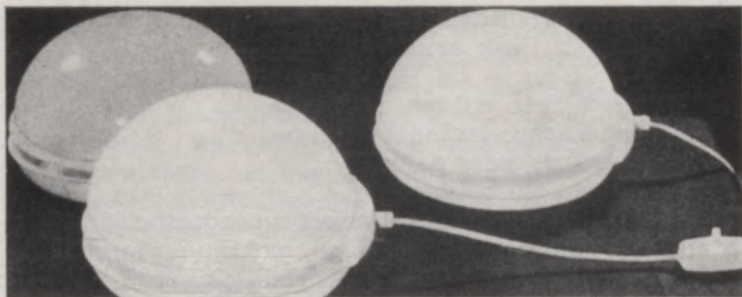
Variabilitāte (maināmība) interjerā ir progresīvs jēdziens — to noskaidrojām, runājot par telpu, funkciju un formu. Tas ir spēkā, arī vērtējot gaismekļus. Vislabāk piemēroti telpas norišu funkcionālajām pārmaiņām — un funkcija nekad nav sa stingusi, vairāk vai mazāk tā mainās nepārtraukti — ir gaismekļi, kam var ērti mainīt gaismas avota atrašanās vietu telpā, gaismas krišanas leņķi un gaismas izkļiedes veidu un intensitāti.

Pats gaismas ķermenis, īpaši kvēlspuldze, ir ļoti spilgts un žilbina, kas kaitīgi redzei. Lai to novērstu, kā arī lai panāktu vēlamo gaismas izkļiedes veidu, gaismas ķermeni dažādi piesedz vai nosedz. Atgaismji un aizsegi tad arī veido gaismekļa (lustras, bra, stāvlampas, galda lampas u. c.) ārējo izskatu, vienlaicīgi, protams, nodrošinot ikreizēji optimālo gaismas plūsmas raksturu, t. i., gaismekļa pareizu funkciju.

Apgaismes sistēmas turpmāk droši vien attīstīsies un dažādosies daudz straujāk. Tāda tendence nomanāma jau pašreiz. Tas izskaidrojams ar to, ka interjera apgaismes sistēma, kas ir viens no vissvarīgākajiem telpas organizēšanas un uztveres komponentiem, lai cik dīvaini tas arī nebūtu, ir viena no tradicionālākajām un vismazāk izkoptajām interjera sastāvdaļām. Vēl gadus trīsdesmit atpakaļ augstākais sasniegums telpā (nerunājot par izcilām sabiedriskām ēkām) bija griestu lustra ar diviem pārslēgiem un galda lampa. Tas arī viss.

Tāds pats primitīvisms bija vērojams agrāk un ar grūtībām tiek pārvarēts šobrīd arī pašu gaismekļu formās, to konstruktīvi funkcionālajā un mākslinieciskajā izveidē. Pēdējais īpaši svarīgs tādēļ, ka gaismeklis ir nozīmīgs priekšmetiskās vides elements un papildus arī gaismas avots. Tā kā primitīvi tika risināti pat gaismekļu funkcionālie uzdevumi, mākslinieciskās izveides ziņā stāvoklis bija vēl sliktāks. Tomēr paralēli jau izsenis vērojams arī pretējais — lai nu kā ar gaismu, toties pašam gaismeklim jābūt maksimāli greznam, interjeru rotājošam priekšmetam. Tā tas iegājies jau no pirmselektrības laikmeta, kad gaismeklis būtībā bija svečturis. Venēcijas stikla lustras savā laikā bija viens no visdārgākajiem interjera mākslinieciskajiem rotājumiem. Šis gaismekļa kā greznuma priekšmeta princips spējis izdzīvot līdz mūsdienām, lai gan šodien tam vairs nav nekāda loģiska pamatojuma. Gaismek-

Jos varbūt visuzskatāmāk parādās iepriekš pieminētais «luskusa priekšmeta» efekts ar attīstības ceļā tālāk sekojošo priekšmeta vizuālo «izzušanu». Jaunākā tendence — mēbeles, sadzīves priekšmetos un arhitektoniskajās detaļās iebūvētie gaismekļi — to apstiprina. Tas vispareizākais — kad nav ieslēgts mākslīgais apgaismojums, iekštelpā ar saviem izmēriem un formām nedarbojas arī gaismekļi. Tā rodas vēl viena iespēja mazināt iekštelpas pārbagātās priekšmetiskās vides daudzveidību.

Tomēr praktiski brīvēstāvošie gaismekļi vēl ieņem nozīmīgu vietu apkārtējo lietu un formu pasaulē. Pašreizējā tendence gaismekļu ārējā izveidojumā, to formu traktējumā ir tehnisko, konstruktīvo un māksliniecisko faktoru līdzsvarots apvienojums. Mūsdienās ne apgaismojums, ne paši gaismekļi nav luksuss, tādēļ nevajag tos par tādiem pārvērst. Līdz ar to mūsdienu gaismekļiem raksturīgas vienkāršas lakoniskas formas, pārsvarā ģeometriskas, kas saskaņotas ar citām interjerā esošajām formām. Mainījušies arī materiāli — kristālu un bronzu nomaina plastmasas un vieglmetāli. Nav saraibinājumu ne formās, ne to virsmas apdarēs.

Sākas arī mēģinājumi noformēt pašu gaismas ķermeni — spuldzi, radikāli uzlabojot gan tehniski (lai tā nežilbinātu), gan estētiski — ārējās formas ziņā. Šis paņēmiens tieši pieder pie lietu «izzušanas» procesa, jo ievērojami samazinās gaismekļa izmēri un uzbūve kļūst patiesāka, «tīrāka», zūd nepieciešamība pēc dažādiem aizsegumiem un citām papild-detaļām.

Jaunu kvalitāti interjera apgaismes un gaismekļu sistēmā ienesušas luminescentās spuldzes. Tām daudz pozitīvu īpašību tehniskā ziņā — izstaro maz siltuma, ekonomiskas, dod mazu spilgtumu (nežilbina), liela spektrālā bagātība, dienas gaismas imitācija, iespēja veidot lielas gaismas plaknes — un estētiskā ziņā — spuldzes forma ir taisnas caurules veidā, gredzens,

elipse, iekava, vijņveida un jebkura no šīm formām dažādos izmēros, arī miniatūros. Iespēja izvēlēties izstarotās gaismas vijņu garumu (spektrālo sastāvu) ir svarīga luminescento spuldžu īpatnība. Imitējot Saules gaismas spektru (sakām — «dienas gaismas spuldzes»), vispareizāk uztveras krāsu toni un vismazāk nogurst redze, jo tā veidojusies tieši šāda spektra uztverei dabā.

It kā pierastais kvēlspuldzes gaismas spektrs būtībā mūsu redzei diezgan svešs. Tas vienīgi asociējas ar mākslīgu gaismu dabā — degšanas procesu un tā radīto siltumu. Tieši siltuma efekts, ko sev līdzī nes dzeltenā gaisma, varbūt ir galvenais iemesls, kādēļ šāda gaisma rada nomierinošu labsajūtas iespaidu. Tas palīdz izskaidrot mūsdienās interjerā nereti piekopto sveču un kamīna kultu.

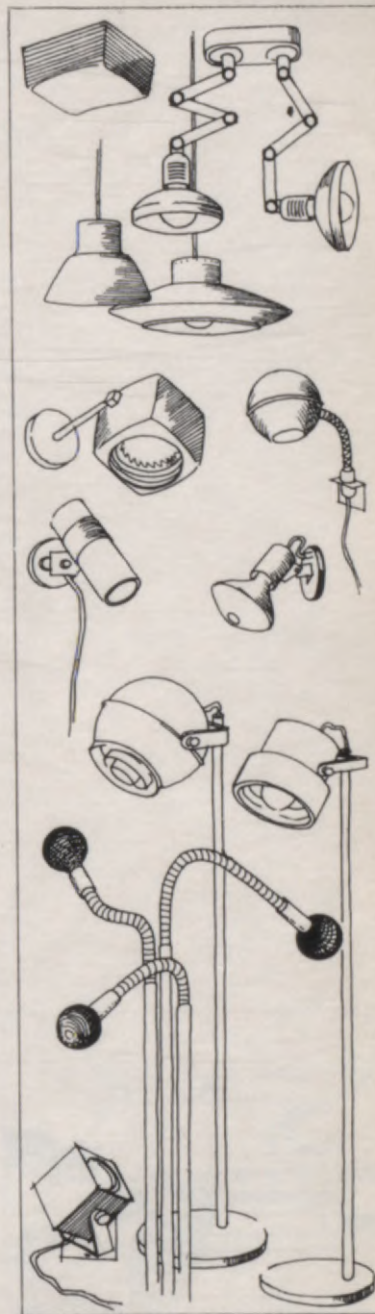
Mākslīgā apgaismojuma sistēmas izveidošana interjerā ir kompleksa un sarežģīta.

Darbu sarežģī tas, ka, projektējot mākslīgu apgaismojumu, ciešā kontaktā jāstrādā vairāku atšķirīgu nozaru speciālistiem; pie tam apgaismojuma un īpaši tā uztveres atziņas izkristalizējas tikai pēdējā laikā.

Diemžēl katram nebūs pa spēkam veikt apgaismojuma tehniskos aprēķinus — apgaismojuma līmeni, gaismas avotu skaitu un tamlīdzīgi. Te var līdzēt vienīgi improvizācija, konkrētos apstākļos iekārtojot apgaismojumu tā, lai neciestu mūsu labsajūta nepiemērotā, nepilnīga vai pārbagāta apgaismojuma dēļ. Gaismekļi formas ziņā jāizvēlas un jākomponē interjerā tāpat kā jebkurš cits elements.

Gandrīz katrā telpā nepieciešamas divas apgaismojuma pamatgrupas: vispārējs telpas apgaismojums — fons un tieša, virzīta gaisma atsevišķu interjera elementu un darba virsmu apgaimei. Tādēļ — jo sarežģītāka telpā funkcija, jo daudzveidīgākai jābūt apgaismes sistēmai. Vienkāršotāk izsakoties, nepietiks ar vienu lustru pie griestiem, tā būs jāpapildina ar sienas, grīdas, galda un pārvietojamiem gaismekļiem.

Interjerā vēl jāvairās arī no slīdošās gaismas (kad gaisma krīt paralēli apgaismojamai plaknei), jo tā izceļ jebkurus vismazākos neļudumus, un — atspīdumiem, kas savukārt izkropļo priekšmetu un telpas uzbūvi un formas. Atspīdumi rodas tikai uz gludajām virsmām, kas visraksturīgākas stiklam, metālam, plastmasai un citiem materiāliem, ja to virsmas pulētas. No dažādiem redzes punktiem šādas virsmas izskatās atšķirīgi spilgti apgaismotas. Turpretim matētas un fakturētas virsmas atspīdumu nerada, no visiem redzes punktiem tās izskatās vienmērīgi un vienādi apgaismotas. Tās liekas mierīgas; pareizi un viegli uztveras arī forma.

KRĀSOJUMS

Ļoti svarīgs interjera kompozīcijas elements ir krāsojums, jo tā psihofizioloģiskā iedarbība uz cilvēku ir īpaši spēcīga. Tādēļ ar krāsojumu viegli radīt izteiktu interjera emocionālo noskaņu: aktīvu, dinamisku, nemierīgu, satraucošu, tāpat kā pasīvu, mierīgu, līdzsvarotu; jautru, dzīvespriecīgu, vieglu, tāpat kā nomācošu, smagu, skumju; siltu, mājīgu, tāpat kā vēsu, nemājīgu, drūmu utt.

Jau runājot par gaismu, krāsu un redzi, nojaušams, cik šis temats plašs un komplicēts. No otras puses, pat mazāk nekā citur interjera krāsojuma izvēlē var dot gatavas receptes. Pat vienāda rakstura telpās ar vienādu vai stipri līdzīgu šo telpu lietošanas uzdevumu telpas izmantotāji būs cilvēki ar atšķirīgu, specifisku krāsojuma radītās noskaņas uztveri. Tādēļ krāsojuma sistēmas izvēlē interjerā var būt divi principi:

1. to izvēlēties atbilstoši telpas raksturam un funkcijai (skola, iestāde, cehs) — sabiedriskajās telpās, kuras izmanto daudzi dažādi cilvēki, un

2. to izvēlēties atbilstoši telpas funkcijai un attiecīgā cilvēka krāsu iedarbes uztveres īpatnībām un raksturam — telpās, ko izmanto tikai noteikts, konkrēts cilvēks vai neliela cilvēku grupa, piemēram, dzīvoklī.

Jāievēro, ka, tāpat kā gaismas kontrastus, arī krāsu kontrastus un krāsu toņu intensitāti dažādi uztver ziemeļnieka un dienvidnieka acs. Ziemeļu platuma grādos acs pielāgojusies maigākiem krāsu kontrastiem un vieglākiem, nepiesātinātākiem krāsu toņiem, dienvidos — otrādi. Piesātināti krāsu toņi un spēcīgi kontrasti dienvidniekam liekas pierasti un normāli, ziemeļniekam tādi būs asi un uzbudinoši.

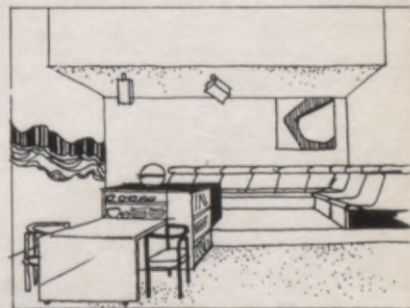
Subjektīvi liela nozīme arī tradīcijām. Bet tradīcijas mainās, tādēļ tām nekad nevajadzētu sekot aklī, bez līdzdomāšanas. Krāsojums, lai gan nozīmīgs, ir viens no interjera kompozīcijas elementiem, tādēļ pamatprincipam tā pielietojumā jābūt interjera kompleksam risinājumam, visu faktoru un elementu savstarpēji sakarīgam sakārtojumam.

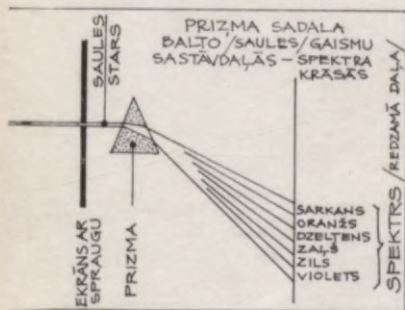
Krāsojums cieši saistās ar priekšmetisko pasauli un tās raksturu, diezgan liela ir arī modes ietekme. Dinamisko, tā saukto «šaurā leņķa» formu uzbūves periodam visatbilstošākā bija divu kontrastējošu krāsu toņu sistēma. Raksturīgi, ka arī interjerā tai laikā (apmēram piecdesmitajos gados) rekomendēja kontrastējošu krāsojumu («katra siena savā krāsā», «viena plakne spilgti kontrastējoša ar pārējām» un tamlīdzīgi). Tam sekoja mierīgu ģeometrisku formu periods

un atbilstoši — mierīgs, pelēcīgs un nekontrastējošs telpas krāsojums. Šobrīd visā pasaulē interjeri kļūst krāsaināki, bet, tāpat kā formu pasaulē, nav vienas noteiktas, šauras tendences, paralēli eksistē dažādi krāsojuma veidi un sistēmas. Ja tomēr gribētu atrast un izdalīt kādu šobrīd populārāku tendenci, tad tāda būtu — krāsu toņu bagātība, kura izpaužas īpatnēji: ne raibums, ko dod daudzi dažādi toņi, bet viena vai nedaudzu toņu plaši variēta nianšu bagātība, kad krāsojums vienotā sistēmā aptver arī iekārtas priekšmetus, mēbeles, traukus. Galējā konsekvencē šis princips ir — «vienā tonī visu». «Visu» — nozīmē telpas plaknes, mēbeles, iekārtas priekšmetus, tekstilijas u. c. Šis princips nav svešs attiecībā uz baltu krāsu — līdz šim to plaši lieto laboratoriju rakstura telpās. Nepierasts ir cits, «krāsaināks» tonis cita rakstura — dzīvojamās, sadzīves, atpūtas telpās (dzelfena, brūna, zaļa telpa). It kā primitīvais princips praktiski monotons nemaz nav, jo daudz kas interjerā vispār nav krāsojams: dabiskais materiāls, logu stikli, augi. Bez tam dažādas virsmu faktūras dažādi atstaro gaismas viļņus, tādēļ viens un tas pats tonis uz šādām virsmām izskatās nedaudz atšķirīgs. Tāpēc daudzveidības interjerā vienmēr pietiks, nekad nebūs par maz. Jau grāmatas sākumā atzīmēju, ka mūsdienu interjerā raksturīga priekšmetu, formu, materiālu milzīga daudzveidība un interjera kompozīcijai viens no galvenajiem uzdevumiem ir cīņa ar šo daudzveidību — ne tikai lai sistematizētu haosu, bet galvenokārt lai iegūtu viengabalainu interjera emocionālo kopšanu. Atsevišķo komponentu mērķtiecīga vienotība ir katra mākslas darba, arī arhitektūras (šai skaitā interjera) kompozīcijas galvenais pamatzdevums. Vientonīgs krāsojums tam lielā mērā var palīdzēt. Protams, ja šo principu atkal neuzskata par recepti.

Tāpat kā apgaismojums interjerā lielā daļījumā ir divējāds — vispārējs, izklīdēts gaismas fons un tieša, koncentrēta, virzīta gaisma —, arī krāsojuma pielietojuma veids pamatprincipā divējāds: krāsu fons lielām plaknēm (griesti, sienas, grīda) un apjomā sīkāki krāsu akcenti (mākslas darbi, vizuālās informācijas elementi, interjera vai iekārtas priekšmetu detaļas). Fons, tātad pamats pārējam, arī krāsojuma ziņā jārisina atturīgāk nekā akcentētās detaļas. Jo lielāks nokrāsofais laukums, jo krāsa liekas spilgtāka, intensīvāka.

Krāsa vienmēr saistīta ar gaismu. Apgaismojums ļoti ietekmē krāsojumu — spilgtā apgaismojumā viens un tas pats krāsu tonis liekas daudz intensīvāks nekā vājā apgaismojumā. Spektra dzeltenajā daļā acs vislabāk izšķir kontras-

tus, tādēļ dzeltenā krāsa visilgāk saglabā spilgtumu, apgaismojumam pavājinoties. Vājā apgaismojumā jebkura krāsa atsevišķi izskatās pelēcīgāka un dažādu krāsu kopojums maz atšķirīgs, maz kontrastains.

Vēl svarīgāks par krāsofās virsmas apgaismojuma spilgtumu (apgaismes intensitātes līmeni) krāsu toņu uztverei ir gaismas spektrālais sastāvs, t. i., gaismas krāsa. Ar krāsainu gaismu (zilu, zaļu, sarkanu un tamlīdzīgi) apgaismojot krāsainu virsmu — interjera fonu vai detaļas —, sākas sarežģīts krāsainās gaismas un krāsainās virsmas savstarpēji mijiedarbīgs process. (Atcerēsimies skatuves apgaismojuma efektus.) Lietojot krāsainu gaismu interjerā, jāapzinās problēmas sarežģītība un jābūt tai sagatavotiem.

Krāsas intensitātes uztveri ietekmē arī krāsojuma atrašanās telpā attiecībā pret skata virzienu. Skata virzienā krāsas liekas intensīvākas un spilgtākas, sāņus no tā — pelēcīgākas un neizteiksmīgākas.

Cilvēka acs spēj uztvert vairāk nekā simt piecdesmit krāsu toņu nianšes. Sadalot baltu gaismu, kura ietver visus redzamo elektromagnētisko viļņu garumus (redzamo spektra daļu), iegūstam sešas pamatkrāsas viļņu garumu samazināšanās secībā: sarkano, oranžo, dzeltenu, zaļo, zilo un violeto. Spektrā pamatkrāsas pakāpeniski pāriet viena otrā, ko uztveram kā minēto krāsu nianšu bagātību un un daudzveidību. Uzskatāmības dēļ spektra krāsas sakārto krāsu rindā vai krāsu riņķī. Krāsu riņķī blakus krāsas ir radniecīgas, un, tās sajaucot savstarpēji, iegūstam starptoni (piemēram, dzeltenzaļu, zilgani violeto). Sajaucot divas pamatkrāsas, starp kurām atrodas trešā, iegūstam vidējo, piemēram, sarkanās un dzeltenās sajaukums — oranžs. Krāsu riņķī viena otrai pretī izvietotās krāsas ir atšķirīgas, pretējas, tās veido iepriekš minēto saistību «krāsa—papildkrāsa». Šī saistība attiecas tiklab uz pamatkrāsām, kā uz jebkuru starptoni vai niansi.

Pamatkrāsas un papildkrāsas secībā no lielākā viļņa garuma uz mazāko:

- sarkanā — zilganzaļā,
- oranžā — zaļganzilā,
- dzeltenā — zilā,
- zaļā — purpursarkanā,
- zilā — dzeltenā,
- violetā — zaļi dzeltenā.

Pusi no krāsu riņķa, respektīvi, pusi no spektra krāsām, uztveram kā siltas krāsas — sarkano, oranžo un dzeltenu, pusi kā aukstas krāsas — zaļo, zilo un violeto. Tas jāņem vērā, izvēloties krāsojuma radīto noskaņu interjerā. Pie tam

vēl gaiši siltie toņi it kā tuvina mums nokrāsoto virsmu, tumši vēsīe toņi — attālina no mums.

Krāsa ar savu attiecīgo papildkrāsu rada vislielāko kontrastu, blakus esošās krāsas, izlaižot vienu, — saskanīgu harmoniju. Dažādu krāsu psihofizioloģisko iedarbību, kas svarīga arī interjera krāsojumā, ļoti aptveroši un precīzi apskatījis arhitekts V. Šusts¹, tādēļ šai ziņā nav nozīmes atkārtoties. Izvēloties telpu krāsojumu, ieteicams šo grāmatu noteikti izmantot.

Veicot interjera krāsojumu vai izvēloties interjeram krāsainus elementus, jāņem vērā:

- krāsu dažādā psihofizioloģiskā iedarbība, kas rada telpas emocionālo noskaņu,

- krāsojuma pielietojuma veids (fons vai akcents),

- krāsu toņu savstarpējās attiecības,

- viena un tā paša toņa piesātinātības pakāpe (gaišāks, tumšāks),

- kā arī krāsainā laukuma lielums, tā apgaismojums un novietojums redzes laukā attiecībā pret skata virzienu.

Pēc sava rakstura krāsojums var būt:

- tīri utilitārs (piemēram, no higiēnas apsvērumiem);

- funkcionāls — kura uzdevums radīt optimālus psihofizioloģiskus apstākļus darbam un nodrošināt drošības tehnikas prasības;

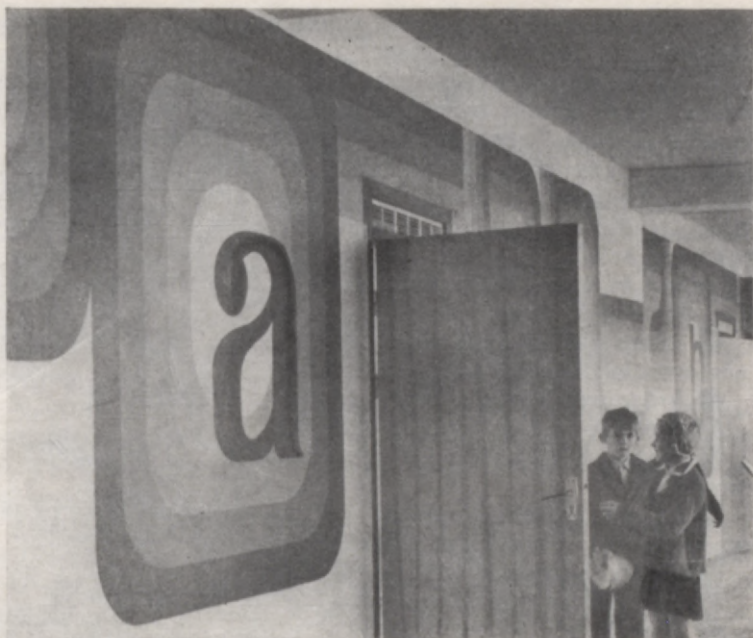
- dekoratīvs — kam pamatā estētiski apsvērumi (nejauksim «dekoratīvs» ar «raibs» vai «ornamentāls», pareizi, ja krāsa seko telpas vai priekšmeta formai, nevis to virspusēji ornamentē);

- tematisks — kas iesniedzas glezniecības kategorijās un mākslas darba jomā.

Aktīva krāsu pielietojuma nozīme interjerā kļūst neaizstājama masveida būvniecības apstākļos, kur telpas ļoti līdzinās cita citai. Te krāsa var būt visefektīgākais interjera kompozīcijas elements.

Bez mūsu mērķtiecīgas darbības — krāsošanas ar dažāda veida krāsu pigmentiem — interjera krāsainībā nereti ievērojama loma var būt paša celtniecības vai apdares materiāla dabiskajai krāsai (koks, keramikas materiāli, akmens, betons). Ir gadījumi, kad tā vien jau rada pietiekamu interjera krāsas fonu. Tādēļ interjerā iespējama gan krāsošana — mūsu radīta mākslīga krāsainība, gan materiālu un priekšmetu dabisko krāsu kombinēšana, gan šo abu veidu apvienojums.

¹ Timšāns S., Šusts V., Kalva V., Gaile Z., Lagzdīņš M. Krāsa, telpa, ziedi. Rīga, 1970, 14.—25. lpp.

Vulgāri ir neuzticēties dabai un krāsot dabisko materiālu. Izņēmumi var būt, tomēr šis ceļš ir tik slidens, ka to labāk atstāt profesionāli sagatavotam interjeristam.

Krāsas loma interjerā ir nepārvērtējama, jo

- krāsai piemīt aktīva psiholoģiska iedarbe uz cilvēku,
- krāsojums ir visvienkāršāk pieejamais mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis interjerā,
- krāsojums ir arī vislētākais interjera kompozīcijas elements.

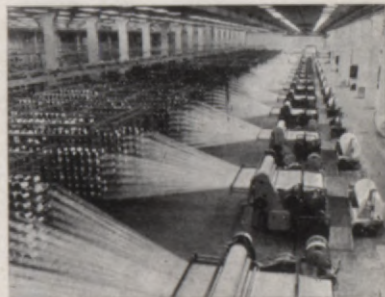
CELTNIECĪBAS KONSTRUKTĪVIE UN IEKĀRTAS ELEMENTI

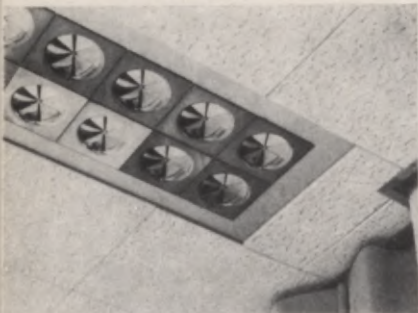
Celtnes konstrukcija ar savu materiālu un formu ir galvenais pamatfaktors, kas veido interjera tektoniku, tā satvaru — nodalot iekštelpu no pārējās vides un telpas. Tomēr šajā vispārējā sistēmā, kuru mainīt interjera iekārtotājam parasti ir maz iespēju, nereti celtniecības konstruktīvajām un iekārtas

detaljām piemīt arī interjera organizēšanas elementu īpašības un ar tām iespējams aktīvi operēt, interjeru iekārtojot.

Grūtākais vienmēr ir izšķirties, vai šos elementus atstāt atklātus vai tos nomaskēt. Pareizāk un godīgāk ir nesegt un nemaskēt. Celtniecības konstruktīvās detaļas veido uzbūvi, tāpat arī raksturo to, tāpat kā tehnoloģiskie iekārtas elementi raksturo telpas funkciju. Tie pieder telpai un interjeram, un, aizvietojot vai aizsedzot tos ar citām formām vai materiāliem, neizbēgami rodas samākslotība. Lai šos elementus atklātā veidā pilnvērtīgi iesaistītu interjera kompozīcijā, piemēram, dažādu materiālu sadurvietas, dzelzsbetona pārsedes, kāpienus, balstus, ailu apmales, konstruktīvus vai funkcionālus metāla režģus, tehnoloģiskas, apkures, vēdināšanas un citas detaļas, — obligāta prasība ir to augsta kvalitāte. Te kvalitātes nozīme ir izšķiroša un varbūt pat vēl lielāka nekā citos interjera komponentos. Vajadzīga ja ne estētiska, tad vismaz augsta tehniskā kvalitāte, kura daļēji ir arī estētiska vērtība. Ļoti daudz te var palīdzēt dizains, kura tiešais aicinājums ir apvienot lietu pasaules tehnisko un estētisko (un ne to vien) pusi, kā arī augstvērtīgi un precīzi celtniecības un apdares materiāli, iekārtas, ierīces, detaļas un augstas kvalitātes celtniecības un montāžas darbi.

Pašreiz vēl kvalitāte bieži ir nepietiekama. Neapmierina vai nu elementa, tātad kādas rūpniecības nozares ražojuma, kvalitāte, vai šī elementa iestādes (darbs uz vietas objektā) kvalitāte, vai arī zemas kvalitātes ir gan gatavais ražojums, gan tā iestrāde vienlaicīgi. Tad var attaisnoties detaļu nomaskēšana. Arī tad, ja to telpā ir pārlicēģi daudz vai tās tik atšķirīgas, ka nepadodas sistematizēšanai, vai ir nejaušas kā nekvalitatīvu būvdarbu rezultāts, tādas, kurām pēc sākotnējās ieceres un projekta nemaz nevajadzētu būt.

Tomēr gribas ieteikt, pirms ķeramiem pie kādas detaļas vai elementa aizslēpšanas, lieku reizi pārdomāt, vai tas nepieciešams. Nereti izrādīsies, ka šāda maskēšana ir tikai mehāniska sekošana vispārpieņemtiem priekšstatiem. Izplatīts piemērs ir radiatoru aizsegšana, kas principā nav pareiza.

Viens paņēmieni, kā tehnoloģiskas detaļas iesaistīt interjerā, ir nevis tās nomaskēt fiziski, bet vizuāli, nokrāsojot tās vienā tonī ar kopējo fonu. Dažreiz var iet vēl tālāk — tās nokrāsojot (īpaši metāla elementus) fonam tikai pieskaņotā vai pat kontrastējošā tonī. Slēpjamais tiek izcelts ne jau tādēļ, lai to akcentētu, bet gan lai iesaistītu interjera noformējuma kompleksā. Piedaloties kopēja uzdevuma veikšanā, nejaušība pārstāj būt nejaušība.

Par nomaskēšanu vispār nevar būt runas divos gadījumos.

Pirmais. Celtniecības konstruktīvie vai arhitektoniskie elementi speciāli projektēti un izpildīti tā, lai tie apzināti izceltu ēkas un telpas tektoniku. Vairāk vai mazāk dota ievirze interjera raksturam. Tā, piemēram, mūsdienu japāņu un arī arhitekta Korbizjē dzelzsbetona arhitektūrā šī ievirze ir noteicošā. Šis paņēmieni vēlāk plaši variēts visā pasaulē. Interjera iekārtotājam, sastopoties ar šādu tendenci, citi iekštelpas elementi jāpakļauj tai. Tas loģiski atbildīs telpas tektonikai, kuru nomaskēt nevarēs, pat ja kāds to kļūdaini vēlētos. Praksē šo principu diezgan viegli pazīt arī ārēji — celtnieciskie elementi atbilst konstruktīvajai loģikai un atspoguļo to, bet atspoguļo akcentēti — parasti ir masīvāki, nekā nepieciešams pēc matemātiskajiem aprēķiniem. Matemātiskā loģika akcentēta emocionāli.

Otrs. Iekārtas elementi, kam pēc sava uzdevuma telpā jāfunkcionē atklāti, — elektriskie slēdži, rozetes, durvju un logu aizvari, rokturi un apkalumi un cita «arhitektūras furnitūra». Tie gan izmēros sīki, bet pēc novietojuma telpā acīs krītoši. Interjeristam nereti ir ko nopulēties, lai šos šķietamos sīkumus iekļautu interjera kopskatā. Labāk, ja tie izvietoti neuzkrītoši, vislabāk — ja iekļauti būvelementos vai pēc formas un krāsas ir perfekta dizaina darba rezultāts.

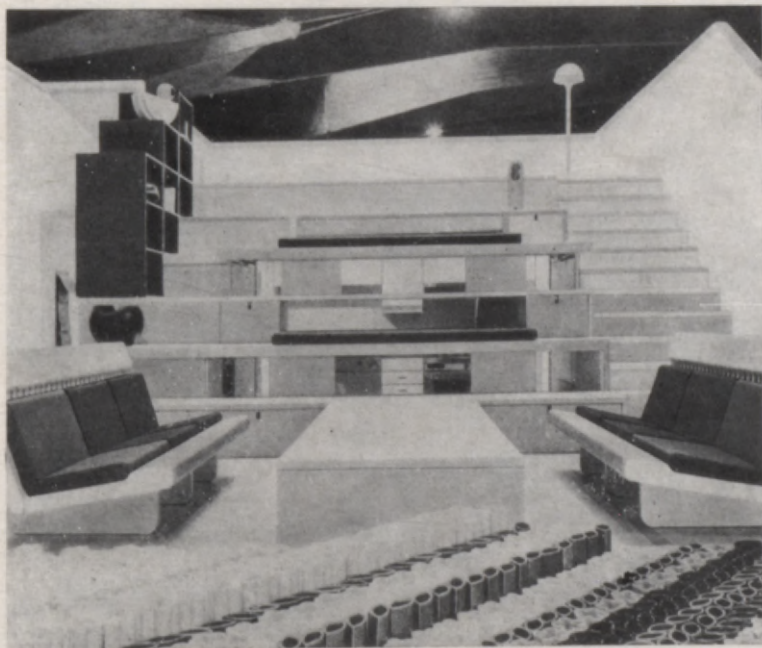
MĒBELES

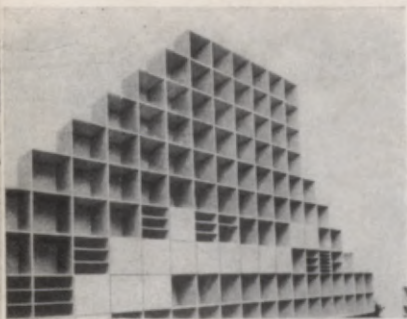
Mēbeles interjerā ir ļoti nozīmīgs elements. Grūti iedomāties pat vislacioniskāko interjeru, kurā nebūtu neviena mēbeļu priekšmeta.

Arī par mēbelēm jau runāts iepriekš kā par elementiem, kas praktiski iemieso formas, funkcijas un materiāla jēdzienu. Šī mēbeļu īpašība ne vien atļauj, bet arī liek domāt par mēbelēm daudz plašākā nozīmē, nekā tas pierasts ikdienā.

Sāksim ar nepierastāko, bet perspektīvāko. Uz brīdi aizmirsīsim priekšstatu par mēbelēm kā priekšmetiem, plaknēm, kuras uz kājām paceltas no grīdas, veidojot pagaldi, pagulti utt., un kā par gataviem, atsevišķiem priekšmetiem, kas ievietojami jebkurā, bet jau gatavā telpā.

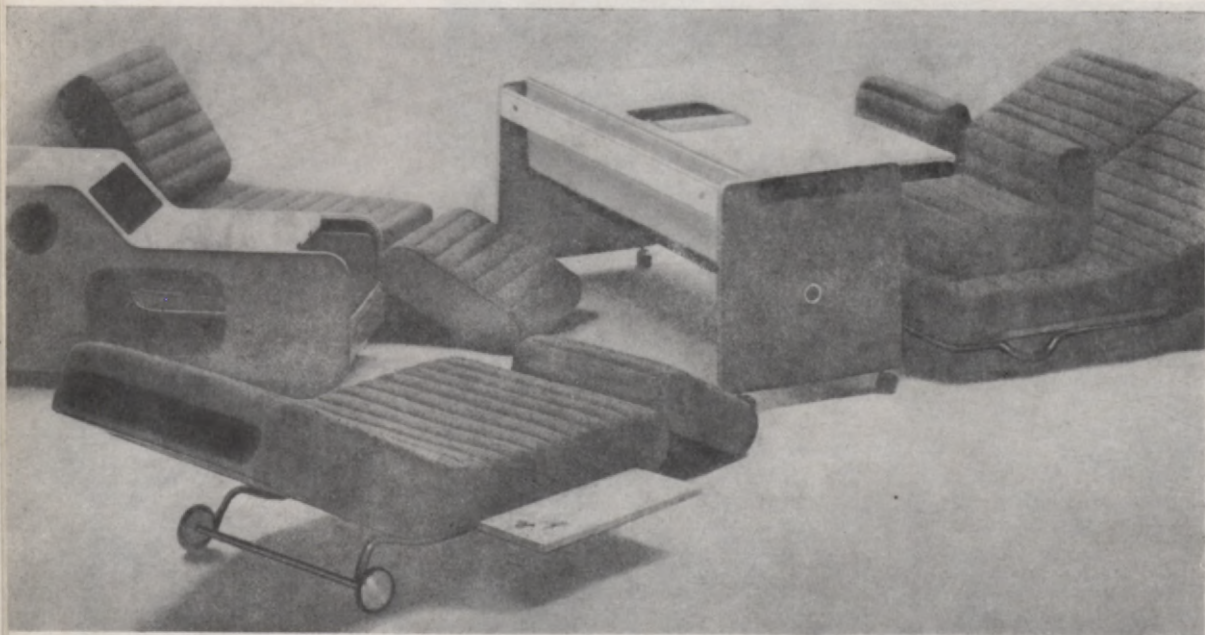
Mēbeles arvien vairāk sāk saistīties ar telpu, saplūst ar to. Mēbeles pašas sāk veidot telpu, protams, kopā ar būvnieciskajiem elementiem. Mēbeļu lomu pilda telpas arhitektoniskie elementi — un otrādi. Tos projektē un izpilda vienlaicīgi. Tas ir viens veids. Otrs — mēbeļu elementi saplūst ar telpu, bet ne būvnieciskajiem elementiem. Šādu mēbeļu elementu sistēmu var ievietot jau gatavā telpā. Abos gadījumos mēbeļu

pierastajā nozīmē telpā vairs nav. Nav arī pierastajā terminoloģijā definējamu mēbeļu priekšmetu tipu — krēsls, galds, gulta un tamlīdzīgi. Arī mēbeles ir it kā «izzudušas». Tomēr tas nenozīmē, ka mums nebūtu kur sēdēt, gulēt, strādāt. Tieši otrādi — funkcionālās vajadzības tiek apmierinātas daudz labāk, daudzveidīgāk un precīzāk. Šādi «apmēbelētās» telpās interjers ir ļoti viengabalains estētiskā un emocionālā ziņā. Pagaidām šādi eksperimenti visvairāk attiecas uz dzīvojamām telpām, bet parādās arī sabiedrisko telpu interjeros.

Otra tendence, kas bieži saistās ar jau minēto, ir mēbeļu variabilitāte. Pie tam principiāla, ne formāla. Variabilitātes princips konsekventā izpausmē ir dažu (divu līdz trīs) formu liels elementu daudzums. Katrs par sevi tas ir nedefinējams elements, bet bezgalīgās savstarpējās kombinācijas veido priekšmetus — mēbeļu sistēmu jebkurai vajadzībai. Saliekamie sekciju skapji vēl ir primitīvs piemērs, jo to saliekamie elementi veido tikai vienu tipu — tilpni (gan dažādās variācijās), kas pēc tam praktiski ikdienā nav maināma. Maināmībai jābūt maksimāli vieglai un ērti izdarāmai jebkurā brīdī, protams, tādām sistēmām, kas to prasa (drēbju skapi, piemēram, mums nav nekādas vajadzības ik pēc stundas pārveidot). Viens no variablu mēbeļu veidiem ir arī piepūša-

mās. Vēlreiz jāatgādina, ka konsekventā principa realizējumā variablās mēbeles mums neatgādinās pierastos mēbeļu tipus, tādēļ arī nebūs iespēju runāt par krēslu, galdu un tamlīdzīgi.

Nākamā grupa — transformējamās jeb pārveidojamās mēbeles. Variablie mēbeļu priekšmeti ir vislabāk pārveidojami. Varētu likties, ka «variabls un transformējams» pieder vienai parādībai, jo jaunu variāciju iegūstam, pārveidojot veco. Daļēji tā ir, tomēr tas nebūs precīzi. Ar variabilitāti sapratīsim metodi, kā no atsevišķām detaļām ikreiz kombinējam jaunu mēbeli vai mēbeļu elementu; ar transformāciju — jau funkcionējošas mēbeles pārveidošanu atbilstoši citas funkcijas vajadzībai. Pašreiz visizplatītākās transformējamās mēbeles ir dīvāns-gulta un atpūtas krēsls-gulta, arī saliekams ēdamgalds un krēsls, kam tāpat mainās funkcija (krēslam — sēdēšana un uzglabāšana saliktā stāvoklī).

Transformējamās mēbeles ir progresīvs mēbeļu veids un attīstīsies vēl vairāk, jo ekonomē telpu un iekārtojumā nodrošina lielu daudzveidību.

Pēc novietojuma principa telpā visas mēbeles vēl var dalīt divās grupās — iebūvētas (galvenokārt skapji un plaukti, arī guļvietas u. c.) un telpā brīvēstāvošas mēbeles (galdi, krēsli, gultas). Iebūvētās mēbeles nereti ir interjeru veidojošās telpas elementā (piemēram, skapis-starpsiena), tādēļ tās ir statiskākas, mazāk vai grūtāk pārvietojamas. Brīvēstāvošas mēbeles ir daudz mobilākas, vismaz tā vajadzētu būt. Mēbeles kļūst vieglākas un arī kustīgākas. To nodrošina labi funkcionējoši skrituļi zem galdu, krēslu, mīksto mēbeļu bāstiem. Arī šī mobilitāte ir sasniegums tradicionālo mēbeļu priekšmetu tālākā attīstībā, tā ļauj viegli mainīt mēbeļu sakārtojumu, elastīgāk sekot interjera funkciju pārmaiņām un labāk apmierināt tās.

Īsi apvienojot teikto:

1. mēbeļu saplūšana ar arhitektoniskajiem elementiem vislabāk saistās ar telpu un to visvairāk ekonomē,

2. vislielāko daudzveidību nodrošina variablās mēbeles (bērnu klucīšu spēlei līdzīga kombinatorika);

3. atzīstamu daudzveidību dod arī transformējamās un mobilās mēbeles,

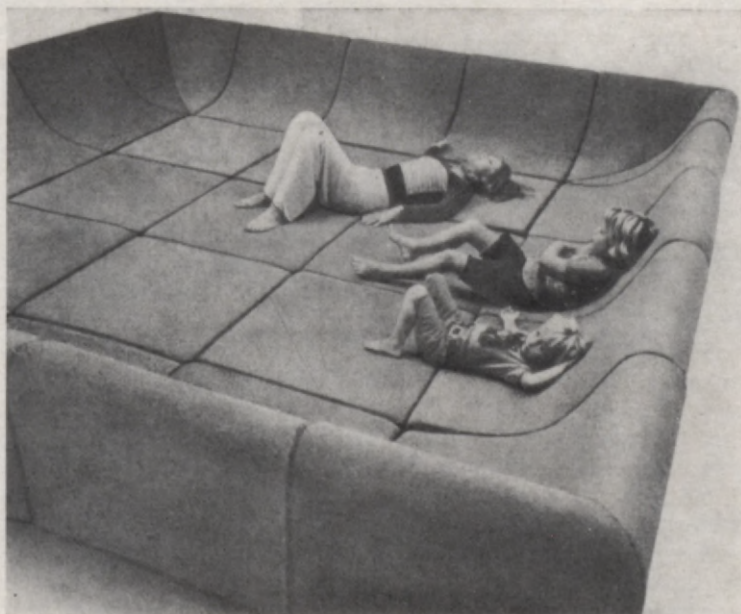
4. iebūvētās mēbeles kompozicionāli parasti ir fons interjerā (tās mierīgākas, neitrālākas), brīvēstāvošas — aktīvāks telpas elements, cilvēks ar tām kontaktējas daudz ciešāk.

Mēbeles ne tikai kompozicionāli (funkcija, forma, gabarīti, materiāls) ir viens no vissvarīgākajiem interjera elementiem. Mēbeļu kopējam apjomam, masai ir liels īpatsvars citu iekštelpas elementu starpā. Mēbeļu ir daudz, un to vajadzēs vēl vairāk. Tādēļ gan dažādu mēbeļu tipu un veidu, gan to iz-

skatu nenosaka tikai interjera kompozicionālās vajadzības. Ar jaunu mēbeļu veidu radīšanu, to māksliniecisko, funkcionālo un tehnisko meklējumu problēmām nodarbojas dizains (mākslinieciskā konstruēšana) kopēji ar arhitektūru un dažādiem lietišķi dekoratīvās mākslas veidiem. Bet tas nav vienīgais, kas nosaka mēbeļu raksturu. Minētā mēbeļu specifika — to lielais apjoms un daudzums — rada nepieciešamību tās ražot masveidā. Un masveida ražošanā liela, bieži pat noteicoša loma jau citiem faktoriem — ekonomikai, standartizācijai, ražošanas tehnoloģijai (ar tām piemītošām priekšrocībām un arī ierobežojumiem). No interjera kompozīcijas viedokļa galvenais trūkums — mēbeļu vienveidība, kas dažāda rakstura telpās ienes vienas un tās pašas mēbeles, galvenā priekšrocība — iespēja viegli saražot daudz vienādu detaļu, no kurām var veidot mēbeļu priekšmetu lielu kombināciju daudzveidību. Tātad šis variabilitātes, kombinatorikas princips atbilst gan masveida ražošanas, gan interjera kompozīcijas daudzveidīguma prasībām. Tādēļ tam paredzama plašāka attīstība un lielāka nozīme interjera kompozīcijā nākotnē.

Savstarpēji kombinējamās detaļas var būt plakani elementi (plaukti, virsmas) un telpiski (izmantojami kā ārēja forma vai kā ārēja forma un iekšējs tilpums vienlaicīgi); cieti,

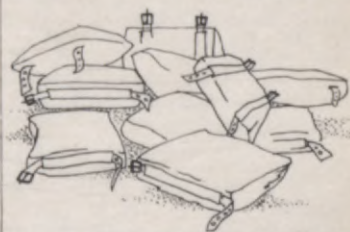
stingri (piemēram, koks) un mīksti (polsterējumi); noteiktas ģeometriskas un arī plastiskas formas (pēdējo nodrošina jaunie sintētiskie materiāli).

Līdz šim runāts par progresīvajām un perspektīvajām mēbeļu veidošanas un interjera iekārtošanas elementu tendencēm. Tomēr tradicionālos (īpaši brīvstāvošo) mēbeļu veidus šodien vēl ražo masveidā un acīmredzot daudz ražos arī tuvākajā nākotnē. Kā tos komponēt interjerā?

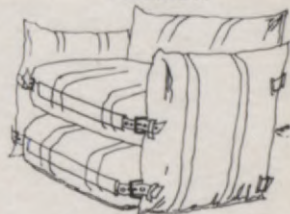
Origināliem risinājumiem iespēju maz. Mēbeļu tipizācija un standartizācija masveida ražošanas apstākļos izsauc attiecīgu standartveida (lai gan optimālu) šo mēbeļu izvietošanu interjerā. Sekciju mēbeļu elementu vai brīvstāvošo mēbeļu priekšmetu dažādās sagrupēšanas iespējas ir nelielas un rezultātu būtiski nemaina. Telpas iekārtojuma un interjera noskaņas savdabība jāpanāk ar citiem interjera kompozīcijas faktoriem un elementiem.

Agrāk interjera viengabalainību, kas vienmēr ir katra laba interjera izveidošanas pamatmērķis, mēbeles palīdzēja sasniegt ar mēbeļu garnitūrām, t. i., kompozicionāli noslēgtu mēbeļu kopu. Šodien garnitūras pamatotas tur, kur tās atbilst telpas raksturam, piemēram, iestādes vadītāja kabinetā. Daudzās sabiedriskās, it sevišķi dzīvojamās telpās, visur tur, kur telpā jānodrošina mainīgas funkcijas secībā vai vairākas funkcijas vienlaicīgi, mēbeļu garnitūras nav piemērotas. Tās nomainījušas funkcionālas mēbeļu grupas — daudz elastīgāk savstarpēji saistāmi mēbeļu komplekti. Šādā mēbeļu komplektā vienlaicīgi var ietilpt darbam, atpūtai un citām vajadzībām domātas mēbeles, tādēļ tās kompozicionāli var telpā izvietot vienkopus, tāpat kā iegādāties mēbeles pa atsevišķam priekšmetam vai nelielām grupām, nebaudoties, ka tās neharmonēs ar citiem šīs funkcionālās grupas priekšmetiem. Grupveida mēbeles daudz labāk iekļaujas arī atšķirīga lieluma telpās. To vislabāk pierāda prefējais — diemžēl vēl šobrīd ļoti pieprasītās dzīvojamo telpu garnitūras, kas vienmēr projektētas kādam noteiktam telpas lielumam. Ja plašās telpās tās vēl izskatās ciešami, tad mazās vai sarežģītas konfigurācijas telpās, kādu nav mazums, tās varbūt gan izdodas iespīest, bet telpa atgādina mēbeļu noliktavu. Garnitūra ir tik noslēgta kompozicionāla vienība, ka tai nevar neko pielikt vai atņemt. Tādēļ tā arī nespēj piemēroties telpas lielumam, telpai jāpiemērojas mēbelei. Ja veselais spiests pakļaujas savai detaļai (interjers — mēbelei), tad tas ir ačgārni. Ja nu tomēr garnitūra kādam ir dzīves sapnis, tad, pirms to iegādāties, bez visa cita iepriekš jānoskaidro, cik lielai telpai tā domāta. Ja atbilstošas telpas mums nav, tad iecerēto garnitūru labāk atstāt veikalā.

VARIABLAS SISTĒMAS STANDARTELEMENTS
— PĒPŪSAMS SPILVENS

NO ŠĪM STANDARTELEMENTIEM
TIEM VEIDOTS MĒBEĻU
PRIEKŠMETS

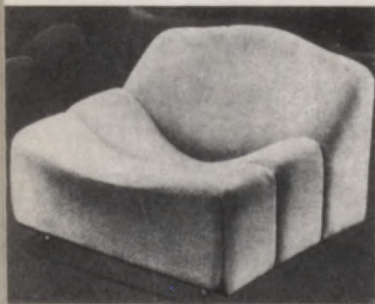
Vispār jāatzīmē, ka mēbeļu izpratnē vairāk nekā citu interjera elementu vērtēšanā noteicoša loma ir grāmatas sākumā minētajam «aksiomas efektam», domāšanas inercei un atpalikušiem, tradicionāliem priekšstatiem. Tas viss zināmā mērā bremsē jaunu ideju ieviešanu mēbeļu ražošanā. Izveidojies dīvains stāvoklis — jaunu mēbeļu veidu plašāku un straujāku attīstību kavē nevis rūpnieciskās ražošanas, bet mūsu domāšanas īpatnības.

Mēbeļu apdare. Arvien vēl plaši pieprasītās mēbeles ar spoži pulētām, tumšām virsmām mūsdienu interjeram nav piemērotas. Šādu mēbeļu spožajos pulējumos, stiklos un metāla detaļās rodas neskaitāmi atspīdumi, ko cilvēka acs uztver kā diskomfortu parādību, tie redzes uztverē izsauc uzbudinošu nemiera sajūtu, interjerā traucē uztvert formu, rada raibu un nemājīgu kopiespaidu, un, kompozicionāli domājot interjerā, šādas mēbeles nomāc tajā visu pārējo. Spoži pulētas mēbeles vēl var būt piemērotas atsevišķām reprezentatīvām sabiedriskām telpām (lai gan arī tas ir diskutējams), bet nekādā gadījumā mūsdienu dzīvojamām telpām. Daudz piemērotākas ir mēbeles ar matētām vai blāvām virsmu apdarēm.

Minētais attiecas uz koka virsmām. Koks ir populārākais mēbeļu materiāls, bet tikai līdz šim. Koka pasaulē paliek arvien mazāk, arī mēbelēs tas pakāpeniski no konstruktīva materiāla kļūst par apdares materiālu. Sagaidāms, ka tādēļ tiks meklēti un atrasti jauni paņēmieni, kā vēl vairāk akcentēt koka dabiskās dekoratīvās īpašības.

Arī mīkstajām mēbeļu detaļām emocionāli visvērtīgākie ir dabas materiālu izstrādājumi — āda un tekstilijas. Ar mēbelēm cilvēks tīri fiziski saskaras daudz ciešāk un arī psiholoģiski saistīts aktīvāk nekā ar citiem interjera elementiem, tādēļ mēbeļu apdares materiālu iedarbe tik svarīga un dabas materiālu — tik spēcīga.

Dabas materiālu deficīta dēļ kā cietajos, tā mīkstajos mēbeļu elementos aizvien plašāk lieto sintētiskos materiālus konstrukcijā un apdarē. Dabas materiālu vērtīgums mudina to dekoratīvās īpašības imitēt mākslīgajos materiālos. Imitācija ir negodīgs atdarinājums un sliktākais, kas vispār interjerā var parādīties — vienalga, kādā elementā un izpausmē. Sintētiskajiem materiāliem ir savas interesantas īpašības, kas atbilstoši jāparāda un jāizceļ. Tā plastmasa spēj veidot plūstošas plastiskas formas mēbeles, kam nav nepieciešama nekāda papildu apdare. Konstrukcija un apdare saplūst vienā jēdzienā. Tur arī slēpjas materiāla skaistuma potences. Plastmasas ļoti labi krāsojas jau savā masā, tādēļ šādam mēbeļu elementam nav vajadzīgs un nav arī raksturīgs virsmas pa-

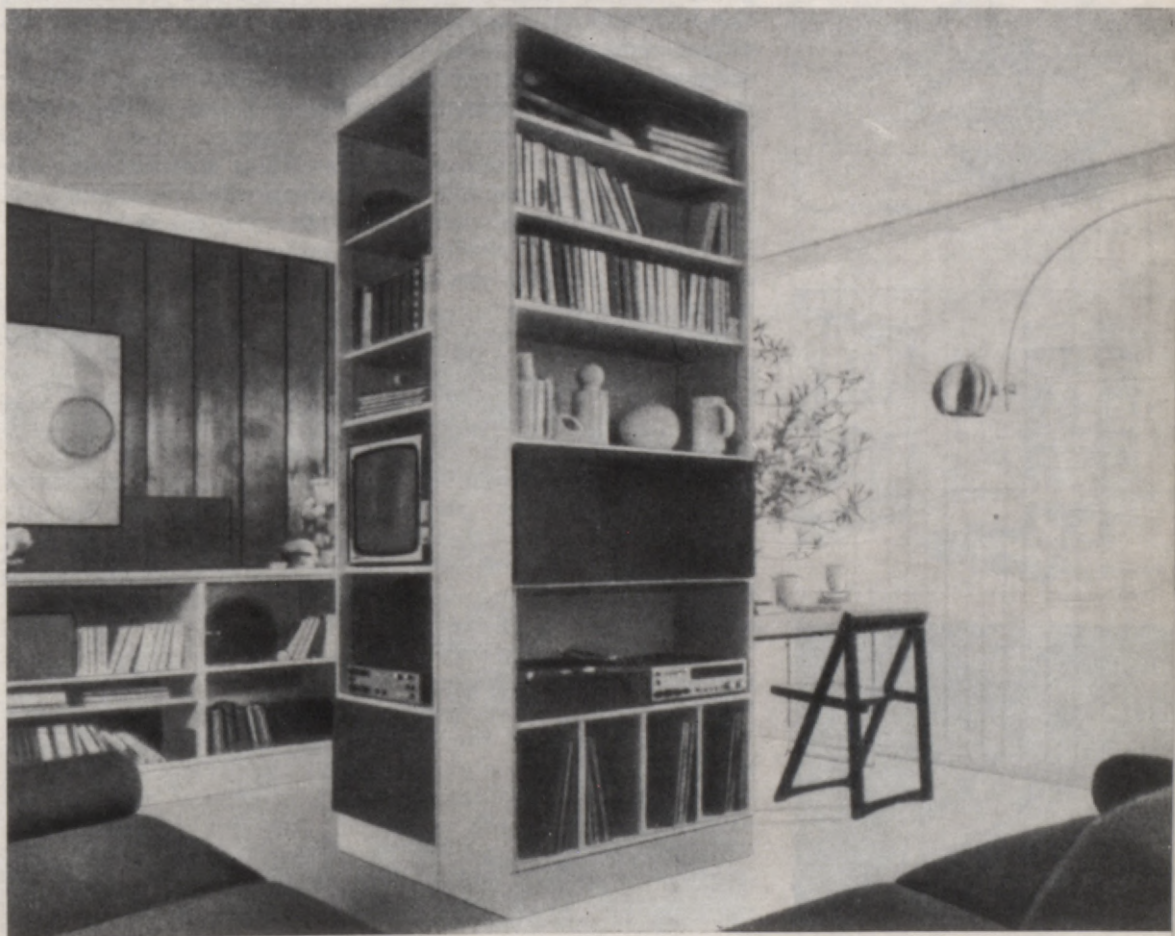

pildu krāsojums vai kāda cita apdare. Interesantu dekoratīvu īpašību ir pietiekami daudz, lai tās izdevīgi kalpotu pašas mēbeles un tālāk visa interjera kompozicionālās savdabības radīšanā.

Vienalga, cik tehniski labi arī sintētiskajiem materiāliem būtu piedots auduma raksts vai plastmasas cieto mēbeļu apdarei izveidots koka šķiedras zīmējums — tas ir nožēlojams paņēmieni. Neko negūst ne koks, ne plastmasa, ne mēs. Toties apmānīti — visi.

Sintētisko un dabas materiālu savienojums, tos pretstatot, arī var būt interesantu kompozicionālu meklējumu joma.

Atzīstami ir meklējumi cieto mēbeļu virsmu apdarē dārgo

kokmateriālu aizstāt ar augstvērtīgu (tehniski un dekoratīvi) krāsojumu kādā vienā krāsu tonī. Tad pieaug krāsas kā interjera kompozīcijas elementa loma. Vēlams tikai, lai mēbeļu krāsojuma toni varētu pieskaņot un pakļaut interjera kopējam krāsu risinājumam. Jau atzīmēts, ka uz šāda visu vai daudzu interjera elementu un detaļu kopējas krāsojuma sistēmas principa dibināta daudzu mūsdienu interjeru kompozicionālā noskaņa, parasti izvēloties vienu krāsu toni un tā nianšes kā valdošos. Kā mēdz teikt: «Tādi interjeri pašreiz ir modē.»

Ar krāsojumu apvienojot dažādus elementus — arī mēbeles —, vieglāk interjera kompozicionālajā sistēmā izbēgt no raibuma un citādi formu raksturā grūti saskaņojamiem elementiem. Krāsa, īpaši intensīva, apvieno dažādas formas un stilus. Mazinās atsevišķa priekšmeta izteiksmība par labu kopšķaņai. Tas tādēļ ir arī izdevīgākais paņēmieni, kā interjerā iekļaut kādu vecu un dekoratīvā ziņā nevērtīgu mēbeli. Ar spilgtu (protams, saskaņotu) krāsojumu šāda mēbele it kā atjaunojas, iegūst interesantu kvalitāti pati un palīdz piedot tādu visam interjeram.

Ja kāds vecs mēbeļu priekšmets vērtīgs amatnieciskā, dekoratīvā, materiāla vai citā ziņā, to droši vien nekrāšosim. Tomēr, ja ir vēlšanās, nemaz nav jābaidās arī šādu mēbeļu ievietot mūsdienu interjerā. Tās iekļaušanai vairs nederēs pakļautības, bet kāds cits interjera kompozīcijas princips, piemēram, kontrasts.

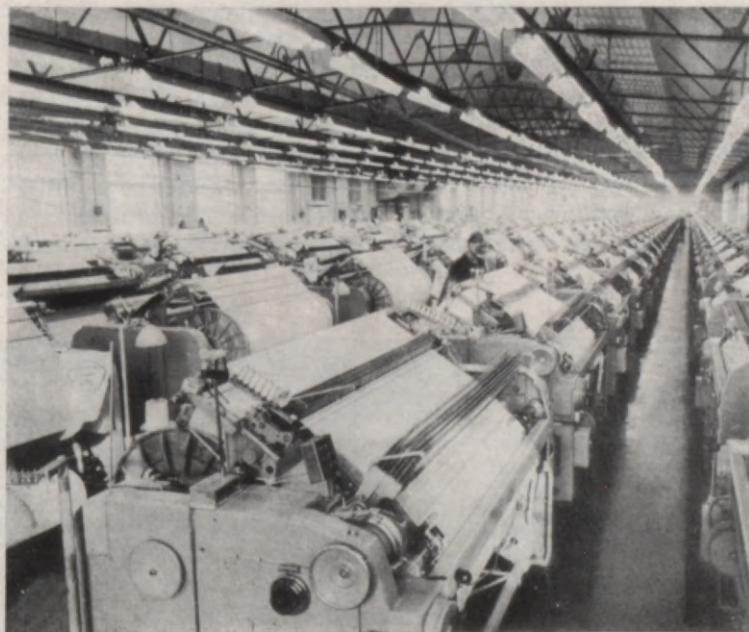
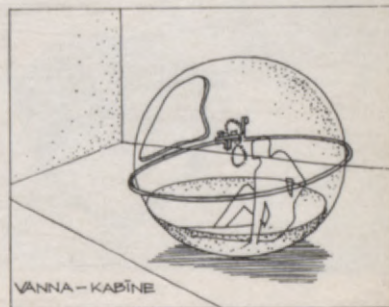
Un, beidzot, par kādu interesantu paņēmieni. Jaunas idejas vienmēr dzimst vispirms atšķirīgu nozaru un parādību saskarsmes punktos. Šoreiz tā ir parādība, kas funkcionāli piederētu mēbeļu kategorijai, materiāla ziņā un dekoratīvi — tekstilijām, pēc konstrukcijas — apģērbam. Tās ir ar audumu apvilktas sienu vai mēbeļu plaknes, kur audumā izveidotas kabatas. Tās var būt visdažādāko formu un izmēru, bet uzbūvē ir tādas pašas kā apģērbam. Arī kabatu aizdare, tāpat kā apģērbam, ar rāvējslēdzi, spiedpogu vai vaļēja. Šādas kabatas lieti noder sīku priekšmetu uzglabāšanai un to parocīgai sasniegšanai: lielākas — žurnāliem un avīzēm, mazākas — rokdarbu piederumiem, sīkiem instrumentiem, rakstāmpiederumiem, tualetes piederumiem utt. Katrai vajadzībai un katras telpas raksturam pieskaņojama kabatu plaknes drāna. Tā var būt mēbeļdrāna, brezents vai cits audums, kā arī āda, mākslīgā āda, plastikāts (arī caurspīdīgs). Lai cik divaina pirmajā brīdī liktos ideja, šādas kabatas praktiski ļoti ērtas. Šī ideja pierāda arī to, cik interjera kārtošānā liela loma aktīvai, bezaizspriedumainai pieejai un funkcionālai domāšanai, cik maza vērtība ir tikai pierastu priekšstatu un paņēmieni atdarināšanai aiz pasīvas inerces.

Kabatas, protams, nevajag aiz tās pašas inērces censties lietot visur, bet dažās dzīvojamās un ražošanas telpās šis paņēmiens praktiski būs lietderīgs. Uzmanīgi izvēloties un saskaņojot materiālus, tas var papildināt arī telpas estētisko kopskaņu.

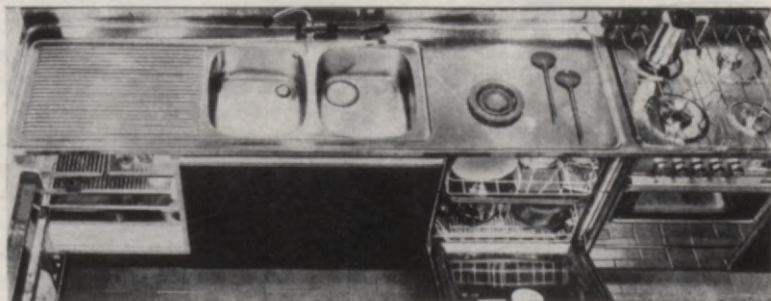
IEKĀRTAS PRIEKŠMETI

Pie iekārtas priekšmetiem pieskaitīsim rūpnieciski ražotus elementus, priekšmetus un iekārtas, ko mēs ievieojam interjerā atbilstoši telpas funkcionālajam raksturam. Iekārtas priekšmeti var būt iebūvēti — kā santehnikās ierīces (vanna, duša, izlietne, dzeramā ūdens strūklaciņas u. c.), var būt brīvsstāvoši. Sadalījums iebūvētos un brīvsstāvošos priekšmetos ir mazliet nosacīts, jo zināmās robežās arī iebūvētos varam pārvietot, papildināt vai nomainīt, savukārt brīvsstāvošos — iebūvēt vai vismaz iekļaut, teiksim, mēbeļu sistēmās. Ar brīvsstāvošiem iekārtas priekšmetiem (piemēram, ledusskapis, portatīvās gaisa kondicionēšanas vai sildiekārtas, pārvietojamie ventilatori u. c.) if kā sastopamies biežāk, un to liekas maz,

ja runājam par dzīvokli. Taču šī grāmata nav par dzīvojamo interjeru, bet interjeru vispār. Un «interjerā vispār» iekārtas priekšmetu ir milzums, dažos telpu tipos pat pārsvarā pār citiem interjera elementiem. Pārsvarā pēc skaita, izmēriem, formu daudzveidības. Tā veikalu un sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu publikas telpās — firdzniecības zālēs — interjera izskatu nereti nosaka tieši iekārtas priekšmeti. To ārējais izskats savukārt atkarīgs no dizaina mākslinieku piedalīšanās šo priekšmetu rūpnieciskās ražošanas procesā. Radniecīgu priekšmetu grupās un vienas rūpniecības nozares produkcijā varam cerēt uz priekšmetu ārējā izskata saskaņotību. Toties dažādu rūpniecības nozaru ražoti priekšmeti reti iekļaujas kopējā sistēmā vai ievirzē. Ja tie krasi atšķiras pēc formu traktējuma un izmēriem, kā lai interjerā tos apvieno vienā kopējā sistēmā? Kā iegūt interjera vienotu kopiespaidu, lai haotisku un estētiski nebaudāmu iespaidu neradītu dažādu priekšmetu kpojums, no kuriem katrs atsevišķi var pat atbilst formu izpratnes skaistuma ideālam? Jāatrod kaut kas vienojošs. Viens ceļš — priekšmetus iespējami grupēt un tos, kas grupēšanai nepakļaujas, ieslēpt letēs, starpsienās, iebūvētās mēbelēs un tamlīdzīgi. Tātad papildus jārada kāda aptveroša dekoratīva konstrukcija, tā ietverot un apvienojot vienā elementā vairākus sīkus. Praksē tas redzams bieži.

Otrs ceļš ir loģiskāks — gan ekonomiskāks, gan uzbūvē tīrāks, gan atbilstošāks telpas emocionālajam raksturam — nevienu iekārtas priekšmetu neslēpt, šāda tipa interjera savdabības raksturojumu panākt tikai ar telpas iekārtas priekšmetiem, tos izceļot un visu pārējo telpā pieklusinošā līdz atturīga fona līmenim. Ja jau kādā telpā nepieciešami daudzi iekārtas priekšmeti vienkopus, tad tā ir telpas izmantošanas saturs būtība un nekas nav pareizāks kā tendence ar interjera izveidošanu mērķtiecīgi izcelt telpas pamatzdevumu. Varētu teikt arī populārāk — nodrošināt formas atbilstību sa-

turam, lai saturs rosinātu formu un forma izceltu saturu. Interjerā diemžēl no tā nereti kautrējami. Skaista liekas vienīgi ārēja dekoratīva bagātība. Ārīšķīgs dekorējums nav tikai pagātnes interjeru biežs pavadonis. Ar moderniem līdzekļiem un materiāliem tas tikpat viegli sasniedzams un, bēdīgākais, nereti arī sasniegts.

Lai tikai ar iekārtas priekšmetiem izveidotu mērķtiecīgu interjeru, tiem ne vien katram atsevišķi jābūt estētiski augstvērtīgam (protams, arī tehniski, funkcionāli un citādi), bet dizainam jābūt kompleksam, jānodrošina ansambļa veidošanas prasības. Tas jau grūtāk, bet uz to virzāmi.

Interjeru daudzveidība atbilstoši telpu raksturu daudzveidībai tikai iegūtu, ja paralēli grezniem salona tipa interjeriem — kaut vai, piemēram, tāda veida kafejnīcām un veikaliem — eksistētu kafejnīcas un veikali ar iekārtas priekšmetiem kā interjera dominanti. Iekārtas priekšmetu klāsts te bagātīgs: ledusskapji, vārāmie, maisāmie un lejamie aparāti, vitrīnas, automāti (lietišķie un izklaidēšanās), kases aparāti, ratiņi, svāri un daudzi citi.

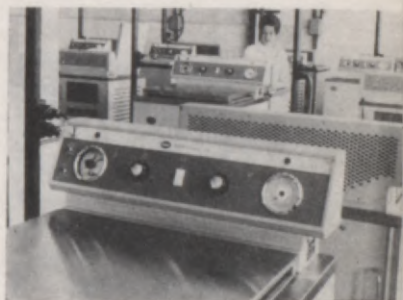
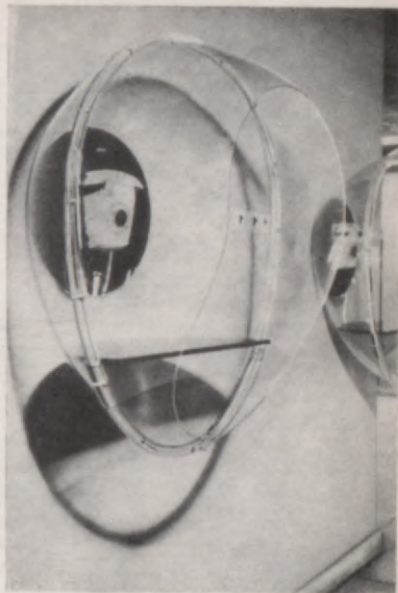
Daudz aparātu un ierīču, kurus nosacīti esam nosaukuši par iekārtas priekšmetiem, ir arī citās sabiedriskā rakstura telpās, nemaz nerunājot par ražošanas telpām. Iekārtas priekšmetu iekļaušana interjerā var radīt vienu otru problēmu pat administratīvo ēku publiskas telpās un kabinetos (telefoni, selektori, skaļruņi, diktofoni, citas sakaru un signalizācijas ierīces, vadības pultis).

Sādās un līdzīgās telpās iespējami kompromisi — iekārtas priekšmetus daļēji paslēpj, daļēji izceļ interjera kompozīcijā.

Daudzās ražošanas, zinātniskās pētniecības iestāžu, laboratoriju telpās tehnoloģiskie aparāti un ierīces ir šo interjeru kompozicionālās uzbūves specifiskais kodols. Lai nerastos pretrunas, tam jāpakļauj un jāpieskaņo citi interjera faktori un elementi.

RADIOELEKTRONISKĀ APARATŪRA

Arvien plašāk interjerā ienāk radioelektroniskā aparatūra: radiouztvērēji, televizori, magnetofoni, atskaņotāji ar savām papilddetalēm — skaļruņiem, mikrofoniem, austiņām u. c. Pēc līdzīgas priekšmetiskās izpausmes un uzdevuma — sniegt cilvēkam informāciju — te nosacīti var piegrupēt arī kino, diafilmu un citus projekciju aparātus, tāpat dažu sakaru aparāturu.

Radioelektroniskā aparatūra strauji attīstās kvalitatīvi un kvantitatīvi. Palielinās dažādu aparātu kopējais skaits, diferencējas un pilnveidojas esošie un klāt nāk arī pilnīgi nabi-juši jauni veidi un tipi.

No interjera elementu viedokļa svarīgākās ir divas radioelektroniskās aparatūras īpašības: pirmkārt, pašu aparātu un ierīču forma, izmēri, krāsa un, otrkārt, prasības, kas jānodrošina telpai, tos izvietojot iekštelpā un funkcionāli pareizi darbinot.

Interjers kā kompleksa parādība prasa sastāvdaļu vieno- tību un tādēļ izvirza savas prasības radioelektronisko ierīču izveidojumam, īpaši tādēļ, ka tās izmēros nereti stipri ap- jomīgas.

Radioelektroniskie priekšmeti mūsu sadzīvē pēc sava stāža visjaunākie. Katrs jauns tips, būdams jaunatklājums tehniskā ziņā, interjerā pretendē uz luksusa priekšmeta lomu emocio- nāli un attiecīgi izcilu vietu interjerā fiziski. Gan pirmie pata- foni, gan pirmie radioaparāti, gan pirmie televizori utt. ir bi- juši akcents telpā, tās centrs. Tagad tie ir interjera centrs tikai speciālās klausīšanai un skatīšanai domātās telpās.

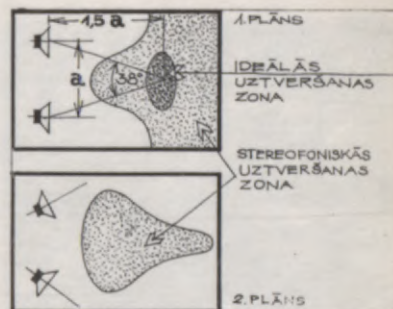
Ieņemot stabilu vietu sadzīvē, radioelektroniskie aparāti ieņem pieticīgāku vietu priekšmetiskajā vidē. Priekšmetu «izzušanas» tendence te īpaši strauja. Tam palīdz arī šīs apa- ratūras kā sistēmas jaunums — cilvēku apziņā nav sen iedibi- nātu priekšstatu, kas psiholoģiski kavētu šo pārmaiņu pro- cesu. Tādēļ jo nepiedodamāki ir mūsdienīgi arhaikas recidīvi priekšmetu ārējā izveidē, ja tie parādās tik modernā jomā kā radioelektronika. Par pārdzīvofo jāuzskata visu veidu apa- ratūras novietošana uz speciālām kājiņām, spoži pulētas virsmas un dekoratīvi greznojumi ārējā apdarē — tas viss, kas priekšmetu cenšas interjerā nostādīt īpaši izcilā, akcen- tētā lomā, kas būtu «mēbele par sevi». Tagad aparātu āriene arvien vairāk lakonizējas, kļūst tehniskāka, cenšas iekļauties visa interjera kopējā formu un apdares sistēmā. Vienam un tam pašam aparātam rada daudzus dažādus ārējos apveidus, lai varētu pieskaņot jebkurai vajadzībai. Atsevišķu aparātu veido gan stingrās ģeometriskās formās, gan plastiskās (ol- veida vai lodes veida televizori un tamlīdzīgi). Radniecīgus priekšmetus (uztvērējs, atskaņotājs, skaļruņi) standartizē iz- mēros un grupē blokos vai savstarpēji maināmās sistēmās. Tas samazina atsevišķu brīvstāvošu priekšmetu skaitu, tāpat kā vairāku funkciju apvienojums vienā ķermenī, — rodas kompakta audiovizuāla sistēma. Interjera vajadzībām pieska- ņojas arī apdare — tumšās, spoži pulētās vai lakotās koka virsmas nomaina matēta apdare kokam, metāls un plastmasa. Arī te pieaug krāsas loma apdarē — ļoti bieži aparātus krāso

vai, precīzāk, tos izvēlas interjera krāsu risinājumam piemērotā tonī.

Aparatūrai diferencējoties, rodas iespēja izvēlēties katram telpas tipam un izmantošanas raksturam atbilstošāko aparāturu ne tikai pēc ārējā izskata, bet arī pēc tehniskā raksturojuma. Rūpniecība mums vairs nepiedāvā radiouztvērēju vai televizoru vispār, bet atbilstoši dzīvokļa, iestādes, kluba speciālām vajadzībām. No mums pašiem jau tiek prasīts minimālais — tikai pareiza izvēle iegādājoties. Un tomēr nereti, iegādājoties radioelektronisko aparāturu, rīkojamies tāpat, kā nopērkot ūdenszābakus ballei.

Raksturīga radioelektronikas attīstības tendence ir aparātu miniaturizācija. Rodas iespāids, ka tad aparātu novietojums telpā ir pilnīgi nesaistošs. Visos gadījumos tā tomēr nav. Ja aparātu un ierīču ārējais izveidojums atbilst interjera diktētām prasībām, tad tomēr ir gadījumi, kad telpas iekārtojumam jāpakļaujas aparātūras tehniskajām prasībām, citādi tā nefunkcionēs pareizi.

Piemēram, stereofoniskā skaņa. Stereofoniskajā atskaņošanā izmanto divas akustiskās sistēmas atbilstoši pašreiz lietotajai divkanālu ierakstu sistēmai visos stereofoniskajos skaņuplašu un magnētiskajos ierakstos un stereofoniskajās radiopārraidēs. Atskaņošanai ikvienā no divām akustiskajām sistēmām ir viens vai vairāki skaļruņi. Pareiza stereofoniskā efekta uztveršanai svarīgs ir akustisko sistēmu (skaļruņu) novietojuma savstarpējais attālums un klausītāja attālums no tām. Skaļruņi novietojami vismaz 1,5 līdz 2 m attālumā viens no otra. Ideāla uztveršanas vieta ir tādā attālumā no skaļruņiem, kas pusotras reizes lielāks par skaļruņu savstarpējo attālumu. Izsakoties leņķmēra vienībās, lai klausītājs, atrodoties leņķa virsotnē, ar skaļruņiem veidotu 30—45° lielu leņķi. Svarīgs arī skaļruņu pavērsiens ap vertikālo asi — ja tie nostādīti paralēli, stereofoniskais efekts izplatīsies pa visu telpu aiz ideālās uztveršanas punkta, ja tie pavērsti ieslīpi viens otram pretējos virzienos, stereofoniskā efekta uztveršanas zona būs plānā pilienvēda formas zona telpas centrā. Ja skaļruņu savstarpējais attālums ir liels, var rasties «akustiskais tukšums». Lai to novērstu, skaļruņi jāpavērš leņķī pret klausītāju. Tie jāizvieto arī simetriski attiecībā pret klausīšanās vietu. Jāizvairās starp klausītāju un skaņu avotu novietot kādu šķērslī, piemēram, mēbeles. Un, beidzot, nepareizi ir visu aparāturu izvietot vienkopus, kā to parasti mēdz darīt. Tā jāsadala — skaļruņi jāattālina no klausītāja norādītajos attālumos, bet pats atskaņotājs, radioaparāts vai magnetofons iespējami jātuvina klausīšanās vietai, lai būtu ērti tos regulēt. Attiecīgi būs jāiekārto telpa un vietas klausītājiem.

Pareizai uztveršanai skaļruņiem vertikālā virzienā jāatrodas klausītāja galvas augstumā. Tātad būs atšķirības, vai klausītāji stāv (dejo) vai sēž.

Jebkuram pilnvērtīgam atskaņojumam — ne tikai stereofoniskajam, tāpat kā skaņas režīmam telpā vispār — ļoti svarīgas ir telpas akustiskās īpašības. Visādi citādi pilnvērtīgs interjers tomēr var izsaukt nepatīkamu iespaidu akustisku neveiklību dēļ. Akustiskie jautājumi tik sarežģīti, ka tos īsi iztirzāt nav iespējams. Jāaizrāda vienīgi uz visbiežāk sastopamo akustisko diskomfortu — telpas ir pārāk «skaļas», trokšņainas, kas sevišķi nepatīkami ietekmē atskaņojuma kvalitāti. Cēlonis — pārāk daudz cietu atstarojošu virsmu iekštelpā: apmetums, dzelzsbetons, mūris, stikls. Izlīdzēties var (bez aprēķiniem, protams, tikai aptuveni), ienesot telpā pietiekami daudz skaņu slāpējošu, absorbējošu virsmu, kādas piemīt visiem porainiem materiāliem — vispirms tekstilijām (aizkari, paklāji, mēbeļdrānas, cilvēku apģērbs) un arī fakturētām virsmām.

TEKSTILIJAS

Tekstilijas interjerā darbojas ar savu formu, materiālu un krāsu. No tā vissvarīgākā loma ir materiālam. Dabisko materiālu — vilnas, kokvilnas, linu, zīda un citu dabisko šķiedru spēcīgajai iedarbei pamatā tas, kas jau iepriekš teikts par dabas materiāliem, sevišķi par organiskās dabas materiāliem. Pamatā psiholoģiski svarīgā sajūta, kuru rada saskarsme ar dabas elementu, organiskās šķiedras siltā, cilvēkam tuvā materialitāte, kas vienmēr izsauc pozitīvas emocijas, īpaši dabas materiāliem citādi nabadzīgā, sintētiskā vidē. Tādēļ ir likumsakarīgi, ka mūsdienu interjerā arvien vairāk ienāk tekstilijas. Iekštelpās tās sastopamas vairākos veidos:

1. apģērbs;
2. utilitārais tekstils — kas apmierina tikai vai galvenokārt funkciju (piemēram, dažu veidu aizkari, galdauti, palagi u. c.);
3. dekoratīvais tekstils — kam vienādi svarīgs funkcionālais un estētiskais uzdevums un izpildījuma līmenis (paklāji, aizkari, segas, mīksto mēbeļu un sienu apdares materiāli un daudz citu variāciju), šī grupa praktiski visplašākā;
4. tekstilmākslas izstrādājumi — kam galvenokārt tikai estētisks uzdevums.

Tāpat kā jebkurā lietišķi dekoratīvās mākslas nozarē, arī tekstilmākslā vērojama tendence izstrādājumos mazināties lietišķajai, utilitārajai funkcijai un pastiprināties dekoratīvajai

pusei, pat līdz priekšmeta vai izstrādājuma kļūšanai par tīri dekoratīvu. Tā ir loģiska tendence, jo utilitāro priekšmetu izveide (arī estētiskā ziņā) arvien vairāk kļūst dizaina specialitāte.

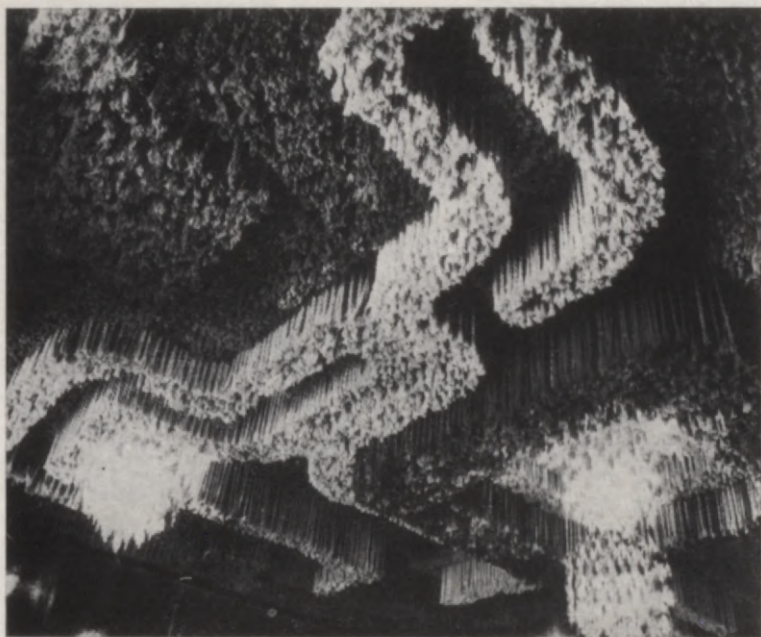
Tekstilizstrādājumos šī dizainiskā daļa realizējas ar mākslinieka piedalīšanos tekstila rūpnieciskās ražošanas procesā, turpretim tekstilmākslas izstrādājumi ir roku darbs un atbilst priekšstatam par mākslas darbu ar visām tā īpatnībām. Pēdējie interjerā vairāk vai mazāk būs unikāli priekšmeti ar akcenta nozīmi. Komponējot interjerā, vienlīdz svarīga gan to krāsa, gan forma, gan materiāls un tā veidotā faktūra.

Pēc apjoma iekštelpā visvairāk būs rūpnieciski ražotā tekstila. Forma te kļūst mazsvarīga un parasti raksturojas ar tā elementa formu, kurā tekstils pielietots (sienas vai grīdas plakne, logaails, mēbele). Toties īpašu nozīmi iegūst auduma krāsa, materiāla struktūra un faktūra (virsmas reljefs) vai nu vienlaicīgi, vai dalīti — dažam audumam pārsvarā krāsa, citam — struktūra un faktūra.

Sodien telpas noformējumam audumus savām rokām dara tikai tekstilmākslas meistari vai cilvēki, kam tas ir vaļasprieks. Pārējie, kuri ir pārsvarā, audumus nopērk veikalā, izvēloties tos atsevišķi vai jau kā mēbeļu un citu elementu sastāvdaļu. Ar auduma izvēli veikalā arī sākas interjera noformējums. Lai gan tekstilam kā interjera kompozīcijas elementam piemīt tādas pateicīgas īpašības kā lētums, vieglums, ērta pārvietošana telpā no vienas vietas uz otru, nomainīšana ar citu, tomēr izvēlēties piemērotāko ir atbildīgs process. Iepriekš minēto īpašību dēļ kļūdoties nav tik sāpīgi kā, piemēram, mēbeļu izvēlē, tomēr nepatīkami, jo tekstilijas telpā lielā mērā nosaka interjera raksturu.

Pērkoņ tekstilijas, grūtības sagādā tas, ka veikalā redzamais maza izmēra paraugs domās jāpārnes uz visu tās plaknes lielumu, ko mūsu telpā aizņems šī tekstilija. Tas, kas labs mazā paraugā, var izrādīties nepiemērots lielā laukumā, arī otrādi.

Pavisam nepiedodami, ja kādas tekstilijas noderīgumu interjeram sajaucam ar tekstilijas vērtību naudas izteiksmē pēc ačgārnā principa «jo dārgāks, jo labāks». Tādā gadījumā var izrādīties, ka paši esam atņēmuši iespēju pārdomātam interjera elementu sakārtojumam.

Pēc krāsu iedarbības tekstils telpā parasti ir spilgtāks un krāsaināks nekā citi elementi. Tādēļ tekstils telpā ir svarīgs krāsas elements un tam savukārt svarīgs viss, kas raksturīgs krāsai un krāsojumam vispār. Tas arī jāievēro, tekstilijas iegādājoties un komponējot interjerā. Atcerēsimies: siltie un aukstie toņi, toņu pārejas, nianses un kontrastkrāsas, viena un tā paša toņa dažādas intensitātes pakāpes, tekstilijas apgaismojuma raksturs un — galvenais — tekstiliju krāsas saskaņa ar pārējo interjera elementu krāsām. Vērtīgs nav skaista toņa audums par sevi, bet tā pareiza vieta interjera kopējā krāsu risinājumā. Parastākā kļūme — pārlicīga toņu daudzveidība vienā telpā (pat 15 un vairāk). Tādu bagātību nesaskaņos pat speciālists. Nemaz nebūs jauni, ja telpas paklājs, mēbeļdrāna, aizkari un citas tekstilijas būs vienā tonī. Tekstilijas var veidot visas telpas noskaņu, līdz ar to cilvēka noskaņojumu telpā. Vienotā toņu gammā, viena toņa niansēs vai pat vienā tonī ieturētas tekstilijas (piemēram, balta, brūna, sarkana, zāja)

nodrošina telpas viengabalainību, kas ir interjerista galvenais uzdevums. Kādu krāsu gammu izvēlēties, to noteiks mūsu krāsu uztveres īpatnības («mīļa» vai nepatīkama krāsa) un telpas lietošanas uzdevums, no kā izriet, kāda noskaņa vēlama telpā. Aktīvai darbībai telpā atbildīs sarkanie un oranžie toņi, pasīvai atpūtas noskaņai — zaļganzilie.

Katrā ziņā vienā telpā nevajadzētu būt vairāk par diviem līdz trijiem krāsu toņiem, respektīvi, arī tekstiliju krāsām. Ja vēl tonim ir nokrāsas, pietiekama bagātība nodrošināta. Vēl jāatzīmē, ka viena toņa nianse vieglāk sakomponēt harmoniskā saskaņā nekā atšķirīgus vai kontrastējošus krāsu toņus.

Protams, arī uz tekstilijām attiecināms fona un akcenta princips. Jo lielāks ar tekstilijām aizpildītais laukums, jo tām vairāk jāatbilst fona raksturam, akcenta lomu atstājot sīkākām detaļām vai tekstilmākslas darinājumiem, neatkarīgi no izpildījuma tehnikas (gobelēns, bafika un citi veidi).

Interjerā svarīga ne vien tekstiliju krāsa, bet arī ornamentējums, zīmējums. Ja tik daudz problēmu ir vienotoņa tekstilijām, tad zīmējums tās var padarīt nepārvaramas. Parasti tas notiek tad, ja tekstiliju zīmējums nav lineārs, bet to veido dažādu toņu laukumi. Tas uzdevumu vēl vairāk sarežģī, jo nozīmīga kļūst pašas tekstilijas zīmējuma un krāsu kompozīcija, īpaši, ja ar tekstiliju klātais laukums interjerā ir liels, kā tas nereti arī mēdz būt. Ražotāji nevar zināt, ko mēs no tekstilrūpniecības produkcijas lietosim interjera noformējumā, tādēļ tekstilijas pēc savas krāsas un zīmējuma kompozīcijas bieži vien ir abstraktas un izmantojamas dažādiem uzdevumiem. Toties dažus rūpniecisko tekstiliju tipus izgatavo tieši interjeram: paklājus, ažuros aizkarus, galdautus, dekoratīvos audumus. Tādēļ nav piedodama dažkārt vērojamā tekstilrūpniecības nesekošana mūsdienu interjera principiem un vajadzībām auduma krāsu un zīmējuma ziņā. Galvenā kļūda — ražo pārlieku raibus audumus (atcerēsimies ieilgušo mēbeļdrānu problēmu). Jo uzsvērtāks ir auduma raksts un krāsa, jo mazāk variāciju iespēju paliek tā iekļaušanai interjerā. Tik izteikti ornamentāls, kāds, piemēram, ir austrumnieku paklājs, būtībā atstāj mums ne vairāk kā divus pareizus principus telpas iekārtojumam: pirmkārt, veidot visos komponentos, pat dzīves veidā, austrumniecisku interjeru un, otrkārt, pēc kontrasta principa pretstatīt šādu paklāju pārējiem telpas elementiem, kas prasīs diezgan nopietnu piepūli. Šādi «priekšmeti par sevi» — vai nu tas būtu minētais paklājs, vai jebkurš cits interjera elements — nostāda sevi izcilā lomā un tādēļ mūsdienu interjerā ar tā elementu bagātību un daudzveidību ir maz piemēroti. Telpas noskaņas radīšanai daudz atbilstošāki ir audumi vienā tonī, audumi ar sīku zīmējumu,

kas, daudzkārt atkārtojoties, ir neuzkrītoši, audumi ar vienkāršu ģeometrisku rakstu un savstarpēji tuvus, niansētos, ne vairāk kā divos trijos krāsu toņos.

Tā kā raibas tekstilijas mūsdienu interjerā parasti nav izmantojamas, lielu nozīmi iegūst tekstilmateriāla un tekstilizstrādājuma virsmas faktūra un uzbūves struktūra: gluda, mezglaina, pinuma, rievojuma, pūkaina, garbārķu u. c. Tekstilmākslas darinājumos šīs īpašības pēdējā laikā sevišķi uzsver. Tās attīsta arī tekstilrūpniecība (vienkāršības labad te un iepriekš tekstilrūpniecībai pieskaitīta arī paklāju rūpnieciskā ražošana). Tekstilmateriāla siltuma iespaidu īpaši izceļ pūkainās un garbārķu faktūras. Šādi paklāji ļoti iemīļoti atpūtas telpās un lielu telpu atpūtas zonās. Pufekļu sūcējs to atļauj higiēnas ziņā, un kontrasts ar telpas elementu ģeometriskajām formām, kādas mūsdienu interjerā ir pārsvarā, nosaka patīkamo emocionālo iespaidu.

Sāk atplaukt kāds sens tekstiliju izmantošanas princips interjerā — sienu apdare ar audumu, pārvelkot kādu palīgkonstrukciju (vairogus), ko pēc tam piestiprina pie sienas, vai audumu uzlīmējot tieši uz sienas. Atkarībā no telpas veida un ieceres (arī ekonomiskiem apsvērumiem) izmanto zīda, kokvilnas, linu un citus, pat stipri rupjus, «tehniskus» audumus. Šai vajadzībai audumu izvēlēties vieglāk nekā krokotām drapērijām un aizkariem, jo krokojums maina auduma zīmējumu, bet sienu apdarē audumu lieto plāknē un zīmējums nemainās. Protams, vienkrāsainiem audumiem šīs problēmas nav.

Nereti ar audumiem sāk apvilkt mēbeļu cietās virsmas, ne tikai mīkstās — polsterētās. Tā daudzveidojas tekstiliju pielietojums interjerā, kurā tekstilijas pēdējā laikā ienāk plašāk.

Plašāku tekstiliju izmantošanu interjerā praktiskā ziņā nodrošina mākslīgās šķiedras izmantošana. Sintētiskajiem paklājiem un audumiem ir citāds izejmateriāls nekā dabiskās šķiedras izstrādājumiem, tiem labākas tehniskās īpašības. Ārējā izskatā, arī estētiskajā ziņā kā interjera kompozīcijas elementiem tiem nav ievērojamu atšķirību no dabas materiālu izstrādājumiem, un ir tādas pašas prasības to izvēlē un pielietojumā.

AUGI UN ZIEDI

Viena no mūsdienu interjera izteiktām tendencēm ir cenšanās iekštelpu un ārtelpu saistīt ar plašu stiklojumu palīdzību. Tā interjerā sāk līdzdarboties dabas elementi — zeme, debess, ūdeņi un augu valsts. Arī pašā iekštelpā novietotie dekoratīvie augi un ziedi ienes telpā daļu no dzīvās dabas un, kontrastējot ar mākslīgi radītās vides elementiem, psiholoģiski labvēlīgi iedarbojas uz cilvēku. Lai šis efekts būtu pilnvērtīgs, nav vienalga, kādus augus mēs izvēlamies un kā tos izvietojam telpā. Jāievēro gan augu prasības, no vienas puses, gan telpas prasības, no otras puses.

Katram augam nepieciešama noteikta temperatūra, apgaismojums un gaisa mitrums. Lai augi spētu normāli attīstīties, tie jāizvēlas atbilstoši attiecīgajam telpas temperatūras, apgaismojuma un mitruma režīmam. Daudzi augi nepanes sauso gaisu, kāds ir telpās ar centrālapkuri. Tāpēc vispirms jāievēro augu bioloģiskās īpatnības.

No interjera kompozīcijas viedokļa savukārt svarīgas ir augu dekoratīvās īpašības. Arī te lielā mērā ieskanas modes ietekme — vienu periodu modē ir palmas un gumijkoki, citu — skaitās nemoderni. Jau atzīmēts, ka mūsdienu interjeram raksturīga plaša izteiksmes līdzekļu gamma, nav stingri kanonizētu paņēmieni, sastingušu stilu, skolu, modes barjeru. Šodien raksturīgā lielā elastība attiecas arī uz dekoratīvajiem augiem kā vienu no interjera elementiem. No derīgs jebkurš augs, ja tas piemērots telpas raksturam.

Augi pēc sava lieluma un kopējā eksemplāru skaita jāizvēlas atbilstoši telpas lielumam, lai tā nebūtu pārblīveta. Augi jāpieskaņo telpai arī pēc formas. Komponējot vairākas sugas vienkopus, vislabāk, ja augi savstarpēji kontrastē pēc uzbūves struktūras, formas un nokrāsas. Tās arī ir augu galvenās

dekoratīvās īpašības. Dekoratīvie augi pārsvarā ir subtropiskās joslas augi, kas mūsu iekštelpas apstākļos zied ļoti reti, un tādēļ zieda krāsai un formai praktiski nav nekādas nozīmes.

Viens no atbildīgākajiem uzdevumiem, kārtojot dekoratīvos augus interjerā, ir to novietojums. No augu bioloģisko prasību viedokļa tie jānovieto iespējami tuvu logiem, atsevišķos gadījumos tiem jāiekārto mākslīgs apgaismojums, lai gan ir sugas, kas pietiekami labi aug arī tumšākā zonā (monstera, gumijkoki, papardes, efejas, asparāgi u. c.). Augu novietojumu neietekmē temperatūras un mitruma režīms, jo tas visā telpā praktiski vienāds. Novietojot augus pie logiem, tomēr jāraugās, lai uz tiem nebūtu jāskatās pret gaismu un lai tie nefraucētu piekļūšanu logam. Augu dekoratīvās īpašības vislabāk izceļas, ja tie ir apgaismoti no sāniem vai slīpi no augšas. Vertikālā virzienā augus var izvietot telpā jebkurā zonā — no grīdas līdz griestiem (nokarenos). Atsevišķam eksemplāram atrast telpā vispareizāko novietojumu ir samērā viegli, tāpat kā rast kādu oriģinālu risinājumu auga aktīvai iekļaušanai interjera kompozīcijā. Piemēram, Somijā plaši izplatīts paņēmiens — lakoniskā interjerā ar balti krāsotām sienu plaknēm efeja stīgo uz sienas, pie kuras novietots dīvāns vai kāda cita zema mēbele. Šādā interjera kompozīcijā efeja izpilda akcenta lomu un izskatās ļoti efektīgi, ko vēl pastiprina tas, ka, pateicoties auga stīgojuma garumam, tā pods novietots uz grīdas aiz mēbeles un nav redzams, jo tam gaisma nav vajadzīga. Populāra ir augu iekļaušana mēbeļu grupās, tuvinot tos cilvēkiem.

Sarežģītāk vienā telpā izvietot vairākus vai daudzus augus. Jo telpa mazāka, jo tas grūtāk. Vislabāk izvietot vienā vai nedaudzās vietās un tur veidot no tiem savstarpēji saskanīgu augu sakārtojumu. Pēc apjoma šo principu var realizēt dažādi. Nozīmīgās, plašās sabiedriskās ēkās iekārto ziemas dārzu — atsevišķu telpu augiem. Tas ir vērienīgākais princips. Tikai jāievēro, lai arī šajā gadījumā ziemas dārzs nepārvērstos par vienīgi augiem domātu telpu, lai te būtu pietiekama platība cilvēkam — staigāšanai un atpūtai. Apjomā mazāks ir slēgts ziemas dārzs — no visām pusēm stiklota telpas daļa kādā lielā telpā. Te ziemas dārzu aizpilda augi, cilvēks tos aplūko no ārpuses, neieejot tajā. Tā kā ziemas dārzu platība ir liela, tad augu kārtojumu te izdevīgi papildināt ar citiem dabas elementiem — ūdensbaseiniem, akmeņiem un tamlīdzīgi. Minimāls ziemas dārzs ir augu logs, speciāli augu vajadzībām iekārtots dubultlogs. Pie ziemas dārziem tas piešķaitāms tādēļ, ka arī te augiem atvēlēta speciāla, kaut neliela telpa, kur tiem nodrošina atbilstošu klimatisko režīmu.

Gaismas logu trūkums — uz augiem jāskatās pret gaismu. Te gan bieži iekārto mākslīgo apgaismojumu, kas šo neveiktību var labot.

Mazākam augu apjomam un skaitam atsevišķu telpu neizdala, tos interjerā ievieto tieši. Augu sakārtojumam kā vienotai kompozīcijai tomēr arī šajā gadījumā jā sagatavo speciāla vieta mēbeļu sistēmā vai atsevišķa mēbele — augu sols. Augu sols konstruktīvi ir divos variantos — no grīdas pacelta plakne, uz kuras novieto podus, vai no grīdas pacelta tilpne, kurā podus ievieto. Materiāla ziņā augu soli un tilpnes

var būt dažādi: koka vai koka—metāla saistībā ar mēbeļēm, vai šamota un keramikas — kontrastā ar tām. Abos gadījumos sola materiāls ir saskanīgs ar augiem. Variablā telpā piemērots var izrādīties augu sols uz ritentiņiem — pārvietojams atkarībā no telpas un mēbeļu pārmaiņām.

Augu sakārtojuma komponēšanā ir dažādi principi un paņēmieni. Svarīgākais ir izvēlēties pēc formas un struktūras atšķirīgus augus, sakārtojot rūpēties, lai tie nesaplūstu vienā masā un neaizsegtu cits citu. Tādēļ aizmugurē novieto augstākus, priekšpusē — zemākus augus.

Izņemot gadījumus, kad auga pods ir paslēpts kādā tilpnē vai noslēpts citādi, tas kļūst par aktīvu augu un interjera elementu. Traukiem, kas domāti dekoratīvajiem augiem, jābūt neitrālas krāsas (pelēkiem, brūniem, sarkanbrūniem) un vienkāršas ģeometriskas formas (apaļiem, taisnstūra, kuba veida). Gan pārāk sarežģīta trauka forma, gan akcentēta krāsa novērš uzmanību no augiem, kas ir pats galvenais. Te praksē visvairāk kļūdu, kuras palīdz vairot arī keramiķi, veidojot sarežģītas formas, koši glazētus un ornamentētus augu podus vai papildtraukus, kuros ieliekami augu podi. Tas pavisam aplams paņēmieni. Nemaz nerunājot par to, ka krāšņs trauks nomāc augus un pretendē uz lomu «priekšmets par sevi», arī poda noslēpšana neizdodas, bet tas vēl vairāk top izcelts. Aizmirstam, ka vislabāk kaut ko noslēpt, to novietojot acu priekšā. Tā nav anekdote. Pastāvīgi redzes laukā esošs priekšmets pārstāj izsaukt spēcīgus redzes kairinājumus, it kā «iemidzina» redzes uztveri. Labāk lietot vienkāršas, bet labi saskaņotas formas augu traukus atklāti.

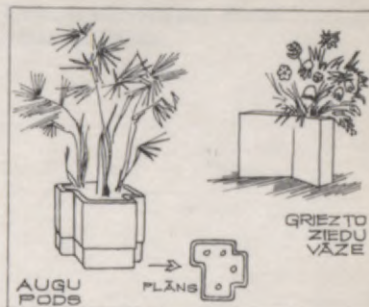
Atšķirībā no dekoratīvajiem augiem ziedošie augi (ciklamēnas, acālijas, priņmulas, hiacintes u. c.) vērtīgi ar ziedu dekoratīvajām īpašībām, interjerā parasti ir tikai ziedēšanas periodā, tādēļ mazsvarīgāks arī to novietojums. Tomēr nav slikti, ja tos var ievietot dekoratīvo augu kompozīcijā, tādā veidā bagātinot to.

Griezti ziedi interjerā ir košs akcents un vienmēr izskatās labi, bet svarīgs to sakārtojums gan pēc ziedu lieluma, gan krāsas. Ziedu sakārtojums var būt ļoti izsmalcināts, ar to var izteikt cilvēku emocijas un dabas noskaņas. Lai pareizi sakārtotu dažādu krāsu ziedus vienā traukā, jāatceras par krāsu īpašībām iepriekš teiktais: pamatkrāsa, nianse, kontrastkrāsa, krāsu toņa intensitāte, piesātinātība u. c. Tā, piemēram, mierīgu, līdzsvarotu noskaņu radīs spektrā blakus esošās krāsas, izlaižot vienu, dinamiskāku noskaņu radīs kontrastkrāsas. Lai kontrasts nebūtu pārāk griezīgs, vienam kontrastkrāsu tonim jābūt mazāk intensīvam nekā otram. Svarīgi arī ziedu toni pieskaņot telpas un iekārtas krāsām.

Ziedus ievieto vāzēs vai sakārto uz lēzeniem traukiem. Lai vāzes, tāpat kā augu trauki, nedomātu ziedus, tās nedrīkst būt spilgtas, raibas, sarežģītas formas. Vispilnīgāk ziedi izceļas uz lēzena trauka, tikai ziedu nostiprināšanai jālieto speciāli keramikas vai metāla adatiņu ziedu turētāji. Smags metāla paliktņis ar vismaz 25—30 mm garām adatām ir vispilnīgākā konstrukcija, jo atļauj brīvāku ziedu kārtojumu un traukā nav redzams, kas nepiemīt keramikas turētājiem.

Kā telpas dekoratīvs akcents sāk izplatīties ziedu un dažādu palīgmateriālu — akmeņiņu, zaru, lapu, sakņu — kompozīcijas. Šis ir vienīgais gadījums, kad kopējā ziedu kompozīcijā bez palīgmateriāliem var iekļaut sarežģītākas dekoratīvas formas trauku.

Ar palīgmateriāliem var veidot arī dekoratīvo augu sakārtojumus, atbilstošas sugas audzējot uz lieliem, nokaltušiem stumbriem vai zariem, kā arī šūnakmens vai citu akmeņu krājumos vai to izdobumos, kas vienlaicīgi pilda augu trauka lomu. Paņēmiens interesants, tikai tā realizēšanai piemērotākas lielas sabiedriskas telpas un vajadzīgi kvalificēti izpildītāji.

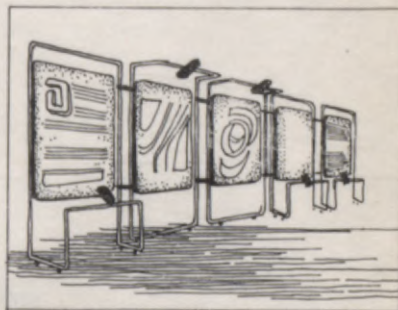

VIZUĀLĀ INFORMĀCIJA

Vizuālā informācija ir komplekss visu to elementu definējums, kuru uzdevums ir sniegt ar redzi uztveramu informāciju. Lai šo mērķi sasniegtu, vizuālās informācijas elementiem jābūt labi lasāmiem, tiem jāpiesaista mūsu uzmanība, jāinformē precīzi un nepārprotami. Dažos telpu tipos, piemēram, lidostu, autoostu, staciju publikas telpās, vizuālā informācija var kļūt pat par galveno interjera kompozīcijas elementu.

Interjerā vizuālās informācijas elementi sastopami vairākos veidos.

Pirmkārt, brīvēstāvošie elementi. Tie pārvietojami telpā vai maināmi un raksturojas ar kādu konstrukciju (stendi, vairogi), uz kuriem izvietoti ilgstošas vai īslaicīgas nozīmes informatīvi materiāli, tātad uz attiecīgās plaknes, pastāvīgi vai maināmi. Tie ir saraksti, shēmas, fotogrāfijas, uzskates un agitācijas materiāli, plakāti, lozungi. Informācijas materiāli var novietoties telpā arī brīvēstāvoši (fotoattēli, plakāti, lozungi, norādījumu un signālzīmes) bez papildu starpkonstrukcijas, kas tos saistītu ar telpas plaknēm un citiem elementiem. Uz stendiem, vairogiem, vitrīnās novietotiem informācijas materiāliem parasti nav jāpiesaista īpaša uzmanība, tiem tikai precīzi par kaut ko jāinformē. Arī pašiem stendiem, vairogiem,

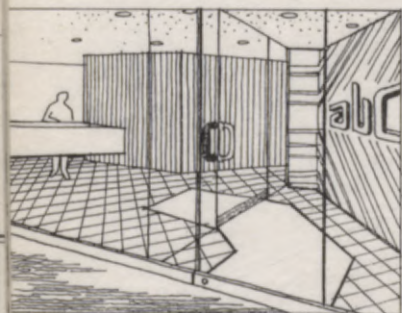

vitrīnām kā interjera kompozīcijas elementiem jāiekļaujas kopējā interjera formu, krāsu un materiālu sistēmā.

Kā brīvstāvoši interjera elementi bieži ir veidotas piktogrammas, šī modernā starptautiskā zīmju valoda. Tās ir lakonisks virziens, norises, īpašības, signāla vai citu jēdzienu simbolisks attēlojums. (Nopērkot kādu apģērba gabalu, arī jāiepazīstas ar piktogrammām — gludināt vai negludināt, kādā temperatūrā mazgāt, kā tīrīt — tas viss attēlots zīmju valodā uz nelielas piešuves.) Piktogrammas jāuztver ātri un nepārprotami, tādēļ tām aktīvi jāpiesaista uzmanība. Arī piktogrammu konstruktīvajam elementam ir aktīva loma un jābūt ar mērķtiecīgi izvēlētu formu, lielumu, krāsu risinājumu, izgaismojumu un novietojumu telpā. Lidostā «Rīga» pareizs piktogrammu risinājums nosaka to centrālo lomu interjera kompozīcijā.

Otrkārt, vizuālā informācija fiziski un neatņemami saistās ar telpas uzbūves elementiem — sienām, griestiem, grīdu un citiem. Tie ir pastāvīgi vizuālās informācijas elementi — uzraksti, telpu nosaukumi, signāli, arī piktogrammas. Tiem vai nu aktīvi jāpiesaista uzmanība, vai vismaz jābūt skaidri lasāmiem.

Pie šīs nosacītā dalījuma grupas pieder arī viens no jaunākajiem un interesantākajiem principiem — komplekss vizuālās informācijas risinājums veselā telpu grupā, kad vizuālās informācijas sistēma ir galvenais interjera kompozīcijas elements, kas sev pakļauj visu pārējo telpā. Vadošā loma šādā telpas «informatīvā» noformējumā ir krāsai. Ar šādu paņēmieni ne tikai informē, bet vēl vairāk — emocionāli raksturo telpas nosēmi, kustības virzību un norises. Viens noteikts krāsas tonis ir, piemēram, atpūtas telpai vai zonai, cits — aktīvas darbības zonai. Uztveres precizitāti un emocionālo iedarbību pastiprina krāsaino laukumu mērķtiecīgi izvēlēta forma un veids (visa telpa, bultas vai zebraida līnijas uz sienas vai grīdām, līniju un lau-

kumu virziens — paralēli, perpendikulāri vai pa diagonāli kustības virzienam), to papildinājums ar zīmēm, uzrakstiem un simboliem, atbilstošs apgaismojuma risinājums. Telpās, kur ātri jāorientējas nepārtraukti mainīgam ļaužu kontingentam, šāda interjera kompozīcija sevi ļoti labi attaisno. Tādas telpas parasti ir ar uzsvērti utilitāru raksturu, un tad vizuālās informācijas kompleks risinājums var nest arī ievērojamu mākslinieciski dekoratīvu slodzi citu interjera elementu ziņā nabadzīgajā vidē. Tas palielina šāda noformējuma veida atbildību un nozīmi. Tas pielietojams arī telpās, īpaši ražošanas telpās, kurās uzturas vai strādā vieni un tie paši cilvēki. Tikai tad krāsojuma spilgtums un formas nevar būt tik aktīvi, tiem jāpieklusinās un jātuvinās funkcionālā krāsojuma principiem.

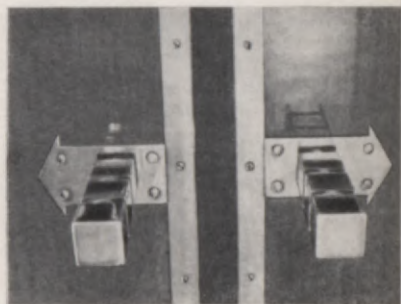
Treškārt, vizuālā informācija saistās ar interjera priekšmetisko vidi un ir tās sastāvdaļa. Tie ir rokturi, sviras, slēdži, aparātu skalas, rādītāji un tamlīdzīgi elementi, kas bez meklēšanas ātri jāasakata. To nodrošina šo elementu forma un arī krāsojums. Informāciju sniedz aparāta, ierīces vai mehānisma kādas detaļas krāsojums atbilstoši vizuālās informācijas prasībām un drošības tehnikas noteikumiem. Jebkurā gadījumā šīs detaļas — formas vai krāsojuma — tiek veidotas kā akcents uz pārējo priekšmeta daļu fona.

Teorētiski pie telpas vizuālās informācijas elementiem pieder arī mākslas darbi, tomēr par lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmetiem un tēlotājas mākslas darbiem, pat kā interjera kompozīcijas elementiem, nevar runāt tik viennozīmīgi un praktiski. Tie jāapskata atsevišķi.

LIETIŠĶI DEKORATĪVĀS MĀKSLAS PRIEKŠMETI

Lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmeti vienlaicīgi iemieso divas funkcijas — utilitāro un estētisko — un realizējas daždos dažādos materiālos: kokā, metālā, stiklā, keramikā, tekstilā, ādā, dzintarā un citos. Lielākas mākslinieciskās izteiksmības dēļ nereti vienā priekšmetā apvienojas dažādi materiāli — koks un dzintars; koks, metāls un dzintars; āda un metāls vai dzintars; keramika un stikls. Pēdējos gados lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmetu izveidē iezīmējas principiāli jauna tendence — mazinās priekšmeta utilitārā un palielinās vai pat pilnīgi dominē estētiskā puse. Tā lietišķi dekoratīvā māksla sāk tuvojies tēlotājai mākslai. Tas ir reāli pa-

Rokturis informē par durvju vēršanas veidu.

matots process, jo praktiskie priekšmeti, pateicoties dizaina līdzdalībai rūpnieciskās ražošanas procesā, arvien vairāk sāk iegūt arī estētiskas kvalitātes. Lietišķi dekoratīvās mākslas darbi, kļūstot par tīri mākslinieciskiem izstrādājumiem, iegūst arī visas tās īpašības, kas raksturīgas tēlotājas mākslas darbiem.

Interjera kompozīcijā lietišķi dekoratīvās mākslas darbiem ir akcenta loma — tā ir svarīgākā no šīm īpašībām. Akcenti vienā telpā nevar būt vairāki vai vismaz daudzi. Te nu atkal praksē bieži grēkojam. Kamēr priekšmetam piemīt gan utilitāra, gan estētiska nozīmība, tas akcenta lomu telpā neieņem praktiski un, vēl vairāk, psiholoģiski. Kad lietošanas uzdevums atkrīt, priekšmetam paliek tikai estētiskās vērtības. Šis «tikai» nav maz, tas ir vairāk nekā «un utilitārs», jo tādā gadījumā priekšmeta izgatavotājs mākslinieks uzmanību pastiprināti vai vienīgi pievērš tā mākslinieciskajām kvalitātēm. Secīgi arī interjerā šāds priekšmets gribot vai negribot kļūst par akcentu, citādi tas nevar būt. Tad jau labāk apzināti šādam lietišķi dekoratīvās mākslas darbam ierādīt pienācīgu vietu interjerā. Tas prasa disciplīnu un rūpīgu apdomu, izvēloties vispiemērotāko. Ja šo procesu īsti neapzinās, lietišķi dekoratīvās mākslas darbu telpā var būt par daudz, tie sāk konkurēt, nomāc viens otru, rodas raibums un zaudē kā priekšmeti, tā interjers kopumā.

Vēl jāatceras, ka atšķirībā no tēlotājas mākslas darbiem lietišķi dekoratīvās mākslas darbos bez visa pārējā ir ļoti spēcīga, pat izšķiroša iedarbe arī materiālam, kurā tie realizēti, tādēļ rodas papildu problēmas, tos saskaņojot ar citiem interjerā lietotiem materiāliem.

Tomēr ir izeja, kā lietišķās mākslas priekšmetus lielākā skaitā un daudzveidībā iekļaut interjerā — atjaunot tiem utilitāro funkciju. Tas nav solis atpakaļ, bet gan uz priekšu. To jau pierādījuši tie mākslinieki, kas šo procesu izpratuši. Tā nav dizaina atdarināšana, jo priekšmets gan atkal kļūst praktiski lietojams, bet augstākā estētiskā kvalitātē, paturot arī unikāla mākslas priekšmeta lomu. Ierosmei te vispirms jānāk no attiecīgās nozares māksliniekiem, jo, kas nav izgatavots, to nevaram ievietot interjerā. Mums tikai jābūt psiholoģiski gataviem šādu iespējai, ko — pagaidām gan vēl kautrīgi — jau rāda izstādes un piedāvā mākslas saloni pie mums un kaimiņrepublikās.

Teiktais nebūt nenozīmē, ka visiem lietišķi dekoratīvajiem priekšmetiem jāklūst tādiem; daudzi būs tīri dekoratīvās mākslas paraugi, un minētā tendence tikai liecina par mākslas attīstības un daudzveidošanas procesu.

ir divējāds veids: tie jau pēc telpas izveidošanas sākotnējās ieceres iekļaujas tajā kā akcentēti elementi stacionāri, piemēram, keramikas detaļas telpas sienā (te nav runa par rūpnieciski ražotiem standartelementiem), vai arī komponējami telpā kā atsevišķi brīvstāvoši priekšmeti.

TĒLOTĀJAS MĀKSLAS DARBI

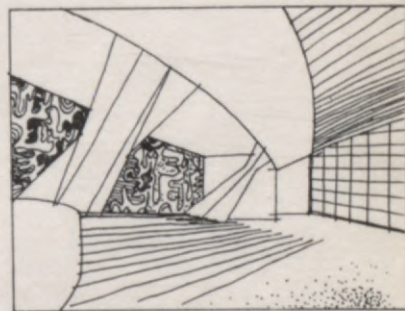
Mūsu uzdevums šoreiz nav apcerēt mākslas darbu specifiku un nozīmību, bet tikai to lomu un vietu, kāda tiem ir interjerā kā vienam no kompozīcijas elementu veidiem.

Katram mākslas darbam vispirms piemīt savs noteikts idejiski mākslinieciskais saturs un vērtība. Šāda kompozīcijas elementa izmantošana interjerā paplašina arī paša interjera nozīmību un bagātina tā idejiski māksliniecisko ieceri, palielinās arī interjera emocionālā iedarbība. Tam liela nozīme. Īpaši standartizētas vides apstākļos, kad vienveidīgas ir gan pašas ēkas, gan telpas tajās, gan mēbeles un iekārtas priekšmeti. Bieži šādos interjeros mākslas darbs ir vienīgais kompozīcijas elements, kas šo vienveidību var novērst, nodrošinot telpas individualitāti un emocionalitāti. Emocionālo iedarbi no mākslas darba atsevišķi pārmanto visa telpa kopumā.

Tāpat iekštelpai mākslas darbi ir visai svarīgi. Šis process ir arī atgriezenisks. Mākslas darbam savukārt vajadzīga telpa, daudzi mākslas darbi var eksistēt tikai iekštelpā. Interjers ir tā vieta, kur var realizēties sintēze ar gandrīz visiem tēlotājas un lietišķi dekoratīvās mākslas veidiem, arī foto mākslu.

Mākslas darba un telpas sintēze pilnvērtīgi var izpausties tikai kopējā mākslinieka un arhitekta sadarbībā. Parasti lielus monumentāli dekoratīvās mākslas darbus — vitrāžas, panno, sienu gleznojumus, mozaīkas, freskas, cilņus, metālkalumus un citus — tā arī veic. Šai gadījumā mākslas darbs ar telpu vai tās elementiem saplūst arī fiziski, nav atdalāms vai pārvietojams. Mākslas darbs ir unikāla parādība, un šis vienreizīgums, individualitāte kļūst par atbilstošās telpas raksturojumu.

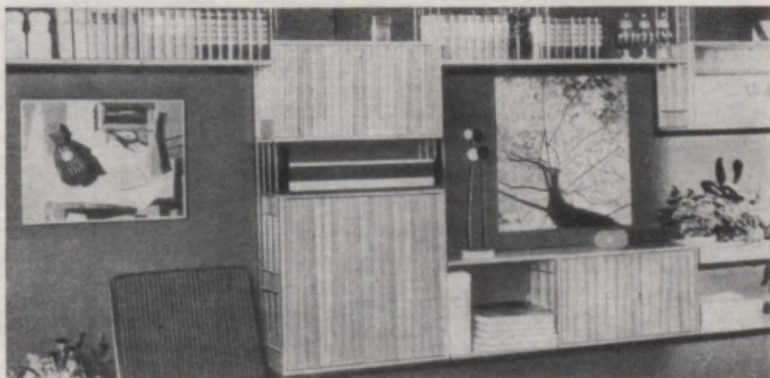
Vai tas nozīmē, ka individualitāti un augstu emocionālo līmeni interjerā var sasniegt tikai ar mākslas darbu palīdzību? Nē, tā tas nav.

Vispirms veselo nevar noteikt šī veselā viena detaļa. Otrkārt, arhitektūrai un interjera arhitektūrai ir pietiekami daudz savu specifisku izteiksmes līdzekļu, ar ko veidot telpas individualitāti un emocionālo izteiksmību. Protams, ja šie līdzekļi likti lietā. Uzskatāms piemērs tam ir Tallinas viesnīcas «Viru» interjeri. Arhitektūras būtība ir arī tās daļēja piederība mākslas kategorijām, tādēļ citu mākslu līdzdalība augstvērtīgu interjeru radīšanā nav obligāta, bet var būt vēlama. Viss atkarīgs no ieceres. Gluži nepiedodami ir interjeru uzskatīt tikai par pateicīgu vietu mākslas darbu izvietošanai. Šādam principam no visiem iekštelpu veidiem atbilst tikai muzeju zāles.

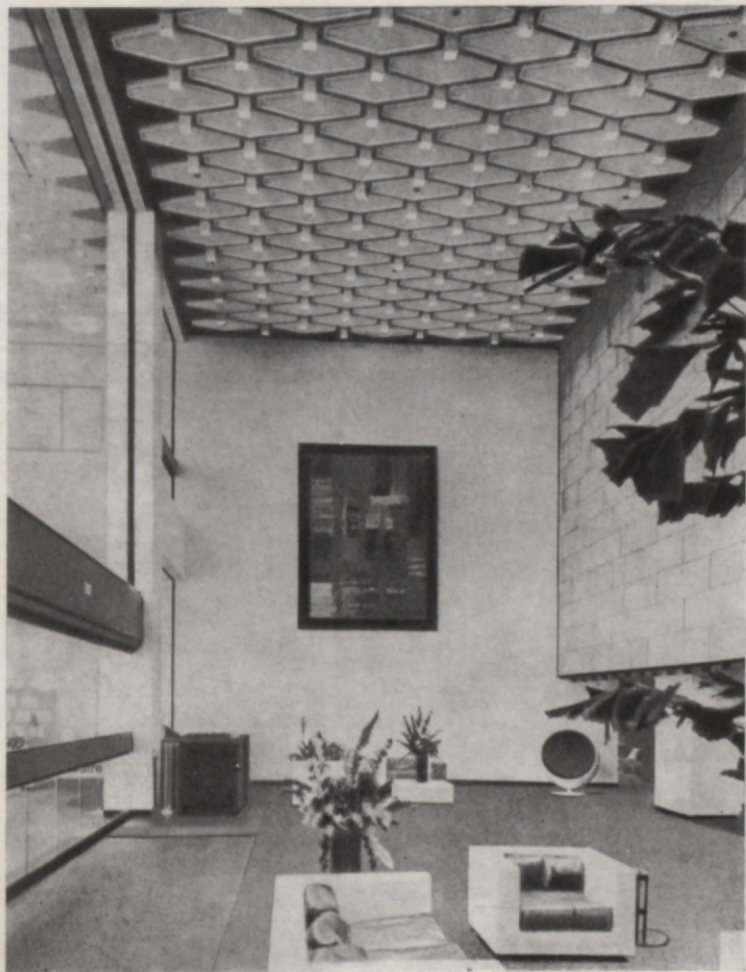
Otrs gadījums — mākslas darbu izvēlas atbilstoši telpas raksturam. Izvēlas gan tēlotājas mākslas darbus — skulptūras, gleznas, grafikas, gan lietišķi dekoratīvās mākslas, gan fotomākslas darbus. To nozīme interjerā tāda pati kā monументālās mākslas darbiem, atšķirība — tos izvēlamies mēs paši — interjera iekārtotāji vai izmantotāji. Te katram paveras plašas iespējas, bet tās saistītas ar lielu atbildību. Šī mākslas darbu grupa gan ir pārvietojama un nomaināma, taču labāk censties tūdaļ izvēlēties telpai visatbilstošāko mākslas darbu, jo tā ietekme ir dziļa un ilgstoša, tas nenoveco, tādēļ nav vajadzīga periodiska nomaiņa.

Mākslas darbus interjerā izvēloties, nav jāaizmirst, ka tie telpā būs akcents, tātad vislabāk iederēsies mierīgā vidē. Daudzi akcenti vienā telpā arī nevar būt, jo nomāc viens otru, zūd telpas kompozicionālā organizētība. Kā visur, arī te var būt izņēmumi. Tā, piemēram, mākslas darbu kolekcionārs neapmierināsies ar vienu vai dažiem mākslas darbiem. Tikai tad jāiet viens no diviem ceļiem: vai nu mākslas darbus kom-

ponē savstarpēji saskaņotā kolekcijā — katrs mākslas darbs atsevišķi gan mazliet zaudē no savas emocionālās iedarbes, bet iegūst kolekcija kā vienība, vai arī interjera kompozīcija jāvirza tā, lai viss būtu pakļauts šādai plašai un daudzveidīgai mākslas darbu ekspozīcijai (var arī abus virzienus apvienot).

Šajos gadījumos mākslas darbs vairs nav akcents, tāda ir mākslas darbu kopa — kolekcija vai māksla vispār, tādēļ interjera kompozicionālā uzbūve ir saglabāta un reizē arī tā estētiskā kopskaņa un emocionālā vērtība.

Mākslas darbu kolekcija.

Izvēloties interjeram jebkuru mākslas darbu, jāņem vērā ne tikai tā idejiski mākslinieciskā iecere, tā saturs un forma, bet arī mākslas darba formālā puse — kolorīts, izmēri, forma, arī ierāmējuma veids gleznām un grafikas darbiem. Citādi ļoti jauks darbs var izrādīties nepiemērots mūsu konkrētās telpas raksturam, lielumam, interjera uzbūvei. Tā liela glezna mazā telpā nomāks ar savu mērogu, nebūs baudāma pārāk tuva skata attāluma dēļ. Mazām telpām no tēlotājas mākslas klāsta vispiemērotākās ir sīkplastika, akvareļi un grafikas darbi. Pie tā arī jau esam pieraduši.

Interjera kompozīcijā pagaidām nepelnīti aizmirsta viena reproduktīvās grafikas nozare — plakātu māksla. Plakāti liekas kaut kas utilitārs un īslaicīgs. Tomēr plakātu mākslas straujā attīstība pēdējos gados liecina par pretējo — vairumā gadījumu tie nav tikai informatīvs materiāls, bet arī mākslas darbi, kurus var aktīvi iesaistīt interjera kompozīcijā.

Kā pierāda pasaules prakse, atbilstoša rakstura telpās plakāts ir efektīgs interjera elements, tas piejauj arī ritmisku vairākkārtēju atkārtojumu. Protams, jebkurš plakāts nebūs piemērots. Vislabāk būtu, ja ar mākslinieku un poligrāfiķu kopīgām pūlēm rastos speciāli interjeram domāti plakāti, kā arī plašāk tirāžētu dažus citus plakātu veidus.

Vienu atsevišķu vai vairākus dažādus plakātus interjerā komponē tāpat kā jebkuru citu mākslas darbu, toties vairākkārt atkārtojot vienu un to pašu plakātu, izdevīgāks ir blīvs kārtējums rindā, grupā, pat lielos laukumos.

VI

INTERJERA
KOMPOZĪCIJAS
PRINCIPI

Nemaz īpaši nevēloties vēlreiz uzsvērt interjera kā parādības kompleksumu, visu interjeru veidojošo kategoriju nedalāmo saistību, tomēr jāapzinās, ka saruna par interjera kompozīcijas principiem sākusies jau ar pirmo šīs grāmatas lappusi.

Pat temata analīzes un izklāsta sistematizācijas un uzskatāmības labad atsevišķo nodaļu saturs nav stingri nodalāms ne teorētiski, ne praktiski.

Toties nepieciešams šo saistību apzināties, kā arī, turpmāk lasot par interjera kompozīcijas galvenajiem principiem, vienlaicīgi atcerēties jau iepriekš teikto — gan nodaļā par interjera īpatnībām, gan runājot par interjera kompozīcijas saturu un faktoriem.

Otra piebilde. Interjera kompozīcijas principi, vienkāršāk izsakoties, ir visi tie paņēmieni, kā veidojam, komponējam interjeru. Tāpat praktiskās darbības vadmotīvi, savā ziņā it kā tomēr receptes.

Bef — tikai «it kā», jo svarīgi ir vienīgi principi.

Tādēļ arī sekojošā nodaļa — īss un koncentrēts interjera kompozīcijas principu izklāsts — varbūt lasītājam liksies par daudz teorētiska. Lai tas nepārsteidz vai neatbaida. Nodaļas uzbūve uz praktisku piemēru pamata dotu vēl mazāk un būtu tīri formāla, jo

- praktisku piemēru katram principam neizsmejami daudz,

- katrs princips spēkā gan lielajā telpas uzbūvē, gan sīkdaļās,

- dažādie principi nav atdalāmi, suverēni, bet darbojas savstarpējā mijiedarbībā, kas prasa arī improvizāciju,

- dzīves attīstībā periodiski mainās uzsvars dažādiem kompozīcijas principiem (konkrētā brīdī dažam principam otršķirīga nozīme, cits — īpaši «modē»),

- nav garantijas, ka mums izdevies izvēlēties raksturīgāko piemēru no dzīves bezgalīgās daudzveidības,

- un, beidzot, nav garantijas, ka minētos piemērus kāds atkal neuzskata par vienu no receptēm, kā tieši jādarbojas jebkurā gadījumā.

Trešā piebilde. Interjera veidošana ir praktiska darbība. Pie rezultāta var nonākt, tikai realizējot ieceri. Tādēļ bez vairāk vai mazāk teorētiskas sagatavotības — un tā ir nepieciešama — tomēr tikai praktiskas darbības rezultātā var kļūt par interjeristu. Vispirms — vingrināšanās uz papīra (projek-tēšana). No tā, lai arī visprimitīvākajā veidā, nevienam nevajadzētu atteikties. Piemēram, kaut vai izmēriet savu iekārto-

jamo telpu un mēbeles, kas tajā būs. Vienā un tai pašā mērogā uzzīmējiet telpas plānu un mēbeļu priekšmetus plānā. Izgrieztas no papīra, šādas «mēbeles» jau divdimensionālā attēlojumā varēs dažādi grupēt telpas plānā un tādējādi pārbaudīt daudz dažādu variantu. Bet variantu metode jebkurā veidā ir pirmais priekšnoteikums interjera projektēšanā. Ja vēl izdodas sameistarot kaut primitīvu telpas un tās elementu maketu — tas jau būtu milzīgs sasniegums.

Tāpat īsi par galvenajiem interjera kompozīcijas principiem vai — kā no interjera kompozīcijas faktoriem un elementiem komponējam interjeru.

VIENOTĪBA

Savstarpēji salīdzinot dažādos interjera kompozīcijas principus, kļūst skaidrs, ka katram no tiem ir savs «raksturs», dažs darbojas vispārīgākā, cits — konkrētākā nozīmē un izpausmē.

Viens no visnemainīgākajiem un daudznozīmīgākajiem principiem ir vienotība.

Vienotība daudzās un dažādās nozīmēs:

● kā funkcijas, tehniski konstruktīvās uzbūves un mākslinieciskās izteiksmības vienotība («derīgais — skaistais»),

● kā interjera kompozīcijas faktoru un elementu mērķtiecīga atlase (pretstats neorganizētībai un nejaušībai),

● kā rezultāta vienotība ar uzdevumu (mērķi), atbilstība tam utt.

Šādu uzskaitījumu varētu turpināt ilgi.

Praktiski vienotība ir tas princips, kas atsevišķus interjera kompozīcijas faktorus un elementus — formas, konstrukcijas un materiālus, telpas, priekšmetus un detaļas, tāpat kā vēl daudz ko citu, — apvieno vienā veselā, rūpējas par atsevišķo elementu saskaņu, rada ansambli.

Bez šādas vienotības, bez visu interjeru veidojošo kategoriju mērķtiecīgas, organiskas saistības nav interjera kompozīcijas vispār.

Arī visās mākslās vienotība ir tas, kas tieši raksturo mākslas darbu, ir tā rašanās pamatnoteikums.

Vienotība nebūt nenozīmē vienmuļību; tā nav arī atsevišķu parādību mehāniska summa, bet gan atsevišķo kategoriju apzināta saplūdināšana vienā veselā nedalāmā vienībā.

Tikai tā — mērķtiecīgi izvēloties visatbilstošākos faktoros un elementus, apzināti regulējot to savstarpējās attiecības un mijiedarbību — katrai interjera sastāvdaļai radīsies vispiemērotākā vieta un loma interjerā kā vienotā ansablī.

Vienotība ir interjera kompozīcijas pamatprasība, tikpat elementāra, cik nepieciešama.

GALVENAIS UN PAKĀRTOTAIS

Vienotība nenozīmē, ka visām interjera sastāvdaļām jābūt vienādi nozīmīgām.

Tieši otrādi. Daži faktori, elementi vai principi konkrētā interjerā būs galvenie, citi — pakārtoti šim galvenajam. Vēl vairāk — dažiem vai kādam vienam faktoram jābūt galvenajam, un interjera kompozīcijā šis viens no vissvarīgākajiem principiem apzināti un mērķtiecīgi jārealizē.

Pie tam jārealizē vienmēr, citādi interjers būs vienmuļš un neinteresants.

Arī izteiksmīgu un neizteiksmīgu interjeru var raksturot kā kompozīcijas principa «galvenais un pakārtotais» dažādu interprefāciju: interjera izteiksmību nodrošina kāda faktora, elementa vai principa izcelšana par galveno, turpretim neizteiksmīgā interjerā nevienai kompozīcijas sastāvdaļai nav šādas vadošas lomas; nav arī aiz vēlēšanās izcelt daudzas sastāvdaļas.

Tādēļ tik svarīgi, veidojot interjeru, noteikt katras interjera sastāvdaļas lomu kopējā kompozīcijā un skaidri izdalīt galveno (var teikt — dominantu, tāpat kā — kompozīcijas centru), un tam pakārtot nesvarīgāko, nebūtiskāko.

Šis «galvenais» jeb dominante var būt kāds interjera kompozīcijas faktors (funkcija, forma, materiāls, apgaismojums vai kāds cits faktors); galvenais var būt arī kompozīcijas elements (krāsojums, tekstilijas, vizuālā informācija utt.); tikpat labi galvenais var būt kāds kompozīcijas princips (piemēram, kontrasts, ritms, simetrija) vai, vēl sarežģītāk, šo kategoriju savienojumi (piemēram, materiālu kontrasts, formu ritmika u. c.).

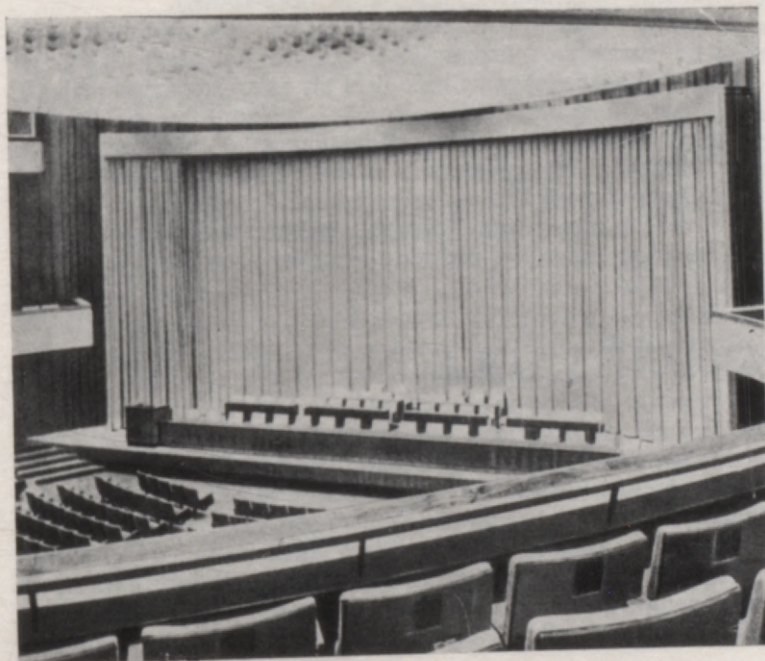
Nav svarīgi, kā praktiski un fiziski šis «galvenā» princips izpaužas, svarīgi, lai tas vispār būtu jūtams mūsu interjerā.

Izcelties un dominēt var tikai salīdzinoši, tas ir — attiecībā pret citiem kompozīcijas faktoriem, elementiem un principiem.

Tātad «galvenais» var eksistēt tikai vienlaicīgi ar «pakārtoto». Tā tas ir arī praktiski. Veidojot interjeru, vienlaicīgi

Visi interjera izteiksmes
līdzekļi pakārtoti
galvenajam — mākslas
priekšmetu ekspozīcijai.

Skatītāju zālē galvenais —
skatuve.

jāoperē ar daudzām tā sastāvdaļām, kaut vai, sašaurināti runājot, ar ļoti daudziem elementiem, kuri, ievietoti vienā telpā, neizbēgami kļūst savstarpēji atkarīgi un viens otru ietekmē. Lai izvairītos no nejauša lietu sakopojuma, haotiskas priekšmetu gūzmas iespaids, mums vispār nekas cits neatliek kā izmantot šo kompozīcijas principu «galvenais un pakārtotais», kaut ko izceļot un visu pārējo tam pakļaujot.

Tādēļ šis kompozīcijas princips ir viens no pašiem svarīgākajiem.

Tas var būt skaidri samanāms, bet tikpat labi arī pavisam neuzkrītošs, taču emocionāli sajūtams.

Jāatzīmē, ka, kaut ko izceļot kā dominantu — vai nu tā būtu doma, ideja, vadmotīvs —, tam nemaz nav jābūt «acīs krītošam», to šis princips nemaz neprasa, tad tas būtu pārspīlēti vai pat aplam saprasts, — vai arī šis galvenais būs stingrāk un materializētāk, «taustāmāk» uzsvērts (piemēram, rūpīgi pārdomāta krāsainība, dominējoša telpas tektonika, kontrastējošas elementu attiecības), vienmēr savu lomu pildīs arī pakārtotie elementi un principi. Nav jābaidās, ka to iedarbības spēks varētu zust. Tieši pretēji — sistēmā «galvenais—pakārtotais» viena daļa nevar eksistēt bez otras, tādēļ šis princips izdevīgs kā galvenajam, tā pakārtotajam un, vissvarīgākais, mūsu interjeram kopumā kā vienai veselai vienībai (vienotība — pirmais kompozīcijas noteikums!).

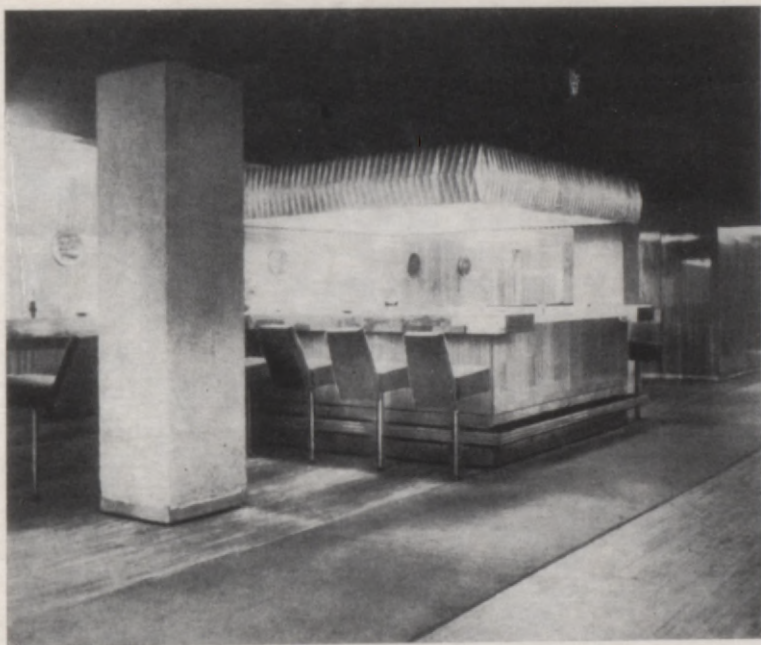
Ja teiktā ilustrācijai vajadzīgs piemērs, tad arhitektūru parasti salīdzina ar mūziku. Lai gan neesmu pārliecināts, ka arhitektūra jāanalizē muzikoloģiski un savukārt skaņdarbā jārunā par tā arhitektoniku, tomēr «galvenā un pakārtotā» principa ilustrācijai eksistē salīdzinājums ar mūziku, piemēram, dziesmu. Te «galvenais» ir melodija, «pakārtotais» — pavadijums un vērtība — to kopskaņā.

Lai nu kā, tomēr bez šī kompozīcijas principa ievērošanas praksē grūti būs runāt par labu interjeru.

AKCENTS UN FONŠS

Akcenti un fonši, tātad — uzsvērtais, izceltais un tam pretstatā — neitrālais, pakārtotais varētu likties tas pats kompozīcijas princips, kas iepriekš apskatītais «galvenais un pakārtotais». Tiešām saturs šiem jēdzieniem ļoti tuvs, pat it kā viena un tā paša satura izteikšana citiem vārdiem.

Tomēr atšķirība pastāv, un šī atšķirība praktiskajā interjera veidošanas darbā ir pietiekami nozīmīga, lai izdalītu atsevišķu interjera kompozīcijas principu «akcenti un fonši».

Atšķirība ir tāda, ka «galvenais un pakārtotais» vairāk saistāms ar vadmotīvu, idejas, dominantes nozīmi — tātad ir plašāks, vispārinātāks un filozofiskāks jēdziens, izmantojams tiešajā interjera veidošanas darbā nereti kā teorētiskāks princips. «Akcenti un fons» ir tiešākas un praktiskākas kategorijas, vairāk saistītas ar fiziski «taustāmiem» elementiem, arī detaļām un sīkdaļām, un izpaužas arī tur, kur par ideju, vadmotīvu grūti vai brīžiem pat neiespējami runāt.

Ejot no plašākā uz sīkāko, akcenti var izpausties, piemēram, gan kā akcentēta, izcelta vesela telpa vairāku telpu sistēmā; gan kā viena interjera faktora (materiāls, konstrukcija u. c.) vai elementa (piemēram, mēbeļu grupa, atsevišķa mēbele vai iekārtas priekšmets) akcentējums šajā vienā telpā; gan, tālāk, kā iekārtas priekšmeta kādas detaļas akcentējums uz tā kopformas fona (piemēram, radioaparāta regulējamā poga); gan, vēl tālāk, kā neliels akcenti šai sīkajai detaļai — pogai (varbūt kāds krāsas punktiņš).

Tātad arī vienā telpā, vienā interjerā akcenti var izpausties daudzpakāpju veidā, var būt vesela akcentu sistēma (būtiska atšķirība no principa «galvenais!»).

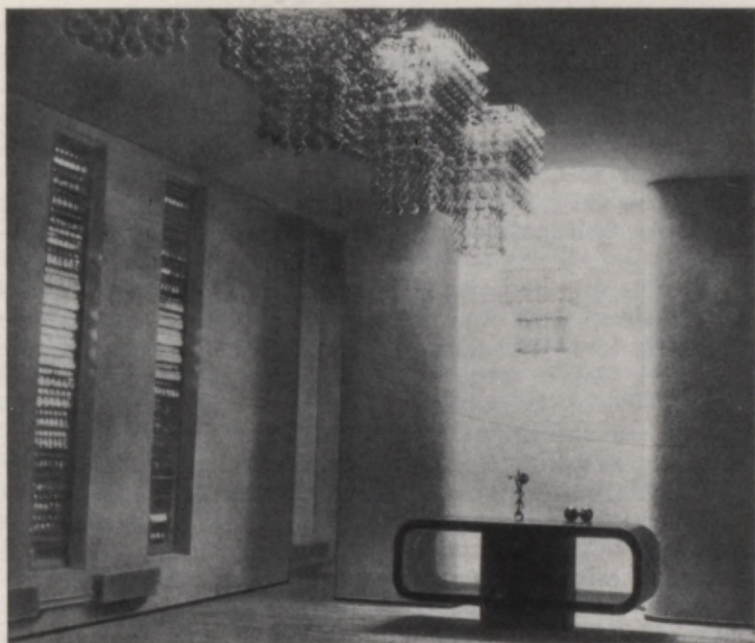
Neraugoties uz to, īpaši jāuzsver pamatnoteikums, kas, izmantojot akcenta principu, obligāts vienmēr: akcenti var un

drīkst būt tikai viens. Vairāki akcenti vienlaicīgi vairs nav akcents, jo iznīcina pašu akcenta principu, interjers zaudē uzbūves mērķtiecību un arī emocionālās iedarbības spēku.

Bet kā tad saprast paradoksus: akcents ir akcents tikai tad, ja tas ir viens, un tai pašā laikā vienā telpā var būt daudzpakāpju akcentu sistēma?

Te pretrunas nav, to vislabāk paskaidro pats vārds «daudzpakāpju». Būtība ir tāda, ka vienmēr jāapzinās, uz kādu apjomu konkrētais akcents attiecas, cik «liels» ir akcents un cik plaši tas darbojas. Citiem vārdiem — jāatšķir akcentu mērogi. Vienā laikā un telpā tiešām nevar būt vairāki viennozīmīgi akcenti. Tas pats attiecas uz mēbeli, detaļu, sīkdaļu utt. Bet, jo sīkāki priekšmeti, jo to interjerā parasti ir vairāk, un katrai lietai var būt kaut kas uzsvērts — kā akcents šī priekšmeta apjomā. Un tikai. Akcents nevar darboties plašāk kā tajā apjomā, ko tas akcentē, kam tas pieder. Piemēram, pat tāds sīks un vienkāršs priekšmets kā pildzīmulis nereti ir akcentēts ar spilgtu uzgali. Tas ir akcents šī pildzīmuļa apjomā, attiecas tikai uz to, un plašāk tā ietekme nespēj sniegties. Nolikts telpā uz rakstāmgalda starp citiem galds piederumiem, šis zīmulis ar savu nelielo akcentu nekādi ne-

spēj ietekmēt (akcentēt) pašu galdu, nemaz nerunājot par mēbelēm vispār vai interjeru kopumā.

Tādad — jo vairāk faktoru un elementu telpā, jo vairāk var būt akcentu, bet obligāti — dažādu pēc sava mēroga. Tā paša pildzīmuļa izveidē, tāpat kā jebkurā citā piemērā, paliek spēkā kompozīcijas pamatnoteikums — ja akcents, tad tikai viens.

Tādad akcenta un fona princips interjerā darbojas ļoti plaši un daudzveidīgi, tas ir viens no vienkāršākajiem, saprotamākajiem un arī populārākajiem.

Akcenti ir emocionāli ļoti iedarbīgs princips, izmantots visu laikmetu interjeros, iemīļots arī mūsdienu interjera kompozīcijā, īpaši — izteikts, uzsvērts, konsekvents akcents.

Akcentēt ir viegli. Akcenta principu izmantojot praksē, grūtākais ir «nepārkcentēties», izvēlēties vispiemērotāko akcenta veidu, prasīt atteikties no daudzām iespējām vienas labad. Izteiksmes līdzekļu atlase pamatu pamatos ir laba interjera rašanās būtība. Tādēļ atlase arī visuzskatāmāk raksturo mērķtiecīgu, izteismīgu, emocionāli pilnvērtīgu interjeru — un tā ir mūsu katra vēlēšanās un interjera kompozīcijas mērķis atšķirībā no dilefantiska darba.

Noteiktā apjomā, piemēram, visplašākā nozīmē mūsu konkrētajā interjerā kopumā, tātad var būt tikai viens akcents. Ja arī kādreiz liktos, ka viennozīmīgi akcenti ir vairāki (piemēram, funkcija un forma vai krāsa un gaisma u. c.), tie pareizā risinājumā vai nu viens otru pastiprina un saplūst tik cieši, ka kļūst par vienu akcentu (piemēram, konstrukcija un materiāls), vai arī otrais, trešais utt. akcents tomēr pakļaujas pirmajam, galvenajam un kļūst tā palīgakcenti, savā ziņā — fons.

Akcents spēj darboties tikai kopsakarībā ar fonu. Lai kaut kas izceltos, jābūt kaut kam neitrālam, uz kā izcelties. Jo neitrālāks fons, jo akcents asāk izdalās, tādēļ ka ir spēcīgāks kontrasts. Tas ir viegli saprotams, bet grūtāk realizējams praksē. Tādēļ konsekventu «akcenta—fona» principa izpausmi var uzskatīt par raksturīgu mūsdienu interjera kompozīcijai, jo iepriekšējos laikmetos to pārsvarā realizēja stipri «mīkstāk», neizteiktāk. Mūsdienu piemērs no scenogrāfijas, skatuves interjera: ja grib maksimāli akcentēt aktierus, tad fonu — skatuves iefēru — veido iespējami neitrālu.

Tātad izteiktu akcentu var panākt tikai ar izteiktu fonu. Vēl ievērojot arī iepriekš teikto, ka interjera — kaut vai tā priekšmetiskās vides — daudzveidībā daudz kas pats no sevis prasās ieņemt akcenta lomu, galvenā piepūle šī «akcenta—fona» principa pareizā realizācijā jāvērs uz to, lai iespējami daudziem interjera faktoriem un it īpaši elementiem piedotu fona nozīmi un izskatu.

Lai iegūtu akcentu, vairāk jā rūpējas par pretējo — fonu. Šī tendence arī raksturīga mūsdienām, tā strādā arhitekti, dizaineri, mākslinieki. Piemēram, mēbeles, iekārtas priekšmetus un elementus cenšas veidot kā fonu vai tā sastāvdaļas — vienkāršas formas, neitrāla apdare, iespēja apvienot grupās un sistēmās. Tas palīdz radīt stilistiski noskaņotu interjeru, atvieglo interjera kompozīciju, ļauj izvēlēties vispiemērotāko akcentu.

Iespēja izvēlēties vadošo akcentu lielā mērā nosaka interjera oriģinalitātes pakāpi. Arī tas ir svarīgi — vismaz daudziem.

Nerunājot par detaļu un sīkformu akcentiem, par kuriem rūpējas šo priekšmetu konstruētāji, — kādi varētu būt raksturīgākie lielie, vadošie, visam interjeram kopumā piemītošie akcenti? Konkrēta atbilde var būt tikai konkrētiem apstākļiem, un arī tad piemērotu variantu būs ļoti daudz. Nekādā gadījumā kā recepte, bet tikai kā mūsdienu interjerā vērojamu dažu izteiktāku tendenču pieminējums jāatzīmē — ļaudis kā akcents. Tad visu interjeru veido neitrālu — kā fonu. Bez ļaudīm telpai jāizskatās «tukšai». Otrs — bieži kā ko-

pējo akcentu telpā izmanto kādu vienu faktoru vai elementu — konstrukciju, materiālu, krāsu, gaismu, tekstilijas u. c., pēdējā laikā arī, piemēram, vizuālo informāciju, tā sašņiedzot interesantu telpas raksturu. Mākslas darbi gandrīz vienmēr pilda akcenta lomu.

Akcentēts var būt arī kāds kompozīcijas princips: kontrasts, simetrija, ritms utt. Tātad akcenta principa izmantošana tik daudzveidīga, ka tas, pats būdams viens no kompozīcijas principiem, spēj noteikt cita kompozīcijas principa lietošanu.

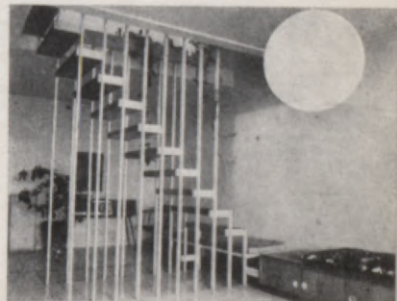
Akcentu var pielīdzināt piramīdas virsotnei, kas izaug no kopējās masas — fona. Bez šīs kopējās masas nav virsotnes, tādēļ fons un akcents ir nedalāmi un fons nekādā gadījumā nav kaut kas otršķirīgs interjera kompozīcijā, kā kādreiz varētu kļūdaini domāt. No otras puses, akcents, tāpat kā virsotne, pēc sava apjoma ir daudz mazāks par fonu. Akcents nevar būt izplūdis — ne kā doma, ne kā realizēti izteiksmes līdzekļi. Piramīdu nevar balstīt uz smailes.

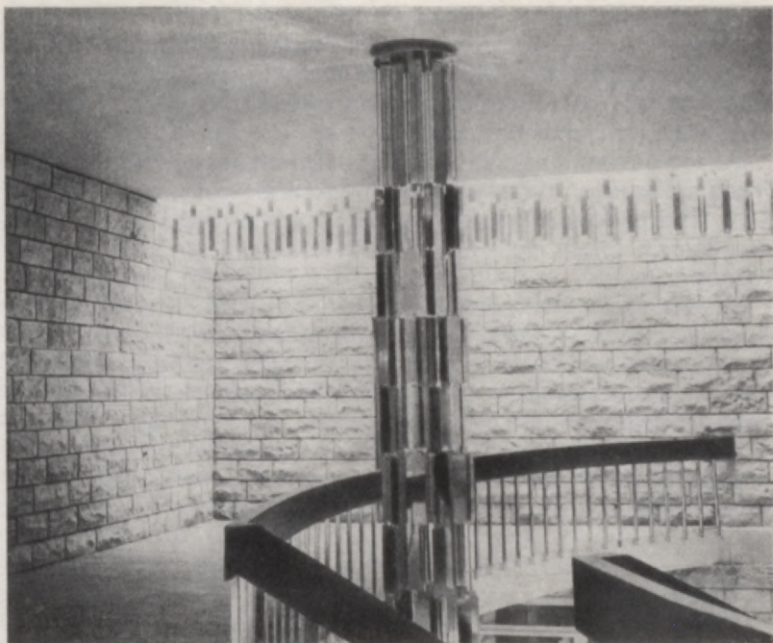
ORIENTĀCIJA. DINAMIKA UN LĪDZSVARS

Orientācija nav tik elementāri tulkojams un uzskatāmi saprotams interjera kompozīcijas princips kā daži citi. Taču tas tāpat ir vajadzīgs, tikai grūtāk definējams, jo savas daudznozīmības dēļ saistīts ar citām kategorijām. Tādēļ arī šis nodaļas virsraksts ietver trīs jēdzienus. Kādēļ «orientācija» pie «dinamikas un līdzsvara»? Par orientāciju var runāt, aplūkojot arī citus kompozīcijas principus (īpaši — galvenais un akcents), un, iespējams, tikpat veiksmīgi. Taču, liekas, interjera kompozīcijas principa izpratnes līmenī orientācijas princips loģiskāk saistās ar dinamiku un līdzsvaru, tas ir — dažādiem spēku un kustības stāvokļiem telpā, pat emocionāli nedaudz vispārinot tos.

Orientācija interjerā galvenokārt ir ievirze, saistīta ar kustības jēdzienu gan emocionālā, gan tīri fiziskā nozīmē.

Fiziskā orientācija telpā ir svarīgs, dažos interjera tipos pat vissvarīgākais moments. Te tieši palīdz vizuālā informācija un citi interjera iekārtošanas līdzekļi, netieši — prasmīgi komponēts apgaismojums (atcerēsimies gaismas psiholoģisko iedarbību!), nodrošinot cilvēkam iespēju viegli noteikt savu vietu un vēlamos vai nepieciešamos kustības virzienus telpā.

Interjeros ar izteikti uzsvērtu, it kā «atkailinātu» funkciju (stacijās, lidostās, stadionos un citās telpās ar lielām apmeklētāju plūsmām) orientācijas princips minētajā izpausmē iegūst sevišķi svarīgu nozīmi interjera kompozīcijā.

Ne tik atklāti uzsvērts orientācijas princips darbojas arī cita tipa interjeros un to detaļās. Ienākot svešā interjerā, cilvēkam ērti jāorientējas tajā, pašam interjeram ar savu izveidojumu un iekārtojumu jāsniedz informācija, kādā veidā var noritēt te nepieciešamās darbības. Orientācija interjerā līdz ar to saistās arī ar informāciju.

Tātad fiziskā nozīmē orientācija interjerā ir noteikts sistēmas kārtojums.

Emocionālā nozīmē orientācijas princips interjerā ir vēl daudzveidīgāks, lai gan, protams, daļējums fiziskajā un emocionālajā ir stipri nosacīts.

Emocionāli labam interjeram jābūt spējīgam cilvēku orientēt uz noteiktu emocionālu klimatu, noskaņu — labsajūtu, prieku, atpūtu, darbu, nopietnību, aktivitāti utt. atbilstoši ikreizējai telpas nozīmei un uzdevumam.

Orientācijas principa izpausme interjerā ir arī visu atsevišķo telpas organizēšanas līdzekļu virzīšana viena galvenā

uzdevuma, idejas sasniegšanai. Šai gadījumā par orientāciju runājam kā par kompozīcijas centru. Te orientācijas jēdziens tuvu pieskaras «galvenā» un «akcenta» principa saturam. Kompozīcijas centrs — tas, uz ko virzīti visi, daudzi vai vismaz galvenie kompozīcijas līdzekļi, — ir interjera kodols, tā galvenais akcents. Kompozīcijas centrs var būt organizēts vizuāli, bet var tāds būt tikai funkcionāli. Kompozīcijas centrs, profams, nav telpas ģeometriskais centrs, lai gan tie abi var arī sakrist (kā, piemēram, 19. gs. salonā ar ēdamgaldu un lustru virs tā).

Plašākā nozīmē kompozīcijas centrs var būt viena galvenā telpa veselā telpu grupā, piemēram, ēkā; tas var būt arī viens elements šādā telpu grupā (ekrāns kinoteātrī); šaurākā nozīmē kompozīcijas centrs var būt vienas telpas apjomā, piemēram, atpūtas stūris dzīvojamā istabā, un, beidzot, kompozīcijas centra konkrētajā interjerā var vispār nebūt, jo nav nekādas vajadzības katrā telpā izmantot visus kompozīcijas principus — tas parasti ir pat nevēlami.

Tādējādi akcents var saplūst ar kompozīcijas centra (arī orientācijas) jēdzienu un izpausmi, var tikai palīdzēt orientēt.

Tomēr, ja izteikta akcenta konkrētajā interjerā nemaz nav, tas nebūt nenozīmē, ka tādēļ nevarētu rast pielietojumu orientācijas princips kādā no savām daudzveidīgajām izteiksmes formām.

Orientācijas principam piekļaujas arī formu orientācija, formu savstarpējās attiecības interjerā. Ja kādam ir vēlēšanās, pēdējo var izdalīt kā atsevišķu kompozīcijas principu. Bet tas nav būtiski. Visi kompozīcijas principi vairāk vai mazāk saistās savā starpā, un parasti šī saistība ir cieša, kā jau vienas parādības dažādām sastāvdaļām. Par formu savstarpējām attiecībām runāts iepriekš nodaļā «Forma» (formu attiecības pēc lieluma, ģeometriskās uzbūves, masivitātes un to novietojuma telpā). Pēdējais moments — formu izkārtojums telpā arī ir formu orientācija savstarpēji un attiecībā pret cilvēku telpā.

Orientācija interjerā ir arī kompozīcijas pakļaušana kādam noteiktam virzienam — vertikāli, horizontāli, telpas dziļumā.

Dinamika un līdzsvars. Dinamika un līdzsvars ir vienas parādības divi pretējie stāvokļi — kustība un miera stāvoklis. Dinamika — tā ir kustība spēku iedarbības rezultātā. Ja pieliktie spēki savstarpēji līdzsvarojas, kustības nav, ķermenis atrodas miera stāvoklī, līdzsvarā, tas ir statisks.

Mehānikas daļa — dinamika (un statika) — specifiskā izpratnē un izpausmē ir nozīmīgs interjera kompozīcijas princips.

Vispirms par līdzsvaru. Līdzsvars, tāpat kā gandrīz visi interjera kompozīcijas principi, izmantojams divējādi: vispārinātākā nozīmē kā pārējo kompozīcijas principu izmantošanas mēraukla (šinī gadījumā, piemēram, «līdzsvarotas proporcijas» vai «līdzsvars starp simetriju un asimetriju» un tamlīdzīgi) un sašaurinātākā, materiālākā nozīmē kā metode kompozīcijas faktoru un elementu tiešai, fiziskai kombinēšanai. Vienmēr paturot prātā pirmo iespēju, tomēr, kur tas iespējams, galvenokārt pievērsīsimies otrai.

Tādējādi līdzsvara princips vispirms saprotams kā vienas kompozicionālas grupas atsevišķo elementu savstarpēji izsvarots sakārtojums šīs grupas ietvaros. Piemēram, horizontālisms un vertikālisms kādā telpā var būt līdzsvarā.

Otrkārt, līdzsvara princips ietver sevī stabilitātes jēdzienu. Stabilitāte raksturo interjera faktoru un elementu nemainīgumu, statiku, miera stāvokli. Gan fiziski (piemēram, vāzei jābūt izveidotai tā, lai stāvētu stabili, negāztos), gan emocionāli (uzskatot šo pašu vāzi, mums tās formās jāsaņūst stabilitāte) jābūt formu līdzsvara stāvoklim. Pretējā gadījumā, pat ja vāzes fiziskais smaguma centrs stabilitāti nodrošinās, bet formas — ne, tad mums šis priekšmets emocionāli neizsauks vis līdzsvara, bet gan nestabilitātes iespaidu.

Treškārt, līdzsvara princips saistās ar simetriju. Līdzsvaru visvieglāk realizēt simetriskā kompozīcijā — vai nu tā būtu vairāku elementu telpiska vai plaknes kompozīcija, vai arī viena atsevišķa elementa, priekšmeta simetriska uzbūve. Jāatzīmē gan, ka simetrija kā līdzsvara izpausme — un arī otrādi — ir spēkā tad, ja ar līdzsvaru domājam stabilitāti. Tādējādi simetrija palīdz līdzsvaru radīt, bet nebūt nav tas pats, kas līdzsvars, tāpat kā tā nav līdzsvara radīšanai obligāts priekšnoteikums.

Var būt arī līdzsvarota asimetrija, kā nesimetriski balstītam šūpuļdēlim, kam īsākajā galā ir lielāks smagums, — galvenais tikai, lai pieliktie spēki izlīdzinātos: minētajā piemērā — fiziski, bet interjera kompozīcijā bez tā vēl svarīgāk, lai šādu līdzsvaru sajustu emocionāli, tad tas pārliecinās.

Par dinamiku būtu jārunā daudz, jo tā ir bieži izmantota un plaši apcerēta. Lai to nedarītu, var teikt īsi — dinamikas principam praktiski raksturīgs viss, kas pretējs statikai, līdzsvaram. Dinamika ir kustība, arī nestabilitāte, izpaužas arī asimetrijā.

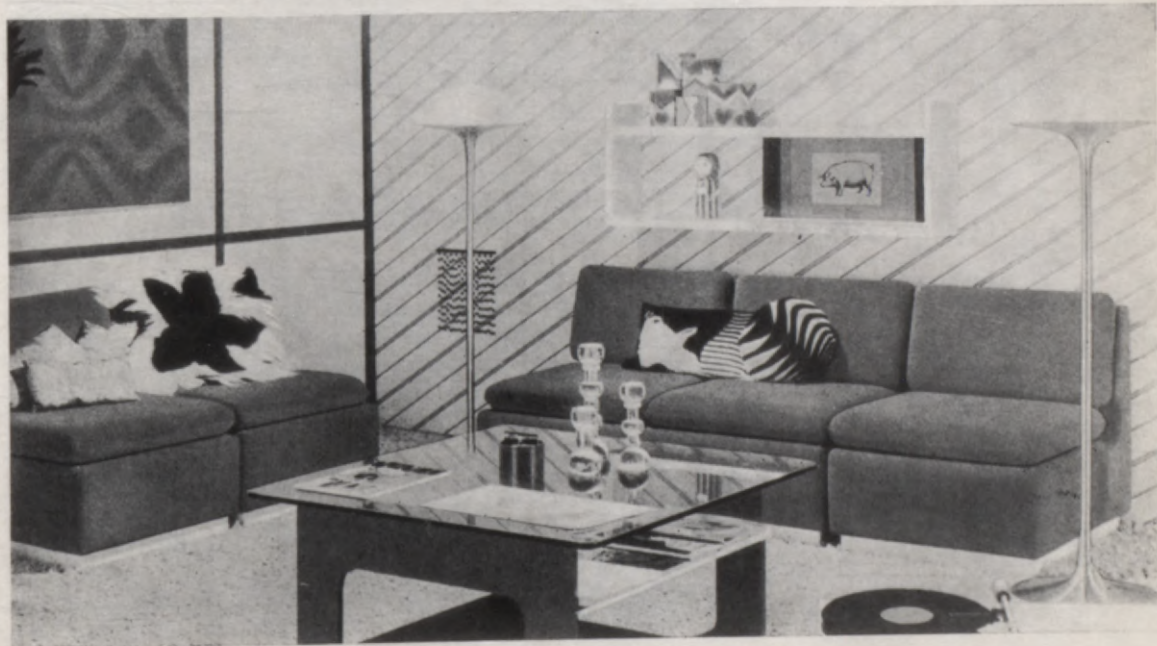
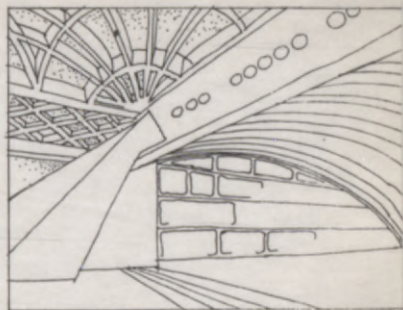
Interjera kompozīcijā dinamikas princips var izpausties gan plaknē, gan elementu un pašas telpas dinamikā. Pie tam tā nebūt nav šo plaknes vai telpisko elementu fiziska kustība, pārvietošanās. Tā ir «it kā» kustība, ar mūsu sajūtām uztveramas spēka un tā izsauktās kustības, stāvokļa vai virziena

maiņas izjūtas. Dinamika interjerā galvenokārt ir nosacīta kustība kā formu izteiksmes spraigums, kas skatītājā — interjera izmantotājā — izraisa aktivitātes sajūtu.

Dinamika tādēļ raksturo arī aktivitāti, un dinamikas princips interjerā izmantojams tur, kur šāda aktivitātes noskaņa vēlama vai nepieciešama.

Interjerā dinamiku praktiski izteiks (pretēji līdzsvaram) kādas kompozicionālas grupas atsevišķo elementu savstarpēji nenoslēgts, stabili nelīdzsvarots sakārtojums šīs grupas ietvaros vai tas pats visas grupas nozīmē kopumā. Tas nenozīmē, ka dinamisks būs nejaušs sakārtojums. Tas jākomponē tikpat pārdomāti kā līdzsvarots. Iedomāsimies vienu dinamiskas piemēru plaknē, piemēram, grīdas vai sienas plaknē — diagonālsvītrotu krāsojumu. Tas radīs trauksmainu kustības iespaidu un sajūtu, ka šī kompozīcija nebeidzas, nenoslēdzas šai plaknē, bet visu plakni kopumā vēl uz kaut ko virza. Tas pats notiek telpiskā, trīsdimensionālā kompozīcijā, tikai, protams, sarežģītāk. Tātad kustība un arī šīs kustības orientācija. Te saistīta orientācija un dinamika, kas vienmēr ir cieša un izpaužas uzskatāmi.

Dinamika palīdz arī akcentēt, ievirzot mūs uz akcentu.

Dinamikai realizēties palīdz asimetrija, jo asimetrijai, īpaši nelīdzsvarotai, piemīt izteikti dinamisks raksturs.

Nobeidzot par dinamiku, jāatzīmē tas, kas principiāli izteikts tieši mūsdienu interjera kompozīcijai, kādā veidā nemainīgos kompozīcijas pamatprincipus interpretē mūsdienu interjera veidošanā. Viens no raksturīgākajiem momentiem ir pielietotā principa (vienalga, kurš tas arī būtu) maksimāla «atkailināšana» un apzināta akcentēšana. Tas nereti noved pie kompozīcijas principa jaunu izpausmes līdzekļu atklājuma. Rodas «veca dziesma jaunās skaņās».

Te labs piemērs ir dinamikas princips. Mūsdienu interjerā aizvien plašāk sāk izplatīties dinamika ne vairs tikai kā nosacīta kustība, bet jau tīri fiziska kustība. Atzīsim, ka tā ir dinamikas principa konsekvence. Tai ir savs nosaukums — kinētika. Par kinētiskiem dēvējam reāli kustībā esošus veidojumus, secīgi — par interjera kinētiku — iekštelpā izvietotos. Kinētikas pirmparaugs ir strūklaka, respektīvi, ūdens kustība. Jebkura materiāla kustība — tēlniecisku apjomu, plaknes elementu, ūdens, gaismas u. c. — var tikt izmantota iekštelpas kinētikā. Kā dizaina darbības sfēra kinētika īpaši plaši attīstās pēdējā laikā — vienlaikus ar dizaina mākslas attīstību. Tādēļ kinētiskie darinājumi sāk iegūt savdabīga mākslas darba jēgu un nozīmi. Ar to jāreķinās interjera kompozīcijā.

Kinētikas piemēru var atrast jau mūsu senču lauku mājās istabu dekorēšanā svētku reizēs — pie griestiem piekārtā serdenī iespraustas smilgas, vārpas vai spalvas, kas, mainoties siltā un aukstā gaisa plūsmām, sāk rotēt.

SIMETRIJA UN ASIMETRIJA

Galveno interjera kompozīcijas principu izpētē mēs pakāpeniski virzāties no filozofiskākā uz praktiskāko, «taustāmāko». Lai gan «simetrija un asimetrija» darbojas arī kā filozofiskas un pie tam sarežģītas filozofiskas kategorijas, tomēr, iedziļinoties praktiskajās interjera kompozīcijas problēmās, no liekas teoretizēšanas apzināti vairāties.

Simetrija ir ģeometriskā kategorija un tik «taustāma», ka pat viegli izmērāma. Lai konstatētu simetriju, mēs vienmēr veicam šo mērīšanu, interjeru komponējot parasti vizuāli — ar skatu, lai gan precīzai simetrijas realizēšanai ņem palīgā arī mērinstrumentus.

Neatgādinot simetrijas ģeometriskos definējumus, simetrija ir vienādība attiecībā vai nu pret punktu, vai taisni, vai

plakni, ko attiecīgi sauc par simetrijas centru, simetrijas asi un simetrijas plakni.

Simetrija var izpausties gan atsevišķa elementa, gan elementu kopas, gan visa interjera kopējā kompozīcijā. Priekšmeta simetrija un kompozīcijas simetrija.

Simetrija iespējama plaknē un telpā.

Visu daļu vienādība attiecībā pret simetrijas centru ir centrālā jeb absolūtā simetrija. Piemērs: plaknē (divdimensio-nāli) — aplis, telpā (trīsdimensionāli) — lode.

Simetrija, kas orientēta attiecībā pret simetrijas asi vai plakni, ir divvirzienu simetrija jeb spoguļattēls. Simetrijas ass var būt arī rotācijas ass, telpisks orientieris. Divvirzienu simetrija ir plašāk izplatīts simetrijas stāvoklis, jo daudzveidīgāks par centrālo.

Tādad simetrijas būtība ir atsevišķu punktu (no punktiem sastāv jebkura forma vai priekšmets) vienāda orientācija pret simetrijas centru, asi, plakni. Tas izceļ šī centra, ass vai plaknes nozīmi simetrijas realizācijā.

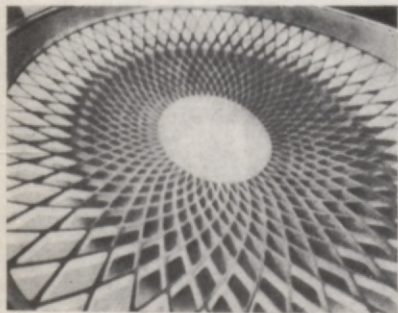
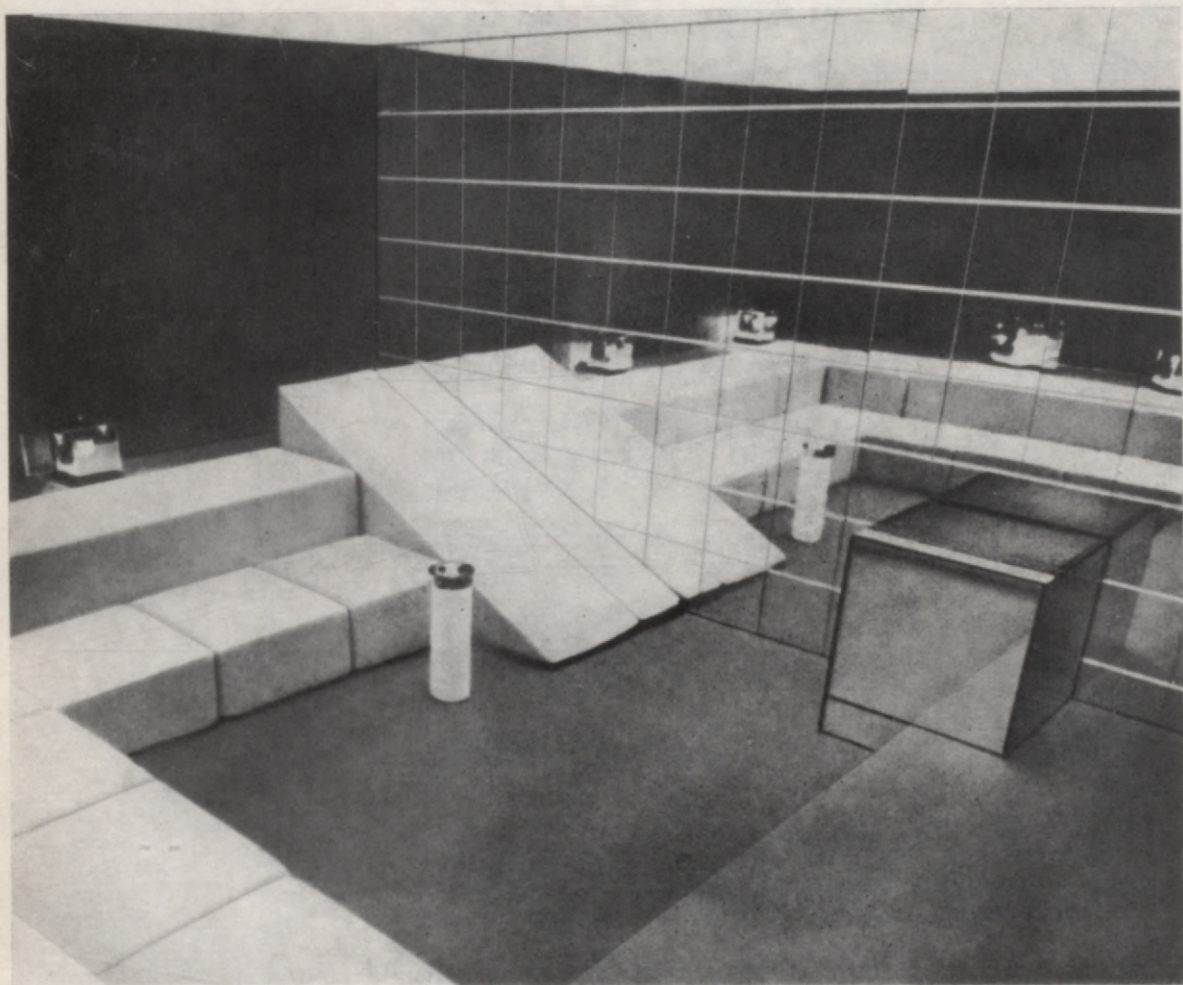
Ja punktam — simetrijas centram — nav virzības, tad simetrijas asij un plaknei tāda ir. Interjerā tā var būt vertikāla, horizontāla, slīpa.

Simetrija praktiskā izpausmē var būt ļoti daudzveidīga un sarežģīta, jo bez galvenajām simetrijas asīm (plaknēm) vienā kompozicionālā vienībā parasti eksistē vēl simetrijas palīg-asis (palīgplaknes).

Simetrija ir dabā ārkārtīgi izplatīta parādība — no mikro-pasaules līdz makropasaulei. Organiskajā dabā (arī cilvēks!) simetrija izpaužas diezgan brīvi — kopējais apjoms ir simetrisks, bet savstarpēji simetriskās detaļas nedaudz atšķiras, toties neorganiskajā dabā simetrija var parādīties stingri ģeometriski — piemēram, sniegpārsla, daži kristāli u. c. Līdzīgi arī interjera kompozīcijā eksistē brīvā un ģeometriskā simetrija.

Dabiski, ka, tik plaši izplatīta dabas veidojumu struktūrās, simetrija vienmēr ir prasīt prasījies iemiesoties arī cilvēka roku darinājumos — vispirms jau priekšmetiskajā vidē, kur tā vienmēr ir likusies formu pareizības kritērijs arī estētiskā nozīmē. Ne velti grieķu vārds «simetrija» nozīmē — samērs.

Tā tas ir bijis arī interjerā, kur ilgu vēstures laikmetus līdz pat mūsdienām simetrija ir bijusi galvenais un bieži vienīgais kompozīcijas princips. Šodien tā vairs nav. Viens no iemesliem mūsdienu opozīcijai pret simetriju kā iekštelpu arhitektūras kopējas uzbūves izteiktu vadošo principu acīmredzot ir pārsātinātība ar simetriju. Vismaz emocionāli. Loģiskas iebildumu pret simetriju arī ir daudz. Galvenais — si-

metrisku interjera kompozīciju reti izsauc funkcionāli, konstruktīvi, utilitāri, estētiski vai citi nopietni pamatoti argumenti. Visbiežāk tā ir iepriekš pieņemta formāla kompozīcijas shēma, lai interjeram piedotu svinīgu (vai pseidosvinīgu) raksturu. Šādu noskaņu simetrija tiešām spēj radīt, bet ne visos gadījumos tā vajadzīga.

Jāatzīmē, ka simetrija pati par sevi ir diezgan neizteiksmīga, neinteresanta un neaktīva, īpaši — stingri ģeometriskā simetrija. Simetrija kļūst iedarbīga un aktīva tikai kopdarbībā

ar citiem principiem, kaut vai ar savu pretstatu — asimetriju, brīvu formu kompozīciju.

Tomēr neviens kompozīcijas princips nav tikai labs vai tikai slikts, sevišķi jau tik konkretizētā vidē kā interjers. Ar simetriju vieglāk nekā ar citu kompozīciju var radīt telpas svinīguma, nopietnības, stabilitātes, līdzsvara iespaidu. Interjeros, kur tas vēlams, simetrijas princips var būt vispiemērotais kāis visas telpas kopējās kompozīcijas princips.

Turpretī elementos, detaļās un sīkformās simetrija būs sastopama vienmēr jebkurā interjerā — vismaz tik ilgi, kamēr simetriskais būs pats cilvēks.

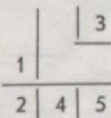
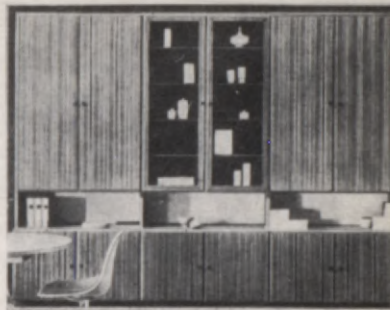
Asimetrija ir brīva kompozīcija. Tomēr kompozīcija, tāpat apzinīga darbība, nevis nejaušība.

Ne tikai simetrija, bet arī asimetrija ir plaši sastopama dabā. Vienkāršoti varētu teikt, ka simetrija pārsvarā veido dabas atsevišķo elementu formas, turpretim šie elementi savstarpēji kārtojas asimetriskā, brīvā sistēmā.

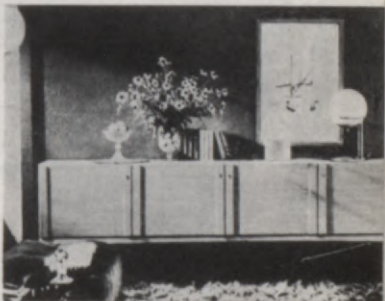
Līdzīgā veidā arī asimetriskā interjera kompozīcijā gan nebūs ne simetrijas asis, ne plaknes, tomēr pati asimetriskā uzbūve bieži ietvers sevī simetriskus elementus.

Asimetriska kompozīcija var būt divējāda: nelīdzsvarota un līdzsvarota.

Nelīdzsvarota, «tīra» asimetrija rada dinamikas un kompozīcijas iekšēja sprieguma, reizēm pat saspīlētības un nemiera iespaidu. Nelīdzsvarotu asimetriju ir sarežģīti un diezgan grūti sakomponēt tā, lai nebūtu neorganizētības un nejauša haosa iespaids. Biežāk interjera kompozīcijā izmanto līdzsvarotas asimetrijas principu, kas ir mierīgāks, kā arī rada kompozicionāli noslēgtas sistēmas vai grupas. To panāk, šādas grupas ietvaros esošos elementus savstarpēji vizuāli līdzsvarojot. Tā kā šādu grupu veido asimetriski kārtoti elementi, tad grupas apjomā būs gan dinamikas, gan aktivitātes iespaids, bet pati sistēma kopumā būs līdzsvarā.

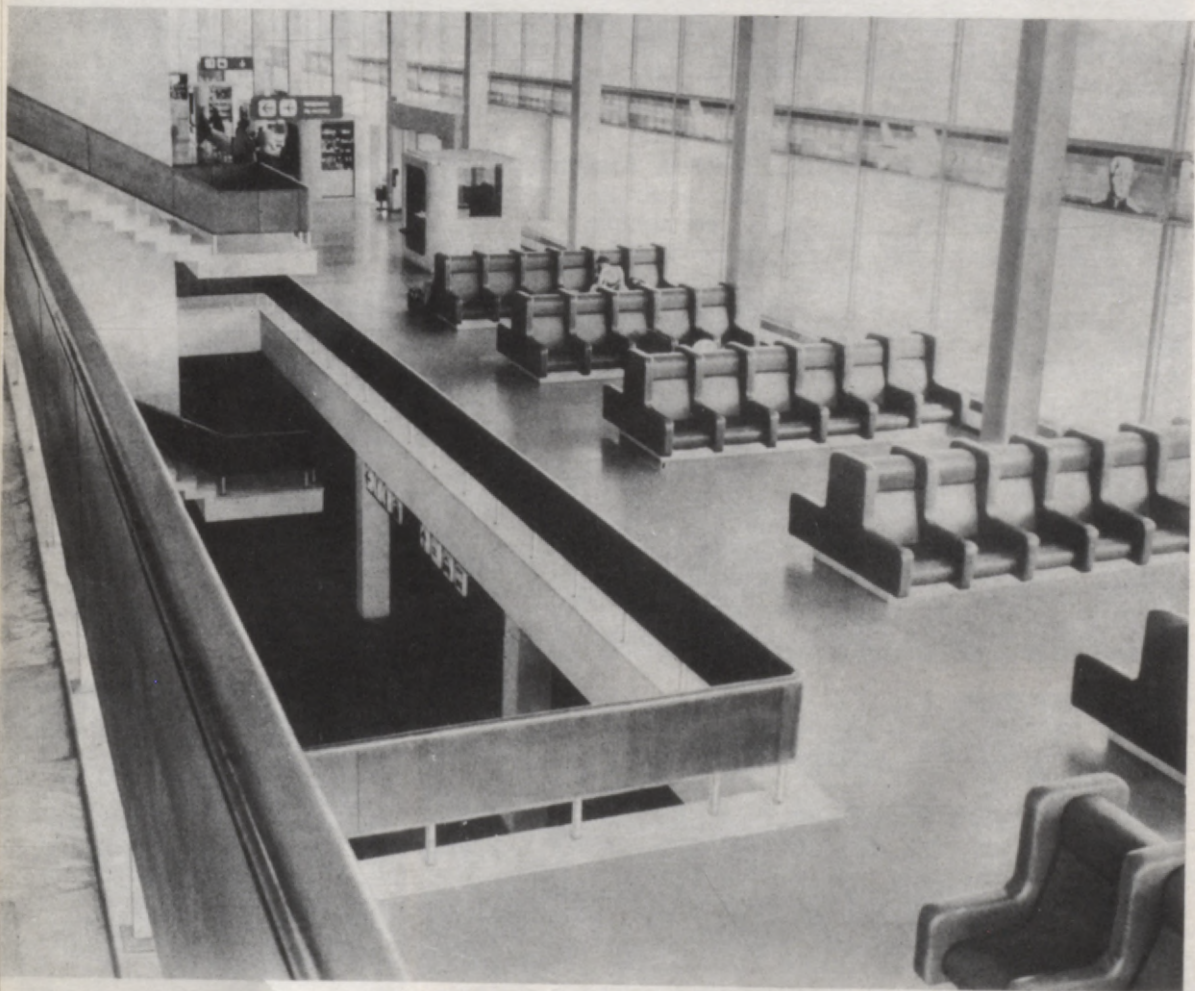
1. Spoguļsiena — simetrijas plakne.
2. Simetrija.
3. Centrālā simetrija.
4. Līdzsvarota asimetrija.
5. Nelīdzsvarota asimetrija.

RITMS

Ritms ir vienādu parādību atkārtotās noteiktos laika vai telpas intervālos.

Tādā pašā veidā kā simetrija, tikai varbūt vēl plašāk un noteikti daudzveidīgāk ritmiskas parādības raksturo dabas uzbuvi un funkcionēšanu. Vienu un to pašu parādību ritmisku atkārtotanos, periodisku maiņu cilvēks var novērot pats sevī un visā dabā — laikā un telpā. Tikai ar cilvēka sajūtām vien

uztveramu vienādu vai līdzīgu parādību periodiskas maiņas piemēru ap mums ir bezgalīgi daudz — parādību, kas vai nu pašas ir ritmiskas, vai saistītas ar ritmu kā laika nozīmē — gadalaiku, diennakts maiņas, cilvēka bioloģiskie ritmi utt., tā arī telpas nozīmē (vienādu vai līdzīgu formu ritms dabā).

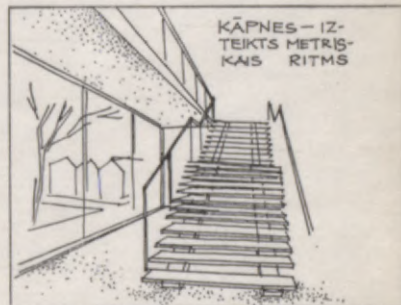
Cilvēks tik cieši iekļauts dabas ritmos un saaudzis ar tiem, ka ritmu izjūt kā nepieciešamu. Tādēļ arī ritms ārkārtīgi plaši parādās cilvēka roku darinājumos, mākslīgi radītajā vidē, arī interjerā.

Interjerā noteiktu parādību ritmiska atkārtotāšanās laika nozīmē var likties grūtāk saprotama, pat nepiemērota iekštelpas kategorijām. Tiesa gan, laika ritms interjerā izpaužas retāk un ne tik izteikti kā telpas ritms, tomēr tas nebūt nav nenozīmīgs interjera kompozīcijā. Laika ritmu interjerā cilvēks var uztvert divējādi — aktīvi un pasīvi. Pasīvi — kā dažādu kairinājumu ritmisku atkārtotāšanos, piemēram, signālu veidā, ko cilvēks uztver neatkarīgi no tā stāvokļa telpā. Šādu laika ritmu uzskatāmi realizē kinētika. Aktīva laika ritma uztvere saistīta ar cilvēka pārvietošanos telpā vai telpu grupā. Piemēram, kādu ritmisku formu kārtotumu vienā telpā, teiksim, garā gaitenī, varam uztvert, tikai cilvēkam pārvietojoties tajā vai pārvietojoties no vienas telpas otrā, kurā šīs formas vai parādība atkārtojas.

Plašāk un daudzveidīgāk ritma princips interjera kompozīcijā tomēr izpaužas kā telpas, nevis laika ritms. Te iespējami divi galvenie veidi — metriskais un brīvais ritms. Tie abi var darboties kā plaknē, tā telpiski; kā atsevišķa elementa, tā elementu grupas kompozīcijā.

Metriskais ritms ir vienādos intervālos atkārtoti vienādi elementi. Metriskais ritms, tāpat kā ģeometriski stingra simetrija, ir praktiski izmērāma un arī, kompozīciju realizējot, mērāma kategorija. Piemēram, kāpņu pakāpieni kārtojas pēc metriskā ritma principa — vienādi elementi vienādos intervālos. Tas ir telpisks, trīsdimensionāls piemērs, un interjerā tāds ritma veids ir pārsvarā: telpas konstruktīvo un apdares elementu ritms, mēbeļu sekciju ritmisks atkārtotums, gaismekļu un apgaismojuma ritms, atsevišķu priekšmetu ritms un arī formu ritmiska uzbūve viena priekšmeta apjomā. Ritma principa pielietošanas veidu ir ļoti daudz — ja it kā no malas palūkosim jebkurā interjerā, mēs atklāsim to gan lielāku, gan sīkāku apjomu uzbūvē. Vienīgi jāievēro pamatnoteikums — metriskā ritma princips nosaka kā atkārtotājošo elementu, tā arī — obligāti — intervālu identitāti.

Visvienkāršākais metriskā ritma kārtotums ir metriskā rinda — atkārtotāšanās rindā (divdimensionāli un trīsdimensionāli); jau sarežģītāka ir laukuma ritmika plaknē vai attie-

cīgs kārtojums telpiski — te ritms neuztveras tik vienkārši un viennozīmīgi; vēl sarežģītāk ritma princips izpaužas ritmisko līkņu (spirāļu) kompozīcijā.

Tas liecina, ka metriskā ritma principam nebūt nav jāizpaužas monotonā vienmuļībā, tas ir bagāts daudzveidīgām iespējām un tādēļ arī visplašāk izmantots no visiem ritma veidiem.

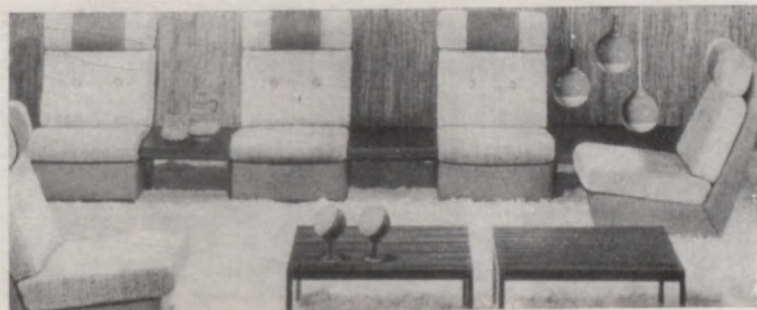
Jau runājot par dinamiku, minēta viena no pamattendencēm, kādā veidā mūžsenos kompozīcijas principus izmanto mūsdienu interjerā, panākot to «atjaunināšanos», oriģinālu, nebijušu izpausmi — to sasniedz, maksimāli akcentējot, it kā «atkailinot» jebkuru no principiem. Šādu pieeju varam vērot arī metriskā ritma izmantošanā — jaunu, konsekventu principa izpausmi. Tā ir lielu plakņu vai lielu apjomu kombinatorika no viena vai nedaudziem analogiskiem, bieži izmēros nelieliem elementiem — moduļa elementiem. Kā primitīvs piemērs var kalpot ķieģeļu mūris, kurā neskaitāmas reizes ritmiski atkārtojas viens elements — ķieģelis. Līdz ar celtniecības industrializāciju attīstoties standartizācijai, šādu standartelementu kārtējumi pēc metriskā ritma principa arvien vairāk ieviešas arī interjera arhitektūrā. Tam ir savas interesantas kvalitātes arī estētiskā ziņā.

Kāds ir minimālais elementu skaits, lai veidotos ritms? Divi vienādi elementi ritmu vēl neveido, bet izpauž tikai līdzsvaru. Sākot no trīs vienādiem elementiem, jau veidojas ritms, jo parādās otrs metriskā ritma priekšnoteikums — vienādi intervāli. Trīs elementiem savstarpēji ir divi intervāli (vismaz), tāvad minimālais skaits, lai varētu spriest par intervālu atkārtošanos, respektīvi, ritmu. Jāatzīmē cilvēka uztveres īpatnība — spēja vienā elementu grupā, ja to īpaši nepēta, atšķirt («izskaitīt») līdz pieciem elementiem. Ja elementu vairāk par pieciem, uztvere precīzu skaitu nefiksēs, liksies vienkārši «daudz». Ja daudzi priekšmeti ātri jāuztver, labāk tos kārtot ritmiskās grupās, katrā ne vairāk par pieciem elementiem.

Brīvā ritma princips atļauj elastīgāku kompozīciju nekā metriskais, bet tas arī daudz grūtāks. Brīvā ritma būtība — tas tikai rada viendabīgus, ritmiskus iespaidus, bet pats ritms nav viendabīgs, matemātiski precīzs, tas ir: nav analogijas vai nu atkārtotošos elementos, vai intervālos, vai abos divos. Te arī slēpjas brīvā ritma kompozīcijas sarežģītība — tas vairs nav samērāms, bet tikai intuitīvi noteicams, tādēļ pastāv risks viegli pārkāpt to robežu, kur brīvā ritma kārtojums vairs neizsauks ritma iespaidu nemaz; arī uztveres spējas katram atšķirīgas, tādēļ tur, kur interjera iekārtotājs vēl sajūtīs brīvo ritmu, citiem telpas izmantotājiem var rasties tikai nejaušības iespaids.

Ritmiska kompozīcija — vienalga, metriskā vai brīva — var būt statiska, līdzsvarota vai arī dinamiska.

Ritma dinamiku veido gan ritmiskās kompozīcijas orientācija plaknē vai telpā, gan, būtiskāk, paša ritma dinamiskā uzbūve. Pēdējā parādās kā vai nu atkārtotošos parādību, vai intervālu, vai abu kopā pakāpeniska (arī ritmika!) maiņa — pieaugšana vai samazināšanās. Visdinamiskākā ir vienlaicīga parādības un intervāla maiņa vienā virzienā (iedomāsimies — dziestoši vai augoši vilņi). Ritma dinamikā daudz kompozīcio-

nālu iespēju — gan izteiktāki dinamisku, gan pieklusinātāku līdz atsevišķu dinamisku daļu savstarpējam līdzsvaram.

Nobeidzot par ritmu, jāatzīmē, ka it kā vienkāršais kompozīcijas princips tomēr prasa uzmanīgu un pārdomātu tā pielietojumu. Pretējā gadījumā, līdzīgi kā simetrija, arī ritma princips var radīt emocionāli nepatīkamu iespaidu.

Ritms, īpaši nedinamiskais, slēpj sevī arī zināmu vienmuļības devu. Tādēļ vispateicīgāk to izmantot kopsakarībā ar citiem kompozīcijas paņēmieniem — atkal tāpat kā simetriju, ar ko ritma principam ir daudz kopīga.

KONTRASTS, NIANSE, VIENLĪDZĪBA

Interjera kompozīcijā kontrasts, nianse un vienlīdzība ir divu vai vairāku kompozīcijas faktoru, elementu vai pašu principu, kas atrodas kopēji saistītā sistēmā, savstarpējās iedarbības veidi. Precīzāk — viena veida trīs stāvokļi.

Kontrasts — tas ir izteikts pretstats, krasa atšķirība.

Nianse — neliela, smalka atšķirība, nokrāsa.

Vienlīdzība — jebkādu atšķirību trūkums, identitāte.

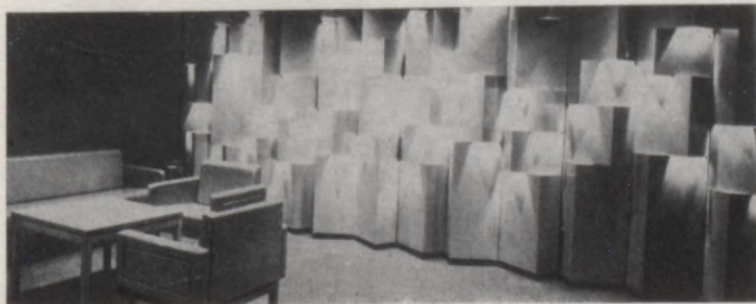
Kā katrs kompozīcijas princips, arī «kontrasts, nianse, vienlīdzība» tulkojams gan teorētiskāk, gan praktiskāk. Neizslēdzot pirmo nozīmi, interjera kompozīcijā praktiskā puse svarīgāka, tādēļ tai veltāma lielāka vērtība.

Arī kontrasts un nianse plaši sastopami dabā, bez tiem grūti iedomāties jebkuru parādību. Vienlīdzība precīzā izpausmē toties raksturīga cilvēka mākslīgiem darinājumiem.

Kontrastu plašā izplatība dabā radījusi arī cilvēkā psiholoģisku nepieciešamību pēc tiem, tādēļ kontrasts ļoti plaši sastopams mākslīgi radītā vidē, arī interjerā.

Vispirms, kontrasts, tāpat kā ritms, var realizēties laikā vai telpā.

Otrkārt, kontrasts var būt vienlaicīgs vai secīgs. Vienlaicīgs kontrasts ir vienkāršākais, uzskatāmākais un arī populārākais kontrasta veids. Tas uztverams vienā laika vai telpas vienībā, piemēram, gaišs pret tumšu. Secīgais kontrasts uztverams dažādās laika vai telpas vienībās, piemēram, secīgs laika kontrasts starp tumšo un gaišo rodas, tumšā telpā uzdedzot gaismu (iepriekšējā brīdī bija tumšs, šinī brīdī ir gaišs — kontrasts rodas, pretējiem stāvokļiem sekojot vienam pēc otra ar zināmu laika atstarpi); secīgs telpas kontrasts rodas, ieejot no tumšas telpas gaišā. Jau šie primitīvie piemēri — praksē būs sarežģītāk — liecina par kontrasta principa izpausmes daudzveidīgajām iespējām.

Gaismas un formu kontrasts.

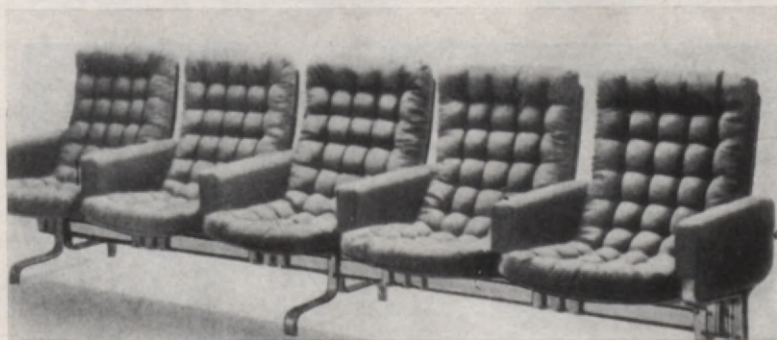
Kontrastē tikai pretējas, atšķirīgas īpašības, tādēļ viena pati vienība nevar kontrastēt, jābūt divām, kas izveido kontrastējošo pāri, vai arī vairākām. Vairāk nekā divu vienību vienlaicīgs kontrasts ir ļoti aktīvs akcents, ko stipri sarežģīti arī komponēt. Kontrastēt var paši kompozīcijas principi (piemēram, akcents un fons), tomēr pārsvarā — kompozīcijas faktori, elementi un to īpašības. Daži no praktiski vispopulārākajiem kontrastiem ir

- lieluma kontrasts,
- formu kontrasts,
- virziena kontrasts,
- materiālu un to īpašību (piemēram, faktūras) kontrasts,
- krāstoņu kontrasts,
- gaismas un tās iedarbības (piemēram, gaismēnas) kontrasts.

Tāpat jāpiemin dažas svarīgākās kontrasta īpašības.

Kontrasts ir spēcīgāks, ja kontrastējošās daļas savietotas tuvu kopā; tas ir jo spēcīgāks, jo savstarpēji atšķirīgākas ir kontrastējošās daļas; kontrasts ir spēcīgāks arī tad, ja vienu kontrastējošo īpašību pāri (piemēram, mazs—liels) vēl pastiprina ar citu kontrastējošu īpašību pāri (piemēram, masīvs—ažūrs), rezultātā būs dubultkontrasts — liels masīvs pret mazu ažūru. Citus kontrastu veidus ļoti izdevīgi atklāj vai pastiprina krāsa un gaisma. Ar kontrastu kāpināšanu tomēr jāuzmanās, praktiski ļoti reti būs vajadzība kādu kontrastu divkāršot, trīskāršot, četrkāršot utt. Tā kontrastējošās daļas var kļūt tik atšķirīgas, ka vairs nav savstarpēji samērojamas, un tad zūd kontrasts vispār.

Kontrasts vienmēr piesaista uzmanību. Tas ir akcents un arī ieņem akcentam piederošu vietu un lomu interjerā. Līdz ar to — tāpat kā akcents — nevar vienlaicīgi būt vairāki vienlīdz spēcīgi kontrasti. Ja kontrasti ir vairāki, tad izceļ vienu, pārējos pieklusinot līdz palīgkontrastu līmenim.

Nianse.

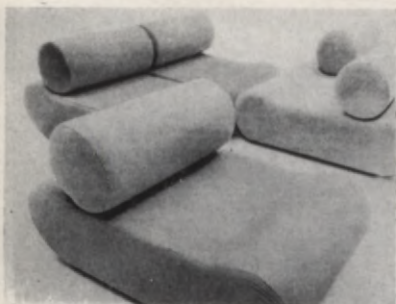

Kontrasts parasti rada aktivitātes iespaidu un bieži arī dinamiku.

Bez kontrasta principa — vienalga, kādā veidā un intensitātē — būs grūti iztikt jebkurā interjerā. Pilnīgi bez kontrastiem interjers būs nomācoši vienmuļš.

Cits jautājums, vai kontrastiem jābūt spēcīgiem. Sakāpināt kontrastus nav liela māksla. Daudz grūtāk ir pieklusināt kontrastus līdz tādām intensitātes līmenim, ka kontrasts sāk tuvojies nianse izpratnei. Nianse tāpat ir atšķirība, tikai neliela,

Formu, materiālu, faktūru kontrasts.

Formu vienlīdzība.

tādējān nianse princips prasa precīzu un smalku kompozīciju, kas bagāta nokrāsām.

Vislabāk savā starpā sadzīvo tie kompozīcijas principi, kas minēti zem viena virsraksta. Tie ne tikai izdevīgi papildina viens otru, bet nereti pat viens bez otra nevar pilnvērtīgi izpausties. Tā ir arī princīpam «kontrasts, nianse, vienlīdzība». Emocionālā iedarbība būs lielāka, ja kontrasts vai nianse, arī vienlīdzība nebūs tikai patstāvīgas kvalitātes, bet spēs mērķtiecīgi veidot visa interjera izteiksmību.

Tad kontrastam noteikti būs vajadzīgs vienveidīgāks, neitrālāks — pēc vienlīdzības principa veidots fons, tāpat kā nokrāsu bagātības — nianse pārejas posmos.

PROPORCIJAS

Proporcijas ir samērs. Veselā atsevišķo daļu savstarpējais samērs, kā arī to samērs attiecībā pret veselo.

Proporciju princīpam ir šaurāka nozīme nekā citiem, tas aptver tikai fiziskos lielumu samērus, pārsvarā — formu samērus, kā divdimensionālā, tā telpiskā, trīsdimensionālā nozīmē.

Tomēr proporcionalitāte ir ļoti svarīga interjera kompozīcijas sastāvdaļa.

Proporciju jautājumi ar vislielāko nopietnību ir risināti jau sirmā senatnē un savu nozīmību nav zaudējuši arī mūsdienās, tāpēc ka proporcijas vienmēr visciešākā veidā ir saistījušās ar skaistā izpratni, ne bez pamata uzskatot, ka labas proporcijas, laba visu daļu saskaņa savstarpēji un ar veselo ir galvenais priekšnoteikums, kas raksturo šī veselā skaistuma kategorijas. Skaistums ir labas proporcijas.

Bet ko nozīmē «labas proporcijas»? Te jau ir problēmas būtība. Gadsimtiem ir ilgušas pūles atrast tādas likumības, tādu proporciju sistēmu, kas automātiski nodrošinātu skaistu, estētiski pilnvērtīgu formu rašanos. Ir izmēģinātas gan matemātiskas, gan ģeometriskas attiecību sistēmas, atsevišķos laikmetos ir svēti ticēts, ka šādas formulas ir atrastas, tām ir sekots un pēc to likumībām veidoti mākslas un arhitektūras darinājumi.

Bet vai proporcijas vispār ir izmērāmas? Daļēji — jā, un tas arī ir mulsinājis pagājušo gadsimtu un pagājušo gadu tūkstošu proporciju teorētiķus un praktiķus. Tomēr tikai daļēji, relatīvi izmērāmas. Mērķis vienmēr ir bijis atrast recepti skaistajam, tāpat estētiskai pilnībai. Un te ir visu proporciju

Viens spilvens — modulis
variablas sistēmas
veidošanai.

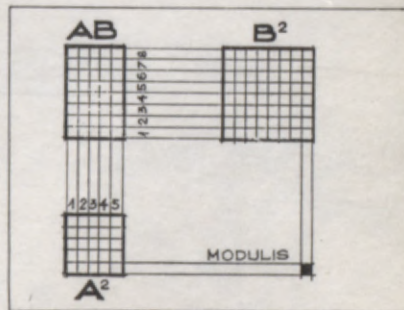
jas teoriju vājšis punkts — estētiskas kategorijas nav matemātiski izmērāmas.

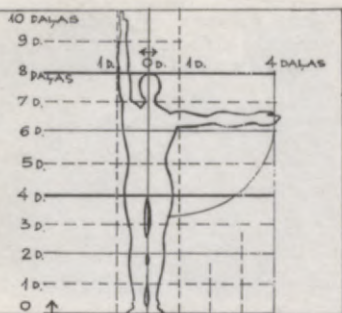
Tomēr ar proporcijas jautājumu izpēti nodarbojas arī mūsdienās. Radies pat mūsdienī termins — modulis un tā praktiska lietošana. Modulis ir mazākā vienība, no kuras var sastādīt visas sekojošās lielākās, tātad samērības mērs jeb — matemātiskā terminoloģijā — lielākais kopējais dalītājs.

Gan senajām ideālo proporciju teorijām, gan mūsdienī meklējumiem proporcionalitātes jomā, par laimi, tomēr ir viens stabils orientieris — cilvēks.

Cilvēks — proporciju objekts un subjekts.

Objekts kā «visu lietu mērs», kā proporcionalitātes etalons un arī kā subjekts — šīs proporcionalitātes kritērijs un «pa-

tērētājs». Īpaši arhitektūrā, tāpat arī interjerā, priekšmetiskās vides proporcijām jāatbilst cilvēka izmēriem un proporcijām (telpu un priekšmetu augstums, platums, dziļums, formu samērība u. c.).

Tāpat cilvēkam atbilstošs proporciju samērīgums fiziskā ziņā. Un arī — emocionālā. No šī viedokļa arī viena otra «ideālo proporciju» teorija var noderēt mūsdienu interjera kompozīcijā, piemēram, populārais zelta griezuma likums. Ja to nevar uzskatīt par dogmu, tad tomēr gadsimtu prakse ir pārlicinājusi, ka proporcijas, kas konstruētas pēc zelta griezuma likuma, vismaz nevienam neizsauc nekādus emocionālus protestus, bet tiek uztvertas kā dabiskas, normālas un līdzsvarotas. Vārdu sakot, pēc principa — «ja arī nepalīdz, tomēr nekaitē». Tas ir pietiekams iemesls šī pieturas punkta izmantošanai, ja nevēlas darboties tikai intuitīvi.

Zelta griezuma likums nosaka, ka mazākā daļa attiecas pret lielāko tāpat kā lielākā pret abu summu. Tās var rēķināt gan matemātiski, gan konstruēt grafiski; izmantojot gan lineāru, gan plaknes, gan telpisku formu proporcionēšanai.

Algebriski zelta griezuma attiecības, ja $A + B$ ir veselais, bet A un B šī veselā daļas, var uzrakstīt šādi: $A : B = B : (A + B)$; matemātiski — $1 : 2 = 2 : 3$, $2 : 3 = 3 : 5$ utt., ņemot pieaugošā kārtībā skaitļus no rindas, kur katrs nākamais ir divu iepriekšējo summa — 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55 utt. Jāatzīmē, ka proporcijas precizitāte pieaug, attiecības sastādīšanai ņemot lielākus skaitļus, kā arī attiecību konstruējot geometriski. Zelta griezuma samērība neprasa aprobežoties ar vienu attiecību, attiecības var nepārtraukti turpināties, piemēram: $1 : 2 = 2 : 3 = 3 : 5 = 5 : 8 = 8 : 13$ un tālāk.

Zelta griezuma proporciju principu vislabāk gan var parādīt grafiskos zīmējumos.

Uzskata, ka zelta griezuma proporcijas atbilst cilvēka ķermeņa daļu proporcionalitātei.

Jaunākas proporciju sistēmas vairs nemēģina apgūt neapgūstamo — radīt universālu proporciju komponēšanas recepti; izstrādājot detaļu un formu moduļlielumus, vadās pēc «lielākā kopējā dalītāja» principa un ražošanas tehnoloģijas, tomēr allaž ievēro arī samērību ar cilvēka proporcijām un gabarītiem.

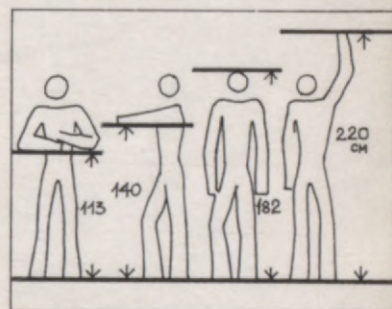
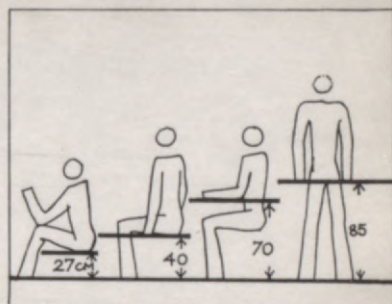
Ar proporciju jautājumiem jānodarbojas, jebkuru interjeru kārtojot, tomēr visnopietnākais un atbildīgākais darbs proporciju jomā ir tad, ja veido nevis kādu atsevišķu unikālu risinājumu, bet izstrādā proporciju sistēmu daudzkārtējai atkārtošanai masveida ražošanas vajadzībām, sevišķi konstruktīvi sarežģītiem un daudzražētiem elementiem.

MĒROGS

Mērogs saistās ar proporcionalitātes kategorijām, daļu samērību.

Mērogs gan ir izmērs, taču ne absolūtā nozīmē, bet salīdzinājumā ar kādu etalonu. Un šis etalons atkal ir cilvēks. Interjerā tādēļ pareiza, cilvēkam atbilstoša mēroga ievērošana ir viena no pamatprasībām, svarīgāka pat nekā citās arhitektūras nozarēs. Interjera kompozīcijā viss jāveido atbilstoši cilvēka mērogam — telpas gabarīti, mēbeles, iekārtas priekšmeti, detaļas — gan ar saviem izmēriem, gan izvietojumu interjerā. Visam jābūt samērīgam ar cilvēku.

Pareizu, «cilvēcīgu» mērogu parasti neievēro, tas īpašas emocijas neizraisa, jo loģiski atbilst cilvēka izmēriem un funkcionēšanai telpā, toties mazākās novirzes priekšmetiskās vides fiziskā samērībā ar cilvēku tūdaļ izsauc asu reakciju, diskomfortu sajūtu. Ja pakāpiens būs tikai dažus centimetrus augstāks vai gulvieta dažus centimetrus īsāka, nekā prasa cilvēka mērogs, tas tūdaļ būs izjūtams kā liela neērtība. Tas liecina, cik svarīga loma patīkama, dabiska interjera iespaida radīšanā ir mērogam tīri fiziskā nozīmē. Ne mazāk svarīgi

ievērot mērogu arī vizuāli, elementos, ar ko cilvēks interjerā pat fiziski nesaskaras. Cilvēciska mēroga neievērošana šajā gadījumā neradīs tieši definējamas neērtības, bet var izsaukt nemiera, nedabiskuma, neērtības sajūtu, vismaz neparastības un kontrasta iespaidu. Dažreiz atsevišķos interjera tipos to izmanto apzinīgi, ievērojami palielinot mērogu, piemēram, telpas augstumu. Cilvēks jūt nemērogu, neatbilstību sev, un tādējādi tiek pasvītrots, teiksim, interjera svinīgums un monumentalitāte. Tā var veidot atbilstošu sabiedrisko ēku dažu telpu interjerus, bet hiperbolizēts mērogs nav piemērots telpām, kur nepieciešama mierīga, līdzsvarota atmosfēra.

Cilvēciska mēroga nerespektēšana tīri vizuāli uztveramās lietās var radīt arī vienu otru citu neparastu efektu. Tomēr šis neparastums liksies tāds vienīgi salīdzinājumā ar normu, kura tādēļ jāzina un jāapzinās.

Kā interjera kompozīcijas princips mērogs tāpat dod iespēju dažādiem risinājumiem, bet šī principa neievērošana tikai vienu iespēju — bēdīgu rezultātu.

Līdzīgi ir ar jebkuru interjera kompozīcijas principu.

PĒCVĀRDS

Aterēsīmies — jo mazāk kādas spēles pamatnoteikumu, jo spēles loģikas pakāpe ticamāka. Tādēļ, jebkuru problēmu risinot, īpaši aktuāls ir pamattēžu minimalizācijas princips: jo mazāk pamattēžu kādas teorijas pamatā, jo mazāks patvaļīgu, subjektīvu pieņēmumu risks. Pamattēzēm jāatklāj parādībā visbūtiskākais un jābūt aptverošām.

Mēģinot šādā veidā organizēt gan temata sistematizāciju, gan grāmatas izklāstu, ir radušās trīs pamattēzes: kurš (cilvēks), kas (faktori un elementi), kā (principi) veido interjeru.

Ilustratīvais materiāls ievietots kā teksta vizuāls paskaidrojums, tādēļ tam nozīme tikai kopsakarā ar tekstu un tas — īpaši fotoattēli — nav domāts kā paraugs atdarināšanai.

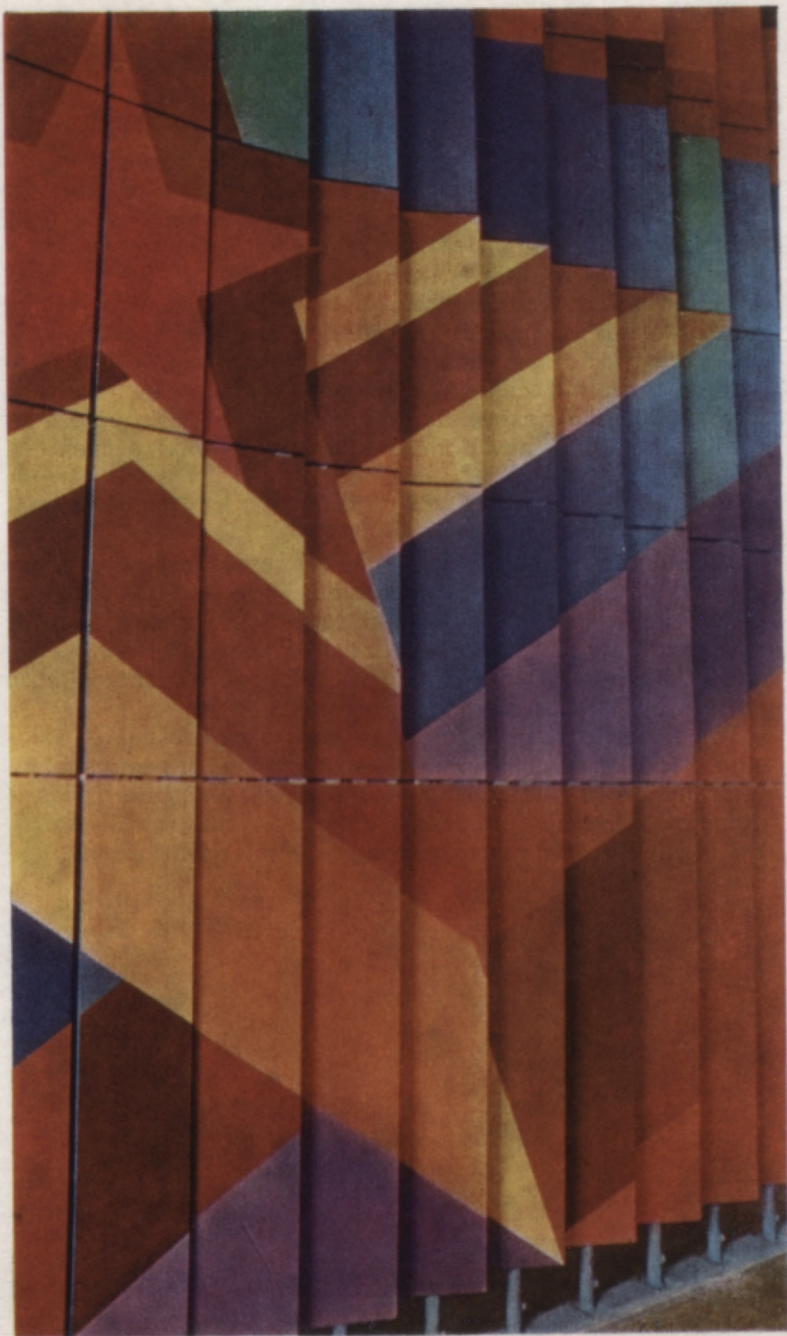
* * *

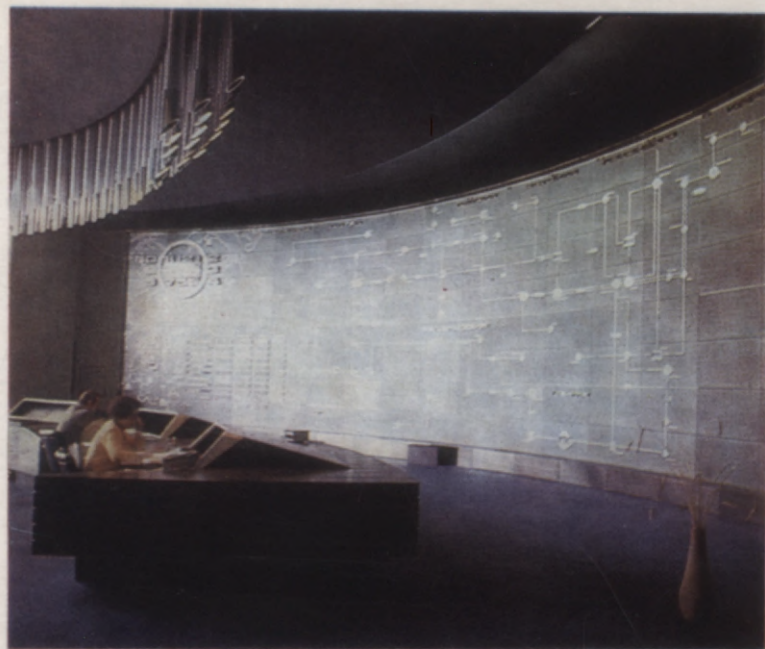
Varbūt pēc grāmatas izlasīšanas var rasties iespaids, ka viss ir pārāk sarežģīti. Lai tas neatbaida. Tiesa — visas interjera kategorijas darbojas savstarpēji saistītā mijiedarbībā, toties nav obligāta visu kategoriju līdzdalība katrā interjerā. Nereti mūsu darbības loks būs stipri ierobežots, jo daudz kas mūsu telpā praktiski būs noteikts un nemaināms.

Tomēr no līdzdalības telpiskās vides organizēšanā — vienalga, kādā izpausmes formā — mums neizbēgt nevienam.

Grāmata būs sasniegusi mērķi, ja rosinās aktīvi darboties — domājot, vērtējot, šauboties. Tas jau arī būs radošs darbs, kas ir priekšnoteikums un metode laba interjera tapšanā.

Variabls dekoratīvs
akcents. Izmantots arī
moduļsistēmas princips.

Tehnoloģisko procesu funkcijas akcentējums — vadmoņivs interjera izteiksmes līdzekļu pielietojumā.

Atpūtas grupas emocionālo noskaņu nosaka formu, materiālu, faktūru, krāsu un apgaismojuma mijiedarbība.

iekārtas priekšmeti —
galvenais interjerā.

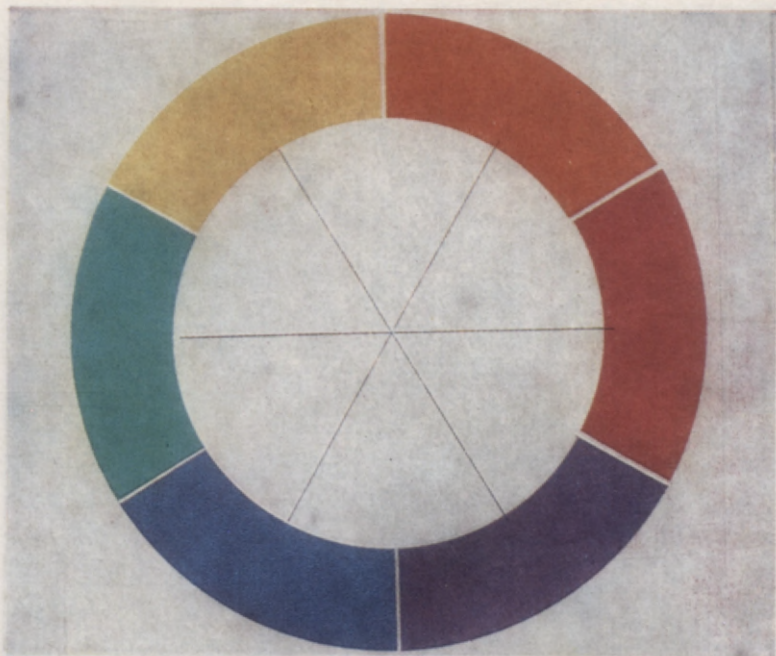

Funkcionālo zonu
sapludinājums, bet
vienlaicīgi formu,
materiālu un krāsoņu
kontrasts.

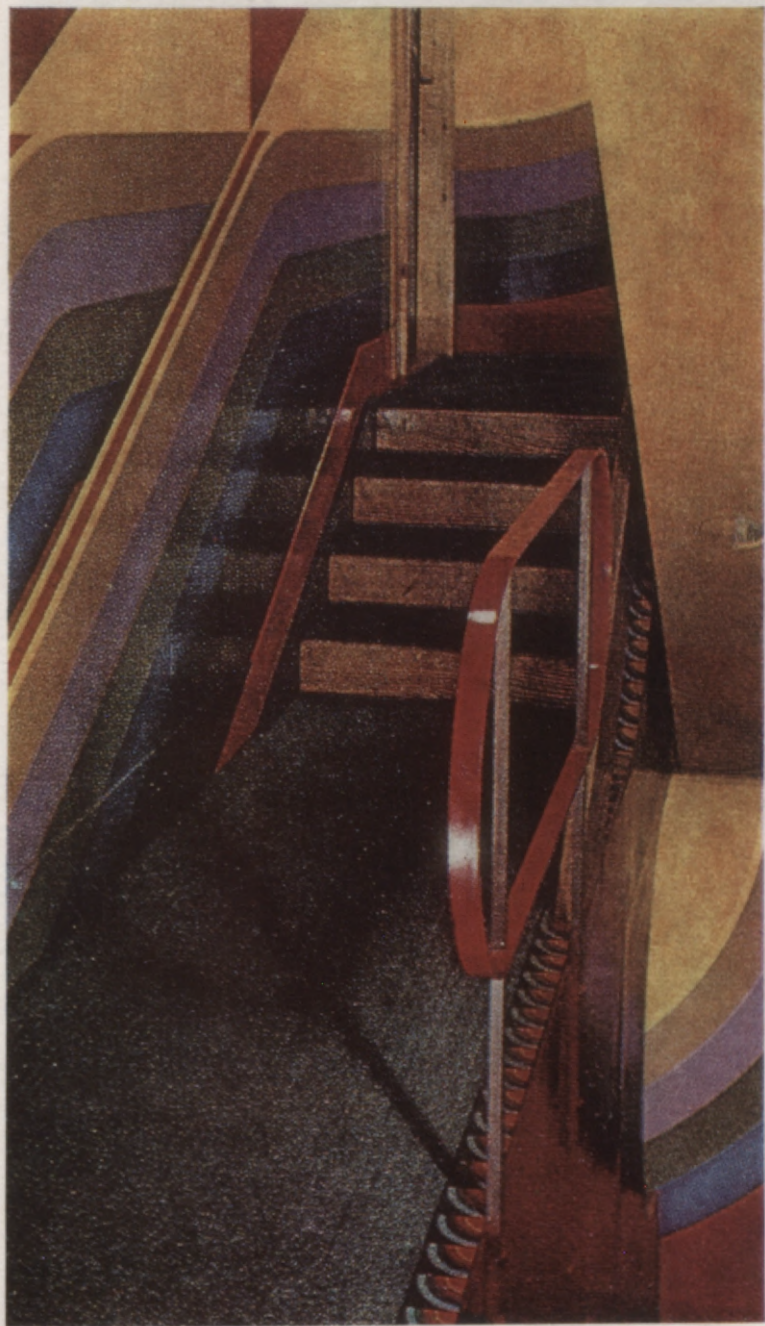

Arhitektonisko un
priekšmetisko formu
saplūšana, realizēta dabas
materiālā.

Krāsu riņķis.

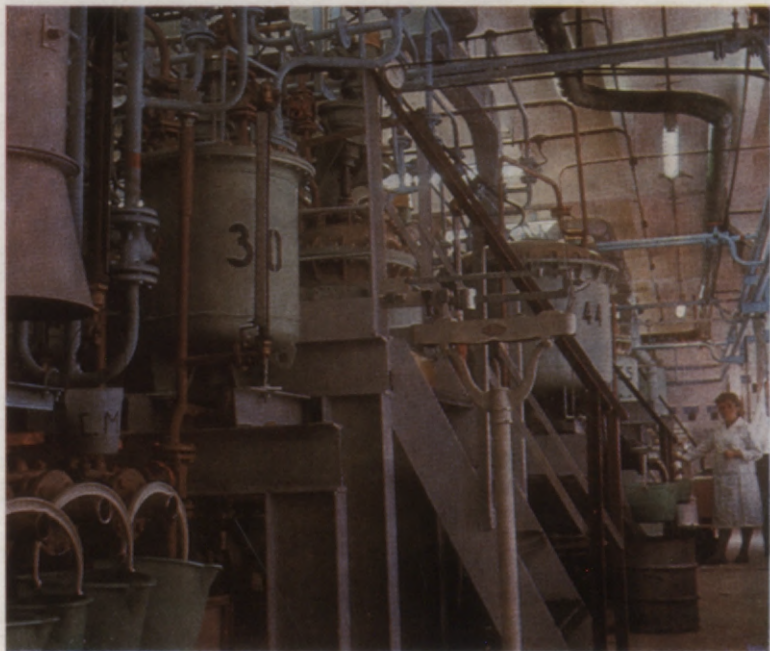
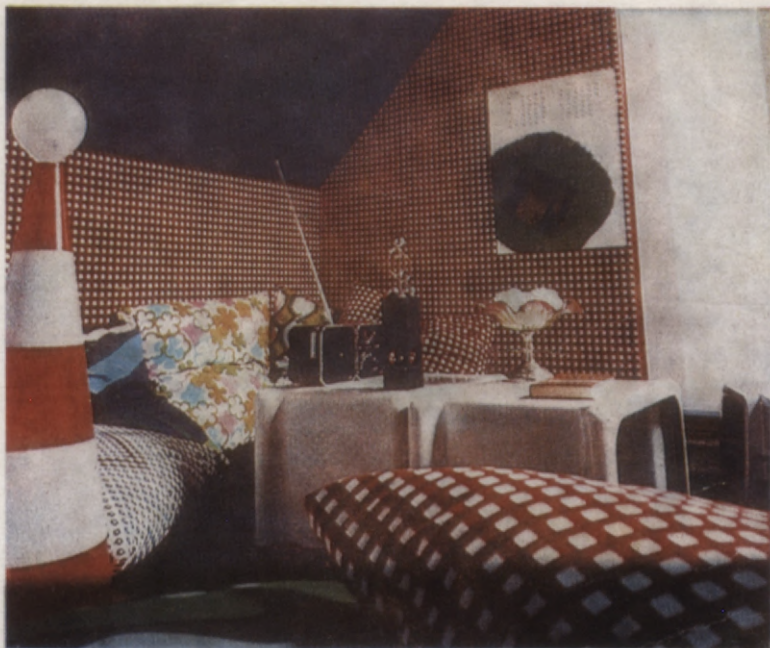

Celtniecības konstruktīvie
un iekārtas elementi —
interjera uzbūves kodols.

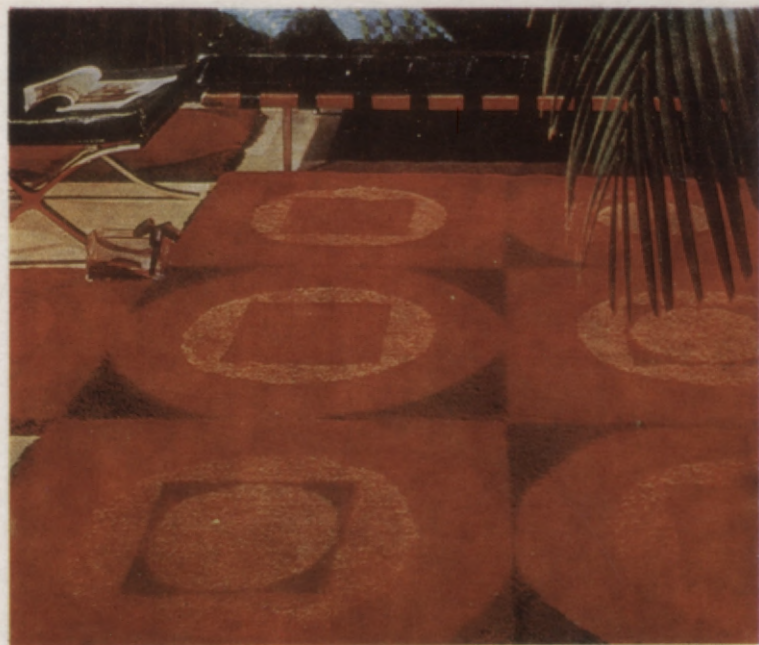

Krāsojums kā galvenais
interjera kompozīcijas
elements.

Mēbeļu formas
apvienojumā ar
tekstilijām — telpas
akcents.

Tehnoloģiskā iekārta —
galvenais interjera uzbūvē.

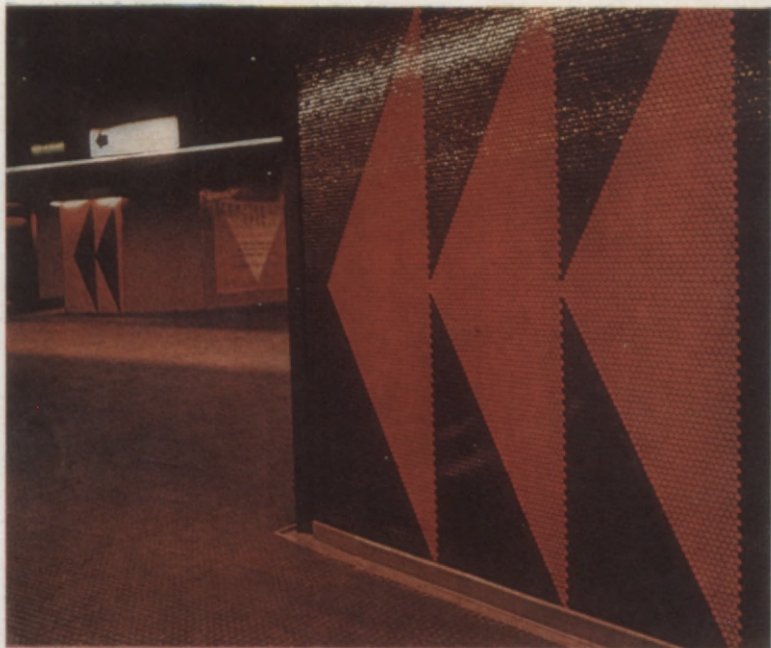

Tekstilija kā interjera
akcents.

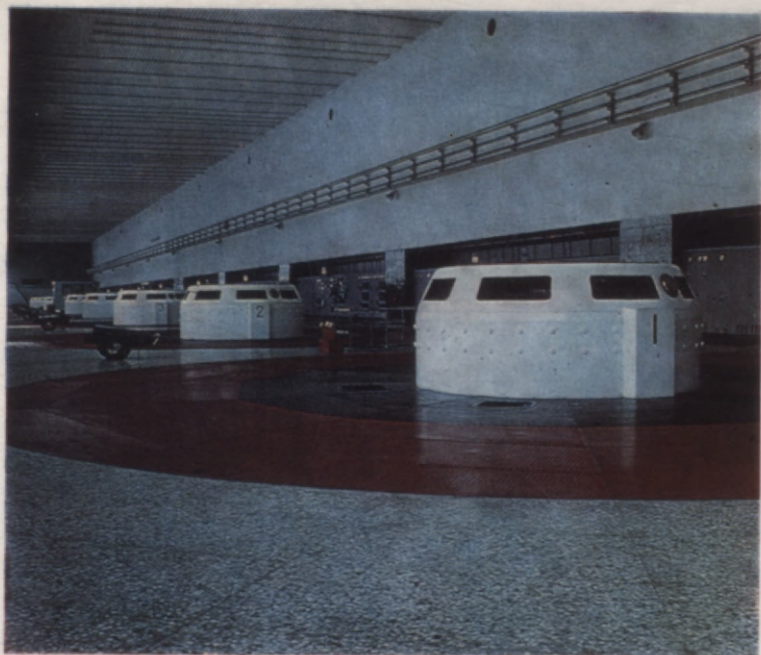

Dekoratīvo augu
kompozīcija pēc formu un
krāsu kontrasta principa.
Augi arī akcents telpā.

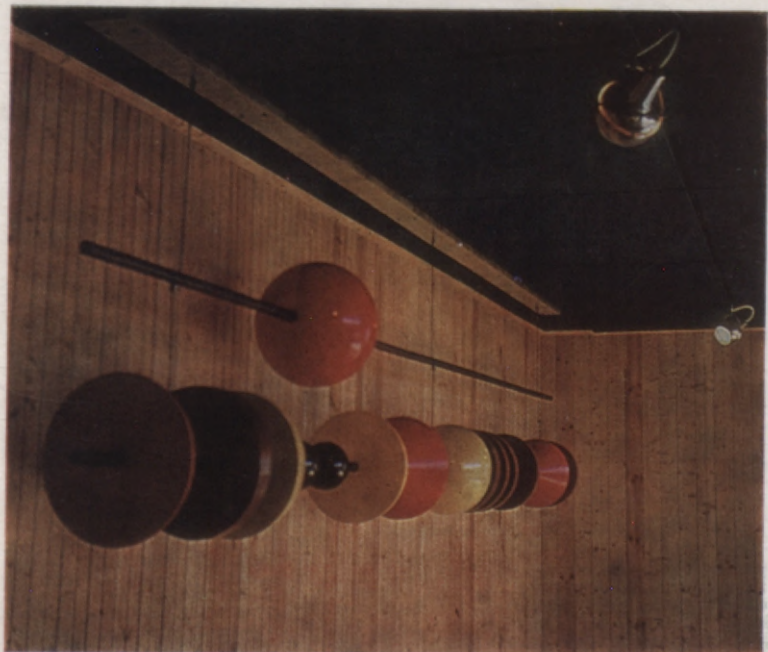
Vizuālā informācija —
galvenais šī interjera
kompozīcijas elements.

Interjera kompozīcijas
galvenais elements —
lietišķi dekoratīvās mākslas
darinājumi.

Interjera kompozīcijas
pamatā princips
«galvenais un pakārtotais».

Uzsvērti realizēts
kompozīcijas princips
«akcents un fons».

Юрис Гедертович Петерсон
СОВРЕМЕННЫЙ ИНТЕРЬЕР

Издательство «Лиезма» Рига 1978

На латышском языке

Художник Юрис Петерсон

Обложку рисовал Александр Станкевич

ИВ № 767

Juris Pētersons
MŪSDIENU INTERJERS

Vāku zīmējis A. Stankevičs

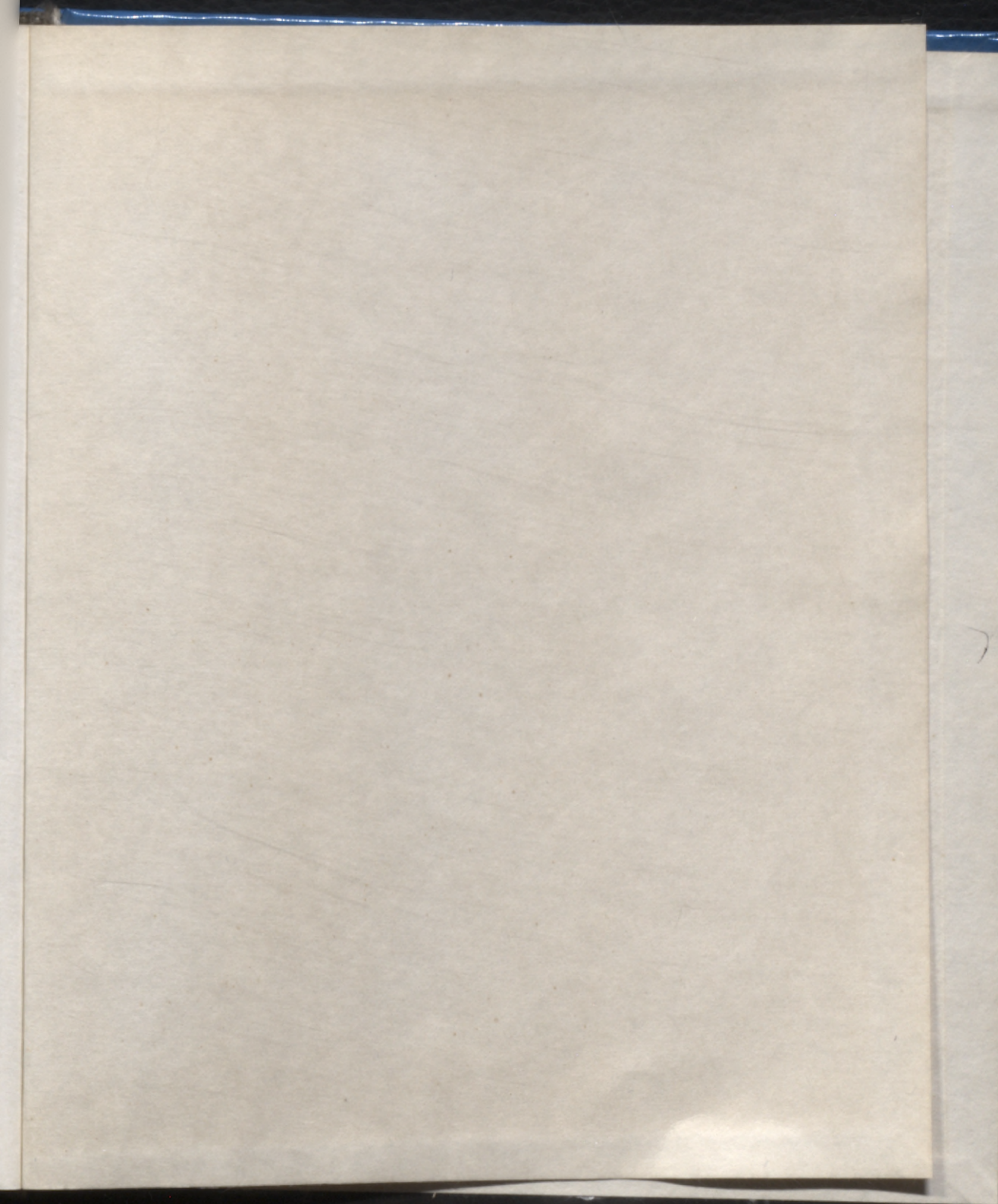
G. Varlamova, M. Gundara, J. Tihonova, J. Oša un J. Pēterona fotoattēli

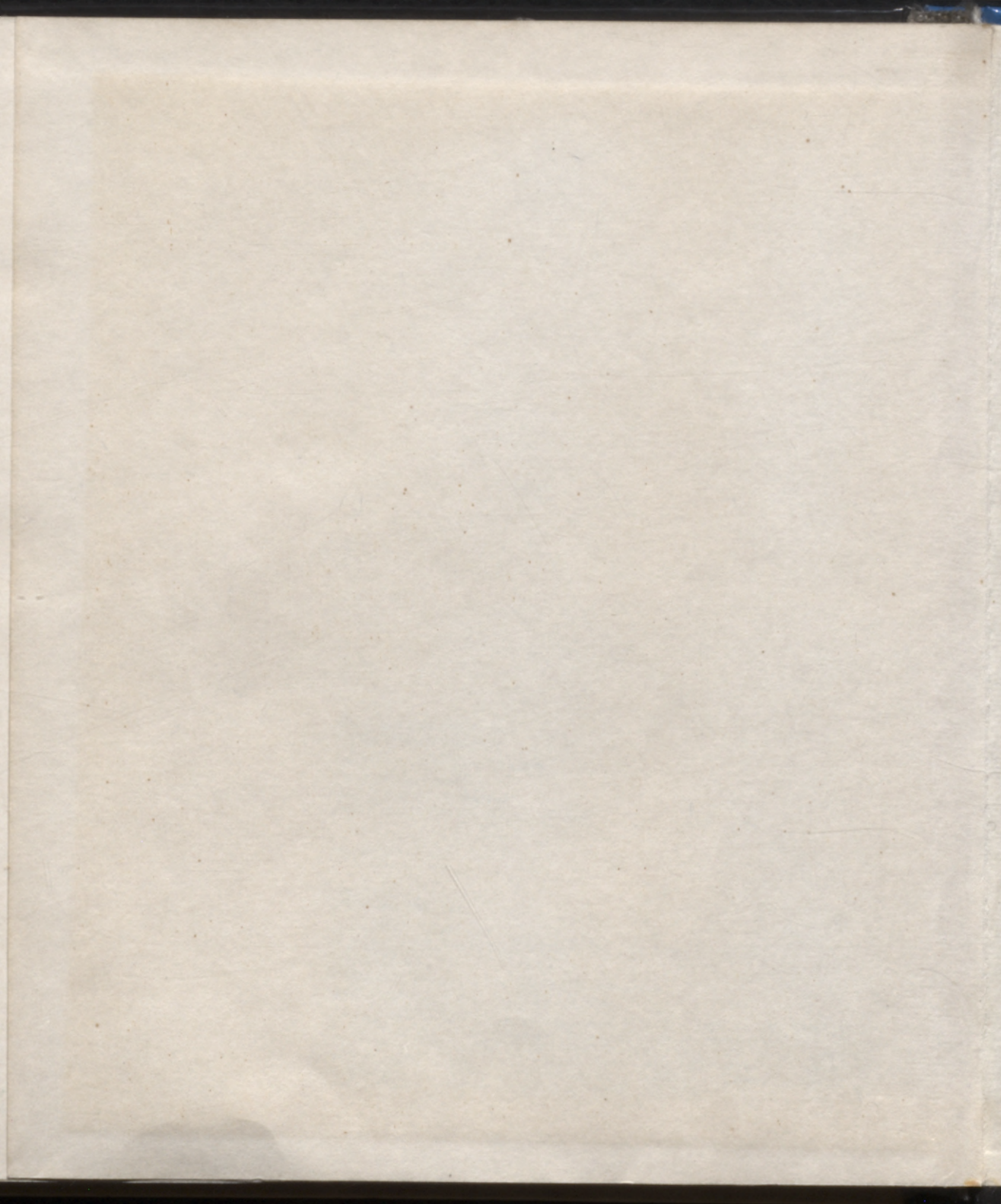
Autora zīmējumi.

Redaktors U. Auseklis. Māksl. redaktore N. Sakirjanova.

Tehn. redaktore I. Klotiņa. Korektore I. Ancāne.

Nodota salikšanai 31.01.77. Parakstīta iespiešanai 13.02.78. JT 17049. Formāts 70×84/16. Krīta papīrs 115 g. Zurnālu cirstā garnitūra. Augstspiedums. 11 fiz. iespiedl.; 11,99 uzsk. iespiedl.; 11,14 izdevn. I. Mēfienš 10 000 eks. Pasūt. № 1565-D. Cena 1 rbl. 90 kap. Izdevniecība «Liesma», 226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 457/28432/MM-1292. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Сіпа», 226011 Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307089914

1 rbl. 90 kap.